

SUNDHETS-COLLEGII

UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

OM

MEDICINALVERKET I RIKET

1854.

FJERDE ÅRET.

(Med en karta).

STOCKHOLM, 1856.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
KONGL. BOKTRYCKARE.

INLEDNING

TILL

Sundhets-collegii underdåniga berättelse om medicinalverket i riket. – Stockholm : P.A. Norstedt & söner, 1853-1862.

Täckningsår: Årg. 1(1851)-10(1860).

I serien ingår två bihang:

1851 bihang: Inledning till och återblick öfver 3:dje afdelningen

Om allmänna hälsotillståndet i riket af Fr. Th. Berg

1853 bihang: Sundhets-Collegii underdåniga berättelse om
Kolerafarsoten i Sverige år 1853 efter uppdrag af Collegium

utarbetad av dess ledamot D:r A. Timoleon Wistrand

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. K, Hälso- och sjukvården. 1,
Sundhetskollégii underdåniga berättelse för år ... – Stockholm : P.A. Norstedt
& söner, 1864-1912.

Täckningsår: 1861-1910 = Ny följd 1-50

Sundhets-collegii underdåniga berättelse om medicinalverket i riket 1851-1860 digitaliserad
av Statistiska centralbyrån (SCB) med stöd från Riksbankens Jubileumsfond, 2009

urn:nbn:se:scb-b0-k0-5401_

SUNDHETS-COLLEGII

UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

OM

MEDICINALVERKET I RIKET

1854.

FJERDE ÅRET.

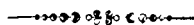
(Med en karta).

STOCKHOLM, 1856.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
KONGL. BOKTRYCKARE.

INNEHÅLL.

	Sid.
1. Kongl. Sundhets-Collegii embets-verksamhet	1
2. Summarisk öfversigt af Medicinalfondens utgifter och inkomster	2
3. Öfversigt af allmänna helsovården i riket	6—90.
A. Läkarepersonal, distrikter och stationer	6
B. Sammandrag af läkarnes embetsberättelser om medicinsk topografi och endemiska sjukdomar	7.
C. Sammandrag af läkarnes embetsberättelser om under året gångbara sjukdomar	7—90.
Tabell öfver embetsresor och utgifter därför 8; — Antal sjuke som erhållit fria medikamenter på medicinalfonden 9; — Väderleken 11; — Årsväxten 11; — Helsotillståndet: Smittkoppor 12; — Vattenkoppor 14; — Skarlakansfeber 14; — Messling 16; — Gastriska och nervösa febrar 17; — Kikhosta 21; — Påssjuka 22; — Strypsjuka 22; — Influenza 23; — Kolera (i Upsala 27; i Stockholm 32; i Lund 45) 23—50; — Rödsot (i Wermland 52; i Elfsborgs län 54; i Skaraborgs län 56) 51—59; — Diarrhé 59; — Frossa 71; — Syphilis och Hudsjukdomar 65; — Bitne af sjuka hundar under gängse hundsjuka 66; — Slutsatser i afseende på gängse sjukdomars serskilda förhållande 67—88; — (Öfversigt af årets kolerafarsot 69; — Öfversigt af årets rödsotsepidemi 83; — Öfversigt af länens olika sjukdomar 89).	
4. Skyddskoppympnigen	91—98.
Tabell öfver ympningen i serskilda län 91; — Belöningar för verkställd vaccination 96; — Vaccinations-depoternas verksamhet 97; — Anslaget för vaccinationens befrämjande 98.	
5. Sammandrag af rapporter från Civila sjukvårdsinrättningar	98
(Carlshamns nyanlagda Lasarett 98).	
A. Länslasarett och Kurhus	100.
B. Hospital	103
C. Serskilde sjukvårds- och välgörehets-anstalter	108—119.
a) Akademiska sjukhuset i Upsala 108; — b) Serafimerordens-Lasarettet 109; — c) Gymnastiskt-Orthopediska institutet 109; — d) Allmänna Elektricitets-anstalten 110; — e) Allmänna Barnbördshuset 110; — f) Ammeskaffnings-Kontoret 111; — g) Barnbördshuset Pro Patria 113; — h) Allmänna Barnhuset 114; — i) Provisoriska Sjukhuset 116; — k) Fabrikssjukhuset 116; — l) Danviks enklus och hospital 116; — m) Sabbatsbergs fattighusinrättning 116; — n) Drottninghuset 117; — o) Diakoniss-anstalten 117; — p) Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg 117; — q) Fattigvårdens sjukhus i Göteborg 118; — r) Barnbördshuset i Lund 118.	
D. Helsobrunnar och Bad	119—140.
Loka 121; — Porla 121; — Sätra 121; — Gustafsberg 125; — Marstrand 127; — Strömstad 127; — Thorhults nya källa 128; — Lunds brunn 129; — Medevi 130; — Lannaskede 134; — Ronneby 135; — Ramlösa (historik) 136.	
E. Sjukvården vid Fängelserna	140.

6. Sammandrag af rapporter om de å rikets samtlige offentlige sjukinrättningar vårdade veneriske sjuke	142—149.
7. Helso- och Sjukvården vid armén och flottan	149.
<i>a) Sammandrag af rapporter om Beväringsmönstringarna</i>	149.
<i>b) Sammandrag af rapporter rörande sjukvården vid armén</i>	157.
Garnisons-sjukhuset i Stockholm 157—167; — Krigs-akademien samt garnisons-regementerna utom Stockholm 169; — Beväringsmanskapet 172; — Fästningarne Carlsborg, Carlsten och Waxholm 179; — Armécorpsen på Gottland 183; — Dalregementets fältbataljon å Drottningholm 185; — Södra Skånska Infant.-regementets garnisons-kommendering i Carlskrona 185; — Norra Skånska Infant.-regementets garnisons-kommendering i Landskrona och Carlskrona 185; — Flottans stationer 186; — Linieskeppet Prins Oscars expedition 191; — Linieskeppet Carl Johans expedition 191; — revaccination vid armén och flottan 193; — Fältläkare-corpsens pensioner och stipendier 195.	
8. Sammandrag af läkarnes embetsberättelser om medicolegala förrättningar	197.
9. Undervisningen vid Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet	206.
10. Understöd till vetenskapliga utrikes resor	213.
11. Apoteksväsendet	214—220.
<i>a) Den pharmaceutiska undervisningen 214; — b) Apotekens antal och tillstånd 216; — c) Tillkomne nya apotek och stadfästelse-privilegier 218; — d) Medicinaltaxan 219; — e) Handeln med arsenik 219.</i>	
12. Barnmorskeväsendet	221.
13. Veterinärväsendet	228.

Stormäktigste, Allernådigste Konung!

I enlighet med föreskriften i Eders Kongl. Maj:ts nådiga Bref den 3 Mars 1852, får Sundhets-Collegium härjemte öfverlemna dess underdåniga berättelse om medicinalverket i Riket för år 1854.

Collegium framhårdar med djupaste vördnad trohet och nit,

Stormäktigste, Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

underdånigste, tropligtigste
tjenare och undersåter

C. J. EKSTRÖMER.

DAN. EKELOUND. E. G. ENGBERG. F. T. BERG. A. TIMOL. WISTRAND.

Stockholm den 17 December 1856.

J. Ljungberg.

1. Summarisk uppgift

på de af Sundhets-Collegium handlaggda mål år 1854.

a) Inkomne mål:

Kongl. Bref, General-Ordres m. m. från Kongl. Statsdepartementerna	155.
Kongl. remisser	54.
Allmänna mål	6,764.

Summa 6,970.

b) Utgångne expeditioner: *)

till Kongl. Maj:t; underdåniga utlåtanden och framställningar i administrativa ärenden	97.
och i befordringsfrågor	14.
till Kongl. Maj:ts Högsta Domstol samt civila och militära Öfver- och Under-rätter, uti derifrån till Kongl. Collegii yttrande remitterade medicolegala frågor	60.
till Konungens Befallningshafvande och öfrige Embetsmyndigheter uti allmänna mål	2,972.
Kungörelser och circularer	17.

Summa 3,160.

*) Ibland dessa torde här särskildt böra nämnas: att jemlikt föreskriften i Kongl. Brefvet d. 29 Sept. 1853, att till vederbörandes efterrättelse meddela erforderlige föreskrifter med hänsyn till skyddskoppymningens utföring, Collegium författat och till trycket låtit befordra en "*Handbok för vaccinatorer*", hvaraf exemplar blifvit till vederbörande utdelade; — att till åtlödnad af i Kongl. Brefvet d. 2 Aug. meddelad nådig befallning, att afgifva fullständigt förslag till ny författning angående hvad iakttagas bör så väl till förekommande af koleraskjukdomens införande i Riket från främmande land, som till motverkande af denna farsots uppkomst och spridande inom Riket och till minskande af dess härjningar efter det densamma utbrutit, Collegium d. 26 Aug. afgifvit underdånigt förslag till förnyad nådig kungörelse om hvad tills vidare iakttagas bör till förekommande af koleraskjukdomens införande i Riket (tryckt i Tidskriften Hygiea Bd. 17, sid. 44) och d. 10 Sept. underd. förslag till förnyad föreskrift om hvad vid utbrott af kolera inom Riket iakttagas bör (tryckt i Tidskriften Hygiea Bd. 17, sid. 118) i sammanhang hvarmed Collegium, med afseende derpå att, efter numera vunnne erfarenhet, de föreskrifter som angå de försigtighetsåtgärder som afse förebyggandet af koleraskjukdomens uppkomst och spridande samt minskandet af dess härjningar, i allt väsendtligt sammanfalla med dem hvilka mot andra farsoter t. ex. rödsot, rötfeber m. m. erfordras, i underd. hemställt om nådigt uppdrag att uppgöra och Kongl. Maj:ts nådiga pröfning underställa underd. förslag till föreskrifter om hvad i allmänhet iakttagas bör till förekommande och hämmande af farsoter bland befolkningen och ordnandet af den i sammanhang dermed under vissa förhållanden erforderliga sjukvården; — att till fullgörande af föreskriften i Kongl. Brefvet d. 9 Dec. 1853, att med hänsyn till de särskilda förhållanden hvari sjömän under pågående sjöresor sig befinna, affatta några derefter lämpade anvisningar för svenske sjöfarande till skydd mot kolera och ledning vid dess behandling då läkare ej är att tillgå, Collegium författat och jemlikt föreskriften i Kongl. Brefvet d. 2 Aug. 1854 låtit trycka *Råd för sjöfarande att iakttaga under kolera och andra farsoter*, som i en upplaga af 4,000 exemplar blifvit till Kongl. Kommerce-Kollegium öfverlemnad att till sjöfarande utdelas. — Äfvensom att, uppå nådig befallning d. 21 Juli, Collegium under den 30 Dec. 1854 afgifvit underdånigt förslag till sjukvårdens ordnande vid arméen under fält-tjenstgöring, till fält-sjukhusens organisation, samt till Instruktion för de vid arméen i fält tjenstgörande läkare.

2. Summarisk redogörelse

för de till Sundhets-Collegii disposition ställde medel år 1854.

A. Inkomster.

Hela Medicinal-Statens för detta år upptager en total
anslagssumma af 400,652 R:dr 28 sk., deraf från
Stats-Kontoret direkte utgått:

Till Sundhets-Collegium	15,253: — —	
» Provincial- och Djurläkare, löner	35,293: 16. —	
» Carolinska Institutet, d:o	14,745: 13. 4.	
» Barnbördshuset, d:o	366: 32. —	
» Veterinär-Inrättningen, d:o	3,666: 32. —	
Personligt arfvode	400: — —	
Godtgörelse för under lönerne inbe- gripen spanmål	127: 12. —	69,852: 9. 4.
och återstoden 30,800 R:dr 18 sk. 8 rst. af Sundhets- Collegium disponerad för bestämda ändamål, nemligen:		
Till understöd åt Svenska Läkare-Säll- skapet	500: — —	
För vaccinationens befrämjande	1,200: — —	
Allmänna Barnbördshuset	1,845: 16. —	
Barnbördshuset Pro Patria	60: — —	
Medicolegala besigtningar	6,000: — —	
Fartoters och smittosamma sjukdomars botande	9,000: — —	
Pensioner och Stipendier uti Fält- Läkare-Corpsen	4,000: — —	
Arfvode för Provincial-Chirurgen i Stockholms Län	150: — —	
Till Allmänna Elektricitets-Inrättningen i Stockholm	500: — —	
Carolinska Institutet för materiella behof Pharmaceutiska Institutet, aflöning och materiella behof	2,441: 34. 8.	
	1,000: — —	
Veterinär-Inrättningen, underhåll af ele- ver och materiella behof	4,403: 16. —	30,800: 18. 8.
		400,652: 28. —

Till ofvannämnde i Stat uppförde och af Collegium lyftade ordinarie anslag 30,800: 18. 8.
tillkommer:

behållning från föregående år å, till bestämda ändamål reserverade, serskilda anslag 3,129: 25. 10.

I Kongl. Stats-Kontoret lyftadt fyllnads-
anslag, till bestridande af utgifter
för fartoters och smittosamma sjuk-
domars botande 20,000: — —

Å anslaget för farsoters och smitto-
samma sjukdomars botande, likmä-
tigt Kongl. Brefvet den 23 Oct.
1854, öfverflyttade medel, hvilka
af Kongl. Stats-Kontoret, förkottsvis,
utbetalts till Kongl. Karantäns-Com-
missionen, till utgifters bestridande,
i och för den år 1853 utbrutna
kolera-epidemi 79,782: 44. 6.

Reseunderstöd till Läkare 3,333: 16. — 103,116: 12. 6.

samt serskildta inkomster:

Apothekare-Societetens bidrag till Phar-
maceutiska Institutets underhåll 1,000: — —

Vid samma Institut influtne lektions-
avgifter 190: — —

Ränta å Vaccinations-fondens kapital 125: — —

D:o å Elektricitets-Inrättningens d:o 80: — —

Influtne ersättningsmedel för medico-
legala besigtningar 2,154: 2. 7.

Influtne hyresmedel vid Carolinska In-
stitutet 683: 16. —

Influtne medel vid Veterinär-Inrätt-
ningen 4,561: 5. 8.

Återdebiterade medel 9: 20. 1. 8,802: 44. 4.

Då till ofvanstående, af Collegium disponerade tillgångar
ytterligare läggas:

Anslaget till kompletterande af Arméens
medicinal- och instrumental-attiralj 1,500: — —

med en behållning fr. föregående året af 1,843: 10. 4.

och derå influtne diverse ersättnings-
medel 1,169: 27. —

samt anslaget till skrifmaterialier och expenser med en behållning från föregående året af	155: 45. 8.	
samt hos Stats-Kontoret lyftade . . .	3,366: 32. —	8,035: 19. —

så utgjorde beloppet af hvad Collegium egt att disponera
för de till dess embetsverksamhet hörande föremål . Summa B:ko R:dr 153,884: 24. 4.

B. Utgifter:

Med förestående tillgångar hafva följande utgifter blifvit bestridde, nemligen:

Till understöd för Svenska Läkare-Sällskapet	500: — —	
» Provincial-Chirurgen i Stockholms Län	150: — —	
» Vaccinationens befrämjande	1,639: 1. 2.	
» Allmänna Barnbördshuset	1,845: 16. —	
» Barnbördshuset Pro Patria	60: — —	
» Medicolegala förrättningar	8,018: 17. 10.	
» Farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande:		
» Provincial-Läkares embetsresor	7,040: 35. 1.	
» Kommenderade extra läkare	4,094: 12. 6.	
Kolerasjukvården för år 1853	77,720: 6. 7.	
d:o d:o 1854	5,104: 31. 8.	
Djurläkares rese- och traktaments- kostnad	4,550: 43. 10.	
Medikamenter till fattige sjuke	7,238: 43. 8.	
d:o för sjuke kreatur (Jemtland)	55: 11. 10.	405,774: 41. 2.
Till Carolinska Medico Chirurgiska Institutet	3,133: 36. 5.	
» Pharmaceutiska Institutet	2,324: 8. 8.	
» Elektricitets-Inrättningen	580: — —	
» Veterinär-Inrättningen	8,976: — 7.	
» Pensioner och Stipendier uti Fältläkare-corpsen	3,244: 32. —	
» Stipendier för utrikes resor	2,166: 32. —	138,409: 41. 10.
Utgiften för Arméens medicinal- och instrumental-attiralj		3,647: 27. 5.
Upphandling af skrifmaterialier	542: 46. —	
Ljuspenningar	566: 32. —	
Bindnings- och trycknings-kostnad	983: 46. 10.	
Uppköp af ved	583: 16. —	
Åtskillige andre behof	509: 41. 1.	3,186: 37. 11.

Behållning:

Å diverse anslag, deraf en del reserverats till bestämde ändamål, en del, efter årets utgång, till Kongl.			
Ränte-Kammaren inbetalts	6,167:	4.	10.
» anslaget till skrifmaterialier och expenser	335:	39.	9.
» d:o till kompletterande af arméens medicinal- och instrumental-attiralj	865:	9.	11.
Förskotter, till liqvid och redovisning	1,156:	36.	6.
	8,524:	43.	—
Till Räntekammaren levererade, dels besparingar å anslagen till medicolegale besigtningar samt pensioner och stipendier uti Fältläkare-corpsen, dels öfverskott å fyllnadsanslaget till farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande			
		115:	18. 2.
	Summa B:ko R:dr	153,884:	24. 4.

Redogörelse för de i och för 1853 års kolerafarsot utbetalte medel återfinnes i den särskildt afgifne Berättelsen om nämnde farsot.

3. Öfversigt af allmänna helsovården i Riket*).

A) Läkarepersonal, distrikter och stationer.

Vid början af år 1854 voro i riket lediga:

Provincial- och extra Provincial-läkare-befattningar	8	
Distriktsläkare-befattningar	9	
Stadsläkare-befattningar	6	S:a 23.

Under årets lopp blefvo ytterligare lediga:

Provincial- och extra provincial-läkare-befattningar		
genom transport	3.	
genom afsked	2.	5.
Distriktsläkare-befattningar	2.	
Stadsläkare-befattningar	5.	S:a 12.
		35.

Af dessa ledigheter hafva under årets lopp blifvit återbesatte:

Provincial- och extra provincial-läkare-befattningar	7.	
Distriktsläkare-befattningar	3.	
Stadsläkare-befattningar, så vidt anmälan derom hos Collegium blifvit gjord	8.	S:a 18.

Och återstodo alltså vid 1853 års slut obesatte:

Provincial- och extra Provincial-läkare-befattningar	6.	
Distriktsläkare-befattningar	8.	
Stadsläkare-befattningar	3.	S:a 17.
		35.

Under loppet af år 1854 hafva 12 läkare, dels i, dels utom tjenst, med döden afgått och från läroverken utexaminerade läkare, så vidt anmälan derom hos Collegium blifvit gjord, tillkommit till ett antal af 11.

* Referent: Medicinal-Rådet *Wistrand*.

Uti förutvarande förhållanden med läkaredistrikt och stationer hafva endast följande förändringar föregått, nemligen:

Genom *Kongl. Brefvet d. 16 Nov 1854* hafva, efter dertill beviljade statsanslag, Extra provincial-läkare-beställningarna i Undersåkers distrikt af Jemtlands och Hudiksvalls distrikt af Gefleborgs län blifvit å ordinarie stat uppförde och lönerne för ordinarie Provincial-läkare bestämde till 666 R:dr 32 sk. samt arfvodena för Extra Provincial-läkare till 500 R:dr banko hvardera, hvarförutom arfvoden för ytterligare 4 Extra Provincial-läkare, nemligen en inom Hanbörds härad af Calmare län, en inom Nordöstra delen af Westmanland, en inom Ångermanland och en inom Westra och Östra Göinge härader af Christianstads län, till belopp af 500 R:dr för hvardera, blifvit å stat uppförde, dock med vilkor att de nya distrikterna upplåta och underhålla bostad för läkaren å det ställe som af vederbörande Landshöfding godkännes.

B) Sammandrag af läkarnes embets-berättelser om medicinsk topografi och endemiska sjukdomar.

Vederbörande läkares Embets-berättelser hafva för detta år innehållit så få uppgifter i detta hänseende att Collegium ansett lämpligast att uppskjuta deras meddelande till ett annat år.

Anmärkning:

Oaktadt meddelade påminnelser hafva årsberättelser för 1854 icke inkommit från:
Provincialläkaren i Norrtelge

» i *Strömstad* hvarjemte de saknas från åtskilliga under året vakante distrikter.

C) Sammandrag af läkarnes embets-berättelser om under året gångbara sjukdomar.

I likhet med hvad som skett i föregående underdåniga Berättelser, meddelas här en tabellarisk öfversigt af läkarnes embetsresor för sjukvård samt medicinal-fondens utgifter derför, hvarest följer en öfversigt af väderleken, årsväxten och under året allmännast gängse sjukdomar, i den mon vederbörande läkares till Collegium ingifne årsberättelser innehållit upplysning derom.

a) Sammandrag af vederbörande läkares rapporter om embetsresor för farsoters och smittosamma sjukdomars hämmande med specifikation länsvis å medicinalfondens utgifter för sjukens vård år 1854.

	Embetsresor för sjukvård.												Utgifter för samma ändamål.																				
	Gastriska och nervösa febrar.	Katarrale- och rheumatiske febrar.	Infamatoriska febrar.	Frossa.	Smittkoppor.	Skarlakenfeber.	Messling.	Kikhosta.	Strypsjuka.	Kolera.	Rödsot o. diarrhe.	Enstaka Sjukdomsfall.	Summa resor.	Rese- och traktamentskostnader för farsoters hämmande.						Fria medicament för fattige sjuke.						Vicarierande Provincial-läkare.						Summa utgifter.	
														Kolera-farsoten.			Öfriga farsoter.																
														R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.
Stockholms Län	5	1	—	2	—	1	—	17	—	1	27	202	31	6	112	12	6	402	24	2	200	16	—	—	—	917	36	2					
Upsala d:o	3	1	—	2	10	—	—	12	1	—	29	1,680	27	2	181	3	—	99	24	—	—	—	—	—	—	1,961	6	2					
Skaraborgs d:o	4	—	—	—	—	5	—	—	—	40	1	50	—	—	640	41	3	886	22	5	211	40	—	—	—	1,739	7	8					
Kronobergs d:o	5	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	9	—	—	91	18	6	216	11	11	—	—	—	—	—	307	30	5					
Jönköpings d:o	7	—	—	—	—	1	—	—	—	29	1	38	72	—	469	42	1	444	34	2	—	—	—	—	—	986	28	1					
Westmanlands d:o . . .	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	63	17	3	4	23	—	—	—	—	—	—	67	40	1					
Östergötlands d:o . . .	2	1	—	—	—	—	—	1	2	1	7	13	33	6	28	20	6	82	39	5	—	—	—	—	—	124	45	5					
Södermanlands d:o . . .	2	—	—	—	4	—	—	5	—	—	11	65	—	6	113	11	9	400	12	4	—	—	—	—	—	578	24	1					
Elfsborgs d:o	13	—	1	1	2	—	—	50	1	68	1	68	—	—	798	40	5	537	3	9	207	16	—	—	—	1,543	12	3					
Calmar d:o	11	—	1	3	2	1	1	1	10	1	31	13	38	—	427	28	2	106	10	5	255	27	—	—	—	803	7	1					
St. Kopparbergs d:o . .	14	3	3	9	—	3	—	3	1	1	34	—	—	—	439	6	6	10	6	2	—	—	—	—	—	449	12	8					
Örebro d:o	—	—	1	—	—	—	—	3	—	—	4	28	34	—	20	9	6	28	19	—	—	—	—	—	—	77	14	6					
Wernlands d:o	1	—	—	1	1	1	—	25	1	30	—	—	—	—	409	29	—	29	46	9	310	—	—	—	—	749	27	9					
Gefleborgs d:o	8	—	—	24	1	1	—	3	—	—	37	23	24	—	519	16	6	251	21	8	657	44	8	—	—	1,452	10	5					
Wester-Norrlands d:o . .	27	2	1	2	—	3	—	1	2	2	40	8	17	—	456	39	—	308	32	5	—	—	—	—	—	773	40	3					
Westerbottens d:o . . .	2	—	1	—	—	—	—	1	—	—	4	124	16	—	369	10	2	577	32	6	—	—	—	—	—	1,071	10	8					
Gottlands d:o	14	1	—	5	—	—	—	5	1	—	26	623	13	—	315	33	—	—	—	—	—	—	—	—	—	938	46	—					
Malmöhus d:o	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1	3	12	13	—	8	18	—	106	21	10	—	—	—	—	—	127	410	—					
Christianstads d:o . . .	2	—	1	—	—	—	—	1	—	—	4	10	26	—	46	23	—	9	23	2	569	16	—	—	—	635	40	2					
Blekinge d:o	—	—	—	—	4	—	—	1	15	—	20	8	21	—	247	27	9	1,361	36	5	—	—	—	—	—	1,617	37	1					
Hallands d:o	7	—	—	—	—	—	—	—	3	—	10	—	—	—	227	12	8	291	4	3	61	26	3	—	—	579	43	2					
Götheborgs o. Bohus d:o	7	—	1	—	4	1	—	2	16	1	32	84	34	—	321	7	3	542	19	2	—	—	—	—	—	948	12	5					
Jemtlands d:o	17	—	—	5	—	—	—	—	—	—	22	—	—	—	409	19	—	149	24	8	752	44	6	—	—	1,311	40	2					
Norrbottnens d:o	3	1	—	—	—	—	—	1	1	—	6	—	—	—	293	28	4	396	5	1	867	22	6	—	—	1,557	7	11					
Summa	156	10	10	9	62	18	3	9	154	200	12	544	2,971	40	8	7,010	35	17,243	18	8	4,094	12	6	—	—	21,320	10	11					

Dessutom hafva inkommit 20 rapporter om resor för venerisk sjukdom och
6 d:o d:o för vaccinationsärenden.

Obs. Till förestående utgifter böra läggas 2,128 16 —
hvaraf 1,741 R:dr utgåro arfvoden till, i och för kolerasjukvården, antagne expectance-läkare, 285 R:dr 42
sk. ersättning för karantäns-bevakning å Gottland, samt 101 R:dr 22 sk. ersättning för kolerasjukvården
i Stockholm, hvarigenom beloppet af utbetalde sjukvårds-kostnader för år 1854 uppgår till 23,448 20 11

Antalet af under året verkställda embetsresor för den allmänna helsovården, uppgående till 544, öfverstiger alltså med 78 motsvarande antal under nästföregående år. Detta beror hufvudsakligen derpå att embetsresor för kolerasjukvården hvilka i Berättelsen för år 1853, uppgående till icke mindre än 594, uppfördes i ett serskildt bihang, för nu ifrågavarande år deremot, uppgående endast till 54, blifvit i totalsumman inberäknade, hvarförutan rödsot i flere län ännu mera påkallat Provincialläkarnes verksamhet, så att embetsresorna för denna sjukdom ökats ända till 200.

Enligt de upplysningar som kunnat inhemtas af till Sundhets-Collegium inkomne rapporter rörande sjuke hvilka erhållit *fria medikamenter å medicinalfonden*, hvilka rapporter likväl från flere distrikter äro nog ofullständiga, hafva nedannämnde antal sjuke i hvarje län under året kommit i åtnjutande deraf, nemligen:

Stockholms	182.	Transp. 2,445.
Upsala	91.	Gefleborgs 216.
Skaraborgs	583.	Westernorrlands 152.
Kronobergs	214.	Westerbottens 509.
Jönköpings	372.	Gottlands —
Westmanlands	—	Malmöhus 29.
Östergöthlands	304.	Christianstads 17.
Södermanlands	226.	Blekinge *) 131.
Elfsborgs	204.	Hallands 150.
Calmar	81.	Götheborgs och Bohus 524.
St. Kopparbergs	—	Jemtlands 83.
Örebro	441.	Norrbottnens 129.
Wermlands	47.	Summa 4,385.
Transp. 2,445.		

Deribland voro 182 behäftade med bleksot, 476 med frossa, 183 med nervsjukdomar, 116 med skrofler och 424 med utvärtes åkommor.

Att förhållandet emellan de sjukas antal och kostnaden för använde medikamenter i olika län är jemförelsevis ganska olika, förklaras deraf att räkningar och rapporter från somliga orter så sent inkomma att utgiften egentligen borde hafva varit utbetald och antecknad under något föregående år. Så ingå t. ex. i utgiften för Blekinge, medicamentskostnader så väl för 1851 som 1853, hvilka icke förr än detta år blifvit utbetalda af skäl att kompletta verifikationer icke förr än nu till Collegium inkommit.

I ofvanförde sjuksumma äro ej heller inberäknade de kolerasjuke hvilka under året åtnjutit fria medikamenter på medicinalfondens bekostnad, emedan anspråk om ersättning derför icke af kommunerne ännu vid årets slut blifvit gjorde, men äro att förvänta under nästföljande år.

*) För Blekinge betalades under året derförutom läkemedel till 477 fattige sjuke för år 1851 och 434 fattige sjuke för år 1853.

Vikarierande Provincialläkare hafva för kortare eller längre tid varit anställda i 40 län.

Beträffande medicinalgondens utgifter för denna gren af allmänna helsovården, så utvisar ofvan meddelade tabell att i öfverensstämmelse med den tillökning som ägt rum i antalet embetsresor, också kostnaden för *rese- och traktamentsersättningar*, utgörande 10,084 R:dr 4 sk. 9 rst., för *medikamenter till fattige sjuke*, utgörande 7,243 R:dr 48 sk. 8 rst., och för *vikarierande Provincialläkares* aflöning, utgörande 4,094 R:dr 12 sk. 6 rst., hvar för sig öfverstigit motsvarande utgifter under föregående år, i följd hvaraf också sammanlagda kostnaderna för dessa ändamål, med tillägg af ofvan serskildt nämnde trenne poster, uppgående till 23,448 R:dr 26 sk. 11 rst., med icke mindre än 9,195 R:dr 33 sk. 4 rst. öfverstigit summan af utgifterna för samma ändamål under nästföregående år.

Detta förhållande har hufvudsakligen sin grund deruti att kostnaderna för kolerafarsotens hämmande numera (Jeml. Kongl. Brevet d. 23 Oct. 1854) utgå af medicinalgonden.

Stigandet af utgifterna för rese- och traktamentsersättningar beror nemligen derpå att öfver 3,000 R:dr användts till ersättning för extra läkares resor i kolerasjukvården, efter afdrag hvaraf utgifterne i detta hänseende för andra farsoter icke öfverstiger samma utgifter under nästföregående år med mer än 255 R:dr.

Att summan af utgifterna för fria medikamenter — i hvilken icke ersättning för medikamenter åt kolerasjuka ingår, af det skäl att räkningarne deröfver icke till Collegium inkommit förr än under nästföljande år — likväl så ansenligt öfverstiger summan af motsvarande utgift under nästföregående år, förklaras dels genom det större antal embetsresor som för rödsot i åtskilliga län blifvit verkställda, dels derigenom att såsom ofvan är erinradt, från somliga orter förra årens utgifter först nu blifvit behörigt verifierade och utbetalda. Orsakerne till de ökade utgifterna för vikarierande Provincialläkares aflöning återfinnes deruti att Provincialläkare-befattningarne i Unders-Åker och Neder-Calix samt Hudiksvall, oaktadt flere gånger förnyadt kungörande om ledigheten, i brist på sökande förblifvit obesatte och måst bestridas af förordnade extra läkare, hvarförutan en allmänt gängse svår rödsot påkallat extra läkares anställande för någon tid till Provincialläkarnes biträde i Elfsborgs och Wermlands län.

Af ofvannämnde kostnader tillhöra endast 5,204 R:dr 30 sk. 8 rst. kolerasjukvården under år 1854, för hvilken ytterligare utgifter komma att upptagas i medicinalgondens räkenskaper under nästföljande år i den mån ersättningsanspråk af kommunerne göras.

- b) Öfversigt af väderlekens och årsväxtens förhållande i allmänhet så vidt densamma synes haft inflytande på helsotillståndet, samt allmännast under året gängse sjukdomar.

Väderleken. Äfven detta års vinter har med få undantag i nästan hela landet varit ovanligt blid, så att en del större insjöar, Venern och Vettern, Lee m. fl. icke ens islades och först inemot slutet medfört betydligare köld, men öfverhufvud ringa nederbörd. Likväl har våren kommit tidigt, endast der och hvar med regn; redan d. 12 Maj såddes kornet i Westerbotten. Vid sommarens början inträffade i medlersta landet der och hvar starka nattfroster (t. ex. i Westergöthland d. 4 Juni så att sjön Åsunden islades) hvaraf rågfälten på flere ställen skadades, men de norra provinserne förblefvo frostfria. Sommaren blef derefter uthållande varm med stark torka så att vattendragen anseeligt sjönko och källor uttorkade samt från nästan alla delar af landet förspordes klagan öfver svår vattenbrist som räckte långt inpå vintern och svårighet flerstädes uppstod att förskaffa husbehovsvatten. Så nämnes att Dalelven företett lägre vattenstånd än i mannaminne (2½ aln lägre än andra år) äfvensom Wenern (nära 8 fot lägre) och Mälaren samt de uti dessa sjöar utfallande vattendrag allmänt sjunkit så att många qvarnar och vattenverk förblefvo stående. I följd häraf uttorkade också ofantliga sträckor af eljest vattensköld mark. Endast från vestra kusten af riket, såsom i Bohus län, nämnes sommaren ofta hafva medfört regn. Hösten, som kom tidigt, blef blåsigt och regnigt samt medförde tidigt köld.

Årsväxten. Äfven detta år hafva de nordliga länen, Norrbotten, Westerbotten, Jemtland och Wester-Norrland, enligt hvad rapporterna förmåla, erhållit goda skördar, men så väl här som i åtskilliga andra delar af riket har höskörden utfallit ganska ringa, emedan ängarna flerstädes blifvit härjade af svår gräsmask och för öfrigt lidit af torkan. I följd af denna foderbrist omtalas från alla håll att man funnit sig nödsakad företaga stor utslaktning af boskap. Endast fjelltrakterna, der den ihållande torkan icke haft något menligt inflytande på årsväxten, hafva fått rika skördar både af spanmål och foder. I öfriga delar af landet uppgifves sädesskörden i Skåne varit rikare än förr i mannaminne och i Gelleborgs, Örebro, Bohus, Wester- och Ostergöthlands, samt Calmar och Jönköpings, Kronobergs, Hallands, Gottlands och Blekinge län utfallit dels riklig dels öfver medelmåttan samt i Kopparbergs, Wermlands, Westmanlands, Uplands och Södermanlands varit måttligare. I allmänhet har vårsäden gifvit mindre god åring än höstsädet, men mestadels öfverallt har den inbergade säden varit af utmärkt god beskaffenhet. Potatesskörden som också mestadels utfallit öfver medelmåttan, har, med undantag af Kopparbergs, Westmanlands, Westerbottens och Norrbottens län, visat sig till större eller mindre grad angripen af den vanliga sjukdomen.

Helsotillståndet. Med förbigående af de vanligaste sjukdomarne såsom rheumatiska och katarrhala febrar, hosta, halsfluss, lunginflammation m. fl. hvilka liksom alla föregående år äfven under redovisningsåret förekommit i alla delar af riket, ehuru å

somliga ställen mera allmänt och på andra åter mindre, torde följande sjukdomar i afseende på sin uppkomst och utbredning under detta år förtjena serskild uppmärksamhet.

Smittkoppor.

Smittkoppor. *Jemtlands län.* Norra distriktet: i Februari 2:ne misstänkta fall i Rödön hos personer hemkomne från Helsingland (*Grenholm*); — Södra distriktet: i Sundsjö socken i Juli enstaka fall hos en qvinna som uppgifves hafva ådragit sig sjukdomen genom besök i Hällsjö socken, der några med smittkoppor behäftade personer skolat funnits (*A/zelius*); — Wemdalens distrikt: spridda fall i Öfverhogdal, Elfros, Wemdal, 1:sta och 2:dra qvart., införde från Helsingland; 49 sj., 4 d. (*Ellmin*).

Wester-Norrlands län. Örnsköldsviks distrikt: yppades i Mars och April i Nätra socken, införd genom en från södra orterne hemkommen bonde, 15 sj. 4 död. (*Håkanson*).

Gefleborgs län. Hudiksvalls distrikt: fortforo från förra året i Bjuråker och utbredde sig efterhand till Delsbo, Tuna, Rogsta, Ilsbo, Bergsjö, Hassela, Hamrånger, Njutånger och Enånger, mestadels lindriga, dock hos somliga också svåra och confluenta; till Ilsbo uppgifves sjukdomen hafva blifvit införd med en från Mohed hemsänd koppsjuk rekryt; till åtskilliga andra socknar af kringvandrande tiggare. Mot hösten upphörde sjukdomen; inalles uppgifvas 404 sj. 9 d. (*Fineman*); — Jerfsö distrikt: yppades i Ljusdals socken i April och spriddes derifrån till Färla och Jerfsö, ej öfver hela byar utan här och der nästan sporadiskt, så att sjukdomen ofta yppades hos personer som ej visste sig varit i beröring med någon smittad; i de flesta fall lindrig; angrep näst barn, upphörde med Augusti månad; inalles uppgifves 30 sj. 8 d. (*Hedenström*); — Söderhamns distrikt: gängse i Bollnäs, Hanebo, Mo och Alfta samt enstaka fall i Söderåla, Skog och Noråla 1:sta o. 2:dra qv.; således i största delen af distriktet. I Hanebo hade enstaka fall visat sig alltsedan hösten förra året och derifrån utbredde sig sjukdomen i början af året med kringvandrande dalfolk till Bollnäs, der öfver 200 sj. 24 d.; i öfriga socknar antages inalles något öfver 400 sj. och några få döda. I Söderhamns stad fortfor den under förra året började epidemien under 1 o. 2 qv. 40 sj. 5 d. (*Wikblad, Tholander*); Gefle distrikt: i Hedesunda socken i flere byar i början af året, 36 sj. 5 d., Wahlbo i April 43 sj. 2 d., på Limön i Hille i Juli 10 sj. — d. Ön har 37 invånare af hvilka de flesta familjer underlätit att vaccinera sina barn; inalles 59 sj. 7 d. I Gefle stad, der enstaka sjukdomsfall förekommit under sommaren, synes kopporna i slutet af året antaga epidemiska natur, då dervid de förut för kolera använde sjukrummen upplåtos till kopphus, 43 sj., fortfor vid årets slut i tilltagande (*Bäckström, Nordblad*); — Ockelbo distrikt: i 2 byar af Ockelbo socken i April och Maj, införd med vägfärande från Bollnäs och i Åmots kapell i Maj, införd från Hanebo. "Sjukdomen visade detta år ej någon benägenhet att sprida sig, utan stannade på de 4 ställen der den först yppades. (*Lagerträd*).

St. Kopparbergs län. Fahlu distrikt. inom Svärdsjö socken och företrädesvis Enviks kapell samt vid Wentjers grufvor, nästan utan undantag mycket lindriga (*Küssell*); — Hedemora distrikt: i Mars i Garpenbergs socken 2 sj. (*Grill*); — Rätt-

viks distrikt: i Wikarbyn och Nittsjö af Rättviks socken, i Tenninge och Furudal af *Smittkoppor*. Ohre socken, i Maggås af Mora, i kyrkoby i Venjan socken och i Skattungbyn samt Slättberg af Orsa socken 1 o. 2 qv. 19 sj. 3 d. (*Wettergren*); — Nås distrikt: endast 2:ne fall i Nås socken i början af året hos personer som hemkommit från Helsingland (*Hellström*).

Westmanlands län. Lindriga och blott i några få socknar (*Widberg*); i Sala stad 2:ne fall i Mars, införde af en vandrande lumpsamlare (*Lundh*).

Upsala län och distrikt: visade sig i 5 socknar dock i de flesta med obetydlig frekvens utom i Tierp der sjukdomen fortfor från förra året intill Juni månad då alltifrån Oktober 1853 till Juni 1854 anmärkts 90 sjukdomsfall med 20 dödsfall; Söderfors 2:dra qv. 6 sj. 1 d och Elfkarleby 1 o. 2 qv. 6 sj. (*Schultz, Lokrantz*). — Leufsta distrikt: spridda fall 1 qv. hos somliga svåra och confluenta dock ingen död (*Jakobson*). — Enköpings distrikt: i Ålands socken enstaka fall i Junii uppkommet genom beröring med koppsjuke i Westmanland (*Stiegler*).

Stockholms län. I hufvudstaden hos fattigläkarne anmälde 26 sj. 11 d.; på Stora Barnhuset 10 sj. 7 d.; på Provisoriska sjukhuset 63 sj. 7 d. (*Ahlberg*); Sigtuna stad: i början af året yppades hos ett från Stockholm hit uttaget ovaccineradt barn, 4 sj. (*Elisson*).

Södermanlands län. Nyköpings distrikt: öfverfördes i April genom en dräng från Södertelge till Hölö socken på följande sätt: Bemälde dräng från Edeby i Hölö socken, hade d. 14 Mars varit i Södertelge, der en person behäftad med smittkoppor under yrsel kommit utspringande i blotta linnet på gården. Drängen hade fattat denne om lifvet och inburit honom. Efter hemkomsten insjuknade han d. 27 Mars och afled d. 10 April. Derefter insjuknade under denna och följande månad flere personer; inalles 18 sj. 4 d. af alla åldrar, alla vaccinerade, ingen revaccinerad (*Wästfeldt*); — Forssjö distrikt: 6 sj. — Daga distrikt: infördes från Hölö socken till Björnlunda i början af Maj. Två bröder hade härifrån besökt sin koppsjuka broder i Hölö, insjuknade strax efter hemkomsten i smittkoppor, boende $\frac{3}{4}$ mil från hvarandra. Derefter följde flere sjukdomsfall i samma socken så att inalles 6 sj. af hvilka 5 förut vaccinerade (*Klintberg*).

Östergöthlands län. Söderköpings distrikt: partiel epidemi i Maj månad i Qvillinge socken (Hults bruk) der sjukdomen hastigt spridde sig, men genom skyndsamt företagen revaccination snart hämmades, fl. sj. 2 d. (*Åberg*).

Calmare län. Tjuströ distrikt: vid Eds bruk, 3:dje qv., der en från vapenöfningarna å Hultfrids exercisplats hemkommen beväring först insjuknade, hvarefter flere sjukdomsfall följde, 14 sj. 3 d. (*Danielson*); — Westerviks stad: ett sjukdomsfall i Juni, confluenta hos en person som sammanbodde med flere andra i ett litet rum utan att smitta följde; vid Öfverums bruk likaledes några sjukdomsfall, 2:dra qv., ingen död (*Forling*).

Gottlands län. En från Danzig till Lärbro socken hemkommen styrman insjuknade i Januari, 11 dagar efter afresan från Danzig, kort efter hemkomsten i confluenta koppor och afled efter 10 dagars sjukdom; derefter insjuknade hans syster i samma sjukdom dock af lindrigare form. Båda husen spärrades genast medelst vakthållning och vaccina-

Smittkoppor. tionen sattes i gång. Qvinnan tillfrisknade men hennes man insjuknade; I Maj månad yppades flere sjukdomsfall i Othem socken hos somliga lindriga, hos andra confluenta; äfven ett sjukdomsfall i Heinum hos en person som efter besök hos koppsjuke i Othem fick confluenta koppor och afled (*André, Kolmodin*).

Vattenkoppor omtalas endast från *St. Kopparbergs län*, Fahlu distrikt: spridda fall i staden (*Beronius*); — *Rättviks distrikt*: spridda fall i Leksands socken (*Wettergren*); — *Wernlands län*, spridda fall i Christinehamn, 4:de qv., (*Holmgren*); — *Westmanlands län*, temligt allmänna på flera ställen (*Widberg*); — *Södermanlands län*, *Malmköpings distrikt*: spridda fall, 1:sta o. 4:de qv. (*Zetterstrand*); — *Bohus län*, i Göteborgs stad spridda fall, 2:dra o. 3:dje qv. (*Schönbeck, Evert*); — *Calmare län*, spridda fall i Westervik, 2:dra o. 3:dje qv. (*Forling*); — *Blekinge län*, Ronneby distrikt: 2:dra o. 4:de qv., spridda sjukdomsfall (*Rydberg*); — *Malmöhus län*, sporadiska fall i Helsingborg (*Netzler*).

Skarlakansfeber. *Norrbottens län*. *Nedercalix distrikt*: I Okt. och Nov. anmärktes "angina gangrenosa" i Calix socken deraf många barn aflidit, isynnerhet i Töre by der 11 dött, och flere vid Prov.-Läk. besök d. 27 Nov. voro sjuka. "Några tecken till Scarlatina hade såsom mig försäkrades icke varit synliga å de aflidne, men observerades på ett af de nu insjuknade barnen stora scarlatinösa fläckar å nedre extremiteterna" (*Waldenström*).

Westerbottens län. *Nysättra distrikt*: yppades i början af året och blef ganska allmän under vintern, dock öfverhufvud lindrig (*Risberg*).

Gefleborgs län. *Söderhamns distrikt*: partiel epidemi vid Anneforss bruk i Bollnäs socken i Nov. utan att sprida sig; 5 sj. — d. (*Wikblad*).

Wernlands län. *Carlstads distrikt*: angrep i Aug. några hushåll på Arnön i Wäse härad, 5 d.; i Carlstad temligt allmän, 4:de qv. mestadels lindrig, men ej sällan med hjernaffection och vattusot; spridda fall äfven i Christinehamn, 4:de qv. (*Lagerstedt, Göthlin, Holmgren*); — *Näs distrikt*: temligt allmän, dock öfverhufvud godartad, eluru flere barn dödt och ej sällan med påföljande körtelsvullnader och vattusot (*Ekegren*); — *Elfvedals distrikt*: yppades vid midsommarstiden i Gustafvas socken, endast lå aflido (*Boursell*).

Westmanlands län. Spridda fall i Strömsholmstrakten (*Åkerman*).

Upsala län. *Enköpings distrikt*: spridda fall i Fröjeslunda socken i Aug. (*Stiegler*).

Stockholms län. *Bokyrka distrikt*: yppades i Aug. i trakten af Tumba temligt allmän bland barnen, dock lindrig; hos äldre personer voro halsflusser samtidigt gängse (*Kjellberg*); — i hufvudstaden endast spridda fall (*Ahlberg*).

Södermanlands län. *Nyköpings distrikt*: spridda fall af lindrig art, fl. sj. 2 d. — *Eskilstuna stad*: endast några få fall i början af året (*Malm*).

Bohus län. I Göteborgs stad: i 2:dra o. 3:dje qv. dock utan betydlig utbredning; i somliga fall med så starkt utslag och affjällning att äfven naglarna ömsades

(*Schönbeck, Evert*); — Uddevalla distrikt: började redan hösten 1853 och fortfor till slutet af Maj, ofta svårartad och med eftersjukdomar, mestadels vattensvullnader eller bulvader i halskörtlarna som ofta åtföljdes af betydlig substansförlust; utslaget hos de flesta angripne obetydligt och med friselartadt utseende samt affjällningen sen och kliformig. Många sj. flere döda (*Ahlström*); — i Uddevalla stad: 52 sj. 7 d. Såsom eftersjukdomar anmärkes hos desse 9 anasarca, 2 hydrops pericardii, 1 hydrocephalus, 2 rhymatisk verk i hand och fotlederna, 1 pthisis, 2 othorrhé, 2 furunkler, 1 parotitis, 1 ulceration af submaxillärkörtlarna och 1 vulvitis (*Lönner*); — Strömstads distrikt: efter att länge och svårt hafva grasserat i Fredrikshall och inom närgränsande delar af Norge utbröt den i Strömstad i April då kort efter en barnbal 4 barn liktidigt insjuknade, hvarefter den utbredde sig vidare; måttligt svår, ofta med eftersjukdomar, stundom bulvader i halskörtlarna (*Dahlman*) äfven på landsbygden, 3:dje o. 4:de qv. (*Winberg*); — Oroust distrikt: epidemisk i Stenkyrka, Walla och Klöfvedal socknar på Tjörn i början af året, omkring 20 barn döda, öfvergick sedan till Karingön (kapell under Morlanda) der 44 afleda (*Gammelén*).

Elfsborgs län. Wenersborgs distrikt: i Fergelanda (4 döde) och Mellby (17 döde) 2:dra o. 3:dje qv.; vid Trollhättan yppades den före midsommaren; medförde ofta vattusot; 40 sj. 5 d.; — i Wenersborgs stad spridda fall hela året, i allmänhet lindrig (*Kjellberg, Molin, Rinman*); — Alingsås distrikt: partiel epidemi i början af året i Fullestad, 7 sj. (*Varenius*).

Skaraborgs län. Mariestads distrikt: i Ekeby socken i Sept. 6 sj. 2 d. (*Huss*); — Lidköpings distrikt: från Maj till Sept. gängse i Ryda (51 sj. 15 d.), Thun (98 sj. 13 d.), Särestad (fl. sj. 20 d.), Otterstad (fl. sj. 12 d.) och Örlösa samt Gillstad (10 sj. 3 d.), inalles öfver 200 sj. 70 d.; dödsfallen härrörde dels från angina gangrenosa och dels från vattusotsartade eftersjukdomar framkallade af de sjukes förtidiga utgående (*Rydberg*); — Lidköpings och Skara städer sporadiskt hela året; antog i förstnämnde stad i Oct. natur af epidemi och fortfor ännu vid årets slut ofta med stark ansvallning af svaljet med diphterisk beläggning och sänöf flytning utur näsa och öron samt med eftersjukdomar af körtelansvällningar och vattusot (*Græve*).

Calmare län. Tjusts distrikt: spridda fall under årets lopp (*Danielson*); — i Westervik var hela sommaren en utslagsfeber gängse som uppträdde med alla karakterer af scarlatina, men der utslaget stundom så väl till utseende som för känseln och affjällningen m. m. tillkännagaf sig såsom "Messling"; stundom mycket svår med brand i halsen och stark svullnad i tonsillerna samt efterföljd af vattusot, icke sällan med dödlig utgång (*Wester, Forling*); — Calmar distrikt: spridda fall på våren i sydöstra delen af distriktet, Ålem m. fl. socknar, mycket lindrig, äfvensom i Calmar stad (*Söderbaum, Petterson*).

Jönköpings län. Spridda fall i staden Jönköping samtidigt med rödsoten (*Casperson*).

Blekinge län. Carlskrona distrikt: visade sig redan i början af året i Tving, Jemsjö och Christianopels socknar samt utbredde sig under våren äfven till Ramdala m. fl.

Skarlakansfeber. socknar, 70 sj. 10 d. (*Hellman*); — Ronneby distrikt: allmänt gängse under namn af skarlakansfriell, 2:dra — 4:de qv., ofta med påföljande vattusot (*Rydberg*).

Christianstads län och distrikt: spridda fall i Skepparlöfs socken, 4:de qv., äfvensom i Christianstads stad, mestadels hos fullvuxne, 24 sj. 6 d. (*Martin, Boström*); — *Engelholms distrikt*: endast enstaka sjukdomsfall i Starby socken i December, lindrig (*Scholander*).

Malmöhus län. Spridda sjukdomsfall i Malmö distrikt under sommaren (*Wieselqvist*).

Messling. *Gefleborgs län.* Gefle distrikt: spridda fall i staden under de flesta månader men starkt tilltagande vid årets slut då af 300 gossar i stadens folkskola 140 på en gång lågo sjuka; på landsbygden i Wahlbo socken från Oct. vidt utbredd så att knappt något hus blef skonadt och med ej obetydlig dödlighet (*Nordblad, Bäckström*).

Westmanlands län. Yppades hastigt och utbredde sig betydligt i Salatrakten under sommaren, i allmänhet lindrig (*Lundh*).

Upsala län och distrikt: började redan i Mars att visa sig, blef mer allmän under April och Maj samt fortfor med några stänkfall under sommaren, i allmänhet lindrig; — i Dannemoratrakten mycket allmän (*Schultz, Hagberg*); — *Leufsta distrikt*: visade sig med enstaka fall i Januari som snart ökades till allmän epidemi som ännu fortfor vid årets slut; folkskolorna så väl vid bruket som i socknen måste tillslutas; mestadels insjuknade barn, ingen veterligen afliden; men ofta lemnade sjukdomen svåra bronchiter och conjunctiviter. Man anser att messlingen kommit till distriktet genom några skolgossar som till julen kemkommo från Gefle der messlingen under hösten gått och hvilka strax efter hemkomsten insjuknade (*Jacobson*); — *Enköpings distrikt*: spridda fall i *Weckholms m. fl. socknar* men lindrig så att den sällan erfordrat läkarebiträde (*Stiegler*).

Stockholms län och distrikt: temligt allmänt i Täby, Vaxholm och flere andra ställen, i allmänhet lindrig (*Brandelius*); — *Bokyrka distrikt*: spridda fall, 2:dra qv. (*Kjellberg*); — i *Hufvudstaden* fortfarande från förra året i tilltagande 1:sta och 2:dra qv.; hos fattigläkarne anmälde 963 sj. 3 d. (*Ahlberg*); — *Sigtuna distrikt*: gängse i början af året dock af lindrig art (*Elisson*); — *Norrtelge distrikt*: i Norrtelge stad 40 sj. 1 d. (*Palmgren*); — *Hargs distrikt*: allmän i Mars och April men sedermera endast enstaka fall; i allmänhet lindrig; i *Östhammar* i Dec. (*Kuylenstjerna*).

Södermanlands län. I *Mariefred* epidemisk (*Lind*).

Elfsborgs län. *Borås distrikt*: förekom epidemiskt i slutet af året (*Elmlund*).

Skaraborgs län. Spridda fall i *Mariestad* i början af året (*Örbom*).

Östergötlands län. *Söderköpings distrikt*: på hösten gängse på flere ställen, äfven i *Söderköpings* och *Norrköpings* städer, dock lindrig (*Djurberg, Engelbrecht, Åberg*); — *Linköpings distrikt*: allmän i *Linköpings* stad så att största delen af skol- och gymnasieungdomen deraf angreps, 2:dra qv., i allmänhet lindrig och utan följsjukdomar (*Svedenborg*); — I *Skenninge*, synnerligen i December (*Cnattingius*); — *Motala distrikt*: lindrig epidemi, 3:dje och 4:de qv. (*Ekström*).

Calmare län. Tjust distrikt: spridda fall i Törnefalla m. fl. socknar (*Danielson*); — i Westerviks stad: der den yppats 1853, fortfor den hela året, "oftast utgörande en varietet, stående emellan messlingen och skarlakansfeber eller varieteten morbilli scarlatinosi eller scarlatina hybrida"; i staden 88 sj. 7 d. (*Forling*); jemför skarlakansfeber sid. 14).

Jönköpings län. I Säby och Lommaryd m. fl. socknar, dock af lindrig art (*Bråkenhjem*).

Malmöhus län. Sporadiska fall i Helsingborg vid årets slut (*Netzler*); — Öfveds-Klosters distrikt: spridda fall, 2:dra qv. (*Åberg*).

Gastriska och Nervösa febrar. *Norrbottens län.* Haparanda distrikt: i Juckasjervi Lappmark var nervfeber gängse från Mars till inpå sommaren i flere byar belägna emellan Kalix och Torneå elfvar, i allmänhet med långsamt förlopp; för öfrigt spridda fall hela året inom Torneå socknar (*Wretholm*); — Luleå distrikt: yppades på flere ställen, isynnerhet under den kalla årstiden inom de fattiges boningar (*Waldenström*); — Nedercalix distrikt: spridda fall i Öfvercalix och Råneå socknar 1:sta och 2:dra qv. i flere byar och nybyggen; fl. sj. 2 d. (*Hallman*).

Westerbottens län. Skellefteå distrikt: i spridda byar såsom Östanbäck, Fallmark, Bure och Ursviken af Skellefteå socken, samt flere byar af Jörns kapell (*Lindström*); — Lyksele distrikt: yppades inom 3:ne byar af Lyksele och Öhrträsk socknar i Februari. En tjenstellicka i Lyksele hade jultiden besökt sina föräldrar i Degerfors socken, der nervfeber då var gängse, och insjuknade efter sin hemkomst i samma sjukdom. Efter någon tid hemtades hon af modren åter hem "och på alla ställen som hon eller modren på deras återresa besökt, insjuknade en eller flere personer"; med Maj månad upphörde sjukdomen; 15 sj. ingen död (*Ångström*); — Nysättra distrikt: partiel epidemi i Lofångers socken i Mars, dit införd med en tjenstepiga hvilken ifrån Skellefteå socken såsom convalescent efter en genomgången febersjukdom, hemkommit till sina föräldrar i Svartjerns by, der inom kort sjukdom yppades som spridde sig till 2:ne angränsande gårdar; 13 sj. ingen död (*Risberg*).

Jemtlands län. Östersunds Norra distrikt: "af den nervfeber som de föregående åren epidemiskt uppträdt ha under detta år endast sporadiska fall förekommit; dessa ha såväl till intensitet som duration varit af lindrigare och kortare beskaffenhet, ehuru de i öfrigt företett samma slags symptom och former som i de föregående årens"; i Rödön, Hammardal och Näs, 1:sta och 2:dra qv., 23 sj. 2 d. (*Grenholm*); — Södra distriktet: spridda fall i Oviken och Myssjö från Mars till Sept., i Norderö i Aug. och Ratan i Dec., 38 sj. 1 d. (*Afzelius*); — Undersåkers distrikt: spridda fall hela vintern i Kall och Offerdal, i 4 byar af Undersåker i April och Maj; partiel epidemi i Offerdal i Juli, 12 sj. och i en by af samma socken i Sept., 25 sj. 1 d., i Åhre 3:dje och 4:de qv.; inalles öfver 63 sj. 2 d. (*Ericsson och Grenholm*); — Wemdalens distrikt: spridda fall vid Ljusnedals bruk, 3:dje qv., fl. sj. 2 d. (*Ellmin*).

Nervfeber.

Wester-Norrlands län. Örnsköldsviks distrikt: endast på ett par ställen i Sidensjö socken och i Örnsköldsvik, 4:de qv., 14 sj. (*Håkansson*); — Sollefteå distrikt: partiela epidemier i Hellgum och flere byar och Ytterlännäs, 1:sta qv., 53 sj. 5 d., i Liden, Ytterlännäs och Dal, 3:dje qv., 37 sj. 2 d. samt i Resele i Nov., inalles 98 sj. 7 d. (*Åkerblom*); — Hernösands distrikt: icke med någon större utbredning, utan endast partiela epidemier såsom i Hernösands stad, 2:dra qv., der i somliga fattigare hus hela befolkningen angreps; i Gudmundrå socken i Oct. i 2:ne byar, 14 sj. 1 d. (*Hallström, Lenström*); — Sundsvalls distrikt: i synnerhet vid Svartviks skeppsvarf der under sednare hälften af året, bland en befolkning af omkring 400 personer, icke mindre än 96 insjuknade men endast 2 afledo; i Hässjö, Ljustorp, Tynderö och Sättna socknar under 1:sta och 2:dra qv.; i förstnämnde socken benämnd "svarta febern" i anseende till den mörka beläggningen på tänder och tunga, 43 sj. 1 d. samt i Sköns socken i Okt. 6 sj.; — inalles öfver 145 sj. 3 d.; i staden spridda fall (*Westerberg, Bagge*); — Torps distrikt: på flere ställen men i synnerhet i Holms socken, 3:dje qv., flere sjuke, dock ej serdeles svår (*Hacksell*).

Gefleborgs län. Hudiksvalls distrikt: partiela epidemier i Njutånger i Sept. och Bjuråker i Nov. samt i Forssa spridda fall under hela året men i synnerhet på hösten uti 9 byar belägna ikring de så kallade "Forssavattnen" der knappt något enda hus håll undgick sjukdomen; öfver 57 sj. 3 d. (*Fineman*); — Jerfsö distrikt: i Ytterhogdal och Färila i början af året 14 sj. 1 d., för öfrigt endast spridda fall (*Hedenström*); — Söderhamns distrikt: partiel epidemi i flere byar af Trönö församling, 4:de qv.; 19 sj. ingen död (*Wikblad*); — Gefle distrikt: spridda fall i staden och på landsbygden (*Nordblad, Bäckström*).

St. Kopparbergs län. Fahlun distrikt: spridda fall under årets flesta månader, samt partiela epidemier i Tuna och Gustafs samt Wika socknar; Hosjö kapell, 3:dje qv., 30 sj. 2 d.; vid grufvan 22 sj. (*Küsel, Beronius*); — Rättsviks distrikt: partiela epidemien i 2:ne byar (Vestgårde, Östergraf, Utanåker och Söderås) af Rättviks socken fortfor under 4 månaders tid från Febr., 65 sj. 2 d.; alla byarna äro belägna på en betydlig höjd öfver Siljans yta, ej trångt sammanbygda och dess invånare i allmänhet väl bergade och i sitt lefnadssätt ordentliga; i allmänhet anmärkes att nervfebrarna på högländta ställen visat sig långt svårare än på orter närmare sjöarna eller de stora vattendragen; i Leksand i Juli 7 sj. (*Wettergren*); — Näs distrikt: endast sporadiskt (*Hellström*); — Westerbergslags distrikt: spridda fall, i allmänhet lindriga, endast 3 döda (*Höjer*).

Wermelands län. Carlstads distrikt: spridda fall såväl i Carlstad som Christinehamn, 1:sta qv., samt i förstnämnde stad talrikare i 4:de qv., då äfven partiel epidemi yppades i Grums socken, införd med en från Frykerud hemförd insjuknad dräng och fortfor sjukdomen här annu vid årets slut, 11 sj. 2 d. (*Lagerstedt*); — Fryksdals och Elfvedals distrikt: talrikt i början af året (*Boursell, Hedberg*).

Örebro län och distrikt: endast spridda fall (*Kull*); — Askersunds distrikt: i staden fortfor den under förra året herrskande epidemien ännu under första kvartalet

hwarefter den upphörde (*Ahlberg, Arpi*); — Nora distrikt: spridda fall på hösten *Nerrefeber.* (*Engström*).

Westmanlands län. I Österunda socken, 4:de qv., 20 sj. 4 d. (*Widberg*).

Upsala län och distrikt: spridda fall hela året, dock synnerligast 4:de kvartalet (*Schultz*); — *Enköpings distrikt*: små partiella epidemier i Theda i Oct., 11 sj. 2 döda, Veckholm, Oct. 9 sj. samt för öfrigt endast spridda fall (*Stiegler*).

Stockholms län. I Hufvudstaden spridda fall, i synnerhet temligt allmänt i 3:dje qv.; hos fattigläkarne anmälde 636 sj. 27 d. (*Ahlberg*); — *Sigtuna distrikt*: partiel epidemi i Östuna, 9 sj. 2 d., för öfrigt spridda fall, 2:dra och 3:dje qv. (*Elisson*); — *Nortelge distrikt*: partiel epidemi i Wäddö i Januari, 8 sj., i Blidö i Mars, 4 sj., i Edsbro i Dec., 5 sj. 2 d.; Öregrund, Rimbo, Rådmansö, Knutby, flera sj. fl. d.; Nortelge stad under året 29 sj. 2 d. (*Somelius, Palmgren*).

Södermanlands län. Nyköpings distrikt: spridda fall der och hvar samt partiel epidemi i Westerlång, 9 sj. 2 d. (*Martin, Wästfeldt*); — *Wingåkers distrikt*: spridda fall, 4:de qv., 13 sj. (*Aurell*); — *Forssjö distrikt*: mest omkring sjön Yngaren i Björkviks och Bettna socknar, 38 sj. (*Govenius*); — *Eskilstuna distrikt*: partiel epidemi i Stenqvista, 1:sta qv., 7 sj. 1. d.; i Eskilstuna stad 63 sj. 2 d. (*Malm*); — i *Malmköpings distrikt*: spridda fall, 2:dra och 4:de qv.; — i *Daga distrikt*: lindriga sporadiska fall hela året, 30 sj. 2 d. (*Klintberg, Zetterstrand*).

Bohus län. Götheborgs distrikt: partiel epidemi i Härryda i Mars, 13 sj. 4 döde, och i Partile i Juni flera sj. (*Montén*); — i Götheborgs stad spridda fall, mindre allmänt än förra året (*Schönbeck, Evert*); — *Uddevalla distrikt* och stad: endast spridda fall; i Härestad socken i Febr. 10 sj. (godartad); i Marstrand 9 sj. 2 d. (*Ahlström, Ullman, Hörlin*); — *Oroust distrikt*: utbröt vid förra årets slut på Flatön i Morlanda pastorat å hvilken ö, endast bestående af 6 hemman; den fortfor till April, 18 sj. 3 d.; vidare i Rönningen och Walla socknar å Tjörn, 2:dra qv., 13 sj. 2 d. (*Gammelén*).

Elfsborgs län. Wenersborgs distrikt: partiella epidemier i Fergelanda och Högsäter, 1:sta och 2:dra qv., öfver 35 sj. 15 d.; i Wenersborgs stad spridda fall under året, 58 sj. (*Kjellberg, Molin*); — *Åmåls distrikt*: partiel epidemi i Svanskog i 2:dra qv., 11 sj. 2 d. och i Nössemark, 3 qv., 10 sj. 1 d. (*Segerstedt*); — *Borås distrikt*: partiella epidemier i Örby, Bollebygd och Fjällsjö samt Brämshult, 1:sta qv., öfver 47 sj. 6 d. (*Elmlund*); — *Ulricehamns distrikt*: partiella epidemier i Marbäcks by på våren, efter förra rödsotens upphörande, 30 sj. 3 d.; i Mossebo socken från Mars till Maj 19 sj. 4 d.; i Dalum socken Febr. till Maj, 12 sj. 1 d.; i Hüssna socken i Aug. 8 sj. 1 d. och i Hillared och Sexdrega i Dec. der den ännu fortfor vid årets slut, 15 sj. 3 d. (*Heinric*); — *Alingsås distrikt*: spridda fall i början af året i Björke socken i Febr., 7 sj. 2 d. (*Varenius*).

Skaraborgs län. Mariestads distrikt: i Wärrings socken i början af året 5 sj. i ett hus samt i Häggums socken i April (*Huss*); *Lidköpings distrikt*: i Hjerpås i Mars 6 sj. 1 d. och Halfås i Nov. 24 sj. 3 d. (*Rydberg*); — i Skara stad: partiel epidemi 3 qv. (*Högselius*).

Nervfeber.

Östergötlands län. Söderköpings distrikt: endast spridda fall; — Linköpings distrikt: partiela epidemier i Westerlösa i Aug. och i Wreta Kloster i Dec., fl. sj. fl. d. (*Lindegren, Hvåfeldt*); — Åtvidabergs distrikt: spridda sjukdomsfall, 32 sj. (*Formark*); — Kisa distrikt: spridda sjukdomsfall på sommaren och hösten (*Engström*).

Calmare län. Tjusts distrikt: yppades i Maj i Eds socken samt antog epidemisk karakter 3:dje qv., omkring 88 sj. 44 d.; vidare i Westrum och Gårdserum i Aug. samt i Lofta hamnar i Oct., 76 sj. ingen död. (*Danielsson*); — i Westerviks stad: 3:dje och 4:de qv. allmänna, 464 sj. 7 d.; sjukdomen efterföljdes ofta af frossa (*Wester, Forling*); — Wimerby distrikt: endast spridda fall (*Bergenklint*); — Döderhultsviks distrikt: allmänna i kustsocknarna, 3:dje qv., ofta med påföljande frossa (*Davin*); — Calmar distrikt: yppades i Aug. i Färlösa, Ryssby, Ålem och nästan alla kustsocknarne samt fortforo inpå hösten; öfvergingo ofta i vattusot under tillfriskningen (*Söderbaum*); — Ölands Norra distrikt: partiela epidemier på hösten i 3:ne socknar Högby, Böda och Alböke, 46 sj. 8 d. (*Cronstrand*); — Södra distriktet: i Sägerstad och Kastlösa socknar i Oct. fl. sj. 4 d. (*Brunius*).

Jönköpings län och distrikt: partiel epidemi i Bottnaryds socken i Febr. 12 sj. 4 d. (*Sköldberg*); i staden Jönköping: spridda fall samtidigt med rüdsoten (*Casperson*); — Wernamo distrikt: i Hångers och Räfteled, 4:sta qv., Byarum, Wernamo och Färgeryd, 2:dra och 3:dje qv., öfver 34 sj. (*Sjöbeck*).

Kronobergs län. Wexiö distrikt: liten partiel epidemi i Hemmesjö socken i Nov., 6 sj. 4 d.; föröfrigt endast spridda fall (*Wennberg*); — Ljungby distrikt: endast spridda fall, i synnerhet i början af året partiel epidemi i Hallaryd socken, 40 sj. 3 d. (*Billengren*); — Ekeberga distrikt: spridda fall i Algutsboda och Åsheda 4:sta qv. samt Hälleberga och Ekeberga 3:dje qv. (*Ossbahr*).

Hallands län. Norra distriktet: partiela epidemier i Förlanda och Tvååker i 4:sta qv., Landa, 3:dje qv., Wäro och Hunnestad i 4:de qv.; öfver 48 sj. 6 d. (*Carlson*); — i Warbergs stad: temligt allmänt på hösten (*Arrhenius*); — Södra distriktet: liten partiel epidemi i Wessige 4:de qv. (*Sjöstrand*); — i Halmstad: endast spridda fall på hösten (*Tenggren*).

Blekinge län. Endast spridda sjukdomsfall så väl i Carlskrona som Ronneby distrikt; i det sistnämnda hos några med brand i nedre lemmarna (*Rydberg*); — i Carls hamns stad: under 4:sta qv. 50 sj. samt i Juli och Sept. spridda fall (*Witt*).

Christianstads län. Engelholms distrikt: i Gråmanstorps socken i Juni partiel epidemi, utbredd till 8 serskilda hus, 46 sj. 4 d. (*Scholander*); — Cimbritshamns distrikt: den från förra året i Andrarum yppade nervfeber upphörde i början af detta år, 2 d. (*Bratt*).

Mulmöhus län. Malmö distrikt: partiel epidemi i Malmö 4:sta qv. inom den fattigare arbetsklassen så att serskild sjuklokal måste öppnas, 57 sj. 3 d., ofta med efterföljande svullnad i spottkörtlarna (*Bergh*); — äfven på landsbygden spridda fall (*Wie-*

selqvist); — i staden Lund: temligt allmänt så väl i Mars och April som i Oktober; *Nernseher.* omkring 70 sj. (*Ask*); — Landskrona distrikt: partiel epidemi i Landskrona från Aug. till årets slut, 44 sj. 3 d. (*Sandelin*); — spridda fall i Helsingborg hela året i allmänhet lindriga; äfven på landsbyggen (*Virgin, Netzler*); — Öfvedsklosters distrikt: spridda fall der och hvar (*Åberg*); — i Ystad: partiel epidemi 3:dje och 4:de qv., 46 sj. ingen död (*Wihlborg*).

Gottlands län. Spridda fall i Bro, Hablingbo, Wamlingbo 1:sta qv. Nähr, Lokrum och Heimum 2 qv., Othem, Lye, Bunge 3:dje qv., Stenkumla, Hablingbo, Mästerby 4:de qv., 88 sj. (*Kolmodin, André*).

Käikhostu. *Westerbottens län.* Lyksele distrikt: fortfar ännu vid årets början och upphörde ej förr än i medio af sommaren (*Ångström*).

Jemtlands län. Östersunds Norra och Södra distrikter: yppades redan på hösten 1853 i staden och utbredde sig sedan temligt allmänt samt fortfar hela året, öfver hufvud lindrig (*Grenholm, Afzelius*).

Wester-Norrlands län. Örnsköldsviks distrikt: fortfarande från förra året 1:sta och 2:dra qv. temligt allmänt (*Håkansson*); — Hernösands distrikt: spridda fall under sista månaderna af året (*Hallström*); — Sundsvalls distrikt: temligen allmän i några byar af Attmar äfvensom i staden mera spridd och svårare än förra året (*Westerberg, Bagge*); — Torps distrikt: temligt allmänt, mest hos barn, men äfven hos äldre (*Hacksell*).

Gefleborgs län. I Bergsjö socken af Hudiksvalls distrikt och Ljusdals socken af Jerfsö under 1:sta och 2:dra qv., flere sj. (*Fineman, Hedenström*).

St. Kopparbergs län. Fahlu distrikt: endast spridda fall 1:sta qv. (*Küsel*); — Rättviks distrikt: flere socknar 2:dra och 3:dje qv. flere sjuke och döda (*Wettergren*); — Näs distrikt: temligt allmänt men dock lindrig 1:sta och 4:de qv. (*Hellström*).

Wermlands län. Arvika distrikt: i Carlanda socken 2:dra qv. (*Bergström*); — Elfvedals distrikt: spridda fall 3:dje och 4:de qv. (*Boursell*).

Westmanlands län. Vidt utbredd 3:dje och 4:de qv. (*Widberg*); i Salatrakten fortfar den epidemiskt i början af året (*Lundh*).

Upsala län och distrikt: spridda fall hela året (*Schultz*); — Enköpings distrikt: mycket allmän i nedre Trögds härad serdeles Weckholm och Kungshusby socken i allmänhet lindrig (*Stiegler*).

Stockholms län och distrikt: vid Dalarö mera allmän under förra hälften af året dock lindrig (*Broman*); — Bokyrka distrikt: från slutet af Februari temligen allmän (*Kjellberg*); — I Hufvudstaden temligt spridd; hos fattigläkarne anmälde 316 sj. deraf 30 aflidit (*Ahlberg*).

Södermanlands län. Malmköpings distrikt: yppades i Maj i Dunker socken och utbredde sig sedermera så att den i September och October var af alla sjukdomar den allmännaste (*Zetterstrand*).

Kikhosta.

Bohus län. Götheborgs stad: spridda fall från Maj till Sept. (*Schönbeck, Evert*); — Uddevalla distrikt: epidemisk i Tunge, Stångenäs och Sörbygdens härader från mid-sommaren till årets slut och utbredd sig efter hand allt sydligare mot Uddevallatrakten, i allmänhet lindrig; söder om staden hafva få sjukdomsfall försports (*Åhlström*); — Marstrand: spridda fall fortfarande från föregående år (*Hörlin*); — Strömstads distrikt: spridda fall, serdeles i Tanum socken 3:dje och 4:de qv., flere sj. några døde (*Winberg*).

Elfsborgs län. Borås distrikt: sporadiskt (*Elmlund*).

Skaraborgs län. Spridda fall i Mariestad i början af året (*Örbom*).

Östergötlands län. Söderköpings distrikt: visade sig på hösten på flere ställen; äfven i Söderköpings stad spridda fall (*Djurberg, Engelbrecht*); — Linköpings distrikt: spridda fall på hösten (*Svedenborg*); — Åtvidabergs distrikt: i Wärna och Åtvids socknar 4:de qv. lindrig (*Forumark*).

Calmare län. Waldemarsviks distrikt: temligt allmän 3:dje och 4:de qvart., dock lindrig (*Björk*).

Hallands län. I Warbergs stad: epidemisk under 3:dje och 4:de kvartalet (*Arrhenius*).

Malmöhus län. Spridda fall i början af året (*Netzler*).

Påssjuka omtalas endast från *St. Kopparbergs län*: spridda fall i Maj och Juni (*Küsel*). — *Södermanlands län*. Spridda fall i Malmköpings distrikt 1:sta qv. (*Zetterstrand*). — *Blekinge län*. Spridda fall i Ronneby distrikt 3:dje och 4:de qv. (*Rydberg*) och *Malmöhus län*. I Helsingborgs stad: spridda fall under våren och sommaren (*Netzler*).

Strypsjuka omtalas från *Norrbottens län*. Luleå distrikt: der den visade sig både på landet och i staden; nästan alla sjuka på landet föllo offer därför (*Waldenström*); — *Neder Calix distrikt*: enstaka fall i Aug. i Råneå (*Hallman*).

Westerbottens län Umeå distrikt: spridda fall under sednare hälften; — *Nysättra distrikt*: yppades i Aug. i södra delen af distriktet, Bygdeå m. fl. ställen och fortfor till mot årets slut, svår, flere barn döda (*Risberg*).

Wester-Norrlands län. Torps distrikt: endast 2:ne fall deraf, 1 med dödlig utgång (*Hacksell*).

St. Kopparbergs län. Fahlu distrikt: sporadisk 3:dje och 4:de qv., i staden 6 sj. 3 d. (*Küsel, Hallin, Beronius*).

Wermlands län. Carlstads distrikt: spridda fall i Kihls pastorat 4:de qv. äfvensom i Christinehamn 1:sta och 2:dra qv. (*Lagerstedt, Holmgren*); — *Näs distrikt*: "lika allmän som föregående år om ej mera" (*Ekegreen*).

Westmanlands län. Mycket allmän särdeles i Westerås stad och trakten deromkring i början af året (*Widberg, Altin*); — i Strömsholmstrakten spridda fall 1:sta qv. (*Åkerman*).

Upsala län. Spridda fall under 3:dje qv. i Leufsta och Enköpings distrikter *Strypsjuka*. (Jacobson, Stiegler).

Stockholms län. I Hufvudstaden hos fattiglärarne anmälde endast 4 sj. deraf 3 döde (Ahlberg).

Södermanlands län. I Eskilstuna stad 6 sj. 3 d. (Malm); — Strengnäs i Dec. 4 sj. ingen död (Pontén).

Elfsborgs län. I Wenersborgs stad 3:ne fall deraf 2 döda (Malm); i landförsamlingarna 9 döda (Kjellberg); — Borås distrikt: sporadiskt (Elmlund).

Skaraborgs län. I Hjo stad i början af året 2:ne fall, båda med dödlig utgång (Tengstrand).

Östergötlands län. Linköpings distrikt: partiel epidemi i Linköpings stad der den på minst ett tiotal af år förut ej visat sig, 9 sj. 3 döde (Lindegren, Svedenborg).

Calmare län. Enstaka fall i Westervik, 1 död samt 2:ne fall i Calmar i Okt. (Forling, Söderbaum).

Hallands län. Enstaka fall i Halmstad i Februari (Tenggren) äfvensom i Laholm i Augusti (Flygare).

Blekinge län. Carlskrona distrikt: spridda fall på våren (Hellman).

Christianstads län. Spridda fall i 4:de qvart. (Bratt).

Malmöhus län. I staden Lund spridda fall på vintern och våren, 17 sj. 7 döda (Ask) äfvensom på landsbygden spridda fall (Wieselqvist). — i Landskrona så talrikt under 1:sta qvart. att dess uppträdande kan tillskrifvas epidemiska inflytelser; af 17 sj. afledo 9 (Sandelin); — i Helsingborgs stad: jemte diphteritis gängse hela året dock mest i 1:sta och 4:de qv.; "sjukdomens smittosamhet betvivlar Stadsläkaren icke mer" (Netzler); — Landskrona distrikt: epidemisk i Febr. och Mars (Virgin); — i staden Ystad: spridda fall 4:de qvart. 5 sj. 3 d. (Wihlborg).

Influenza omtalas endast från *Elfsborgs län*. Wenersborgs stad: der under Febr.—April månad en influenza-epidemi med stor extensitet herskade, sannolikt framkallad af den under dessa månader rådande blåsiga och torra väderleken (Molin), och

Malmöhus län. I Helsingborgs stad: i början af året (Netzler); — för öfrigt omtalas från *Calmare län* i Westervikstrakten en allmänt gängse **Angina** under 2:dra qvart., ofta mycket svår och med stor benägenhet för abscessbildning i tonsillerna; i staden 42 sj. (Forling).

Kolera. *Westerbottens län.* I Umeå socken vid Holmsunds lastageplats, belägen i Umeå skärgård $1\frac{1}{2}$ mil från staden och på en i Umeå elf utskjutande udde, med en arbetspersonal af omkring 200 personer, förekommo några sjukdomsfall af kolera. Efter att under slutet af Augusti och början af September månad magplågor med diarrhé eller s. k. kolerin esomoftast i orten förekommit, insjuknade d. 13 och 14 Sept. med kolerasymptomer tvenne kvinnor af hvilka den ena d. 18 Sept. afled. — Den 21 insjuknade nämndemannen Jonsson i Böhle by och afled d. 25. Därefter inträffade under Oktober

Kolera. månad flere sjukdomsfall så att inalles här förekommit 48 sjukdomsfall af hvilka 9 undats dödligt. Dessutom inträffade i början af Oktober i Wännäs socken ett sjukdomsfall hos en qvinna som vårdat ofvannämnde Jonsson i Böhle och efter hemkomsten insjuknade samt efter en veckas sjukdom afled, hvarefter hennes husbonde i samma hus insjuknade och efter 4 dagar likaledes afled. En serskild extra läkare stationerades för någon tid vid Holmsund. "Någon serskild anledning till sjukdomens uppkomst har ej kunnat utfinnas hvadan man förmodat den hafva spontant utveckladt sig". Dock var den tron på stället allmän att den blifvit diförd med fartyg; men så vidt känt blifvit har, änskönt trafiken denna sommar varit utomordentligt liflig, ej ens ett enda misstänkt fall af kolera förekommit på något af de fartyg som besökt Holmesund. Arbetspersonalen uppgifves mycket vara utsatt för väta och kyla om fötterna under transporter och lastning af trävaror m. m. och hade Dr *Waldenström* anmärkt att kolerans utbrott vanligtvis föregicks af en eller annan dags benvärk (*G. Waldenström* och *Haij*).

Wester-Norrlands län. Torps distrikt: ett sjukdomsfall anmärktes hos en resande som från Stockholm på ångbåt anländt till Sundsvall och sedermera insjuknat vid Kälsta skjutsstation der han afled d. 30 Sept. oaktadt erhållen läkarevård (*Hacksell*); — Örnsköldsviks distrikt: ett fall af "cholera nostras" anmärktes i Nov. (*Håkanson*); — Sollefteå distrikt: kolerin förekom i Nov.; flere sj. 4 d. (*Åkerblom*).

Gefleborgs län. Gefle distrikt: Den 5 Okt. insjuknade i Gefle stad arbetskarlen Pilrot som med hustru och barn i stor fattigdom och saknad af husrum under förra månaden tillbragt de kalla nätterna i ett lider, men nyss inflyttat i ett bryggghus i N:o 294 af 4:sta kvarteret eller stadens södra del (se Berättelsen om kolerafarsoten 1853) som föregående året blef från kolerafarsoten förskonad. Den sjuke affördes till sjukhuset der han långsamt förbättrades. Den 7 insjuknade hans hustru som afled d. 10 och samma dag dess 9-åriga son som efter tvenne dygn afled. Under följande 19 dygn inträffade intet nytt kolerafall, men den 29 Okt. insjuknade enkan Seldin boende nära Pilrots bostad och afled inom ett dygn, hvarefter då och då sjukdomsfall yppades intill den 17 Nov. så att under denna tid (5 Okt. — 17 Nov.) inalles insjuknat 24 af hvilka 7 afled. Af dessa voro 8 män och 16 qvinnor samt med hänsyn till åldern 8 barn, 14 medelåldrige och 2 äldrestigne. De flesta sjukdomsfallen förekommo i granskapet af ofvannämnde hus vid s. k. Södra Trädgårdsgatan mestadels hos trångbodda fattiga familjer. Nödiga anstalter för sjukvården voro redan på förhand träffade och sjukhus ordnade i den s. k. Kasernen vid södra tuilen. Här intogos 9 af hvilka 5 afled. Af sjukvårdspersonalen insjuknade endast en qvinna som tillfrisknade. Närmast före sjukdomens utbrott var sjukligheten i staden obetydlig, ej heller förspordes under eller närmast efter sjukdomens upphörande någon allmänna sjuklighet. Diarrheer, koppor och Messling voro dock icke sällsynta. Beträffande sjukdomens uppkomst yttrar stadsläkaren: "Att denna sjukdom icke härledde sig från smitta derom är jag fullkomligt öfvertygad emedan ingen kolerasjukdom varit omkring staden gängbar och makarne Pilrot som först insjuknade ej varit på någon annan ort eller i vidrörelse med någon kolerasjuk person hvarifrån smitta skulle

skulle hafva kunnat blifva meddelad". Någon spärning var detta år icke vidtagen hvarken till sjöss eller lands (*Nordblad*); — På landsbygden yppades endast i en by $\frac{1}{2}$ mil från Gefle i Wahlbo socken i medlet af Nov. månad, 6 sjukdomsfall i samma hus af hvilka 2 medförde dödlig utgång. Äfven här uppgifves ingen känd anledning till sjukdomens uppkomst (*Beckström*); — Söderhamns distrikt: i staden inträffade i medlet af Sept. efter det diarheer varit temligt allmänna och ännu fortforo, åtskilliga sjukdomsfall af kolera deraf sedermera tid efter annan i olika trakter af staden nya fall förekommo till ett antal af 2 à 3 hvarje vecka intill d. 20 Nov. under hvilken tid inalles uppgifvas hafva insjuknat 32 personer af hvilka 18 aflidit. I stadsläkarens årsberättelse yttras tvekan huruvida sjukdomen varit verklig kolera, hvilket dock af den i veckorapporterna meddelade symptombeskrifningen synes otvifvelaktigt. Sedan i veckorapporten d. 16 Sept. anmäls att häftiga diarheer med kräkningar och kramp inträffat, bland hvilka 3:ne slutats med döden inom 2:ne dygn och uti dylik rapport d. 23 Sept. att 3:ne fall med koleraartade symptom ännu äro under behandling, yttrar nemligen Stadsläkaren *Thollander* i en följande veckorapport d. 7 Okt.: "Fem personer hafva hastigt utan föregående illamående insjuknat med kräkningar, diarrhe och kramp. Af dessa hafva 2:ne aflidit efter 2:ne dygn och 2:ne efter blott ett dygns sjukdom; den 5:te insjuknade först förliden gårdagsafton. Symptomen hos alla de insjuknade hafva varit alldeles lika: diarrhe, häftiga kräkningar, tungan och extremiteterna iskalla, pulsen svag, knappast känbar, ögonen insjunkna, läpparna blå, en ytterligt plågsam kramp i armar och ben; äfvenså i magen och hela underlifvet, urinsekretion nästan alldeles hämmad. Vid å 2:ne af de sednaste döda anställd liköppning har magens och tarmkanalens hinnor befunnits starkt injicerade, tarmarna fyllda af en tunnflytande vattenhaltig vätska, slemhinnan beklädd med en seg, klibbig materia, gallblåsan fylld af mörk tjäraktig galla, venstra hjertkammaren alldeles tom, den högra innehållande obetydligt mörk tunnflytande blod. Att sjukdomen icke är smittosam utan hufvudsakligen uppkommer genom förkylning tror jag med bestämdhet kunna påstå. För epidemisk asiatisk kolera anser jag mig icke ännu hafva fullt skäl förklara den". Vid tegelbruket Källänge, beläget å stadens område, $\frac{1}{2}$ mil aflägsat, insjuknade i medlet af Nov. efter besök i staden, en dränggosse som aflid efter 3 dagar och sedermera insjuknade derstädes efter hvarandra 3:ne arbetare och 3:ne barn af hvilka 3:ne afledo. — Alla de insjuknade tillhörde arbetsklassen. Nödiga åtgärder för sjukvården vore vidtagne och ett provisoriskt sjukhus inrättadt som dock ej behöfde begagnas. Beträffande anledningen till sjukdomens uppkomst härstädes yttrar stadsläkaren: "med fullkomlig säkerhet kan antagas att dessa sjukdomsfall utvecklade sig på stället och ej härrörde från någon smitta". Som epidemien af stadens läkare ej ansågs för verklig kolera utan endast framkallad af lokala förhållanden så förklarades ej staden för kolerasmittad (*Thollander*); — På landsbygden yppades sjukdomsfall i början af November i Mo, Norrala, Trönö och Hanebo socknar. En arbetsskär från Flors fabrik i Mo socken insjuknade i Söderhamnen återvändande derifrån förbättrad till hemmet der han åter insjuknade och aflid d. 2 Nov. Hans dotter som vårdat fadren hade under tiden insjuknat och aflidit d. 4 Nov.

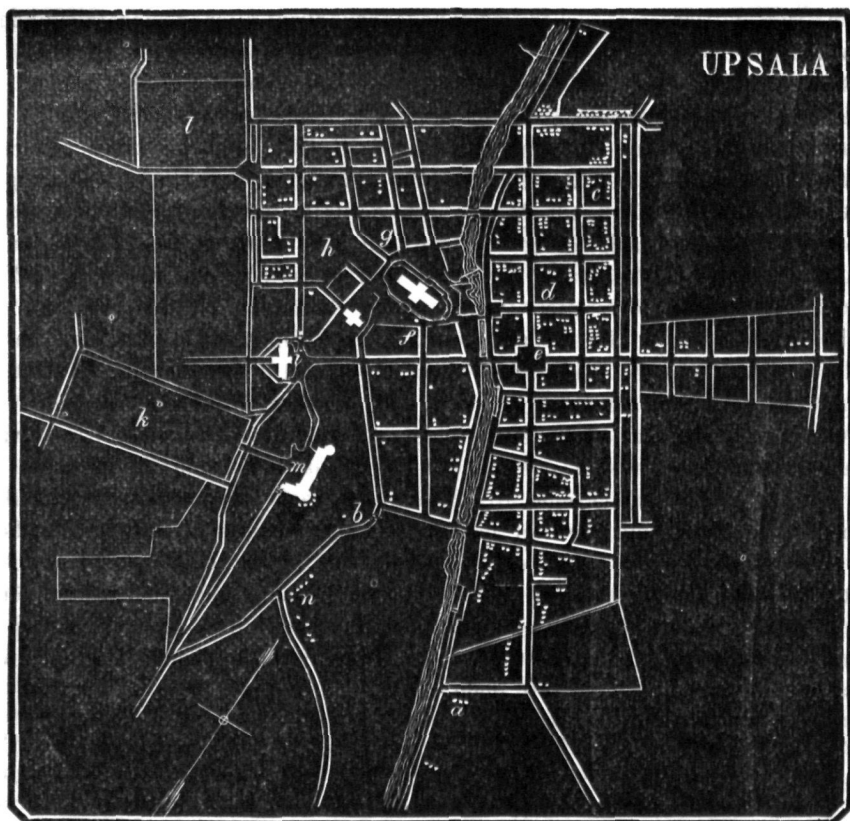
Kolera. efter 10 timmars sjukdom. Något vidare sjukdomsfall afhördes ej. Af å flickan anställd obduktion hemtar provincial-läkaren *Wikblad* den slutsats "att hon dött af i hög grad utbildad cholera nostras" och att den uppkommit af smitta från staden. — I Berga by och Norrala socken insjuknade inom samma hushåll 3 personer, nemligen en flicka som dog d. 16 Nov., hennes broder som aflid d. 23 Nov. och deras mor som förbättrades; vidare insjuknade 2:ne personer i byn Svarfven hvilka förbättrades äfvensom en i Tronö församling insjuknad qvinna. I Hanebo socken inträffade i början af Nov. ett enstaka sjukdomsfall hos soldaten Ljung i Granbo som åter tillfrisknade. Någon särskild anledning till sjukdomens uppkomst i de 3 sistnämnde församlingarna har ej anförts, utan anses den härröra "af oförsigtighet och lokala förhållanden". Inalles uppgifves å landsbygden insjuknade 14 deraf 4 döde (*Wikblad*); — Hudiksvalls distrikt: yppades i staden Hudiksvall d. 22 Sept. först hos 2:ne från Stockholm med ångfartyget Berzelius anlända båtsmän hvilka insjuknade straxt efter ankomsten, den ene samma afton, den andra följande dag. De tillhörde den afdelning af Norra Helsinglands båtsmän som hemkom från Gottland och uppgifves att en af deras kamrater under vistandet i Stockholm insjuknat i kolera och aflidit. De tillfrisknade efter 8 dagar så att de fortsatte resan till hemorten. Den 30 insjuknade en i östra delen af staden boende fiskare, men tillfrisknade efter 3:ne dagar; d. 3 Okt. angreps likaledes i samma stadsdel en nyss från Gefle hemkommen fiskare som tillfrisknade, men d. 13 Okt. insjuknade i utvecklad kolera en i sistnämnde fiskares hus hyst arbetskarl som efter hand bättrades och d. 14 en qvinna som aflid d. 19 hvarefter sjukdomsfallens antal tilltog så att intill d. 12 Nov. inalles insjuknade 56 deraf 32 aflido. Af desse voro 31 män och 25 kvinnor och deribland voro 13 bosatte i östra delen af staden och 40 i den vestra. Af de aflidne voro 11 fattighjon, 7 notoriskt supare, 3 sjuksköterskor och 2 sjukbärare. Af s. k. bättre personer aflido endast 2:ne. I flere fall följde döden efter mindre än 12 timmars sjukdom. Beträffande anledningen till sjukdomens uppkomst anmärkes att de såsom först insjuknade omnämnde båtsmännen under hitresan på det öfverfulla fartyget slitit ondt af köld, väta och svält; att hvarken den person som insjuknade d. 30 Sept. eller d. 3 Okt. bestämdt icke varit i beröring med de förre och rimligtvis ej heller med annan kolerasjuk; att hos desse insjuknade sjukdomen icke uppträdde i sin fulla intensitet; att efter desses tillfrisknande passerade en vecka utan något kolerafall, men den som då först angreps vistades uti samma bostad som den 4:de och att med honom antog sjukdomen mer och mer fullständig bild af asiatisk kolera" (*Blume*). — På landsbygden förekom blott ett enda fall, nemligen i Enångers socken der en barnmorska i början af Nov. aflid efter 8 timmars sjukdom. Koleriner och diarrheer voro så väl före som efter kolerafarsotens utbrott i staden, temligen allmänt gängse på landsbygden.

Örebro län och distrikt: spridda sjukdomsfall anmärktes på fem särskilda ställen, nemligen i Qvistbro, Hardemo, Gällersta, Mosjö och Tysslinge socknar utan att å dessa från hvarandra långt skilda ställen äga något sammanhang. I Qvistbro der 2:ne sjukdomsfall egde rum, hvilka båda efter ej fullt ett dygns illamående slutade med död d. 20 och 22 Sept., troddes sjukdomen hafva med inköpta klädespersedlar från hufvudstaden

blifvit öfverförd. I *Hardemo socken* insjuknade och afled efter 8 dagars sjukdom hemmanssegaren Jonas Persson d. 4 Okt., efter det han återkommit från Stockholm der han d. 24 Sept. varit illamående men förbättrats så att han kunde anträda hemfärden. Kort före husbondens död insjuknade äfven hans piga som dock tillfrisknade. I *Gällersta* insjuknade och afled efter några timmars sjukdom d. 8 Okt. soldaten Blücker som med en arbetskommendering af *Nerikes Regemente* från *Waxholm*, der kolera var gängse, några dagar förut med ångbåt anländt till *Arboga* och derifrån marcherat till hemorten. Der- efter insjuknade i samma soldatstuga hustrun och 2:ne barn af hvilka hustrun afled. I *Mosjö* insjuknade i en enstaka stuga backstugusittaren Setterqvists hustru d. 12 Okt. och afled efter några timmar, hvarest tvenne mindre barn och en 14-årig son insjuknade och den sistnämnde afled. "Huru sjukdomen här uppkommit är okänt men barnen brukade bettla i nejden och den 14-årige sonen återkom till hemmet d. 12 Okt. efter en flere dagars fortsatt vandring i bygden och kort derefter insjuknade modren". I *Tysslinge socken* insjuknade fem dagar efter soldaten Gymmings hemkomst från ofvannämnde arbetskommendering, dess hustru och afled efter en dags sjukdom d. 12 Okt. Han efterskickade då sin 74 år gamla mor att tillse huset, men hon insjuknade och afled d. 14. Den 15 insjuknade den $\frac{1}{2}$ mil derifrån boende soldaten Klingbergs hustru och afled d. 19. Hon hade besökt förutnämnde Gymming, hvars hustrus syster hon var. I rapporten anmärkes att de arbetskläder truppen vid *Waxholms* fästning begagnade, utan förutgången vädning blifvit dagarne före uppbrottet derifrån nedpackade uti säckar, hvilka ej öppnades förr än vid ankomsten till hemmet, der de flesta deraf upphängdes i det hvardagliga boningsrummet; — inalles 15 sj. 10 döde (*Kull*).

Westmanlands län. *Westerås* distrikt: ett fall i *Björskogs socken* hos en från Stockholm d. 27 Sept. med ångbåtslägenhet hemkommen bonde som afled följande dag i utbildad kolera (*Kihlstedt*); — i *Westerås stad*: ett fall af utbildad kolera hos en från *Strengnäs* anländ matros som insjuknade d. 24 Sept., intogs på särskildt sjukrum och dog följande dag (*Altin*); — i *Strömsholmstrakten* i Juli månad ett enstaka fall af utbildad kolera som ehuru ganska intensivt häfdes (*Åkerman*).

Upsala län och distrikt: uti staden, som förra året undgick kolera och på 20 år icke varit deraf hemsökt, samt uti 10 närmast kringliggande socknar, nemligen *Funbo*, *Gamla Upsala*, *Åkerby*, *Bälinge*, *Läby*, *Näs*, *Waksala*, *Danmark*, *Trefaldighet* och *Börje* yppades sjukdomsfall af kolera. Någon spärrning var detta år icke vidtagen i staden och den framställning derom som, efter det koleras utbrott i hufvudstaden officiellt tillkännagafs, gjordes till kommunen i *Upsala stad* möttes med nära allmänt afslag. Väderleken var före sjukdomens utbrott utmärkt mild och sommarlik; helsotillståndet i allmänhet godt med spridda fall af diarrhe, rhymatiska och gastriska febrar samt frossor. Efter slutet af Juli månad anmärktes koleraartade symptom hos 4 äldre personer, nemligen 3:ne stadsbor och en från Stockholm anländ resande hos hvilka 2:ne typhus utbildades med dödlig utgång inom 14:de dygnet och 2:ne afledo på 5:te dygnet under fortfarande kräkningar och diarrhe jemte plågor i underlifvet.

Förklaring öfver tecknen:

a Första sjukdomsfallet vid Islandet. — *b*. Lilla sjukhuset vid Slottskällan. — *c*. Stora sjukhuset i folkskolan. — *d*. Sundhetsbyrå å Kronan. — *e*. Adresskontor vid Stora torget. — *f*. Akademiska sjukhuset. — *g*. Lasarettet. — *h*. Stallgården. — *i*. Carolina Rediviva. — *k*. Botaniska trädgården. — *l*. Observatorii-parken. — *m*. Slottet. — *n*. Bleket.

Under Juli och Aug. hade anmärkts 4 misstänkta enstaka sjukdomsfall med ett dödsfall. — Den 14 Sept. anträffades i en isolerad koja (*a**) vid Islandet 3:ne sjukdomsfall, nemligen Kålsängsvaktaren Thorsell som efter några dagars koleraprodromer d. 11 Sept. fått kräkningar, diarrhe och kramp men förbättrades, hans 59 år gamla hustru som d. 9 Sept. insjuknade i likartade symtom, efter öfvergång i typhustillstånd afled på 8:de dygnet och deras 32-åriga dotter, enkan Seman, som ditkommit för att vårda föräldrarne men kort derefter d. 13 insjuknade i fullt utbildad kolera och afled inom 12 timmar. Huset spärrades och särskild sköterska anställdes, men sedan detta oaktadt i olika delar af

*) Se vidfogade plan af staden.

staden flere sjukdomsfall inträffat, förklarades, jemlikt den nya koleraförfattningen, d. 28 Sept. farsoten i staden hafva utbrutit och husspärningen upphörde. "Det anses möjligt att den från Stockholm anlände (åkaren Söderström) haft någon gemenskap med kolerasjukt hus äfvensom att Thorsell kommit i någon gemenskap med hufvudstaden på så sätt att sjövägen hitkommande fisk- och frukthandlare ofta hade sitt tillhåll hos honom, men för öfrigt finnes ingen anledning att de första sjuke ända till d. 27 Sept. haft någon gemenskap med smittadt hus. De enstaka sjuke träffades än här än der i de från hvarandra mest aflägsna hus. Sedermera kunde efter hand märkas att gemenskap med kolerasjuke utöfvade mer eller mindre inflytande på sjukdomens spridande liksom under en typhusepidemi. De flesta sjukdomsfallen inträffade nattetid. Sjukdomen var så väl i afseende på frekvens som intensitet ojemförligt mindre på vestra sidan af Fyrisån som delar staden i 2:ne hälfter än på den östra hvarest marken är sank och vattensjuk".

Den på förstnämnde sida belägna s. k. fjerdingen som är högländt, mindre trångt bebodd och för det mesta innehafves af den bemedlade klassen, visade föga annat än sporadiska fall, och öfver hufvud kan antagas att endast $\frac{1}{10}$ af hela sjukantalet förekommit i denna stadsdel. Inom Länslasarettet (g) och Akademiska sjukhuset (f) yppades intet kolerafall. På gemensamma fattighuset, med en befolkning af nära 400 personer, angreps blott 3:ne. I Länsfängelset likaledes 3. På Centralhospitalet nära vid staden angreps 8.

Att osunda bostäder och nöd befördade dess utbredning och intensitet anses otvifvelaktigt, men förkylningar syntes allmännast vara väckande orsaken; icke sällan syntes också sinnesrörelser halva ett mäktigt inflytande derpå. Begifvenhet på starka drycker syntes mindre än man tror, utöfva inflytande på farsotens utbredning. Inom den bättre bemedlade klassen kom kolera högst sällan till riktig utbildning och ganska få dödsfall inträffade.

Ehuru undervisningen så väl vid skolan som universitetet fortgick äfvensom spektaklerna besöktes och den vanliga höstmärknaden inträffade under kolera, syntes deraf ingen ökad spridning af farsoten kunna förväntas. Blott en studerande afled och ingen bland skolungdomen. Under sjukdomens tillväxt inträffade talrika mindre illamående och efter dess upphörande förekommo katarrhala och rhymatiska åkommor, frossor m. m.

Vid farsotens yppande inrättades först ett mindre sjukhus vid Slottskällan (b) der likväl endast 5 husville sjuke vårdades, af hvilka 4 afledo; men då sjukdomen tilltog, ordnades genast ett större i folkskolans lokal (c) med 45 sängar; här vårdades 114 sjuke af hvilka 63 afledo. Midt i staden öppnades å apoteket Kronan (d) en sundhetsbyrå der 2:ne adjungerade läkare turvis höllo vakt samt ett adresskontor i Rådhuset (e) för anvisning på sköterskor, bärare, åkare m. m. Vid sundhetsnämndens sammanträden, minst en gång i veckan, tillkallades äfven stadens distriktschefer, ordnings- och kvartermän för att lemna uppgifter om hvad som förekommit anmärkningsvärdt och emottaga uppdrag att verkställa beslut om ordning och snygghet, utdela understöd i kläder, föda, husrum o. s. v.

Af sjukvårdspersonalen insjuknade väl en och annan under de ansträngningar som natt och dag togos i anspråk, och afledo 2 sköterskor och 2 bärare samt Dr. Hyckerström, anställd å stora sjukhuset, efter 5 dagars starka fatiguer och derunder ådragen förkylning,

Kolera. hvarföretom den till Prov.-Läk. biträde i kolerasjukvården anställde Cand. *Brändström* likaledes afled. — Af stadens sundhetsnämnd voro 8 biträdande läkare antagne. — Omkostnaderna för kolerasjukvården uppgifves till omkring 6,400 R:dr då deremot under föregående året endast spärrnings- och förberedande kostnader uppgingo till 5,300 R:dr.

Följande tablå utvisar farsotens dagliga förhållande:

			Insjuknade		Döde					Insjuknade		Döde	
			på dag.	på veckan.	på dag.	på veckan.				på dag.	på veckan.	på dag.	på veckan.
Juli	22	1	—	—	—	—				—	493	—	154
Aug.	1	—	—	—	—	—				—	—	—	—
"	10	1	—	—	—	—				—	—	—	—
"	18	1	—	—	—	—				—	—	—	—
Sept.	8	1	—	—	—	—							
1:a veckan.	9	1	—	—	—	—							
	10	—	—	—	—	—							
	11	1	—	—	—	—							
	12	—	—	—	—	—							
	13	—	—	—	—	—							
2:a veckan.	14	1	—	—	—	—							
	15	—	—	—	—	—							
	16	—	—	—	—	—							
	17	—	—	—	—	—							
	18	—	—	—	—	—							
3:e veckan.	19	1	—	—	—	—							
	20	—	—	—	—	—							
	21	—	—	—	—	—							
	22	—	—	—	—	—							
	23	—	—	—	—	—							

Anmärkningsvärdt är att farsoten efter det den börjat aftaga, nästan på en gång upphörde utan att såsom på andra ställen, längre tid visa sig med enstaka sjukdomsfall. Sundhetsbyrån tillslöts d. 26 och sjukhuset utrymdes d. 28 Nov. Den 27 Nov. förkla-

rades koleran i staden hafva upphört. — I de flesta *landsocknarna* hade man sökt tillvägbringa öfverenskommelser att inställa trafiken med staden, likväl utan att detta kunde utföras, helst höstmärknaden i början af Oktober inträffade och var mycket lifligt besökt. Sedan koleran än här än der på landsbygden utbrutet, iakttogs väl mycken försigtighet emot umgängelse med sjuka hus, men några spärrningar, såsom utförbara, vidtogos icke. Sjukdomen förblef å landet inskränkt inom smärre kretsar och ofta inom ett enda hus, äfven i större byalag med få undantag angripande blott en eller par personer inom samma hushåll.

I *Funbo* socken insjuknade d. 5 Okt. en man efter besök i staden och afled efter ett dygn, hvarefter hans granne d. 7 insjuknade och afled d. 9 Okt. — I *Gamla Upsala* socken insjuknade d. 9 Okt. en man efter hemkomsten från staden, hvarefter jemte det flere sjuknat efter besök i staden, sjukdomen spridde sig till byarna Fullerö, Björkby, Nyby, Hembringa och Storbryn; inalles från d. 9 Okt. till d. 24 Nov. insjuknade 23, döde 10. — I *Åkerby* insjuknade d. 10 Okt. efter besök i staden en qvinna, hvarefter följande dag 3:ne sjukdomsfall yppades i samma hus och derefter hos grannar, så att intill d. 31 Okt. insj. 14 hvaraf döde 7, hvarjemte sjukdomen härifrån spriddes till *Bälinge* socken der i Sundbro insj. 5, döde 1. — I *Läby* socken insjuknade efter besök i staden d. 18 Okt. en man och derefter flere personer i samma hus och hos grannar så att intill d. 11 Nov. insj. 18, döde 9. — I *Näs* socken insjuknade d. 21 Okt. efter besök i staden en qvinna; inalles insj. 3, döde 2. — I *Waksala* yppades efter besök i staden dels d. 21 Okt. hos en vermlänning, dels sednare hos torpare under Gränby och Kyrkbyn, kolerafall hvaraf intill d. 14 Nov. insj. 23, döde 7. — I *Danmarks* socken inträffade d. 18 Okt. ett enstaka sjukdomsfall. — I *Trefaldighets* socken 4 sjuka, 1 död och i *Börje* 2 sj. 1 död, allt efter besök i staden; inalles å landtsocknarna insjuknade 95 deraf 44 afled. Sjukdomen yppades alltså i de närmaste socknarna rundtomkring staden i skiljda byar och först mestadels hos personer som nyligen hemkommit från Upsala stad egentligen sedan sjukdomen derstädes under Oktober månad antagit epidemisk natur. Anmärkas bör att ehuru från aflägsnare socknar af distriktet mycket folk under denna tid besökte staden, inga sjukdomsfall derifrån afhörts. Till provincial-läkarens biträde i kolerasjukvården anställdes Cand. *Brändström* som afled i kolera (*Schultz*); — Grimo distrikt: spridda fall i början af Oktober till ett antal af 5, alla döda, alla inom olika byar af Alunda och Ekeby socknar, alla insjuknade efter att hafva besökt märknaden i Upsala; på intet enda ställe spridde sig sjukdomen vidare (*Ehrengranat*); — Örbyhus distrikt: i Wendels socken ett sjukdomsfall i Oktober hos en äldre qvinna som afled, enligt uppgift utan föregående beröring med smittad ort och i Okt. vid Österby bruk ett enstaka fall hos en postförare som vid hemkomsten från Upsala insjuknade men, ehuru häftigt angripen, tillfrisknade (*Hagberg*); — Håbo och Bro distrikt: från d. 22 Sept. till samma tid i Okt. i socknarne Näs och Bro 16 sj. 3 döde; mestadels hos personer som besökt hufvudstaden och efter hemkomsten derifrån insjuknade; ofta hos flere personer i samma hus eller i grannskapet, såsom i Skälby, Lennartsnäs, Lejondal, Klöf, Önsta (*Stiegler, Elisson*); — Enköpings distrikt: i Enköpings stad 2:ne sjukdomsfall, neml.

Kolera. hos en från Stockholm d. 24 Sept. hemkommen skeppare och d. 9 Okt. hos en från Upsala hemkommen dräng, båda med lycklig utgång (*Barck*).

Stockholms stad *). Under April, Maj och Juni månader var sjukligheten i hufvudstaden i allmänhet ringa och fortfor att visa sig sådan under loppet af hela sommaren. De mest framstående sjukdomsformerna voro frossor och diarrheer, hvartill redan i slutet af Maj slöto sig "sjukdomsfall med koleraartade symptom". Denna gastriska sjukdomskonstitution qvarstod ända in i Juli och Augusti månader, allt med en gradvis ökad tendens till kolerin och kolera. Under sistnämnde månad, isynnerhet mot slutet deraf, visade sig på olika ställen af hufvudstaden åtskilliga högst intensiva sjukdomsfall af kolera, hvilkas karakter och mortalitetsprocent icke lemnade något tvifvel att epidemisk eller elakartad kolera verkligen hade inom samhället utbrutit. Den officiella kungörelsen härom utfärdades dock icke förr än den 18 September.

Epidemiens första uppträdande företedde sig på följande sätt: "Den 21 Aug. insjuknade uppassaren på ångfartyget Berzelius Johan Fredrik Fröling, 37 år gammal, boende i huset N:o 26 Götgatan, i fullt utbildad kolera, som öfvergick till typhus. Han tillfrisknade och återreste med samma ångfartyg. (Vårdades af Dr *Levin*). — Samma dag kl. 9 e. m. insjuknade kryddkrämaren C. Davidson, 32 år gammal, N:o 64 Götgatan i fullt utbildad kolera. Hemkommen d. 24 Aug. vid middagstiden med ångfartyget Motala från Åland, der sjukdomen uppgafs vara gängse bland franska ockupationstrupperna, hade han redan under resan betydligt lidit af sjösjuka och insjuknade på aftonen samma dag samt afled d. 22 kl. $\frac{1}{2}$ 9 eft. midd. (Vårdades af Dr *Levin*, som tillkallades d. 22 kl. 2 eft. midd.). Obduktionen utvisade kolera. — Den 22 Aug. Instrumentmakaren Lundmark, 46 år gammal, N:o 56 Tyska Prestgatan, insjuknade i fullt utbildad kolera. Han hade dagen förut återkommit från en lustfärd till Bomarsund. Tillfrisknade, men långsamt. (Vårdades af Dr *Tholander*). — Den 25 Aug. Tidigt på morgonen insjuknade straff-fången vid norra korrektingsinrättningen n:o 179 S. Elofsdotter, 38 år gammal, i fullt utbildad kolera, som öfvergick till typhus. Tillfrisknade. (*Schagerström*). — Den 25 Aug. kl. 5 f. m. insjuknade drängen Carl Andersson, 32 år gammal, N:o 49 Österlånggatan, i fullt utbildad kolera; han var i tjänst hos distillator Tits, som äfven åtföljt ångfartyget Motala till Åland och hemkommen derifrån blott en gång samtalat med patienten. Afled d. 25 Aug. kl. 11 på aftonen. — Den 25 Aug. kl. 8 f. m. insjuknade sjömannen Petter Pettersson, 37 år gammal, huset N:o 3 Ruthens gränd i Stadsgården, i fullt utbildad kolera. Affördes till provisoriska sjukhuset. Dog samma dag, den 25 Aug. kl. 6 e. m. Hade för en vecka tillbaka hitkommit med briggen Orest från Haparanda. (Vårdades af Dr *Blachet*). — Den 25 Aug. förre landbrukaren och husegaren Anders Pettersson, 42 år gammal, huset N:o 26 Götgatan, eller detsamma der uppassaren Fröling insjuknade; fullt utbildad kolera, som öfvergick till typhus. (Dr *Levin*). — Den 25 Aug. Mamsell Wilhelmina Pettersson, dotter af förre landbrukaren Pettersson, 19 år gammal, N:o

*) Hufvudsakligen enligt af t. f. Stadsläkaren Dr *Gråhs* meddelad statistisk redogörelse för kolera-epidemien i Stockholm.

N:o 26 Götgatan; fullt utbildad kolera, som öfvergick till typhus. (D:r Levin); — Den 28 Augusti kl. 4 på morgonen. Skräddaren Johan Drugge, 65 år gammal, N:o 19 Ty-ska Brunn; fullt utbildad kolera. Detta hus är enligt D:r Åbergs intyg ett bland de snyg-gaste i staden. Afled d. 28 Aug. kl. 11 på aftonen. Obducerades. (D:r Åberg); — Den 29 Aug. kl. 8 f. m. insjuknade skoarbetaren Carl Wilhelm Bång, 38 år gammal, Göt-gatan N:o 61, i fullt utbildad kolera; intogs på provisoriska sjukhuset samma dag kl. 4 e. m. Typhus. Samma hus der kryddkrämaren Davidson insjuknade. Utskrefs frisk d. 8 Sept. — Natten mellan den 29 och 30 Aug. insjuknade i rådhushäktet f. drängen Johan Erik Dahlström, 33 år gammal, i fullt utbildad kolera. Affördes till provisoriska sjuk-huset d. 30, kl. 9 f. m. och afled der samma dag kl. 10 på aftonen. Han hade d. 27 blifvit häktad för fylleri. (Afpolletterades till sjukhuset af D:r Blachet); — Samma natt mellan d. 29 och 30 Aug. insjuknade i rådhushäktet bleckslageriarbetaren Anders Gustaf Ramgren, 28 år gammal, i fullt utbildad kolera. Vårdades i fängelset af D:r Blachet. Tillfrisknade. Han hade d. 28 Aug. blifvit häktad för begånget mord; — Den 29 Aug. insjuknade i rådhushäktet sjömannen Johan Petter Ahlbom, 58 år, i fullt utbildad kolera, kl. 10 på aftonen. Affördes till provisoriska sjukhuset d. 2 Sept. kl. $\frac{1}{2}$ 5 e. m. Ut-skrefs frisk d. 18 Sept. — Den 31 Augusti angreps grosshandlaren B. I. Berndtson, 43 år gammal, i huset N:o 4 Stora Badstugugatan, af en diarrhé, som varade i 14 dagar, och öfvergick till fullt utbildad kolera. Typhus. (Vårdades af D:r Levin). — Den 31 Aug. sjuknade mamsell Lovisa Albertina Lindqvist, på Danviks hospital med fullt utbildad kolera. Afled d. 31 Aug.”.

Under September månad växte sjuknummern dagligen, så att de till och med d. 18 anmälda sjukdomsfallen uppgingo till 250 och dödsfallen till 123. Förnämligast och tal-rikast förekommo sjukdomsfallen under denna tid å Ladugårdslandet, Staden och de södra församlingarna der sjukdomen äfven visade sig å Danviks dårhus som under förra årets epidemi förblifvit fritt från kolera, äfvensom å Långholmen der från d. 12 Sept. till d. 9 Okt. 71 fångar insjuknade af hvilka 28 afledo. (Dahl).

Under nästföljande månad intill medlet af Oktober, aftog sjukdomen å Ladugårds-lan-det men stegrades å Kungsholmen och i Maria och under den tredje månaden förekom den mest i Maria, Adolf Fredrik och Djurgården samt stegrades åter något å Ladugårds-landet.

Sjukdomen visade sig än med enstaka fall, än ock med flera sjukdomar och dödsfall i ett och samma hus. I somliga fall angrep den så häftigt att döden följde inom några få timmar; i andra öfvergingo kolerasymptomerna till s. k. typhoidtillstånd. Ibland upp-gifne sjukdomsfall voro dock många mindre utvecklade kolera, hvarigenom förhållandet emellan insjuknade och döde detta år utfaller fördelaktigare än under år 1853.

Kolera.

Sjukdomens fortgående utbredning och förhållande kan bäst ses af följande tablå:

		Insjuknade		Döde				Insjuknade		Döde				Insjuknade		Döde	
		på dag.	på veckan.	på dag.	på veckan.			på dag.	på veckan.	på dag.	på veckan.			på dag.	på veckan.	på dag.	på veckan.
Aug.	21 . . .	2	1	1													
	22 . . .	1															
	23 . . .	1															
	24 . . .																
	25 . . .	4		2													
	26 . . .																
	27 . . .		8		3												
1:a veckan.																	
	28 . . .	1		1													
	29 . . .	2															
	30 . . .	2		1													
	31 . . .	2		1													
2:a veckan.																	
	1 . . .	2		1													
	2 . . .	4		2													
	3 . . .	11	24	6	12												
3:e veckan.																	
	4 . . .	5		2													
	5 . . .	7		3													
	6 . . .	7		4													
	7 . . .	22		6													
	8 . . .	13		7													
	9 . . .	7		3													
	10 . . .	19	80	8	33												
4:e veckan.																	
	11 . . .	6		7													
	12 . . .	12		5													
	13 . . .	15		8													
	14 . . .	12		8													
	15 . . .	14		8													
	16 . . .	21		13													
	17 . . .	22	102	12	61												
5:e veckan.																	
	18 . . .	36		14													
	19 . . .	42		13													
	20 . . .	59		20													
	21 . . .	71		14													
	22 . . .	60		20													
	23 . . .	34		9													
	24 . . .	38	340	17	107												
Transp.		—	554	—	216												
Sept.	25 . . .	39	554	16	216												
	26 . . .	56		18													
	27 . . .	26		15													
	28 . . .	14		6													
	29 . . .	26		9													
	30 . . .	26		16													
	1 . . .	29	216	6	86												
6:e veckan.																	
	2 . . .	33		12													
	3 . . .	29		12													
	4 . . .	45		13													
	5 . . .	27		16													
	6 . . .	23		7													
	7 . . .	27		12													
	8 . . .	21	205	5	77												
7:e veckan.																	
	9 . . .	22		6													
	10 . . .	18		9													
	11 . . .	17		5													
	12 . . .	14		5													
	13 . . .	14		5													
	14 . . .	18		6													
	15 . . .	13	116	7	43												
8:e veckan.																	
	16 . . .	18		5													
	17 . . .	10		4													
	18 . . .	11		9													
	19 . . .	14		9													
	20 . . .	9		5													
	21 . . .	14		3													
	22 . . .	13	89	4	39												
9:e veckan.																	
	23 . . .	9		6													
	24 . . .	10		5													
	25 . . .	13		6													
	26 . . .	19		7													
	27 . . .	19		6													
	28 . . .	3		3													
	29 . . .	18	91	5	38												
10:e veckan.																	
	30 . . .	9		6													
	31 . . .	10		5													
Transp.		—	1,271	—	499												
Okt.	30 . . .	9	1,271	6	499												
	31 . . .	15		5													
	1 . . .	8		6													
	2 . . .	10		4													
	3 . . .	6		2													
	4 . . .	9		3													
	5 . . .	10	67	3	29												
11:e veckan.																	
	6 . . .	9		1													
	7 . . .	12		5													
	8 . . .	12		1													
	9 . . .	4		4													
	10 . . .	3		3													
	11 . . .	7		2													
	12 . . .	4	51	2	16												
12:e veckan.																	
	13 . . .	5		2													
	14 . . .	5		1													
	15 . . .	6		2													
	16 . . .	5		3													
	17 . . .	3		1													
	18 . . .	2		1													
	19 . . .	4	30	—	10												
13:e veckan.																	
	20 . . .	6		—													
	21 . . .	2		1													
	22 . . .	1		—													
	23 . . .	1		—													
	24 . . .	3		1													
	25 . . .	1		1													
	26 . . .	2		—													
	27 . . .	—		—													
	28 . . .	—		—													
	29 . . .	—		—													
	30 . . .	—		—													
	31 . . .	—		—													
14:e veckan.																	
	1 . . .	—		—													
	2 . . .	—		—													
	3 . . .	—		—													
	4 . . .	—		—													
	5 . . .	—		—													
	6—10 . . .	—															

Med hänsyn till olika kön:

insjuknade	män 759	qvinnor 679.
och afleda	» 286	» 274.

Med hänsyn till olika lefnadsålder:

insjuknade Barn (t. o. m. 16 år)	248.
» Medelåldrige (t. o. m. 60 år)	971.
» Ålderstigne (öfver 60 år)	79.
» saknas uppgift för	140.

Summa 1,438 *).

Från den 24 Aug. till den 11 December, eller under en tid af 113 dagar — som utgör epidemiens duration — insjuknade således i hufvudstaden inalles 1,438 personer i utbildad kolera, af hvilka 560 afleda, d. ä. 38,9 procent. Under första veckan inträffade endast 8 sjukdoms- och 3 dödsfall, under den andra 24 sjukdoms- och 12 dödsfall, den tredje 80 sjukdoms- och 33 dödsfall samt den fjerde 102 sjukdoms- med 61 dödsfall; i den femte uppnådde sjukdomen sin kulmination, hvarefter den småningom aftog till medio af November, då den kan sägas hafva förlorat karakteren af epidemi. Den sednare hälften af sistnämnde månad företedde blott strödda fall af kolera, och med December månads början försvunno de sista spåren af densamma.

Enligt hvad förestående tablå gifver vid handen, blifver dagliga medeltalet sjuke 12,7 och döde 4,9; största antalet insjuknade på dag (71 personer) tillhör den 24 Sept., och högsta antalet döde på dag (20 personer) d. 20 och 22 September. Relativt till hufvudstadens hela befolkning uppgår sjukprocenten till 1,5 och mortalitetsprocenten till 0,5.

Beträffande sjukdomens lokala utbredning uppgifvas följande sjuk- och dödsantal för de olika territorialförsamlingarne:

	Sjuke.	Döde.
Nicolai	120.	37.
Clara	66.	27.
Jacob och Johannis	106.	27.
Maria	230.	72.
Cathrina	187.	80.
Adolf Fredriks	87.	55.
Kungsholms	65.	34.
Ladugårdslands	242.	131.
Danviken	26.	14.

Transp. 1,129. 477.

*) Enligt tabellverket voro af de aflidne 23 under ett år, 40 mellan ett och tre år, 23 mellan tre och fem år, 21 mellan fem och 10 år, 52 mellan 10 och 25 år, 271 mellan 25 och 50 och 122 öfver 50 år.

Kolera.

	Transp.	Sjuka.	Döde.
Skeppsholmen (oberäknadt K. M. Flotta)		4,129.	477.
Härtill komma ytterligare inom församlingarnes sjuk- antal icke upptagne:		2.	
Af Garnisonen		38.	83.
» K. M. Flotta		52.	
» Sjömän å fartyg		29.	
» Fångar		103.	
» Främlingar och personer utan uppgifven bostad		85.	
Summa	4,438.	560.	

I afseende på stället, der de sjuka njutit vård, må anmärkas följande:

	Sjuka.	Döde.
Vårdade i hemmet eller inom vissa anstalter, såsom för- sörjningshus, fängelser m. m.	973.	335. (= 34,4 proc.)
Vårdade å Sjukhus:		
å Kongl. Serafimerlasarettet	62.	29.
» Provisoriska sjukhuset	171.	92.
» Norra kasernens kolerasjukhus å Ladu- gårdslandet	143.	67.
» Kongl. Allmänna Garnisonssjukhuset	50.	27.
» Kastellholmens sjukhus	39.	10.
Summa	4,438.	560.

Med hänsyn till olika stånd och yrken må följande öfversigt meddelas:

Embets- och Tjenstemän samt deras hustrur insjuknade	42.
Andra ståndspersoner	66.
Handlande, fabriksidkare, vårdshusidkare m. fl.	25.
Handtverkare och konstnärer	142.
Personer i krigsståndet:	
Af 1) Garnisonen	38.
» 2) K. M. Flotta	52.
» 3) Stadssoldater	7.
» 4) Andre af krigsståndet	49.
Polis- och tullbetjening, vaktmästare och deras hustrur	43.
Tjenstehjon	178.
Transp.	552.

	Transp.	552.
Arbetare		275.
Skepps- och sjömän		44.
Enkor och barn af förut nämnde klasser		320.
Fattig- och försörjningslön, dårhushjon		39.
Fångar		103.
Diverse personer ej ofvan ingående		15.
Främlingar		11.
Till stånd och yrken ej uppgifne		82.
	Summa	1,438.

Likasom året 1853 visade sjukdomen en stor benägenhet att lokalisera sig å vissa gator och inom vissa hus, helst sådana, som erbjödo gynnsamma villkor för dess uppkomst eller utbredning. Hit höra å *Ladugårdslandet*: Styrmans-, Kaptens- och Grefgatan samt Styckjunkare- och Gref-Magnigränd; i *Clara* församling: Bryggargränd; i *Adolf Fredriks*: Kammakaregatan; å *Kungsholmen*: Garfvaregatan; i *Catharina*: Glasbruksgatorna och i *Maria*: Badstugugatan, Skinnarviksgatorna, Yttersta Tvärgränd och Besvärsgatan.

Redan efter det första kolerafallen hade visat sig och isynnerhet sedan det växande sjukantalet allt mer och mer gjort det till en sorglig visshet, att epidemisk kolera verkligen begynt utbreda sig inom samhället, dröjde icke auktoriteterna att vidtaga nödiga åtgärder, samt att bereda sig på dem, som ytterligare kunde blifva af behovet påkallade.

Med ledning af den erfarenhet som hemtats af föregående årets koleraanstalter möttes nu den oundvikliga faran med lugn och så litet alarm som möjligt. Under de första veckorna eller så länge farsoten ännu icke visade något betydligare tilltagande, inrättades inga särskilda kolerasjukhus, utan emottogs kolerasjuka dels å *Provisoriska sjukhuset* å Söder med 50 sängar, dels å en afdelning af *Serafimerlasarettet* med 16 sängar. Först efter medlet af September (d. 20) öppnades ett särskildt sjukhus i Norra kasernen å *Ladugårdslandet* med 24 sängar, hvilket antal sedermera i mån af behovet ökades, och längre fram öppnades inom *Kungsholms* församlings fattighus en sjukafdelning med 10 sängar. Garnisonens sjuke hänvisades till Garnisonssjukhuset och K. M. Flottas sjuke till det s. k. *Kastellholmens* kolerasjukhus.

Straxt efter sjukdomens deklarerade utbrott inrättades i *Maria* församling en för denna församling och *Catharina* församling gemensam sundhetsbyrå. Efter hand tillkommo 5 andra sådana, nemligen inom Storkyrko, Adolf Fredriks, *Ladugårdslands* och *Kungsholms* församling, samt å Kongl. Djurgården.

Fattigläkarne i de församlingar, som icke hade egna byråer,ingo till biträden åt sig i kolerasjukvården yngre, dertill kvalificerade läkare, hvarförutan häst och åkdon tillhandahöllos så väl åt fattigläkarne som deras biträden och de biträdande läkarne vid byråerna, i den mån nemligen ökad sjukantal och således ökade göromål gjorde sådant af behovet påkalladt.

Kolera.

Af de vid kolerasjukvården anställde extra läkarne tjenstgjorde: 2 såsom Sjukhusläkare, 5 såsom biträdande läkare i församlingarne, 11 Byråläkare och 2 Underläkare, eller tillsammans 20.

Beträffande anledningen till sjukdomens utbrott i hufvudstaden återopas å ena sidan sjukdomsfallet hos ofvannämnde Davidson såsom en följd af dess besök vid Bomarsund hvarifrån han alltså skulle hafva hemfört sjukdomsfröet, helst koleran kort efter hans död småningom allt mer och mer började sprida sig, under det å andra sidan sjukdomsfallet hos ofvannämnde Fröling som insjuknade några timmar före Davidson i fullt utbildad kolera och som efter hvad utrönas kunde icke haft någon slags beröring med Bomarsundsfararne, anföres såsom ett bevis för motsatsen. För öfrigt må erinras att åtskilliga koleraartade sjukdomsfall anmärkts i hufvudstaden under loppet af våren och sommaren. I Svenska Läkare-Sällskapets öfversigt af constitutio epidemica anmärktes i veckan före d. 23 Maj "fyra fall af kolera nostras" och i nästföljande vecka till d. 30 Maj "3 sjukdomsfall med koleraartade symptom"; i nästa vecka till d. 13 Juni ytterligare "3 sjukdomsfall med koleraartade symptom" och samma dag på Garnisons-sjukhuset "diarrheer af hvilka de fleste varit förenade med kramp". Den 27 Juni "några sjukdomsfall med koleraartade symptom". Den 11 Juli på Serafimerlasaretet "ett sjukdomsfall med koleraartade symptom", — på Garnisons-sjukhuset 2 sjukdomsfall med koleraartade symptom" och bland de fattiga "några sjukdomsfall med koleraartade symptom"; d. 25 Juli "flera koleraartade sjukdomsfall" dels på Lasaretet dels bland de fattiga; d. 8 Aug. spridda koleraartade sjukdomsfall dels på Garnisons-sjukhuset dels bland de fattige. Den 22 några koleraartade sjukdomsfall dels på Serafimerlasaretet dels ibland de fattige hvar efter det i redogörelsen för constitutio epidemica heter dagligen: några fall af "kolera".

Bland ofvannämnde sporadiska sjukdomsfall med koleraartade symptom som kunna anses såsom epidemiens förelöpare, nämnes särskildt aktören Pettersson som insjuknade d. 12 Juni med så våldsamma koleraartade symptom att efter ett kort lidande hans död deraf blef en omedelbar följd. De närmare detaljerna rörande förloppet af detta sjukdomsfall saknas: dock uppgifves det uti ett till pastorsembetet aflemnadt bevis öfver dödsorsaken att den ifrågavarande personen "aflidit i sporadisk kolera".

Stockholms distrikt: I Lofö socken insjuknade d. 16 Sept. en från Stockholm anländ kvinna med lycklig utgång; samtidigt anmärktes hos flere af befolkningen en "beständ disposition för underlivslidanden". I slutet af samma månad och första veckan af Oktober insjuknade 4 personer af arbetspersonalen vid Drottningholm, alla med lycklig utgång. Den 2 Okt. insjuknade en sköterska vid det för kongl. betjeningen vid lustslottet inrättade sjukhus, med häftiga kolerasymptom och afled den 6:te. Sistnämnde dag insjuknade vid Lindö under Malmvik, arbetsskarlen Eriksson i fullt utbildad kolera och afled d. 8, hvarest hustrun och ett 12 års barn insjuknade af hvilka det sistnämnde afled d. 10:de (*Hegardt* och *Hallström*); — i *Bromma* socken vid Essinge varf yppades från d. 26 Sept. till d. 29 Okt. 16 sjukdomsfall af hvilka 6 medförde dödlig utgång, nemligen hos 2 män, 2 kvinnor och 2 barn; — I *Östra Ryd* socken yppades i medlet af Sept. 3 sjukdomsfall inom en familj i Uppkulla af hvilka 2:ne slutade

med döden. Den först insjuknade, som likväl tillfrisknade, hade nyss hemkommit från besök i Stockholm (*Ekecrantz*); — I *Spånga* socken, flere (38) dock mäst lindriga sjukdomsfall, deraf 9 medförde dödlig utgång (*Löhman*). (*Cederschjöld*); — På *Ingarön* yppades kolera d. 15 Okt. vid Oskarvik hos en qvinna som förut besökt Stockholm och angrep alla der boende äfvensom en från Vermdön dit anländ person, 7 sj. 4 döde, och vid Grendal dit de förres insjuknade sköterska hemfördes, 4 sj., 3 d.; — På *Vermdön* anmärktes spridda fall i slutet af Okt., 4 döde. Partiel epidemi vid Gustafsbergs porlinsbruk med en arbetspersonal af nära 500, till största delen trångbodda, hvaribland från d. 28 Okt. till d. 21 Nov. insjuknade 45 personer af hvilka 18 dogo; mindre illamående med magplågor anmärktes för öfrigt hos hela arbetspersonalen. Samtidigt på stället gängse frossa fortfor utan att koleraepidemien derpå syntes utöfva något inflytande (*Sundberg*); — I *Södertelge* insjuknade d. 22 Sept. en qvinna i fullt utbildad kolera och afled följande dag samt d. 3 Okt. en utfattig arbetsskarl som likaledes afled d. 7 hvarjemte ett dylikt sjukdomsfall d. 25 Sept. hade förekommit å ett från Stockholm anländt fartyg (*Hæffner*); — Vid *Dalarö* yppades ett enda fall hos en lots som hemkom sjuk från Stockholm der kolera då var gängse (*Broman*); — I *Vaxholms* stad anmärktes från d. 24 Sept. till slutet af Okt., 23 sj. 8 döde; — å fästningen och Rindö från d. 11 Sept.—Dec., 87 sj. 44 döda, deribland vid Wermlands Fältjägare från d. 13 Sept. till d. 22 Okt. 30 sj. 10 döde, bland hvilka också här anställde extra läkaren Cand. *Tellin* afled; vid Södermanlands regemente som "inquarterades i samma lokaler och tvangs begagna samma smutsiga täcken som den föregående garnisonen bland hvilken kolera ägt rum", nyss lemnat, yppades från d. 26 Okt. till d. 6 Dec. 38 sj. 16 döda och bland öfriga corpser och kronarbetscorpsen 19 sj. 12 d. (*Zettergren, Lundqvist*); — Bokyrka distrikt: i Bokyrka fattighus insjuknade d. 2 Sept. i utbildad kolera ett fattighjon, hustru Forssberg, sedan lång tid fullkomligt blind, i följd hvaraf hon ej aflägsnat sig från fattighuset, men förbättrades åter efter erhållen vård. Under samma månad yppades ytterligare 2:ne sjukdomsfall vid Fittja och 1 vid Alby, under Oktober 2:ne sjukdomsfall och under November likaledes 2:ne eller inalles 8 sjukdomsfall, 4 män och 4 qvinnor deraf 7 medelåldrige och 1 ålderstigen, alla med lycklig utgång utom det sista hos en kringstrykande qvinna Edlund som insjuknade d. 5 och afled d. 8 Nov. Sjukdomsfallen förekommo i samma trakt af socknen som föregående året hemsöktes af kolera och anses af läkaren hafva på stället utvecklat sig oberoende af beröring med annan kolerasjuk ort (*N. G. Kjellberg*); — Norrtelge och Hargs distrikt: uti Knutby socken i Okt. 8 sj. 4 döde och i Ununge socken 1 sj. 1 död vid samma tid, allt hos personer som hemkommit från Upsala marknad; i Lohärad ett misstänkt dödsfall; — i Öregrund i Nov. efter det en garfwaregesäll dit anländt från Stockholm och först insjuknat å Yxholmen, 6 sj. 4 döde; samtidigt mindre illamående af magplågor och diarrhe hos en stor del af befolkningen; — i Börstils socken vid samma tid i Bolka by första sjukdomsfallet hos en flicka som legat i samma hus å Yxholmen der nyssnämnde gesäll fanns sjuk och derifrån begifvit sig till Bolka, 4 sj. 3 döde; — Vid Hargs bruk 1 fall å ett från Stockholm anländt fartyg i Okt. samt flere fall i trakten af Bennebohls masugn. I Öregrund och Bolka spärrades de hus der

Kolera.

sjukdomsfall yppats (*Sommelius, Kuylenstjerna*); — i Sigtuna distrikt: i staden i Sept.; första sjukdomsfallet hos en person som nyss anländt från Stockholm, 3 sj. 2 döde. I Wassunda socken ett enstaka dödsfall i Oktober. I Widbo socken i 2 ne hus i Okt. 6 sj. 4 döde; det första sjukdomsfallet hos en från Upsala hemkommen person (*Elisson*);

Södermanlands län. Nyköpings distrikt: i Tystberga socken ett fall hos en från Stockholm anländ, under hemresan insjuknad skeppare som afled i Oktober; — i Trosa stad: insjuknade d. 27 Okt. en från landet samma dag inflyttad piga i kolerasymptomer. Den 29 insjuknade en marknadsbesökande dalkarl som någon tid förut i Upsala haft kolerasymptomer och dog d. 30:de. Det folk hos hvilket han var boende afflyttade dagen efter hans död till Sörby i Thorsåker socken, der kolera derefter utbröt och först angrep den som här afhemtat flyttfolket. — Den 13 Nov. insjuknade stadsfiskalen K. kort efter hemkomsten från Stockholm och afled d. 14:de. Derefter yppades intill den 30 Nov. ytterligare flere sjukdomsfall i staden så att inalles der insjuknat 20 hvaraf 10 aflidit. — "Nästan alla de som skött de sjuke insjuknade sjelfve då deremot högst få af dem som bott i samma rum med de sjuke blifvit angripne". Sjukdomen angrep särdeles dem som i något högre grad varit begifne på starka drycker så att knappt någon supare gick fri från den (*Wästfeldt*); — Eskilstuna distrikt: ett fall hos en från Stockholm nyss hemkommen possessionat som afled d. 20 Okt. (*Malm*); — i Stregnäs stad: 2:ne sjukdomsfall hos kvinnor insjuknade under hemresa från Stockholm af hvilka den ena afled d. 24 Sept., den andra d. 20 Okt. (*Pontén*); — i Mariefred: ett fall straxt utom staden i slutet af Sept. hos en kvinna från Stockholm som förbättrades och dit återvände samt d. 6 Okt. i staden ett fall med dödlig utgång hos näringsidkerskan Brolin. Sjukdomens uppkomst anses möjligen kunna härledas från personalen tillhörande ångbåten Wikingen som samma dag från Stockholm anländt (*Lind*); — Daga distrikt: partiel epidemi i Thorsåkers socken vid säteriet Sörby, som utbröt d. 2 Nov.; 30 sj. 21 döde. En statfolksfamilj af man, hustru och två barn flyttade d. 28 Okt. från Trosa till Sörby efter det de hos sig hyst en dalkarl som i kolera insjuknade och afled få dagar före familjens afflyttning (se Trosa). Tjenstegossen Larsson från Sörby skjutsade flyttfolket och insjuknade d. 2 Nov. hastigt i kolerasymptomer samt afled följande dag. Den 6 insjuknade ofvannämnde inflyttade hustru och en dräng båda boende i samma byggning, af hvilka den sistnämnde afled men hustrun långsamt tillfrisknade, hvarefter under följande dagar yppades dels i detta och dels i andra hus vid Sörby flere sjukdomsfall så att inalles från d. 2 Nov. till d. 28 Nov. inträffade 30 sjukdomsfall af hvilka 21 medförde döden, nemligen hos 13 män och 8 kvinnor. Dessutom uppgifvas 48 personer insjuknade i förebud. Farsoten angrep endast personer af statfolket, nemligen:

Vid torpet Hammarstugan med hushåll af	6	personer	.	.	.	insjukn.	4.	död	4.
I ett hus vid Sörby med en befolkn. af	50	»	.	.	.	»	5.	»	3.
Vid tegelbruket i huset Burn med	34	»	.	.	.	»	21.	»	17.
» » uti en annan byggning med	40	»	.	.	.	»	2.	»	—
Vid Grindstugan med	4	»	.	.	.	»	1.	»	—

Stat-

Statfolkets boningsrum och ekonomiska tillstånd uppgifvas icke lemna anledning till någon anmärkning utom i huset Burn der tegeldrängarna med sina hushåll, tillsammans 34 personer, logerades i små låga rum nemligen 4—6 personer i hvarje och der den största fattigdom, osnygghet och elände rådde, och ingen utväg fanns att verkställa någon utflyttning. Under farsotens duration och någon tid derefter voro diarrheer och mindre illamående mycket allmänna. En extra läkare anställdes någon tid på stället (*Klintberg*).

Götheborgs och Bohus län. Götheborgs distrikt: tre enstaka sjukdomsfall anmärktes på Hisingen i Augusti. I torpet Dysik, Lundby socken insjuknade nemligen d. 13 Aug. Olena Larsdotter med kolerasymptomer, kräkningar, diarrhe, kramp i benen, stark törst, urinstämma, men förbättrades åter. Den 14 insjuknade i enahanda symptom hennes dotter, båtsman Svartbergs hustru, och dog efter 24 timmar. Båtsman Svartberg, boende på samma ställe, hade d. 16 inställt sig till tjenstgöring å det gentemot liggande Nya varvet vid Götheborg och insjuknade här middagstiden samt intogs å sjukhuset och aflid efter 8 timmars sjukdom enligt Stationsläkaren *Betzens* rapport till Stationsbefälhafvaren "under tydligt uttalade symptom af kolera". Någon anledning till sjukdomens uppkomst af beröring med kolerasjuk person eller ort har icke kunnat utredas; ingen af husets invånare hade på flere veckor varit aflägsnade från hemmet eller emottagit främmande eller utrikes ifrån anländ person eller sådanes tillhörigheter. Provincial-läkaren yttrar med anledning häraf: "Dessa två dödsfall visa ytterligare, om det behöfdes, orimligheten af det hittills följda system att auktoriteterna vid första dödsfall i kolera genast fordra läkarens yttrande huruvida sjukdomen vore af den rätta epidemiskt asiatiska sorten. Vid detta tillfälle visade nemligen både sjukdomsförlopp och obduktionsfenomen att koleran varit så asiatisk som möjligt; men derföre blef det icke någon epidemi utaf. Eget nog var det också att Götheborg detta år alldeles förskonades ifrån kolera under det den hemsökte så ovanligt många orter i Sverge och andra länder med hvilka kommunikationen aldrig var afbruten" (*Montén*); — Strömstads distrikt: partiel epidemi å fiskeläget Bovallstrand i Tossene socken af Sotenäs härad der från d. 15 Sept. till d. 26 Okt. efter hand insjuknade 15 deraf 9 aflido. Rörande sjukdomens uppkomst anför t. f. koleraläkaren *Hoppenrath*: "att trenne först insjuknade personer, hvilka d. 12 Sept. bevistade marknaden i Götheborg, genom förkylning på hemvägen insjuknade i kolerin som efter hemkomsten vidare utvecklade sig till utbildad kolera", hvar efter sjukdomsfall och dödsfall inträffade i följande ordning, nemligen:

			Insj.	Döde.				Insj.	Döde.				Insj.	Döde.
Sept.	15		1.	—	Okt.		Transp.	5.	2.	Okt.	15		1.	—
	17		1.	—		4		2.	—		16		1.	1.
	18		1.	—		5		—	1.		17		—	1.
	20		—	1.		6		—	1.		19		—	1.
	30		1.	—		8		1.	—		23		1.	—
Okt.	1		1.	—		9		1.	1.		24		—	1.
	2		—	1.		12		2.	—		26		1.	—
			Transp.	5.	2.				Transp.	11.	5.			
												Summa	15.	9.

Kolera.

I somliga fall följde döden inom få timmar. Provincialläkaren besökte äfven stället som, beläget vid en vik af Soten på åt hafvet något sluttande strand, uppgifves vara glest bebygdt och ej hafva stort antal invånare. För öfrigt uppgifves helsotillståndet på stället hafva varit godt och inga magkrämpor hvarken på sommaren eller hösten der förekommit (*Winberg*).

Elfsborgs län. Wenersborgs distrikt: vid Trollhättan inträffade d. 7 Sept. ett enstaka fall hos en flottkarl som emottogs i utbildadt koleratillstånd och afled andra dagen (*Rinman*).

Östergöthlands län. Süderköpings distrikt: Den 21 Sept. insjuknade å ett från Stockholm till Norrköping s. d. anländt ångfartyg en man af besättningen och intogs följande dag å stadens lasarett der han inom dygnet afled under symptom af kolera, men vid obduktionen anmärktes, utom blodsprängda tarmar äfven en utgjutning i dem af blodigt slem, i följd hvaraf sjukdomen ansågs för tarminflammation. Den 3 Okt. insjuknade i staden en krukmakargosse som många dagar haft ett svårare diarrhe och afled efter 12 timmars sjukdom å stadens lasarett; derefter yppades under nästföljande 3:ne veckor i olika delar af staden enstaka sjukdomsfall, inalles till ett antal af 18, deribland 10 medförde döden, utan att de insjuknade veterligen haft beröring med hvarandra. Stadsläkaren yttrar också uttryckligt: "att sjukdomen utbröt till följe af smitta kan ej upptäckas". Alla de af sjukdomen angripne tillhörde arbetsklassen (*Collin, Ericson, Åberg*); — På landsbygden i Wånga socken af Finspångs härad insjuknade d. 13 Okt. i Handekulla by bonden Nils Janson som inom dygnet afled, hvarefter dels i samma by dels i Löfhagen och Horkätter förekommo ytterligare några sjukdomsfall med dödsfall så att intill d. 30 Okt. då sista dödsfallet inträffade, inalles anmärktes 5 sjukdomsfall af utbildad kolera, alla med dödlig utgång, hvarförutan intill d. 9 Nov. på spridda ställen af socknen anmärktes 35 lindrigare koleraartade sjukdomsfall, alla med lycklig utgång. Beträffande anledningen till sjukdomens uppkomst yttras: "På stället har jag sökt utreda om smittan blifvit införd från det då sjuka och af Wångaallmogen ofta besökta Norrköping eller om den spontant i orten uppkommit och har jag efter noggranna undersökningar om förhållanderna funnit bekräftadt att det sednare fallet ägt rum". Vid sjukdomens utbrott anställdes 2:ne sköterskor och läkemedel anskaffades från Finspång. Den 29 Nov. förklarades genom Landshöfdingens kungörelse länet fritt från kolera (*Djurberg*); — I Motala Köping insjuknade i medlet af Oktober efter hemkomsten från en resa till Norrköping, en der bosatt värdshusvärd i den mäst intensiva kolera och afled efter 8 timmar i trots af sorgfällig vård. Vårdshuset der mannen dog och som var temligt besökt, förblef öppet för allmänheten, men ingen enda person hvarken i detta hus eller i orten angreps af kolera (*Ekström*).

Jönköpings län. Endast 2 enstaka sjukdomsfall anmärktes, nemligen å länshäktet i Jönköping, det ena d. 20 Sept. och det andra d. 4 Okt., båda med dödlig utgång, båda utan veterlig beröring med annan kolerasjuk person (*Sköldberg*).

Blekinge län. Carlskrona distrikt: i Carlskrona stad der sjukligheten under sommaren och hösten uppgifves hafva öfver hufvud varit ringa och endast sparsamt förekommit: diarrheer, dysenterier, gastriska febrar och frossor, inkom d. 6 Okt. å flottans

sjukhus en båtsman, Lagg, insjuknad i kolera, hvarefter d. 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 och 24 i samma månad ytterligare å samma sjukhus intogs 17 kolerasjuka af hvilka flere afledo och slutligen d. 10 Nov. från ångkorvetten Thor som dagen förut anländt från Stockholm intogs en båtsman som följande dag afled. Å den först aflidne anställdes obduktion som konstaterade sjukdomen såsom kolera med anledning hvaraf anmälan om farsotens utbrott gjordes och nödiga förberedelser för sjukvårdens ordnande samt extra läkares anskaffande vidtogos. I staden insjuknade d. 19 en kort förut dit anländ båtsmanshustru som fått kvarter i ett litet trångt smutsigt rum jemte 2 andra kvinnor och 3 båtsmän samt afled d. 20, och d. 24 insjuknade och afled i samma hus en annan kvinna. Men derefter yppades intet vidare sjukdomsfall i staden och på flottans sjukhus upphörde farsoten likaledes med ofvannämnde sjukdomsfall. Inalles insjuknade och afledo:

Marinsoldater	insjukn.	12.	döde	6.
Af Södra Skånska infanteri-regementet	»	2.	»	1.
» Norra »	»	1.	»	1.
Båtsmän	»	4.	»	3.
Qvinnor i staden	»	2.	»	2.

Summa insjukn. 21. döde 13.

Utom kvinnorna vårdades alla desse sjuka å flottans sjukhus. — Sjukdomen uppgifves hafva varit lika intensiv som under förra årets farsot och flere dödsfall inträffat efter få timmar. Någon anledning till sjukdomens uppkomst har icke blifvit uppgifven *) (C. A. Fürst); — På landet inträffade endast ett enstaka sjukdomsfall hos en gosse i Lösens socken i början af Oktober, dock med lycklig utgång (Hellman) samt i Ronnebytrakten i medlet af Oktober bland manskapet af den från Carlskrona genom orten hemtågande afdelning af Södra Skånska infanteriet af hvilken 2:ne man uppgifvas hafva aflidit i Hoby socken (Rydberg); — Sölvitsborgs distrikt: några fall i Carlshamns stad, i fängelset derstädes och i Asarumdalen derutom. Efter det sjukdomslynnnet i Carlshamn under September varit katarrhalt och några gastriska sjukdomar icke förekommit, anmärkte stadsläkaren derstädes följande:

"Den 24 Okt. insjuknade i fängelset vaktknekten Schallin i skarp kolerin; denne hade jag ombetrott uppsigten öfver fängtransporterna och vädningen af dess kläder. Efter detta började smärre gastriska olägenheter jemt visa sig i fängelset.

Den 20 Okt. förbitågade Södra Skånska infanteri-regementet som qvarlemnade en patient i Hoby hvilken dog liksom en i Edenryd. De uppehöll sig ett dygn äfven i Asarum och staden. — Den 28 Okt. insjuknade Möllare Sjöberg på Stampen, $\frac{1}{4}$ mil från staden (frisk). — Den 3 Nov. inkom på lasarettet Joh. Johansson från Christineberg i Asarum insjuknad dagen förut i kolera; öfvergick i dysenteri (dog d. 7:de). — Den 7:de

*) I anseende dertill att så väl Stadsläkaren Dr C. A. Fürst som Öfverfältläkaren Dr C. J. Fürst få månader efteråt aflidit, har ingen årsberättelse blifvit ingifven, utan hafva ofvanstående uppgifter blifvit meddelade efter till Sundhets-Collegium inkomne veckorapporter.

Kolera. insjuknade i cellfängelset And. Nilsson, inkommen d. 2 i samma månad från Tjärö der en mängd personer arbetat. — Den 8 Anna Persdotter från staden insatt på vatten och bröd. — Den 13 Sven Persson, använd som sjukvakt hos Anders Nilsson. — Den 14 Jan Mattsson, alla dessa i fullt utbildad kolera. — Den 15 Direktören och 2 andra i prodromer men hvilka häfdes i utbrottet hvarefter sjukdomen med ens upphörde. Emellan d. 13 och 20 två fall vid s. k. Bryggorne vid staden och ett långt bort i Asarumdalen. Omkring d. 20 insjuknade Hempel i s. k. Balkagården i staden, utkommen d. 12 ifrån fängelset, i häftig diarrhe som efter beskrifning synes hafva varit koleraartad; dagen efter i samma rum boende Wifferstrand. — Den 12 Dec. på aftonen i nästa rum boende kringstrykande Sune Danielsson som dog på morgonen. — Den 13 på afton Helena Sunesdotter i samma rum och dog följande morgon; dessa båda, efter beskrifning, tydligt i kolera. Intet af dessa fall blef anmaldt förr än vid efterspaning sedermera. — Den 15 insjuknade Petter Johansson i huset midtemot hvars svärmoder bodde i nyssnämnde hus som dermed haft kommunikation, i kolera och dog samma dag. — Den 16 Magnus Perssons hustru, död samma dag; s. d. Åke Jonssons hustru. — Den 17 flickan Carolina Boklund (död d. 19). — Den 18 Söne Svenssons hustru (död d. 21) — hennes son insjuknade redan d. 12 men blott lindrigt — alla dessa i Balkagården. — Den 24 båtskepparen Pettersson midtemot, dog d. 26. — Den 23 Joh. Carlsson, par hus derifrån men med kommunikation, blott i diarrhe. — Den 25 hans dotter i kolera. — Den 25 polisgevaldiger som vakat öfver ordningen på stället. Uti staden insjuknade under denna tid en, men märktes i öfrigt icke några gastriska oordningar".

"Vi ha således att betrakta koleran på 3:ne ställen, nemligen:

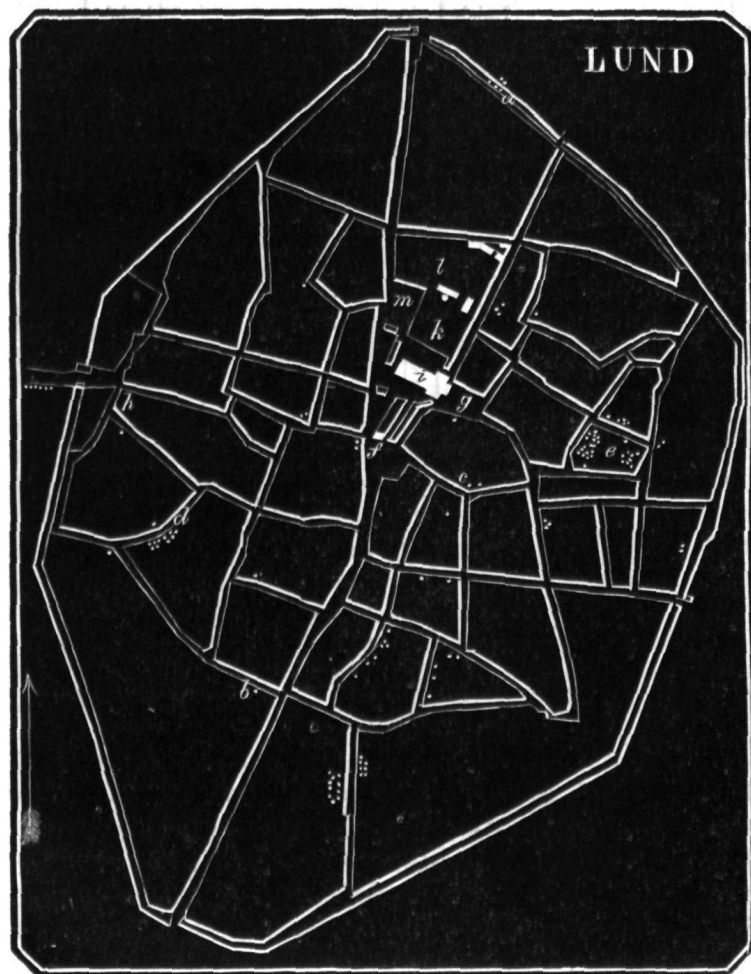
I fängelset fr. d. 7 till d. 15 Nov. . . .	4	utbild. fall.	3	prodromer.	—	döde.
I staden från d. 12 till d. 25 Dec. . . .	8	"	2	"	5	"
Asarumdalen { fr. d. 28 Okt. till d. 2 Nov. }	5	"	—	"	1	"
{ o. fr. d. 13 till d. 20 Nov. }						
Summa 17 utbild. fall. 5 prodromer. 6 döde.						

"Till uppkomsten synes det tydligt att sjukdomen icke berott af väderleks och klimatiska förhållanden. Under sommaren, vid stark hetta, fanns här en status gastricus; nu var den förbi. Hvarje sommar under sednare år ha kolerin uppträdt, till och med flere gånger dödliga, men sedan 1834 intet fall af kolera, ehuru denna under tiden rasat både i Ronneby och Carlskrona. Icke har den heller uppkommit af osnygghet och nöd ty om äfven detta i hög grad egde rum i Balkagården så uppkom dock sjukdomen i fängelset, det luftigaste och i alla afseenden renligaste ställe i staden, der tillräcklig och sund föda utdelas. Och det ställe i Asarum der den aldraförst utbröt utmärker sig för snygghet och välmåga. Lika litet voro de som först angrepos af sjukdomen utmärkta för någon oordentlighet i sitt lefnadssätt, utan friska och starka personer. Den enda rimliga förklaringsgrund för sjukdomens uppkomst inom fängelset är således genom smitta hitförd ifrån Carlskrona der den gick med full fart. Om man icke vill fästa sig vid vakt-knecktens insjuknande så inkom And. Nilsson 5 dygn före sitt insjuknande från Tjärö, ett

ställe, der under sommaren folk samlats från alla trakter till arbete och med öppen kommunikation så väl med Carlskrona som de ställen der den hemgående soldatmarschen uppehållit sig. Uppkomsten i Balkagården skulle deremot kunna härledas från osnygghet men då något sådant ämne aldrig här alstrat kolera och det då både klimateriska förhållanden medverkat och sjukdomen svårt rasat i närheten, så anser jag vida mera sannolikt att antingen Sune Danielsson eller Hempel difört smittan och sedan utspridd den" (*Witt*).

Malmöhus län. Malmö distrikt: i staden Lund i November och December. Heltillståndet uppgifves här före sjukdomens utbrott hafva varit det bästa på många år; under September förekommo väl spridda fall af snart öfvergående diarrheer äfvensom nevrebrar och lindriga fall af rödsot visade sig under Oktober, men ingen af dessa sjukdomar var allmän. Den 40 Nov. anmäldes en arbetare vid Norra Vallgatan (*a*) haf-

Kolera.

Förklaring öfver tecknen:

- a.* 1:sta sjukdomsfallet vid Norra Vallgatan.
- b.* 2:dra dito vid Svänsträdet N:o 224.
- c.* Sjukdomsfall vid Skomakargatan.
- d.* St. Månssträdet.
- e.* Fattighuset.
- f.* Sundhetsbyrå vid stora torget.
- g.* Kraftstorget.
- h.* Kolerasjukhus N:o 334 A.
- i.* Domkyrkan.
- k.* Lundagård med Universitetsbyggnaden och Consistorium Academicum.
- l.* Botaniska trädgården med orangeribyggnaden.
- m.* Lilla torget.

Kolera. tigt insjuknad med kräkningar och diarrhe, fanns i utbildad kolera och afled d. 12 och samma dag inträffade ännu ett dylikt sjukdomsfall med anledning hvaraf kolera anmäldes i staden hafva yppats. Därefter inträffade intill d. 24 enstaka sjukdomsfall, hvarefter under 15 dagar intet vidare afhördes så att staden åter förklarades fri; men från d. 6 Dec. yppades åter nya sjukdomsfall i olika delar af staden der sjukdomen sedermera långsamt tilltog så att den under 7:de veckan nått sin kulmination med 30 sjuka och 12 döda hvarefter den aftog och sista sjukdomsfallet inträffade d. 15 Jan. 1855 intill hvilken tid inalles i staden insjuknat 109 deraf 63 aflidit.

Följande tablå utvisar närmare sjukdomens dagliga förhållande:

		Insjuknade		Döde				Insjuknade		Döde				Insjuknade		Döde	
		på dag.	på veckan.	på dag.	på veckan.			på dag.	på veckan.	på dag.	på veckan.			på dag.	på veckan.	på dag.	på veckan.
Nov.	10	1	—	—	—	Dec.	Transp.	—	9	—	4	Dec.	Transp.	—	77	—	38
	11	—	—	—	—		8	1	—	1	—		29	4	—	5	—
	12*	1	—	1	—		9	3	1	1	—		30	3	—	3	—
	13	1	—	—	—		10*	4	—	—	—		31*	1	—	2	—
	14	1	—	—	—		11	6	1	1	—		1	7	—	3	—
	15	1	—	—	—		12	5	2	2	—		2	—	2	—	—
	16	—	5	—	1		13	2	2	2	—		3	3	5	—	—
							14	2	1	1	—		4	3	1	18	—
								21	8					21			
							15	1	2	2	—						
							16	3	2	3	—						
							17*	5	3	1	—						
							18	3	1	5	—		5	2	—	—	—
Nov.	17	—	—	—	—	Dec.	5:e veckan.	17	14	—	—	Dec.	8:e veckan.	—	—	—	—
	18	—	—	—	—		16	2	—	—	—		6	1	—	2	—
	19*	1	—	—	—		17*	3	1	1	—		7*	2	—	3	—
	20	—	—	—	—		18	2	1	1	—		8	2	—	—	—
	21	1	—	1	—		19	2	—	—	—		9	1	—	—	—
	22	—	—	—	—		20	1	—	—	—		10	—	—	—	—
	23	—	2	—	1		21	2	—	—	—		11	—	8	5	—
								17	—	—	—						
							22	3	—	—	—						
							23	3	2	1	—						
							24*	2	1	—	—						
							25	6	—	—	—						
							26	6	—	4	—						
							27	6	—	5	—						
							28	4	30	12	—						
Transp.		—	9	—	4	Transp.		—	77	—	38	Summa		—	109	—	63

Alla dessa uppgifvas hafva varit fullt utbildade kolerafall hvarförutan nämnas 4 å 500 å sundhetsbyrån anmälde sjukdomsfall af förebud och mindre illamående. Ofta voro sjukdomsfallen så häftiga att döden följde inom 12 timmar. Derjemte anmärkes att den å de fleste andra af kolerafarsoten hemsökte ställen förekommande koleratyphus härstädes varit en stor sällsynthet, i det bland 31 af Stadsläkaren Ask vårdade sjukdomsfall endast hos en typhoidtillstånd förekom.

Af de insjuknade voro 50 män deraf 29 döde och 59 qvinnor deraf 34 döda. Med hänsyn till åldern voro barn 25 deraf 14 döde, medelåldrige 47 deraf 29 dogo och ålderstigne 37 deraf 20 dogo. Efter det sjukdomen upphört förekommo gastriska febrar och ansigtsros samt åtskilliga diarrheer.

Väderleken som under hela farsotens tid var mycket ombytlig anses icke hafva visat något serdeles inflytande på farsoten, men deremot få ställen tydligare än Lund ådagalägga det inflytande lokala förhållanden utöfva. "Staden är belägen på en sluttning från norr (Helgonabacken) till söder i hvilken riktning staden och har sin längsta sträckning. Den har förr varit omgifven af en djup graf och en från densamma uppkastad vall, hvilka dock numera på de flesta ställen äro utjemnade. I förhållande till dess stora omkrets är staden glest bebyggd och innehåller en mängd fria platser och trädgårdar. Lutningen af stadsplanen är vid dess södra och sydvestra delar betydligt mindre än vid de öfriga och deraf uppkommer å de förstnämnda ganska ofta stagnation af vatten och orenlighet. De södra och sydvestra delarna af staden äro derjemte sämst bebyggde och öfverbefolkade af den fattiga folkklassen. Vid norra ändan af staden der sjukdomen utbröt d. 10 Nov., yppades den i ett mindre boningshus (a), uppfördt å den numera ej vatten innehållande, men dock sank och från den bredvid liggande, med kojor tätt bebyggda vällen, orenlighet emottagande grafven. I detta hus insjuknade strax efter hvarandra 5 personer men i deromkring befintlige hus hvilka till större delen äro uppförde på sjelfva vällen, inträffade intet enda sjukdomsfall. Stadens fattighus (e) der de fleste sjukdomsfall inträffade, är omgifvet af flere brunnar och gödselhögar samt serdeles osundt. Sankt liggande och fuktiga äro äfven de boningshus i södra delen af staden i hvilka sjukdomen yppades äfvensom S:t Mårtensgatan i sydvestra delen deraf".

Så snart farsoten yppats inrättades en sundhetsbyrå i stadens rådhus (f) der alltid fanns tillgång på läkare, sköterskor, sjukbärare och medikamenter äfvensom skaffare för de ekonomiska bestyren. Ett sjukhus ordnades i ett enstaka hus vid stadens vstra tull (h) hvarjemte å fattighuset äfven serskilda sjukrum upplätos. Å sjukhuset vårdades endast 22 deraf 11 dogo. Å fattighuset insjuknade 25 af hvilka 18 dogo. Af sjukvårdspersonalen insjuknade endast en sköterska. Dels genom sundhetsnämndens försorg och dels genom enskild välgörenhet försågos de fattige med föda, kläder och nödigt bränsle.

Vid sjukdomens första uppträdande spärrades det hus vid norra vallgrafven der den yppats och sortfor spärrningen i 40 dygn från sista sjukdomsfallet der. Då sjukdomen d. 6 Dec. åter yppades å stadens fattighus spärrades äfven detta till en början, men då densamma d. 10 Dec. yppades på 4 vidt ifrån hvarandra skilda ställen (Skomakaregatan N:o 86 m. fl.) af staden, så upphörde man med all spärrning. På alla de ställen som af sjukdomen hemsöktes företogs efter de insjuknades tillfriskning eller död, rening af boningsrum medelst vädring, kalkning af väggar och tak äfvensom af effekter medelst vädring och bestänkning med chlorvatten. Stadens utgifter för kolerafarsoten uppgifvas till omkring 3,000 R:dr banko. — Beträffande anledningen till kolerasjukdomens uppkomst i Lund anför Stadsläkaren Ask följande: "Det närmast Lund belägna ställe som under förleden höst var af sjukdomen hemsökt var staden Carlskrona. I midten af Oktober månad afgick

Kolera. derifrån till hemorten en bataljon af K. Södra Skånska infanteri-regementet. Två å 3 soldater lära i Blekinge hafva dött af kolera men hvarken under marschen genom Skåne eller efter hemkomsten till rotarne har någon soldat blifvit anmäld kolerasjuk, ej heller har kolera uppträdt å de ställen inom provinsen der truppen under tåget varit inquarterad eller någorstades i trakten af de serskilda hemorterna. Den 23 och 24 Okt. hade bataljonen sitt kvarter i Hörby och Slagtofta af Frosta härad. Med anledning af då inträffad regnig väderlek höllo soldaterna sig dessa dagar inom sina kvarter och endast ett par af officerarne besökte den $\frac{1}{2}$ mil från Hörby belägna egendomen Ousbyholm. Kort efter det bataljonen lemnat Hörby omtalades emedlertid att en dräng och dennes moder der aflidit i kolera samt att flere personer varit angripne af koleraartade symptom. Berättelsen om de båda förutnämnde vederlades dock snart genom benäget meddelande af Dr *Åberg* som upplyste att bemälda dräng d. 27 Okt. insjuknat i nervfeber och i denna sjukdom aflidit d. 3 Nov. samt att hans moder, en nära 80 år gammal gumma, förutnämnde dag insj. och dagen derpå aflidit i icke närmare känd sjukdom; dock icke kolera.(?) De hvilka angripits af koleralika symptom voro tvenne personer som förtärt ergig mat. De hade behandlats för kopparförgiftning och äfven tillfrisknat.

De här i staden af kolera först angripne personerna voro två stenläggare, Lars Jonson boende i det ofta nämnde huset i norra vallgravven (a) och Olof Stark boende i södra delen af staden N:o 224 (b). Dessa båda hade i den tid förutnämnde bataljonen af Södra Skånska infanteri-regementet låg inquarterad i Hörby arbetat å Ousbyholm derifrån de hemgingo hit till staden natten till d. 7 Nov. under ett svårt väder. Lars Jonson hade redan d. 6 då han ännu var kvar på Ousbyholm varit besvärad af diarrhe men kände sig efter hemkomsten fullkomligt frisk och sågs d. 8 Nov. på torget sysselsatt med åtskilliga uppköp. På aftonen samma dag hade han berusat sig med brännvin samt insjuknade om natten med kräkningar och diarrhe och då undertecknad med flere af stadens läkare d. 10 Nov. kl. 4 på dagen besökte den sjuke, befanns han ligga i utbildad kolera som slutade med döden d. 12 Nov. på morgonen. Ola Stark som under den tid han vistades på Ousbyholm varit fullkomligt frisk, insjuknade sistnämnde dag i koleraartade symptom men återställdes efter tio dagars sjukdom. I det hus Lars Jonson bebodde insjuknade i kolera redan d. 14 Nov. hans hustru samt påföljde dag en gammal enka, Elsa Persdotter, d. 16 Lars Jonsons son och d. 21 hans svägerska hvilken affördes till det då ordnade sjukhuset. Alla dessa personer tillfrisknade efter en jernförelsevis kort tid. Den 19 Nov. hade som förut är nämndt sjukdomsfallet i Malmroska gården (N:o 82 A) inträffat. Med den 21 Nov. upphörde sjukdomen för den gången efter det således 7 personor varit deraf angripna af hvilka 2 dött. Helsotillståndet fortfor derefter under 15 dagar att vara tillfredsställande med undantag deraf att diarrheer under tiden voro temligt allmänna; men d. 5 Dec. yppade sig sjuklighet åter och angrep ett hjon å stadens fattighus af häftig diarrhe, deraf döden dagen derpå blef en följd. Samma dag eller d. 6 Dec. insjuknade ett annat fattighjon i kräkningar och diarrhe och afled d. 7. Den 8 insjuknade äfven ett tredje fattighjon och blef hos detta koleran fullt

utbildad. Sjukdomen spred sig sedan till flere delar af staden. Ifrig contagionist måste den vara som vill antaga att sjukdomen blifvit hitförd med de från Carlskrona hemkommande soldaterna, enär desse sjelfve voro friske och efter hemkomsten icke gäfvö anledning till något kolerans utbrott å de hundradetals ställen hvaråt de spridde sig och icke eller varit i annan beröring med Ousbyholm eller rättare de derifrån till Lund fjorton dagar derefter ankomne, härstädes först insjuknade personer, än att de tågat förbi det ställe der desse voro på arbete. För min del kan jag icke finna annat än att sjukdomen så väl då den d. 10 Nov. första gången yppade sig härstädes som ock d. 6 Dec., då den efter 15 dagars uppehåll ånyo uppträdde, uppkommit spontant" (*Ask*); — Under kolerafarsoten i Lund fortgick kommunikationen med denna stad från landsbygden utan att någon sjukdom dit utfördes och anmärkes att rädslan för smitta och personer som varit å smittad ort nu var förundransvärdt ringa emot hvad som egde rum under föregående år, då kolera var gängse i ortens städer; — Öfvedsklosters distrikt: här yppades d. 25 och 26 Nov. tvenne sjukdomsfall med kolerasymptom vid Orups landtbruksinstitut, båda med lycklig utgång (*Åberg*); — i Ystad anmärkas diarrheer hafva varit särdeles talrika hela Augusti och i 44 fall förenade med kramp i extremiteterna och hos en och annan af dessa lindrig cyanos; alla öfvergingo ganska snart till helse (*Wihlborg*); — Landskrona distrikt: här yppades kolera i slutet af September i Allerums socken i Hittarps och Domstens fiskelägen, belägne $4\frac{1}{2}$ mil norr om Helsingborg. En fiskare på Domsten uppgifves en dag hafva befunnit sig illamående af kräkning och diarrhe; hans hustru som nyss fallit i barnsäng likaledes, ehuru mera lindrigt. Begge blefvo friska utan någon medicinsk behandling. Deras dotter, en flicka om 5 år, insjuknade mera allvarsamt och afled. Barnmorskan som förlöste fiskarens hustru insjuknade dagen efter den då hon lemnat barnsängsqvinnan och angreps, knappt anländ till sitt hem på Hittarps fiskeläge, af utbildad kolera och afled inom 24 timmar. Fiskaren Vitts hustru som aflagt barnsängsvisit hos ofvannämnde fiskarehustru, angreps likaledes straxt efter hemkomsten och afled följande dag. Vid provincial-läkarens ankomst fanns endast fiskaren Vitt som likaledes insjuknat, stadd på förbättring och vidare sjukdomsfall afhördes ej. Inalles insjuknade 6, døde 3. Någon uppgift om anledningen till sjukdomens uppkomst har icke blifvit meddelad (*Virgin*).

Christianstads län. I slutet af Oktober yppades vid den från Carlskrona hemtågande bataljonen af Södra Skånska infanteri-regementet kolera hos korporalen Ferm som blef qvarliggande i Edenryd af Iveltofta socken och der afled (*Norin, Martin*).

Gottlands län. Sjukdomsfall af kolera inträffade i 3:ne socknar af Norra distriktet: Bunge, Lärbro och Fårö. — I Bunge socken insjuknade d. 23 Aug. vid Fårösund arbetskarlen Lerboms hustru och afled d. 27; den 24 insjuknade hennes man, d. 26 deras sköterska, i samma hus boende hustru Andersson, och d. 27 arbetskarlen Jacobsson, boende ett stycke derifrån, hvarefter dels vid Fårösund dels på andra ställen i socknen såsom Stuchs, Enges, Broungs, Biskops och Häger m. fl. efter hand yppades nya sjukdomsfall intill d. 5 Okt. under hvilken tid (från d. 23 Aug. till d. 5 Okt.) insjuknat

Kolera. 27 och aflidit 15. — Om anledningen till sjukdomens uppkomst anføres att den från Åland kommande engelska ångfregatten Termagant, som på de vanliga karantänsfrågorna lemnat skriftligt svar med uppgift att 3 man ombord voro döda af kolera och 4 ryska fångar sjuka, i hvilket svar ordet *Three* (died of cholera) varit så otydligt skrifvit att svaret antogs innehålla att ingen var sjuk eller död af kolera, i följd af detta missförstånd fått hafva fri kommunikation med land och att folk från densamma varit i land; att den först insjuknade hustru L. dels till tvätt emottagit kläder från engelska fartyg från Åland, dels och med sin man ur sjön uppfiskat skämd proviant hvaraf de rikeligen njutit samma dag hon insjuknade. Färösund är beläget på Gottlands nordöstra strand vid det lika benämnda sundet emellan Gottland och Färön. Stället utgöres af ej så få byggnader, belägna på en torr kalkbacke med en befolkning af omkring 90 personer, till största delen arbetare och fiskare som lefva i smuts och fattigdom. Trafiken derstädes har alltsedan 1854 betydligt ökats genom att engelska östersjöflottan i Färösund har en station för sina transportskepp. Helsotillståndet hade under sommaren varit godt äfven på de i hamnen liggande fartygen.

De hus der sjukdomen yppats spärrades genast och när första dödsfallet inträffat, cernerades en del af Färösund medelst dit beordrad militärbevakning. I mon som sjukdomsfall derutom yppades, utvidgades spärrningslinien så att den omsider innefattade hela platson. Spärrningen underhölls (enligt Extra läkaren *Ekströmers* rapport) med serdeles stränghet så att t. ex. de inspärrade ej ens tillätos att vid sjöstranden hemta vatten eller tvätta kläder; de som hade säd på åkrarna utom spärrningslinien hindrades att inberga densamma, och fiskare som lagt ut nät i sjön förbjödos att dem upptaga m. m. Det vid spärrningen kommenderade bevakningsmanskapet (af Gottlands national-beväring) aflöstes ofta af nya ankommande, hvarvid de hemförlöfvade spridde sjukdomen i närliggande socknar der flere af dem insjuknade och dogo i kolera, och sedan i anledning häraf missnöje uppstått och sjukdomen spridt sig till andra ställen, frigafs omsider äfven Färösund. Ett hus på stället var upplåtet till kolerasjukhus. Af bevakningspersonalen intogs äfven här en och annan insjuknad och från den på reddan liggande briggen Nordenskjöld äfvensom från fartyg i hamnen emottogs likaledes insjuknade.

Förskräckelsen för sjukdomen var så stor att sedan hustru Lerboms sköterska insjuknat, det varit nära omöjligt att till hvad pris som helst finna någon som ville åtaga sig sjukvården och endast med största möda kunde personer anskaffas att biträda vid likets jordande. Endast genom biträde af den på stället bosatte handlanden Grubbs rådhighet och omtanke kunde den för tillfället der stationerade läkaren efter hand bringa någon ordning i sjukvården i det upprörda och af beväpnade soldater instängda lilla samhället. Genom hans försorg anskaffades sängkläder och föda samt rensades alla stugor från länge samlad orenlighet, afträdesgropar tömdes och beströddes med kalk o. s. v.

De först insjuknade vårdades af å Nordensköld anställde Uppbördsläkaren *Appelberg* hvarefter Candidaterna *Ekströmer*, *Drougge*, *Klingvall*, *Ahlberg* och *Broberg* tid efter annan voro för sjukvården der anställde (*Ekströmer*, *Klingvall*, *Kolmodin*).

I *Lärbro* socken insjuknade kalkugnsarbetaren Nordal i Hamers och afled d. 10 i utbildad kolera; d. 9 insjuknade jägaren Höglund i Kejlungs och afled samma dag efter 11 timmars sjukdom. Båda tillhörde den från Fårösund d. 8 på aftonen hemkomna bevakningskommenderingen; kort derefter insjuknade Nordals hustru och afled d. 15 hvar efter 3:ne deras barn och 2:ne dit beordrade likbärare insjuknade äfvensom vid Hammars Höglunds hustru, hvarjemte misstänkta sjukdomsfall yppades i närgränsande Hällvi socken vid Kyllej hamn, så att intill den 5 Okt. då sista sjukdomsfallet inträffade, i Lärbro socken anmärkts 9 sjukdomsfall med 5 dödsfall. Sundhetsnämnden lät genast med militärbevakning spärra de hus der sjukdom yppats och beslöt på allmän sockenstämma d. 10 Sept. att till Landshöfdingen anmäla att de "sedan koleraskjukan genom vakthållning vid Fårösund spridt sig inom detta pastorat, anse sig böra befrias från vakthållningen vid Fårösund och att de således ej kunna åtylida möjligen från underbefälet ankommande order" anseende sundhetsnämnden "vakthållningen befordre sjukdomens spridande mera än denna eljest, sig sjelf lemnad, skulle göra". I socknen användes till biträde vid kolera-sjukvården dels i förstone skolmästaren *Lagervall* vid Slite, dels sedermera Cand. *Klingvall*. (*Kolmodin, Klingvall*).

I *Fårö* socken, på Fårön, insjuknade d. 9 Sept. Nils Carlsson vid Lassure gård och d. 14 afled Hultgren i lilla Gåsenora, den sistnämnde dock enligt läkarens förmodan, af enteritis (*Klingvall*). — Utom de såsom kolera uppgifna sjukdomsfallen inträffade så väl i de af farsoten angripna socknarna som i närbelägne socknar Ruthe, Othem och Boge flere fall af koleraprodromer och mindre illamående med koleraartade symtom.

Rödsot omtalas från *Norrbottnens län*. Haparanda distrikt: endast spridda fall 3:dje qvart. i Torneå, Karungi, Hietaniemi och Pajala, samtidigt med i orten allmänt gängse diarrheer och under det rödsotepidemi herrskade på andra sidan ryska gränsen. 16 sj. 6 döda (*Wretholm*); — Nedercalix distrikt: flere fall i Gellivare under vintern (*Strandberg*).

Westerbottens län. Skellefteå distrikt: spridda fall i Jörns kapell (*Lindström*).

Wester-Norrlands län. Sollefteå distrikt: endast enstaka fall i Sollefteå 3:dje qvart. 4 sj. (*Åkerblom*).

Stora Kopparbergs län. Fahlu distrikt: endast sporadisk 3:dje qvart.; i staden 20 sj., vid Grufvan 14 sj. (*Küsel, Hallin, Beronius*); — Hedemora distrikt: spridda fall 3:dje qvart. (*Grill*); — Rättviks distrikt: i Vikarbyn af Rättviks socken 3:dje qv. fl. sj., för öfrigt spridda fall i de flesta socknar (*Wettergren*).

Wermlands län. Carlstads distrikt: förekom under 3:dje qvart. inom Kihls pastorat, 4 à 500 sj. 70 döde, mest barn, och för öfrigt endast sporadiskt (*Lagerstedt*); — Arvika och Gillberga distrikt: allmän inom Boda, Glafva, Gunnarskog, Sillerud och Stafsås socknar 3:dje och 4:de qvart., flere sj. 55 döde, mest barn (*Bergström, Warodell*); — Elfvedals distrikt: utbröt i slutet af sommaren till allmän epidemi i Eks-härads socken och utbredde sig till hela distriktet samt fortfor vid årets slut, dock i af-tagande (*Boursell*); — Fryksdals distrikt: vidsträckt utbredd epidemi i Fryksdals

Rödsot. och Elfvedals härader. Sjukdomen som under de första månaderna af året fortfor från föregående år i Östmarks och Dahlby socknar och der upphörde i Mars, utbröt ånyo i medio af Juli i Dahlby samt spridde sig sedan småningom öfver hela distriktet på en sträcka af 15 mil och var svårast inom nämnde socken samt Fryksände, Hvitsand och Södra Finskoga samt fortfor under småningom aftagande ända till årets slut. En extra läkare Cand. *Ingelsson*, anställdes till provincialläkarens biträde i de norra socknarna. Sjukantalet anses hafva varit "ofantligt men ej kunna numeriskt uppgifvas" och få voro de af befolkningen som ej hade någon kännning af sjukdomen. Cand. *Ingelsson* har under sin tjenstetid (5 månader) behandlat 504 sjukdomsfall deraf 144 aflidit. Sjukdomen var i allmänhet högst elakartad och dödade vanligen inom 7—8:de dygnet men ganska ofta inom 3—4 dagar. Fullvuxna, friska och starka karlar som angrepos af sjukdomen, uthärdade ofta icke mer än 4 dygn; tillfriskningen var vanligen långsam. Den allmänna och långt drifna oerhörda osnyggheten samt allmogens osunda föda af s. k "näfgröt" m. m. antages att hafva bidragit att underhålla sjukdomen. I Södra Finskoga utbröt, sedan sjukdomen 2:ne månader uteblifvit, densamma ånyo på flere ställen några dagar före jul under stränga vintern, men upphörde snart åter. Enligt af Cand. *Ingelsson* meddelade, från vederbörande presterskap erhållne uppgifter om i rödsotsepidemien döde, hafva i nednämnde församlingar *aflidit*, nemligen:

	Summa.	Af olika kön.		Af olika ålder.		
		Män.	Qvinnor.	Barn.	Medel- åldrige.	Ålder- stigne.
Hvitsand	104	51	53	81	17	6
Fryksände	166	87	79	129	26	11
Östmark	30	14	16	19	7	4
Ny	52	26	26	42	4	6
Södra Finskoga	51	29	22	42	6	3
Norra dito	31	15	16	26	3	2
Dahlby	150	ej upp gifne		118	19	13
Summa	584	222	212	457	82	45

Dödligheten i flere andra socknar har äfven enligt Provincialläkaren *Hedbergs* uppgifter varit betydlig ehuru ej till antalet utförd, dock mindre i distriktets södra socknar och öfverallt störst bland barn under 15 år (*Hedberg, Ingelsson*); — Philipstads distrikt: partiel epidemi i Nyeds socken i Oktober, 19 sj. 7 d. (*Pallin*).

Örebro län och distrikt: yppades först i September dock endast på spridda ställen i staden endast 8 sj. 3 döde (*Kull, Acharius*).

Upsala län och distrikt: endast spridda fall såsom i Wendel 3:dje qv. (*Schultz*).

Stockholms län. I hufvudstaden endast spridda fall; hos fattiglåkarne anmäldes blott 7 sjukdomsfall (*Ahlberg*).

Södermanlands län. Spridda fall på sommaren i Forssjö distrikt (*Godenius*).

Bohus län. Götheborgs distrikt: spridda fall på 3:ne ställen, nemligen Kallered och Asperön i Augusti samt Björlanda i Oktober; öfver 44 sj. 6 döde (*Montén*); — i Götheborgs stad temligt ofta förekommande under 3:dje qvart. men ej elakartade (*Schönbeck, Evert*); — Uddevalla distrikt: förra årets epidemi fortfor med spridda fall i lista qvart.; sedermera afhördes ej sjukdomen förrän i Aug. då första fallet anmärktes i Skredsviks socken och nästan samtidigt härmed i Bäfve socken öster om staden. "Smittan troddes härleda sig från Uddevalla stad hvarest sjukdomen tidigare visat sig och förmodas vara hemförd med derifrån kommande personer som besökt i staden boende sjuke anhörige. Den uppträdde med stor häftighet i de staden närbelägna socknarne, Bäfve flere sj. 2 d., Ryr 24 döde, Herrestad 6 döde, Skredsvik 12 döde, af hvilka de 2:ne förstnämnde under förra årets epidemi varit från sjukdomen alldeles fria. Deremot företedde de förra året svårast angripna socknarne Forhälla, Bokenäs, Dagsmark, Högås, Ljung, Risteröd och Grimseröd i år knappt något rödsotsfall. I allmänhet stod mortaliteten icke i någon proportion till antalet insjuknade som var ovanligt stort. Sjukdomen angrep gerna alla personer i samma hus (*Ahlström*); — i Uddevalla stad visade sig vid sommarens början och fortfor till årets slut, i synnerhet i östra delen af staden, omkring 400 sj. i staden och dess granskap utan betydlig mortalitet (*Lönnér*); — i Marstrand der denna sjukdom under stadsläkarens tjänstetid, 44 år, icke förut förekommit, visade sig deraf 6 fall af hvilka 3 medförde dödlig utgång (*Hörlin*); — Oroust distrikt: yppades i Augusti häftigt i Myckleby, öfver 88 sj. 30 döda samt förekom likaledes i Torp, Tegnaby, Röra, Stala, Morlanda och Grundsund 3:dje och 4:de qvart. äfvensom å Tjörn i Walla och Klädesholmen, fl. sj. fl. döde (*Gammelín*).

Elfsborgs län. Wenersborgs distrikt: den under förra året i Bjerke härad gängse farsoten fortfor ännu vid årets början, men upphörde med Januari månad; likaledes fortforo sporadiska fall i början af året vid Trollhättan. Derefter visade den sig åter under sommaren såsom allmännare farsot inom Ör (14 döda), Frendeforss (15 d.), Bolstad (3 d.), Tunhem (25 d.), Mellby (10 d.) och Romeled (15 d.) pastorater, hvilken fortfor till årets slut; på Trollhättan 28 sj. 4 döde; på Spintorps fabrik i Fors socken med en arbetspersonal af omkring 200, mest flickor, angrepos närmare hälften af detta antal af hvilket dock endast få dogo (*Kjellberg, Rinman*); — Borås distrikt: "yppades redan i slutet af Juli först i Borås stad och sedan på ett och annat ställe i omgifvande trakter, blef i Augusti mera allmänt rådande så att nästan alla andra sjukdomsformer under tiden försvunno. Epidemiens största freqvens var i September, dess största intensitet i Oktober, hvarefter den syntes aftagande och mot årets slut endast förekom på spridda ställen. Anledningen till dess utbredning torde bero på en kort förut härstädes hållen marknad som besöktes som vanligt af folk från alla omkringliggande trakter och äfven från södra delen af Kinds härad der sjukdomen någon vecka förut utbrutit. Öfverallt der partiela epidemier af denna sjukdom inom distriktet förekommo, syntes de hafva sin uppkomst af

Rödsot. beröring med något angripet ställe. Så t. ex. dog en ålderstigen man i Torpa socken af rödsot; den aflidne efterlemnade en medelåldrig son som var fader till fem små barn och bodde i Wings socken, tre mil ifrån den förra. Sonen bevistade fadrens begrafning, återreste till hustru och barn, hvilka inom en vecka derefter alla funnos nedlagde i samma sjukdom". I afseende på sjukdomens utbredning meddelas följande uppgifter för hvarje församling:

Wedens härad:	Borås stad	insjukn.	75	döde	15.
»	» Torpa socken	»	57	»	12.
»	» Bredared d:o	»	28	»	3.
Ås	» Rångedala d:o	»	4	»	1.
»	» Toarp d:o	»	10	»	2.
»	» Warnum d:o	»	60	»	10.
»	» Wing & Härna d:o . .	»	17	»	5.
»	» Grofvared d:o	»	48	»	18.
»	» Hällestad d:o	»	37	»	11.
Marks	» Ösby d:o	»	59	»	16.
»	» Thorstorp d:o	»	23	»	4.
»	» Skepphult d:o	»	42	»	14.
		Summa insjukn.	460	döde	111.

Med hänsyn till olika kön voro af desse: Män insjukn. 220 döde 60
Qvinnor » 240 » 51

och med hänsyn till lefnadsåldern: Barn under 15 år insjukn. 280 döde 75
Medelåldrige » 104 » 15
Ålderstigne » 76 » 21.

De oftare förekommande fallen af diarrhe och lindrigare illamående äro här icke upptagne (*Elmlund*); — *Ulricehamns* distrikt: sedan förra årets rödsotsepidemi vid årets slut betydligt aftagit med undantag af spridda sjukdomsfall, utbröt åter partiel farsot i *Marbäcks* socken af *Gällstad* pastorat, i synnerhet i *Marbäcks* by, belägen i en sumpig dal nära sjön *Åsunden*, bestående af 8 hemman med en folkmängd af 242 personer och härjade här under Januari och Februari, 60 sj. 12 döde, hvarförutan (enligt extra läkaren *Fribergs* rapporter) förnyade sjukdomsfall äfven i Januari förekommo i *Frölunda*, *Hacksviks*, *Svenljunga* och *Sexdrega* socknar, 28 sj. 5 döde. Efter rödsotens upphörande visade sig på våren inom flere af de angripna socknarna nervfebrar. Med sommarvärmens tilltagande yppades i Juli månad ånyo rödsot. Den anmärktes först i *Frölunda* af *Kalls* pastorat på hemmanet *Hessebo*, beläget omkring 1000 fot öfver niveaun vid *Frölunda* kyrka, $\frac{3}{4}$ mil in uti en tjock och vild skogstrakt, omgifvet af stora sumpiga, med stagneradt vatten uppfyllda mossor och kärr. Här angreps omkring d. 20 Juli i en liten låg och osnygg koja först 2:ne barn och derefter föräldrarna, hvarefter sjukdomen inom kort spridde sig till angränsande torp och med förvånande hastighet utbredde sig till angränsande hemman och socknar samt vidare till de flesta pastorater i distriktet, der den

oaktadt vinterkölden, dock med mindre intensitet, fortfor vid årets slut. Såsom anmärkningsvärdt anføres att Frölunda socken under förra året nästan förskonades från rödsot. I Augusti visade sig sjukdomen i Svenljunga och Mjölback af Kinds härad samt i Timmelhed i Redvägs; i September i Brund, Fifflered, Blidsbergs, Dalums, Ljungsarp och Nittarp; i Oktober i Tranemo, Gällstad och Lenghems pastorater; i November i Kyllingared. Inalles uppgifves farsoten hafva hemsökt 22 socknar i Kinds och 7 socknar i Redvägs härad. Sjukdomens form och symptom voro desamma som under förra årets epidemi. Uttömningarna saknade hos många blod och bestodo endast af slem och galla med gulaktig eller slemgrå färg, i hvilka fall sjukdomen af allmänheten fick namn af gråsot, en benämning som väckte mindre rädsla för sjukdomens smittsamhet än rödsot. I allmänhet varade sjukdomen hos fullvuxna sällan öfver 10—16 dygn och hos barn 4—12 inom hvilken tid förbättring eller död följde; krisen utgjordes af en allmän svett under hvilken slitningar och blodiga uttömningar minskades. Hicka utgjorde nästan alltid ett säkert förbud till dödlig utgång. Hos små barn visade den sig redan på 5—8:de dygnet och fortfor sällan mer än ett dygn, derunder döden följde. Mest angreps barn bland hvilka den största mortaliteten också visade sig, hvartill orsaken anses ligga i den likgiltighet allmogen hyser i afseende på värden om deras sjuka barn och underlåtenheten att riktigt använda föreskrifne botemedel. — Beträffande sjukdomens uppkomst och utbredning anses densamma "stundom meddela sig på ett contagiöst och miasmatiskt sätt, dock företrädesvis och allmännast det sednare". Såsom exempel på det förra meddelningssättet anføres: en dagsverkskarl, sjuk i rödsot, anlände från Tverred socken i Kinds härad till torpet Freden i Redvägs och hystes der ett par dagar. Påföljande dag insjuknade i rödsot ett af torparens barn och efter några dagar 2:ne andra barn hvilka alla 3 afledo efter 6—9 dagars sjukdom, hvarefter deras mor insjuknade men åter tillfrisknade. På några ställen i Kinds härad, såsom å torpen Wiåsen och Fjäråsen i Frölunda socken uppgifves sjukdomen likaledes hafva inkommit genom rödsotsjuke personer som besökt desse stugor. Följande sjukantal är uppgifvet:

			Insjukn.	Döde.
Kinds	härad	Kalfs pastorat (4 socknar)	260	103
"	"	Mjölback d:o (2 socknar)	110	40
"	"	Svenljunga d:o (4 socknar)	450	117
"	"	Lenghems d:o (Åsarps socken)	30	4
"	"	Gällstads d:o (3 socknar)	70	26
"	"	Daltorps d:o (2 socknar)	74	20
"	"	Tranemo d:o (4 socknar)	140	60
Redvägs	"	Timmelheds d:o (2 socknar)	32	7
"	"	Böne d:o (2 socknar)	28	8
"	"	Blidsbergs d:o (3 socknar)	70	20

Summa 1,264 405 eller 32 proc.

Af de döda voro med hänsyn till olika kön 199 män och 206 qvinnor och med hänsyn till olika lefnadsålder 270 barn under 15 år, 87 medelåldrige och 48 ålderstigne.

Rödsot. Socknenämnderne voro serdeles nitiska och verksamma så väl i afseende på eftersyn af snygghet och renlighet i de sjuka stugorna som äfven de hos dem aflemnade medikamenternas utdelning till rödsotssjuka efter af provincialläkaren lemnade skriftliga anvisningar. Provincialläkaren har i och för denna farsot verkställt 22 embetsresor (*Heinrici*); — Alingsås distrikt: partiel epidemi i Angered, Jan.—Febr., 19 sj. 4 döde; derefter yppades på sommaren i Aug. ny epidemi som fortfor inpå hösten utbredd till Gällsby, Ödenäs, Lerum, Hool, Alingsås stad och Lundby socknar. Öfver 78 sj. 19 döde samt i synnerhet i Skallsjö socken med Näs fabrik, 227 sj. 55 döde. — Likasom föregående året utbröt sjukdomen i Juli och liksom då på 2:ne olika håll, dels i Vädle och Ahle härader åt Götheborgsleden och dels i Björke pastorat mot Skaraborgsgränsen. Enligt från presterskapet till provincialläkaren inkomne uppgifter hafva af rödsot aflidit:

Sundby socken	8	Transp.	86
Skallsjö d:o	40	Hemsjö socken	9
Lerum d:o	33	Ödenäs d:o	13
Angered d:o	4	Björke pastorat	20
Bergjum d:o	2	Brodarps d:o	20
Rödenes d:o	2		
		Summa	148
	Transp.		(<i>Varenius</i>).
	86		

Skaraborgs län. Mariestads distrikt: spridda fall i början af året i Hasseled och Enåsa, 25 sj. 6 döde, samt på våren i Häggum, 6 sj. 2 d.; slutligen i Oktober partiel epidemi i Udenäs under Forssviks egendom som först mot årets slut upphörde, öfver 50 sj. 15 d., endast barn fr. 4—11 års ålder (*Huss*); — Lidköpings distrikt: under sednare halfåret gängse i Hyringa och Lägnum (150 sj. 53 döde). Essunga (95 sj. 7 d.), Ryda (10 sj. 2 d.), Thun (flere sj. 7 d.), Särestad (flere sj. 29 d.), Levene och Sparlösa (60 sj. 11 d.), Bäreby och Åhs samt Flakeberg (23 sj. 10 d.) mest af biliös natur och der tidig hjälp söktes (såsom i Essunga) lätt botad, men der det onda vårdslösades (såsom i Hyringa och Lägnum) ofta dödande (*Rydberg*); i Lidköpings stad spridda fall på hösten (*Græve*); — Hjo distrikt: utbröt i Augusti månad nästan samtidigt i Breviks och Daretorps socknar. På förra stället uppgifves såsom anledning dertill att en piga som varit på Carlsborg der sjukdomen lærer varit gängse, vid hemgåendet derifrån ingick i ett torp och gaf ett der befintligt barn att dia hvarefter hon begaf sig hem och gaf sitt eget barn bröstet; båda dessa barn voro de första som insjuknade och afledo. På sednare stället anses sjukdomen hafva uppkommit genom personer som besökt Borås. Ifrån dessa båda ställen spridde sig sjukdomen derefter till Agnestorp, Velinga, Brandstorp, Fröjered, Kyrkofalla, Foglås, Grebbäck, Mölltorp, Ransberg, Korsberga, Fridened, Acklinga och Baltacks socknar samt Hjo stad och fortfor på en del ställen ännu inpå nästföljande år. Alla dessa socknar äro belägna i den så kallade skogsbygden med, som det synes, sundt och friskt läge med enstaka gårdar och ej i byalag; men de mindre bemedlade äro trångbodda och hafva ej mer än ett rum der således både sjuka och friska måste

måste vara tillsamman i följd hvaraf, så snart en person insjuknade hela hushållet snart blef liggande. Sjukdomen räckte nemligen 9—14 dygn innan den öfvergick till helsa eller död. Någon gång inträffade dock döden äfven på 3—4 dygnet. Tillfriskningen gick vanligtvis långsamt och recidiv inträffade ganska ofta. Sjukdomen skördade ganska många offer, i synnerhet barn och ålderstigne. En stor orsak till dödligheten anses ligga i allmogens vårdslöshet att i rätt tid söka bot för sjukdomen. Provincialläkaren hade till vederbörande presterskap meddelat föreskrifter om de sjukes vård och verkställde i och för denna farsot 17 embetsresor. Bataljonsläkaren *Lundberger* var någon tid anställd såsom biträdande provincialläkare i distriktet. — Följande sjukantal uppgifvas, enligt från pastorsembetena till provincialläkaren inkomne uppgifter:

Grefbäcks pastorat (2 socknar)	insjukn.	162	döde	63.
Foglås	»	109	»	54.
Daretorps d:o (3 socknar)	»	221	»	63.
Ransbergs d:o (2 socknar)	»	87	»	37.
Fröjereds d:o (3 socknar)	»	108	»	25.
Acklinga d:o (3 socknar)	»	195	»	37.
Kyrkefalla	»	8	»	3.
Hjo stad	»	4	»	—

Summa insjukn. 894 döde 282.

(*Tengstrand*);

Fahlköpings distrikt: (i anseende till vacans ingen årsberättelse inkommen, men af extra anställda läkares reserapporter inhemtas att rödsot visat sig i Grolanda i Januari, 7 sjukdomsfall, och sednare på sommaren yppats på spridda ställen i distriktet såsom i Habo och Gustaf Adolph i Sept., 12 sj. 7 döde, Härja i Sept., 19 sj. 3 d., Sandhem i Okt., 8 sj. 2 d., Yllestad i Okt., 6 sj. 3 d., Dimbo 8 sj. 4 d. och Högstena i Nov., 20 sj. 4 d. (*Hulting, Lundberger*).

Östergötlands län. Linköpings distrikt: en betydligare partiel epidemi yppades i sista dagarna af föregående året bland det vid Borghamns stenbrott förlagda arbetsmanskapet (från kronoarbeitscorpsen vid Carlsborgs fästning på Westgöthasidan) och fortfor till slutet af Mars månad; och angrep äfven åtskilliga personer i grannskapet, omkring 300 sj. 25 d. Då sjukdomen tilltog, stationerades för någon tid serskild extra läkare (Cand. *Hammarstedt*) derstädes; ytterligare partiel epidemi 4:de qvart. på Öringe och Krokeke egor i Ödeshögs socken öfver 1½ sj. 8 d. (*Lindegren, Hvütfeldt* och Cand. *Hammarstedt*); i Linköpings stad gängse bland den fattigare befolkningen 3:dje qv., lindrig, ingen död (*Svedenborg*); i Skenninge endast 2:ne enstaka fall (*Cnattingius*); — **Motala distrikt:** några få fall yppades här på hösten ehuru de flesta af mildare art (*Ekström*).

Calmare län. Döderhults distrikt: yppades i Okt. på ön Runnö, hörande till Döderhults socken, ½ mil från fasta landet, och på samma gång i Emmekälf by i samma socken, ¼ mil från kusten gent emot Runnö. Ett par äldre qvinnor, som besökt sjuke i

Rödsot. byn, insjuknade efter återkomsten till sitt 2 mil aflägsna hemvist, hvarefter sjukdomsfall visade sig inom en dertill närbelägen stuga. Å intet annat ställe inom socknen visade sig rödsot, men söderut från Emmekalf spridde den sig till några torp i norra delen af Mönsterås socken men upphörde med Oktober. Inom Döderhult 45 sj. 15 d., mest ålderstigne och barn (*Darin*); — Calmare distrikt: "Inom Madesjö socken hade diarrheerna vid höstens inträdande ihållande fortfarit och ofta varit ganska svåra med kräkningar och häftiga magplågor då rödsoten från 2:ne olika håll infördes. Den inkom i östra delen af socknen med från Carlskrona hemkomna båtsmän (första dödsfallet) och i vestra delen från Albusboda socken i Kronobergs län der de första Madesjöboarna insjuknade och sedan hemförde sjukdomen. Den upphörde först närmare jul; flere sj. 30 døde. I Wissefjerda socken inträffade äfven några sjukdoms- och dödsfall men sjukdomen erhöi der ingen större utsträckning (*Söderbaum*).

Jönköpings län. Fortfor i aftagande i Jönköpings stad, alltifrån förra året, ända till slutet af Mars samt yppades efter 3 månaders uppehåll ånyo i slutet af Juni och utbredd sig vidare i 3:dje qvart. samt förekom i slutet af året ännu med spridda fall. Den yppades först i förstaden och herrskade dernäst på tyska och svenska Maden och slutligen i husen vid Östra strandgatan der den nästan gick i ordning ur hus och i hus från vester till öster och följde alltså nästan alldeles samma gång som kolerafarsoten år 1853. Sjukantalet i staden uppgifves till omkring 300 deraf 66 döde, ibland hvilka 33 barn under 10 år, 25 medelåldrige och 8 ålderstigne. På landsbygden, i Jönköpings och Wrigsta distrikt utbredd till Lekeryd, Jersnäs, Bankeryd, Svarttorp, Hakarp, Skärstad, Åsenhög, Sandseryd, Malmebäck, Sennarum och Nydala m. fl. socknar i 3:dje och 4:de qvart., öfver 337 sj. 138 d. — Endast från Åsenhög meddelas fullständiga uppgifter, nemligen 127 sj. deraf 36 döde, hvaribland 14 män och 22 qvinnor och med hänsyn till lefnadsåldern barn under 15 år 27, medelåldrige 7 och ålderstigne 3 (*Sköldberg, Caspersson*); — Ekesjö distrikt: i Flisby, Mulseryd, Haurida, Lannaskede, Bälaryd, Bankeryd, Wireda, Solberga och Hvetlanda m. fl. socknar i 3:dje och 4:de qvart., svårast i Bälaryd och Lannaskede, i hvilken sistnämnda församling af 50 svårt sjuka 12 aflidit (*Bråkenhjelm*); — i staden endast enstaka sjukdomsfall i Aug. (*Miltope*); — Wernamo distrikt: temligt allmänt gängse i Wernamo, Kärda, Forsheda, Anderstorp, Bolmsö, Hestra, Burseryd, Käfsjö och Fryled m. fl. socknar i 3:dje och 4:de qvart.; öfver 89 sj. 17 döde (*Sjöbeck*).

Kronobergs län. Ljungby distrikt: Infördes i början af September från Jönköpings län till Hvittaryd, Ljungby och Ryssby socken men afstannade i November utan att hafva vunnit någon serdeles utbredning, fl. sj. 2 döde (*Billengren*); — Ekeberga distrikt: epidemisk i 3:dje och 4:de qvart. i flere socknar men isynnerhet Albusboda der den från medlet af Aug. ända till Nov. allmänt utbredd sig, ofta gynnad genom folksamlingar vid begräfningar. Såsom eget anmärkes att sjukdomen ej spridde sig utom den delen af socknen som, utgörande ungefär $\frac{1}{4}$ af hela socknen, ligger närmast intill samt norr och öster från kyrkan. Hela befolkningen i denna trakt utgör omkring 4,400 personer bland hvilka 300 af provincialläkaren vårdades för rödsot; af dessa dogo 54

men derförutan inträffade 15 dödsfall af samma sjukdom; i Sandsjö socken partiell epidemi i Sept., 17 sj. 2 döde, föröfrigt spridda fall i Elmeboda (*Ossbahr*). *Rödsot.*

Hallands län. Norra distriktet: temligt allmänt i 3:dje och 4:de qvart. ehuru hvarken till den utsträckning eller häftighet som förra (*Carlsson*); — Södra distriktet: spridda fall i Bredared i 1:sta qvart., Gunnarp i 3:dje och 4:de qvart., 30 sj. 2 döde (*Sjöstrand*); i Halmstad endast enstaka fall i 3:dje qvart. (*Tenggren*), äfvensom i Laholms-trakten, serdeles under Hallands ås i 2:dra qvart. (*Flygare*).

Blekinge län. Carlskrona distrikt: Fortfor i Tving ännu vid årets början men yppades ånyo i Juli och fortfor inpå hösten med utbredning till Tving, Rödeby, Jemsjö, Thorhamn och Lösen; svårast i Eringboda kapell der omkring 100 insjuknat och 24 aflidit äfvensom på ön Stenshamn i Thorhamns socken, fl. sj. 7 döde; vid kronoarbeitskompagniet i Carlskrona 13 sj. 5 döde (*Hellman*); — Ronneby distrikt: gängse under 3:dje qvart. (*Rydberg*).

Malmöhus län. Spridda fall i staden Lund 3:dje och 4:de qvart. (*Ask*) äfvensom i Helsingborg (*Netzler*).

Gottlands län. Endast spridda fall i 3:dje qvart. i Weskinde m. fl. socknar (*André, Kolmodin*).

Norrbottnens län. Haparanda distrikt: i södra delen från Juli till Sept. (under samma tid som en svår rödsotsepidemi med stor dödlighet härjade i Torneå stad och de ryska Torneåsocknarna) serdeles allmän och angrep nästan hela befolkningen, dock mestadels lindrig (*Wretholm*); — Luleå distrikt: började i Juni, utbredde sig allmänt och hastigt, skonade ingen ålder och fortfor ända in i December, ofta med kräkning, kramp i lemmarna och mycken mattighet, men häldes ändock lätt (*Waldenström*). *Diarrhé.*

Westernorrlands län. I Hernösand under sommaren gängse då äfven förekommo några fall af "cholera benigna" af hvilka en dog (*Lenström*); — Torps distrikt: under Juli och Augusti allmän (*Hacksell*).

Gefleborgs län. I Hudiksvall gängse bland fiskerskapet före kolerans utbrott (*Blume*): — Gefle distrikt: ofta förekommande på sommaren och hösten, dels svårare dels lindrigare ej sällan som kolerin med kramp m. m. (*Nordblad, Bäckström*).

St. Kopparbergs län. Temligt allmänt i 3:dje qv. vid grufvan 71 sj. 1 död (*Küsel, Beronius*); — Näs distrikt: endast spridda fall (*Hellström*); — Westerberglags distrikt: temligt allmän i slutet af Augusti, stundom i förening med "cholera nostras" (*Höjer*).

Wermlands län. Carlstads distrikt: fortfor i början af året i Carlstad i 1:sta qvart. hvarefter äfven på sommaren rödsotsartade diarrheer blefvo allmänna (*Göthlin*); — yppades i Christinehamn temligt allmänt i 3:dje qvart., någon gång med kräkningar och kramp (*Holmgren*); af sporadisk kolera förekommo 3 eller 4 fall under sommarmånaderna hvilka yttrade sig med alldeles enahanda symtomter som de under epidemierna vanliga ehuru ej med den intensitet att något slutades dödligt (*Lagerstedt*); — Näs di-

Diarrhe. strikt: "af cholera nostras hafva 3:ne mycket intensiva fall förekommit, men icke epidemisk kolera" (*Ekegréen*).

Örebro län och distrikt: spridda fall; i staden allmän i 3:dje qvart. ofta med kräkning och i ett fall ytterst våldsam kolerin (*Acharius*); — i Askersunds stad: i September flere fall lindrig kolerin och diarrhe, hvilka sjukdomar eljest under året här icke varit gängse (*Arpi*).

Westmanlands län. Endast spridda fall här och der så väl i städerna som på landsbygden; i Arbogatrakten förekommo diarrhé under sommaren och hösten ofta för- enad med kräkningar och kramp (*Bergmansson*).

Upsala län och distrikt: ovanligt ofta förekommande under hela året men serdeles allmän i 3:dje qvart. (*Schultz*); — Enköpings distrikt: temligen allmän alltifrån vå- ren; under sommarmånaderna ofta åtföljd af häftig kramp, dock lätt öfvergående (*Stiegler*).

Stockholms län. Botkyrka distrikt: allmän i 3:dje och 4:de qvart. (*Kjellberg*); — i hufvudstaden mycket allmän i 3:dje och 4:de qvart.; af fattigläkarne anmälde 2,407 sj. 92 döde (*Ahlberg*).

Södermanlands län. Wingåkers distrikt: gängse i Julita socken i 4:de qvart., i Floda och Forsjö distrikter på sommaren (*Aurell, Govenius*); Eskilstuna stad: hela året gängse; — Malmköpings distrikt: i 3:dje och 4:de qvart.; — Daga distrikt: allmänt gångbar, ibland blodig i 3:dje qvart. (*Malm, Zetterstrand, Klintberg*).

Bohus län. I Götheborgs stad började redan i Maj och fortfor under som- maren samt då ofta förenad med kolerin, dels ej elakartad (*Schönbeck, Evert*); — Oroust distrikt: spridda fall i hela distriktet i 3:dje qvart., ofta blodig (*Gammelín*).

Elfsborgs län. I Wenersborgs stad: epidemisk under Aug. och Sept. (*Malm*); — i distriktet spridda fall under sommaren; i Aug., hos 4 personer i ett och samma hus; i Bolstad socken med kräkningar och kramp, deraf ett barn afled; kolerans öfriga symp- tomer: heshet, urinstämna m. m. saknades, hvarför sjukdomen uppgifves såsom "vanlig puke" som i denna trakt sedan midsommartiden icke sällan förekommit (*Kjellberg*); — Borås och Ulricehamns distrikter: samtidigt med rödsoten.

Skaraborgs län. Hjo distrikt: allmän under 3:dje qvart. (*Tengstrand*); — Falköpings distrikt: spridda fall der och hvar samt 3:ne enstaka fall af "cholera sporadica", nemligen ett i staden och i Gökhem i Sept. Alla med lycklig utgång (*Hulting*).

Östergötlands län. Söderköpings distrikt: mycket allmän i Norrköping i Juli och Aug. samt spridda fall på landsbygden (*Åberg, Djurberg*); — Linköpings di- strikt: spridda fall under sommaren såväl i städerna som på landet (*Lindegren, Sve- denborg, Fornmark*).

Calmare län. Tjuströ distrikt: temligt allmänt i 3:dje qvart., stundom med kräk- ningar och kramp; i Westerviks stad: ofta häftigt påkommande, men temligt lätt häfd, stundom också som kolerin; intet dödsfall (*Danielsson, Wester, Forling*); — Wim- merby distrikt: spridda fall, stundom med koleraartade symptom, kräkningar och kramp dock snart öfvergående (*Bergenklin*); — Döderhults distrikt: allmän från Oktober till årets slut (*Darin*).

Jönköpings län och distrikt: samtidigt med rödsoten gängse; stundom med symptom af kolerin (*Sköldberg, Caspersson*); — **Ekesjö distrikt**: temligt allmänt i 3:dje och 4:de qvart. (*Bråkenhjelm*).

Diarrhe.

Kronobergs län. Wexiö distrikt: gängse under höstmånaderna men af lindrig art (*Wennberg*).

Hallands län. Norra distriktet: samtidigt med rödsoten gängse (*Carlsson*).

Blekinge län. Allmänt gängse i 3:dje och 4:de qvart., ofta rödsotsartad, stundom ock med kräkningar och kramp (*Ryberg*).

Christianstads län. Endast spridda fall i 3:dje qvart. (*Scholander, Bratt*).

Malmöhus län och distrikt: spridda fall på sommaren, ofta med blodblandade uttömningar, stundom med kolerinsymptomer såväl på landet som i städerna; — i Ystad: serdeles talrikt under hela Augusti då "i 44 fall förekommo kramp i lemmarna och hos en och annan af dessa lindrig cyanos"; alla tillfrisknade ganska snart (*Wihlborg*).

Frossa omtalas detta år äfven från *Norrbottnens län* der några få dermed behäftade fattige sjuke erhållit fria medikamenter å medicinalfonden.

Frossa.

Westerbottens län. Skellefteå distrikt: såsom ovanligt anföres att mot slutet af året 4 à 5 fall af 3:djedags-frossa förekommit i Ytterviks kustby bland personer som ej varit borta från orten (*Lindström*); — Nysättra distrikt: några få sjukdomsfall i November (*Risberg*).

Westernorrlands län. Örnsköldsviks distrikt: endast 5 fall nära hafskusten af denna, eljest här i orten ovanliga sjukdom (*Håkansson*); — Sundsvalls distrikt: några få fall inom staden samt äfven på landsbygden i sydöstra delen af distriktet (*Westerberg, Bagge*); — Torps distrikt: denna för orten alldeles främmande sjukdom har hela sommaren och hösten varit gängse bland de på strömmrensningsarbete härvarande Wermlänningar. De fleste af desse hade förr haft frossan, men en och annan har ock för första gången deraf angripits. En enda hade qvartantyp, de andra qvotidian och tertian (*Hacksell*).

Gefleborgs län. Jerfsö distrikt: "märkvärdigt är att frossa, som, mig veterligen, endast förekommit i distriktet hos soldater som nyss hemkommit från kommendering till södra orter, under året angripit flera personer i Törne by af Fjärila socken, en i Loos samt visat sig i 2:ne gårdar i Grönås by af Jerfsö socken. Inalles hafva 12 personer varit sjuke deraf. Frossan har iakttagit tertiantyp. De gårdar der sjukdomen uppträdt ha varit lågt och sumpigt belägna. Någon förklaringsgrund för denna nya sjukdoms uppträdande kan jag ej uppgifva då hvarken folkets lefnadssätt eller väderleken under året företett något ovanligt" (*Hedenström*); — Söderhamns distrikt: spridda fall (*Wikblad*); — Gefle distrikt: så väl i staden spridda fall under de fleste månader, dock mest på våren (57 sjuke), som ock i derintill gränsande socknarna, verkligt epidemiskt under sommaren, så att inom stora familjer knäppt någon skonades; öfver 68 sjuke (*Nordblad, Bäckström*).

Frossa.

St. Kopparbergs län. Fahluns distrikt: ej serdeles talrika, dock till vida större mängd än vanligt här i orten i 3:dje qvart.; anses härröra af elfvens och sjöarnes af torkan orsakade ovanligt låga vattenstånd hvarigenom stora sträckor, eljest vattenhöljad mark, under sommaren blefvo bara (*Küsel*); — Hedemora distrikt: spridda fall i alla delar af distriktet både på våren och hösten, allmännast i synnerhet på de trakter der större sträckor vattensjuk mark genom elfvens sjunkande blifvit blottade (*Grill*); — Rättviks distrikt: mycket allmännare än tillföre såväl vår som höstmånaderna ja till och med hos dem som aldrig utvandrat till låglandet. "Frossorna äro dock sällan af svårare beskaffenhet inom denna ort och mindre benägna att recidivera" (*Wettergren*); — Näs distrikt: temligt allmän, serdeles på eftersominaren och hösten bland den del af allmogen som besökt andra provinser, men angrep äfven personer som aldrig varit utom sin födelse-socken (*Hellström*); — Westerbergslags distrikt: spridda fall under vårmånaderna, ofta ock envisa. Öfver 40 sjuke (*Höjer*).

Wermlands län. Carlstads distrikt: ytterst talrikt hela året, dock mest vår och höst, ej blott på låglandet utan äfven i skogstrakterna; på Hammarön så allmän att hälften af befolkningen kan antagas hafva deraf lidit samt vanligen öfver 400 personer i sender ibland en befolkning af 13—1400 varit angripne; medförde ofta eftersjukdomar isynnerhet vattusot; i Carlstad uppgifvas 12 personer och på Hammarön 8 hafva dött af frossa. Sjukdomen anses härröra af årets torra väderlek som medförde ovanligt lågt vattenstånd i Wenern (3½ alnar under medelhöjden) och uttorkade stora sträckor af sumpiga och vattensjuka trakter (*Lagerstedt, Göthlin*); — I Christinehamnstrakten utbredd sig sjukdomen i Mars månad såsom epidemi ända till årets slut då den ännu fortfor. I de nedre socknarne, närmare Wenern, har sjukdomens förlopp varit mera tydligt, men i de öfre socknarne, Bergslagssocknarne, der frossan i sin rena form är en mera okänd sjukdom, har den uteslutande uppträdt såsom nevralgi med intermittent förlopp (*Holmgren*); — Näs distrikt: mycket allmän hela året med stor benägenhet att recidivera (*Ekegren*); — äfven i Wisnums distrikt: mer än vanligt gängse (*Stagnell*); — Arvika distrikt: gängse under våren (*Bergström*); — Gillberga distrikt: hela året, serdeles på mera lågländta ställen, der på somliga ställen snart sagt hvarannan person deraf varit angripen (*Warodell*); — Elfvedals distrikt: der denna sjukdom uppgifves sällan förekomma, visade den sig talrikt på våren och anses härröra af det från förra året fortfarande låga vattenståndet och att marken ovanligt tidigt blottades från snö (*Boursell*); — Fryksdals distrikt: likaledes allmän (*Hedberg*).

Örebro län och distrikt: temligt allmänt på spridda ställen, i synnerhet under våren och hos medelålders personer samt barn (*Kull, Acharius*); — Askersunds stad: gängse från början af våren till långt fram på sommaren, ofta med recidiv och följsjukdomar (*Arpi*); — Nora distrikt: spridda fall hela året, serdeles bland det vid jernvägsanläggningen anställda arbetsmanskapet (*Engström*); — Hellefors distrikt: endast högst få fall (*Tranæus*).

Westmanlands län. Allmänna i synnerhet i mälärtrakterna men äfven på flere miles afstånd från bemälda sjö; — Westerås stad: mera envist recidiverande än något fö-

regående år sedan 1848; 3 dödsfall af pernicios frossa; stundom intermittenta nevralgier (*Widberg, Altin*); — Arboga och Köpings städer: allmänt gängse; — Ferna distrikt: allmän på våren (*Cron*).

Upsala län och distrikt: allmän under hela året men synnerligast under förra halfåret samt December månad (*Schultz*); — Enköpings distrikt: mycket utbredd epidemi, serdeles vid Mälarens långgrunda stränder som efter den långvariga torkan blifvit på stora sträckor blottade; så allmän att provincialläkaren anser måhända dem som undgått sjukdomen vara lättare att räkna än dem som blifvit af densamma angripne; ofta hafva förnyade recidiver slutligen medfört vattusot (*Stiegler*).

Stockholms län och distrikt: allmänt utbredd; vid Dalarö, om möjligt, ännu mer än föregående år, med stor benägenhet för recidiver och hos många omsider slutande med vattusot (*Boman*); — Botkyrka distrikt: hela året gängse, men allmännast i 2:dra och 4:de qvart., i synnerhet uteder mälarestrenden och insjöarna serdeles envis, ofta qvarlemnande långvariga fel i helsan (*Kjellberg*); — i hufvudstaden ännu mera allmän än under föregående år, i synnerhet i 2:dra och 4:de qvart.; hos fattiglärkarne anmälde 1,396 sjuke deraf blott 1 död (*Ahlberg*); — Sigtuna distrikt: hela året allmänt men serdeles på hösten, i synnerhet på ställen som ligga lågt och sumpigt, svår och envis (*Elisson*); — Norrtelge distrikt: i Norrtelge stad 35 sjuke (*Palmgren*); — Hargs distrikt: började i April temligen allmänt och fortfor sedan hela året (*Kuylenstjerna*).

Södermanlands län. Nyköpings distrikt: spridda fall, på våren och hösten; i Trosatrakten i stor mängd och envis (*Martin, Wästfeldt*); — Wingåkers distrikt: på våren och hösten, dock i allmänhet godartad och utan eftersjukdomar; Floda och Forssjö distrikter: mycket allmänt (*Aurell, Govenius, Ramström*); — Eskilstuna distrikt: spridda fall, temligen allmänt; i Eskilstuna stad bland fabrikspersonalen 52 sj., bland fristadspersonalen betydligt större antal, ofta med eftersjukdomar (*Malm*); — i Stregnäs och Mariefred: allmän, ofta envis (*Pontén, Lind*); — Malmköpings distrikt: mest allmän från April till Juni och föröfrigt spridda fall (*Zetterstrand*); — Daga Distrikt: under vårmånaderna mycket allmänt gängse och äfven sedermera talrikare än vanligt (*Klintberg*).

Bohus län. Gotheborgs stad: temligt allmänt från slutet af Januari till September månad dock af mild beskaffenhet. (*Schönbeck, Evert*); — i Marstrand: der enligt läkarens uppgift icke något enda fall af denna sjukdom förekommit på 11 år, anmärktes såsom ovanligt detta år i Maj och September frossa hos 2:ne personer, den ena nyss inflyttad till staden, den andra en der bosatt (*Hörlin*).

Elfsborgs län. Wenersborgs stad: ovanligt allmänt under 1:sta och 2:dra qv. (*Malm*); på landsbygden temligt allmänt under hösten (*Kjellberg*); — Åmåls distrikt: mera allmän epidemi än på långliga tider här förekommit; anses härröra af det låga vattenståndet och deraf uppkommande exhalationer vid låglända och sumpiga ställen (*Segerstedt*); — Borås distrikt: sporadiskt (*Elmlund*).

Frossa.

Skaraborgs län. (Från Mariestads distrikt omtalas inga frossor oaktadt under den från förra året fortgående torra väderleken Wenerns vatten sjunkit ovanligt djupt (nära 8 fot) och mycket kärrmark i följd deraf blifvit blottad); — Lidköpings distrikt: gängse i kusttrakten af Wenern äfvensom i Skara stad der eljest sällsynt (*Rydberg, Högselius*); — Lidköpings stad: spridda fall hela året (*Græve*); — Hjo distrikt: yppades i Mars och angrep så väl de närmast sjön (Wettern) som fjernare derifrån belägna socknarna, ofta envist recidiverande. "Denna sjukdom, som förr varit en sällsynt gäst på denna ort, synes nu blifva alltmera hemmastadd här, ty 1853 förekommo ganska många fall och 1854 har en riktig epidemi egt rum". Sjön Wettterns vattenstånd har också varit lägre än vanligt och på de få ställen hvarest mossor vid stränderna finnas, hafva dessa till stor del varit uttorkade (*Tengstrand*).

Östergötlands län. Söderköpings distrikt: allmän på våren, i synnerhet i södra delarne af distriktet vid hafskusten, ofta med påföljande vattusot (*Djurberg, Engelbrecht*); — Linköpings distrikt: allmänna i Linköpings stad under våren, ofta ytterst svårbotlig (*Svedenborg*); — Åtvidabergs distrikt: utgjorde den öfvervägande sjukdomsformen härstädes under året, dock mest på våren; 194 antecknade sjuke (*Fornmark*); — Kisa distrikt: spridda fall hela året (*Egerström*).

Calmare län. Tjust och Waldemarsviks distrikt: allmän hela året, tilltagande, ofta svår och med påföljande vattusot, ofta hela hushåll deraf på en gång angripna; i synnerhet allmän i hela skärgården och kuststräckan men mindre inåt landet så att frekvensen af denna sjukdom aftager i temligt jemnt förhållande till afståndet från hafvet; afven i Westerviks stad allmän, 220 sjuke (*Danielsson, Björk, Wester, Forling*); — Wimmerby distrikt: allmän, i synnerhet under hösten oftast med quartantyp (*Bergenklint*); — Döderhultsviks distrikt: spridda fall hela året, men i synnerhet i 3:de qvart. allmän, ofta envis och med eftersjukdomar (*Darin*); — Calmare distrikt: allmän så väl på våren som i synnerhet på hösten då den ofta medförde vattusot och ej sällan slutade med döden (*Söderbaum, Pettersson*).

Jönköpings län. Ekesjö distrikt: spridda fall i 1:sta och 2:dra qvart. (*Bråkenhjelm*).

Kronobergs län. Wexjö distrikt: endast hos några få personer (*Wennberg*).

Hallands län. Norra distriktet: spridda fall, allmänt i 2:dra qvart. (*Carlsson*); — Halmstad: spridda fall på våren (*Tenggren*).

Blekinge län. Ronneby distrikt: allmänt gängse i strandbygden under hela året stundom i form af nevralgi och ofta efter förnyade recidiv med påföljande vattusot (*Rydberg*); — Sölvisborgs distrikt: gängse på våren, men ej af någon svårare beskaffenhet (*Norin*); — Carlshamns stad: började redan i Februari och fortfor in i Juni, ofta med envisa recidiver (*Witt*).

Christianstads län och distrikt: allmänt gängse och liksom förra årets högst envis och lätt recidiverande; medförde ofta följsjukdomar. Stadsläkaren har under året behandlat

handlat omkring 4,000 frossor af hvilka vid pass hälften voro recidiver (*Boström*); — *Frossa*. Cimbritshamns distrikt: gängse under våren och sommaren (*Bratt*).

Malmöhus län. Serdeles allmänna på våren, i synnerhet i Wemmenhög och Slemminge socken; i städerna Lund och Malmö spridda sjukdomsfall (*Wieselqvist, Ask, Bergh*); — Landskrona distrikt: der denna sjukdom under "de nästföregående åren varit nästan okänd", visade sig frossor temligen talrikt under vår och sommarmånaderna (*Virgin*); — Helsingborg: der denna sjukdom på länge icke visat sig, förekommo under detta år flere fall af frossa (*Netzer*); — Öfveds klostres distrikt: har sedan nuvarande läkarens anställning i orten (år 1847) denna sjukdom varit ganska sällsynt, förekommo år 1853 frossor i spridda fall nästan hela året, men stegrades 1854 till epidemi som angripit ett betydligt antal af befolkningen (*Åberg*); — Trelleborgs distrikt: liksom förra året började den efter snöns bortgång att blifva så allmän att få undgingo den, nu med stor benägenhet för recidiv; aftog på sommaren och visade på hösten blott spridda fall (*Ström*).

Gottlands län. Wisby stad: på våren mera allmänt än på många år förut *Appeltofft*.

Beträffande **Syphilis** och **kroniska hudsjukdomars** förekommande i orterne, må nämnas att enligt hvad inkomne rapporter utvisa: *Syphilis och kroniska hudsjukdomar.*

Venerisk sjukdom påkallat mer eller mindre inskränkta sundhetsbesigtningar i 10 län, nemligen: *Westerbottens, Wester-Norrlands, Örebro, Westmanlands, Elfsborgs, Skaraborgs, Calmar, Kronobergs, Hallands och Gottlands* och att denna sjukdom uppgifves i *Norrbottens län*. I *Haparanda* och *Luleå* distrikter hafva förekommit något allmänna än förr i anseende till den derstädes ökade sjöfarten (*Wretholm, Waldenstein*); — i *Wester-Norrlands län*: temligt ofta i *Indals* och *Sättna* socknar (*Westerberg*); — i *Westerås län* och distrikt: de sednare åren öfverhufvud i tilltagande, synnerligen i *Munktorp* socken (*Widberg, Åkerman*); — i *Östergöthlands län*: allmän i *Linköpings* trakten i följd af truppernas sammandragning invid staden, (*Svedenborg*) och i *Söderköping* flere fall i följd af beröring med dervarande veneriska badgäster (*Engelbrecht*); — i *Calmar län*: större antal angripne i staden *Calmar* än föregående år, 48 personer remiterade till kurhuset och de enskildt vårdades antal äfven större än vanligt (*Pettersson*); — i *Jönköpings län*: i *Ekesjö* trakten flere fall efter öfningsmötenas slut för de å *Ränne-slätten* sammandragna trupperna (*Milkopé*); — i *Kronobergs län*: tilltagande i betydlig grad i *Algutsbo* socken (*Ossbahr*); — *Malmöhus län*: allmänna än vanligt i *Lund* och *Landskrona* trakten, der smittan ofta uppgifves hafva blifvit hemstad i *Köpenhamn* (*Ask, Virgin*). — De med denna sjukdom behäftade hafva dock öfverallt till största delen blifvit föremål för lasarettsvården som alltså egentligen utvisar hufvudsakliga sjukantalet.

Elephantiasis omtalas blott från *Gefleborgs län* och *Jerfsö* distrikt der likväl endast 3:ne dermed behäftade personer visat sig. Sjukdomen synes icke hafva tilltagit.

Syphilis och kroniska hudsjukdomar. Den tuberculösa formen förekommer talrikast. De deraf angripne bö merendels aflägset i skogarna på sumpiga orter och bry sig föga om sitt tillstånd som de anse obotligt och söka endast någon gång bot för enstaka symptomter såsom hudklåda och ledgångs-affectioner" (*Hedenström*).

Ibland andra **Kroniska hudsjukdomar** nämnas såsom mest förekommande: Skabb, synnerligen i Hjo distrikt af Skaraborgs län (*Tengstrand*); — Ekesjö distrikt af Jönköpings län mest märkbar vid beväringmönstringarna (*Bråkenhjem*); — Westerås distrikt (*Widberg*); — Södermanlands län och Eskilstuna stad (*Malm*); — Gillberga distrikt af Wermland (*Warodell*); — Malmöhus län i Helsingborgs stad (*Netzler*) och Uddevalla distrikt af Bohus län (*Ahlström*); — Eczema i Hjo distrikt (*Tengstrand*), Westerås (*Widberg*), Uddevalla (*Ahlström*) och Sundsvalls distrikt af Wester-Norrlands län (*Westerberg*); — Tinea i Södermanlands län i Eskilstuna stad (*Malm*), Orust distrikt af Bohus län (*Gammelín*), Malmöhus län, i Lund och Helsingborgs städer (*Ask*, *Netzler*); — Psoriasis, Impetigo och Erysipelas m. fl. der och hvar.

Rabies canina.

Slutligen torde i sammanhang med hvad som nu anfördt blifvit också böra nämnas att under den på flere ställen i riket gängse hundsjukan ***Rabies canina*** (se afdelningen 13), anmärktes följande händelser der menniskor blifvit bitne af sjuka djur, nemligen:

Wester-Norrlands län: i Ramsele, Edsele, Helgum, Långsele och Gräninge socknar anmärktes 16 personer som blifvit bitne af en rasande hund, alla utan elak påföljd, ehuruval 2:ne hästar dogo några dagar efter det de blifvit bitne af samma hund (*Åkerblom*).

Gefleborgs län: här anmärktes 2:ne händelser i Mars månad der menniskor blifvit af en rasande hund bitne utan ledsam påföljd (*Nordblad*).

St. Kopparbergs län: här anmärktes i Rättviks distrikt flere händelser der menniskor blifvit bitne men efter genast vidtagen behandling, utan vådlig påföljd (*Wettergren*).

Wermlands län: här anmärktes 2:ne händelser der barn blifvit bitne af en rasande hund men efter genast använd behandling, utan påföljd.

Stockholms län: här anmärktes i Botkyrka distrikt en gosse biten utan vådlig påföljd, men i Sigtuna distrikt angreps en kvinna af Hydrophobi 2:ne månader efter det hon blifvit biten af en rasande hund och-afled (*Elisson*).

Calmar län: här anmärktes 3:ne händelser der kvinnor blifvit bitne af rasande katter utan påföljd.

Christianstads län: här anmärktes 2:ne personer bitne af galna hundar utan vådlig påföljd.

Malmöhus län: här anmärktes i Landskrona distrikt att ett 5-årigt barn bitet af en sjuk hund bitet i ansigtet. Djuret dödades och såren brändes med glödadt jern. De läktes och barnet syntes friskt, men efter 6 veckor utbröt hydrophobi nästan utan före-

bud och medförde, oaktadt omsorgsfull behandling, barnets död (*Virgin*); — Trelleborgs *Rabies canina*. distrikt: här anmärktes flera människor bitne; såren voro alltid små. Efter bränning med jern, kali eller lapis, läktes de utan vådlig påföljd (*Ström*).

Slutsatser.

Den öfversigt af från vederbörande läkares årsberättelser samt rese- och veckorapporter hemtade uppgifter om helsotillståndet i landet under år 1854 som nu blifvit lemnad, utvisar alltså att, utom de i nästan alla delar af riket mer eller mindre allmänt förekommande *stationära* och efter årtiderna *fluctuerande* sjukdomarna såsom lunginflammationer, katarrhala och rheumatiska febrar, anginer m. fl. sjukdomar, under detta år i Sverige epidemiskt förekommit hufvudsakligen *Smittkoppor*, *Skarlakansfeber*, *Messling*, *Kikhosta*, *Gastriska och nervösa febrar*, *Kolera*, *Rödsot* och *Frossa*. Slutsatser.

Ibland dessa farsoter står utan tvifvel frossan i afseende på frekvens och utbredning allrafrämst. Dernäst följa rödsot och kolera hvilka, om än icke så allmänt spridda, likväl i anseende till sin beskaffenhet och den mortalitet de medfört, utgjort de tvenne svåraste farsoter hvaraf riket under detta år varit hemsökt.

En återblick på hvardera af dessa sjukdomars utbredning under året, torde lätta öfversigten af sjukdomsförhållandet i riket och kunna lemna åtskilliga upplysningar så väl för epidemiologien som för sjukdomsgeografien, i hvilket sistnämnde hänseende en karta *) bifogas som utvisar de tvänne sistnämnde sjukdomarnes utbredning.

Smittkoppor förekommo år 1854 ännu mindre allmänt än under föregående år och med undantag för Gefleborgs län, der denna sjukdom fortfarande utbredd sig och angripit öfver 25 socknar, samt St. Kopparbergs län, der mindre epidemier visat sig i 5 socknar, hafva endast obetydliga partiella epidemier eller enstaka fall af denna sjukdom förekommit i ytterligare 9 län nemligen Jemtland, Wester-Norrland, Westmanland, Upsala, Stockholms, Södermanlands, Östergöthlands, Calmar och Gottlands. Från öfriga 13 län, deribland nästan hela den sydligaste delen af riket, omtalas denna sjukdom icke alls hafva visat sig. Af städerna nämnas endast Gefle (43 sjuke) och Söderhamn (40 sjuke 5 döde) hafva varit af sjukdomen anmärkningsvärdt angripne. Inalles uppgifvas några och 50 socknar i riket hafva företett sjukdomsfall af koppor, hvilkas antal antages till ungefär 1000, deribland omkring 200 allidit **). Utom i Gefleborgs län, der sjukdomen förekom nästan hela året samt i Calmar län, der den visade sig i 3:dje quart., förekom den på öfriga ställen hufvudsakligen under förra hälften af året. I många distrikter var sjukdomen lindrig men på åtskilliga ställen också ganska svår med confluent utslag o. s. v. På de

*) Å denna karta finnas de af kolera angripne ställena utmärkte med blå färg och de af rödsot angripne med röd.

**) Enligt Tabellverket aflido i riket af smittkoppor under detta år 204 personer.

Slutsatser. fleste ställen anses sjukdomen hafva uppkommit i följd af beröring med koppsjuka från annan ort, oftast med vandrande och vägfarande lumpsamlare och tiggare m. fl., endast undantagsvis (Gottland) med sjöfolk; men på många ställen uppgifves den också hafva yppats hos personer utan veterlig beröring med koppsjuka personer eller ort. På åtskilliga ställen uppgifves vaccinationen och revaccinationen, vidtagen genast vid sjukdomens utbrott, inom kort hafva förekommit dess utbredning.

Vattenkoppor visade sig med spridda fall i 8 af rikets län under alla årstider.

Skarlakansfeber visade sig år 1854 i 17 af rikets län. I Bohus län, der denna sjukdom vid föregående årets slut ännu var i tilltagande, har den fortfarande utbredt sig och varit ganska svår, äfvensom i Elfsborgs och Skaraborgs samt Wermlands län; vidare har den i betydligare mån förekommit i Blekinge län och såsom partiel epidemi i Norrbottens, Westerbottens och Gefleborgs län, men i öfriga orter endast visat sig med spridda sjukdomsfall. Från 7 län omtalas denna sjukdom icke alls hafva visat sig. I de svårare angripne länen har sjukdomen icke sällan medfört dödlig utgång *) eller svåra eftersjukdomar med hulnader i halskörtlarne och vattusot. Af städerna nämnas Göteborg, Uddevalla (52 sjuke 7 döde), Strömstad, Wenersborg, Lidköping, Carlstad, Christinehamn, Westervik, Calmar och Jönköping deraf angripne. Några användbara numeriska uppgifter om de sjukas och dödes antal finnes icke meddelade, ej heller om anledningen till uppkomsten af denna farsot som företrädesvis angripit barn och yngre personer. I Bohus, Elfsborgs, Skaraborgs och Blekinge län förekom densamma redan från början af året, men i öfriga län visade den sig hufvudsakligen under sednare hälften af året eller vid dess slut.

Messling har under år 1854 ganska allmänt förekommit uti icke mindre än 10 af rikets län. Den hade redan under föregående året yppats och visade sig nu fortfarande i tilltagande i Stockholms och angränsande Upsala, Södermanlands och Westmanlands län, likasom ock i Elfsborgs och Calmare län; vidare yppades den under året i Gefleborgs och Östergötlands län samt visade sig med spridda fall i Jönköpings och Malmöhus län. Från 14 län omtalas denna sjukdom icke. Af städerna nämnas Stockholm, Gefle, Mariefred och Lidköping hafva varit deraf mera allmänt angripne. Dock har sjukdomen öfverhufvud varit af lindrig beskaffenhet. Den uppträdde i Stockholms och Upsala län under förra hälften af året och visade sig på öfriga trakter sednare samt i Gefleborgs län i starkt tilltagande vid årets slut.

Af *Gastriska och nervösa febrar* som med spridda sjukdomsfall visat sig mer eller mindre i alla rikets län, omtalas partiela epidemier hafva förekommit i 126 serskilda socknar; men i intet län hafva dessa febrar vunnit någon egentligen allmän utbredning. Af den Jemtländska nervfebern har under detta år endast spridda fall och några inskränkta partiela epidemier (i 12 socknar) förekommit såsom lemningar af den stora epidemi som under näst förflutne 2:ne år härjade detta län **). Anmärkningsvärda partiela epidemier

*) Enligt Tabellverket afläddo under året i skarlakansfeber 436 personer.

**) Se Berättelsen för 1852, sid. 32 och 1853, sid. 61.

hafva förekommit hufvudsakligen i Wester-Norrland (vid Svartvik), Gefleborgs (vid Forssavatten), St. Kopparbergs (i Rättvik) och Calmare län. Af rikets städer omtalas i synnerhet Hernösand, Skara, Westervik, Warberg, Carlshamn, Ystad, Lund, Landskrona och Malmö hafva företett anmärkningsvärdare partiela epidemier af denna sjukdom. Den har förekommit under alla månader af året, men i synnerhet på våren och hösten.

Kikkosta omtalas under år 1854 hafva visat sig i 15 län samt öfver hufvud mindre allmänt än föregående år. I medlersta delen af riket, nemligen Stockholms, Upsala, Westmanlands, Södermanlands, Östergötlands, Skaraborgs, Elfsborgs och Bohus län har den visat tydligare utbredning äfvensom i St. Kopparbergs län, men i de nordliga länen, nemligen Wermlands, Gefleborgs, Jemtlands, Wester-Norrlands och Westerbottens mera förekommit i spridda sjukdomsfall utgörande fortsättning af den större epidemi som i Westerbotten och Wester-Norrland under nästföregående år blifvit anmärkt. Sjukdomen har der och hvar i synnerhet bland barn medfört dödlig utgång men öfver hufvud mestadels varit af lindrig beskaffenhet^{*)}. Den har i de östliga länen mest förekommit under årets förra hälft och i de vestliga länen på hösten.

Påssjuka omtalas endast hafva visat sig med spridda sjukdomsfall under olika årstider i 4 af rikets län.

Strypsjuka har med spridda sjukdomsfall förekommit i 17 af rikets län deraf likväl endast 3:ne, nemligen Norrbottens, Westmanlands och Malmöhus företett sjukdomen mera allmänt. Partiela epidemier omtalas endast från städerna Westerås, Eskilstuna, Linköping, Fahlun, Landskrona och Helsingborg. Sjukdomen förekom hufvudsakligen under vintern i början och slutet af året.

Influenza omtalas endast såsom partiel epidemi i Wenersborgs och Helsingborgs städer.

Kolera. Ehuru kolerafarsoten under redovisningsåret varit ojemförligt mindre allmänt utbredd än under nästföregående år, så befinnes likväl en öfversigt af dess förhållande i de serskilda delar af landet der densamma visat sig lemna anledning till rätt märkliga jemförelser med föregående årets (1853) stora epidemi, i det att vid denna mindre, nu ifrågavarande, farsot, dels sjukdomsfallens uppkomst på många ställen lättare kunna spåras, dels också de ställen som förra året varit af kolera hemsökte, öfver hufvud taget nu företett lindrigare epidemi, hvaremot ställen som år 1853 gått fria, nu varit deraf i betydligare grad angripne. Efter samma plan som i Sundhets-Collegii underdåniga Berättelse om kolerafarsoten 1853 blifvit följd, meddelas derföre om denna farsots förhållande följande slutsatser:

^{*)} Enligt Tabellverket aflädo under året 279 personer af kikkosta.

1:o. Om farsotens utbredning i tid och rum.

Följande socknar företedde detta år sjukdomsfall af kolera:

Län.	Socknar.	Duration.	In- sjuk- nade.	Döde.	Län.	Socknar.	Duration.	In- sjuk- nade.	Döde.
Westerbottens . .	Umeå (Holmsund)	13 Sept.—31 Okt.	18	9	Transp.	—	—	2,460	959
	Wännäs	Okt.	2	2	Stockholms	Södertelge	2 Sept.—7 Okt.	3	3
Wester-Norrlands	Torp (Källsta)	30 Sept.	1	1		Dalarö	?	1	1
Gefleborgs	Gefle	5 Okt.—17 Nov.	24	7		Waxholm (med fastning)	24 Sept.—3 Dec.	110	52
	Wahlbo	Nov.	6	2		Botkyrka	2 Sept.—8 Nov.	8	1
	Söderhamn	10 Sept.—20 Nov.	39	21		Knutby	Okt.	8	4
	Norråla	16—23 Nov.	5	2		Ununge	Okt.	1	1
	Trönö	Nov.	1	—		Lohärad	Okt.	1	1
	Hanebo	Nov.	1	—		Öregrund	24 Okt.—7 Nov.	6	4
	Mo	1 Nov.	2	2		Börstil	29—31 Okt.	4	3
	Hudiksvall	22 Sept.—12 Nov.	56	32		Harg	23 Okt.	1	1
	Enånger	Nov.	1	1		Sigtuna	Sept.	3	2
Örebro	Qvistbro	20—22 Sept.	2	2		Wassunda	Okt.	1	1
	Hardemo	4 Okt.	2	1		Widbo	Okt.	6	4
	Gellersta	8 Okt.	4	2	Södermanlands	Tystberga	Okt.	1	1
	Mosjö	12 Okt.	4	2		Trosa	27 Okt.—30 Nov.	20	10
	Tysälunge	11 Okt.	3	3		Ekilstuna distr.	20 Okt.	1	1
Westmanlands . .	Björkskog	27 Sept.	1	1		Stregnäs	24 Sept.—20 Okt.	2	2
	Westerås	24 Sept.	1	1		Mariefred	Sept.	2	1
Upsala	Upsala	14 Sept.—15 Nov.	706	208		Thorsåker	2—28 Nov.	30	21
	Funbo	5—7 Okt.	2	2	Götheb. o. Bohus	Lundby	13—17 Aug.	3	2
	Gamla Upsala	9 Okt.—24 Nov.	23	10		Tossene	15 Sept.—24 Okt.	15	9
	Åkerby	10—31 Okt.	14	7	Elfsborgs	Tunhem	7 Sept.	1	1
	Bälunge	Okt.	5	1	Östergötlands . . .	Norrköping	3—24 Okt.	18	10
	Löby	8 Okt.—11 Nov.	18	9		Wänga	13—30 Okt.	35	5
	Näs	21 Okt.	3	2		Motala	Okt.	1	1
	Waksala	21 Okt.—14 Nov.	23	7	Jönköpings	Jönköping	20 Sept.—1 Okt.	2	2
	Danmark	18 Okt.	1	1	Blekinge	Carlskrona	6 Okt.—10 Nov.	21	13
	Trefaldighet	?	4	1		Lösen	Okt.	1	—
	Börje	?	2	1		Hoby	Okt.	1	1
	Alunda	7 Okt.	2	2		Asarum	28 Okt.—20 Nov.	5	1
	Wendel	Okt.	1	1		Carlskrona	7 Nov.—25 Dec.	12	5
	Dannemora	Nov.	1	—	Christianstads . . .	Ifveltofta	Okt.	1	1
	Näs och Bro	22 Sept.—22 Okt.	16	7	Malmöhus	Lund	10 Nov.—15 Jan.	109	63
	Enköping	24 Sept.—9 Okt.	2	—		Allerum	Sept.	6	3
Stockholms	Stockholm	21 Aug.—11 Dec.	1,438	560	Gottlands	Bunge	23 Aug.—5 Okt.	27	15
	Lofö	16 Sept.—10 Okt.	9	3		Lärbo	8 Sept.—5 Okt.	9	5
	Bromma	26 Sept.—29 Okt.	16	6		Färö	9—14 Sept.	2	2
	Ostra Ryd	Sept.	3	2					
	Spånga	Sept.	38	9					
	Ingarö	15 Okt.	11	7					
	Wermdön	28 Okt.—21 Nov.	49	22					
Transp.			2,460	959	Summa			13 Aug.—15 Jan.	3,038 1,212

Kolerasjukdomen har alltså år 1854 visat sig i Sverige på ungefär lika stor landsträcka som under nästföregående år, nemligen nordligast vid 63°47' N. B. i Westerbotten (Umeå) och sydligast, vid 55°60' N. B., i Skåne (Lund), och såsom partiel epidemi eller enstaka sjukdomsfall förekommit i det mellan dessa ändpunkter belägna landet, dock ofjämförligt mindre än år 1853. Den har sålunda förekommit i 3:ne af de norra kuststäderna med högst ringa utbredning till några närbelägna landssocknar, men hufvudsakligen såsom betydligare farsot visat sig i Stockholm och Upsala med utbredning till icke mindre än 37 socknar i omkretsen af dessa städer, derifrån också enstaka sjukdomsfall blifvit dels med sjöfarande, dels med tågande trupper och vägfarande, transporterade till några ställen i Westmanland, Nerike och Södermanland. Vidare hafva några sjukdomsfall deraf blifvit anmärkte i Norrköping och 2:ne andra ställen (Motala och Vånga) i Östergötland, i Elfsborgs län vid Trollhättan, i Bohus län vid Hisingen samt Bovallstrands fiskeläge, i Jönköpings, Carlskrona och Carlshamns städer samt i 3:ne landssocknar längs den väg, som södra skånska infanteri-regementet tillryggalagt under sitt hemtåg från Carlskrona, och slutligen en märkligare partiel epidemi i Lunds stad och Hittarps fiskeläge i Malmöhus län. På Gottland har en partiel epidemi förekommit vid Färösund med utbredning till 3:ne socknar i närheten af denna hamn.

Under denna epidemi hafva alltså 16 af rikets län företett sjukdomsfall af kolera, deribland likväl endast 4, nemligen Stockholms, Upsala, Gelleborgs och Malmöhus varit i någon anmärkningsvärdare grad af sjukdomen angripne. De första sjukdomsfallen anmärktes d. 13 Aug. på Hisingen (utan vidare utbredning) och d. 21 Aug. i Stockholm.

Under Augusti månad visade sig sjukdomsfall i Bohus län, Stockholms län och på Gottland; i September i Westerbottens, Wester-Norrland, Gelleborgs, Örebro, Westmanlands, Upsala, Södermanlands, Elfsborgs, Jönköpings och Malmöhus län, samt i Oktober, i Östergötlands, Blekinge och Christianstads. Den har alltså äfven nu ådagalagdt sin egenkap af sommarsjukdom i det att dess regeneration upphört med den varmare årstiden om än densamma der och hvar sparsamt qvarstår in på vintern. Med undantag för hufvudstaden och några få andra ställen, aftog sjukdomen på de flesta ställen inom kort och hade inom årets slut öfverallt upphört såsom epidemi. De sista sjukdomsfallen förekommo i Stockholm d. 11 Dec., i Carlshamn d. 25 Dec. och i Lund d. 15 Jan. (1855). Denna farsots duration i hela riket kan alltså räknas från d. 13 Aug. till d. 15 Jan. Dess längsta duration har varit:

i Stockholm	112 dagar
i Waxholm med fästning	67 »
i Lund	66 »
i Upsala	61 »

alla andra mindre.

Inalles uppgifves sjukdomen hafva yppats i 80 socknar (inclusive städerna), deribland likväl icke mindre än 46 företett så få sjukdomsfall, att deras antal i hvardera icke uppgått till 5.

Följande tabell utvisar närmare tiden för sjukdomens utbrott på de olika ställen der densamma förekommit.

Öfversigt af kolerafarsotens utbredning i Sverige

Datum.	Bohus län.	Stockholms län.	Gottlands län.	Elfsborgs län.	Gefleborgs län.	Westerbottens län.	Upsala län.	Jönköpings län.
Aug. 13	Lundby.							
14								
15								
16								
17								
18								
19								
20								
21	—	Stockholm.						
22	—	—	Bunge.					
23								
24								
25								
26								
27								
28								
29								
30								
31								
Sept. 1								
2	—	Botkyrka.						
3								
4								
5								
6								
7	—	—	—	Thunhem.				
8	—	—	Lärbro.					
9	—	—	Färö.					
10	—	—	—		Söderhamn?			
11								
12								
13	—	—	—	—	—	Umeå.		
14	—	Östra Ryd?	—	—	—	—	Upsala.	
15	Tossene.	Spånga.						
16	—	Lofö.						
17								
18	—	Sigtuna?						
19	—	—						
20	—	Dalarö?						Jönköping.
21	—							
22	—	Södertelge.			Hudiksvall.		Näs. Bro.	
23	—	—			—		Enköping.	
24	—	Waxholm.			—			
25	—							
26	—	Bromma.						
27	—	—						
28								
29								
30	—	—						
Okt. 1								
2	—	—				Wännäs?		
3	—	Knutby?						

år 1854 såväl med hänsyn till tid som rum.

Slutsatser.

Örebro län.	Westmanlands län.	Söderman- lands län.	Malmöhus län.	Wester-Norr- lands län.	Östergöth- lands län.	Blekinge län.	Christianstads län.	Datum.
								Aug. 13
								14
								15
								16
								17
								18
								19
								20
								21
								22
								23
								24
								25
								26
								27
								28
								29
								30
								31
								Sept. 1
								2
								3
								4
								5
								6
								7
								8
								9
								10
								11
								12
								13
								14
								15
								16
								17
Qvistbro.	—	—	Allerum?					18
								19
								20
								21
								22
								23
	Westerås.	Stregnäs.						24
								25
	Björkskog.	Mariefred?						26
								27
								28
								29
				Torp.				30
								Okt. 1
		Tystberga.						2
					Norrköping.			3

Slutsatser.

Datum.	Bohus län.	Stockholms län.	Gottlands län.	Elfsborgs län.	Gefleborgs län.	Westerbottens län.	Upsala län.	Jönköpings län.
Okt. 4	—	—	—	—	—	—	—	—
5	—	Ununge?	—	—	Gefle.	—	Funbo.	—
6	—	—	—	—	—	—	—	—
7	—	Lohärad?	—	—	—	—	Alunda.	—
8	—	—	—	—	—	—	—	—
9	—	—	—	—	—	—	Gamla Upsala.	—
10	—	—	—	—	—	—	Åkerby.	—
11	—	—	—	—	—	—	Bälinge?	—
12	—	—	—	—	—	—	Trefaldighet?	—
13	—	—	—	—	—	—	Börje?	—
14	—	—	—	—	—	—	—	—
15	—	Ingarön.	—	—	—	—	Wendel?	—
16	—	—	—	—	—	—	—	—
17	—	—	—	—	—	—	—	—
18	—	—	—	—	—	—	Läby.	—
19	—	Wassunda.	—	—	—	—	Danmark.	—
20	—	—	—	—	—	—	—	—
21	—	—	—	—	—	—	Näs.	—
22	—	—	—	—	—	—	Waksala.	—
23	—	Harg.	—	—	—	—	—	—
24	—	Öregrund.	—	—	—	—	—	—
25	—	—	—	—	—	—	—	—
26	—	Widbo?	—	—	—	—	—	—
27	—	—	—	—	—	—	—	—
28	—	Wermdön.	—	—	—	—	—	—
29	—	Börstil.	—	—	—	—	—	—
30	—	—	—	—	—	—	—	—
31	—	—	—	—	—	—	—	—
Nov. 1	—	—	—	—	Wahlbo.	—	Dannemora.	—
2	—	—	—	—	Mo?	—	—	—
3	—	—	—	—	Trönö?	—	—	—
4	—	—	—	—	Enånger?	—	—	—
5	—	—	—	—	—	—	—	—
6	—	—	—	—	—	—	—	—
7	—	—	—	—	—	—	—	—
8	—	—	—	—	—	—	—	—
9	—	—	—	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	—	—	—	—
11	—	—	—	—	—	—	—	—
12	—	—	—	—	—	—	—	—
13	—	—	—	—	—	—	—	—
14	—	—	—	—	—	—	—	—
15	—	—	—	—	—	—	—	—
16	—	—	—	—	Norråla.	—	—	—

Slutsatser.

Af angripna städer och landssocknar finnas 45 hafva belägenhet intill vattendrag med segelled, och 29 vara mera afsides derifrån belägne. I afseende på farsotens förhållande i allmänhet kan anmärkas, att den icke uppträdt så häftigt och allrådande som under förra epidemier, att sjukdomsfallens antal på en deraf angripen ort icke så regelbundet stegrats och aftagit, utan snarare företett ett tillfälligt stigande och fallande och att farsoten icke såsom vid andra tillfällen blifvit anmärkt, undanträngt andra sjukdomar, utan tvertom, i synnerhet frossor och äfven rödsot samtidigt dermed förekommit. I afseende på sjelfva sjukdomsformen och sjukdomsfallens intensitet, har den dock varit sig lik.

2:o. *Antalet insjuknade och döde samt förhållandet dem emellan.*

Af de 16 län, hvilka företett sjukdomsfall af kolera, hafva de fleste varit af sjukdomen så lindrigt angripne, att de endast företett några få sjukdoms- och dödsfall, och endast i 4 af rikets län, nemligen Stockholms, Upsala, Gefleborgs och Malmöhus, har kolera detta år uppträdt såsom mera anmärkningsvärd farsot. De högsta talen insjuknade och döde (utom Stockholms stad) komma på:

Upsala län	insjukn.	823	döde	259
Stockholms d:o	»	279	»	127
Gefleborgs d:o	»	135	»	67
Malmöhus d:o	»	115	»	66
Södermanlands d:o	»	56	»	36 och
Östergöthlands d:o	»	54	»	46,

men hafva i intet af öfriga län uppgått till 50, såsom nedanstående tabellariska öfversigt utvisar:

Öfversigt af kolerasjukdomens utbredning i länen, af de insjuknades antal och dettas förhållande till folkmängden, äfvensom af mortalitetsprocenten i de särskilda länen.

	Folkmängd.	Insjuknade.	Insjuknade af 1,000 invånare.	Döde.	Döde af 100 insjuknade.
Stockholms stad	98,070	1,438	15.2	560	38,9
Stockholms län	114,643	279	2,4	127	45,5
Upsala d:o	89,323	823	9.2	259	31,4
Skaraborgs d:o	—	—	—	—	—
Kronobergs d:o	—	—	—	—	—
Jönköpings d:o	163,426	2	—	2	—
Westmanlands d:o	96,691	2	—	2	—
Östergöthlands d:o	222,484	54	0.2	16	31,8
Transp.	784,637	2,598		966	

	Folkmängd.	Insjuknade.	Insjuknade af 1,000 invånare.	Döde.	Döde af 100 insjuknade.
Transp.	784,637	2,598		966	
Södermanlands län	420,413	56	0,4	36	64,4
Elfsborgs d:o	246,436	4	—	1	—
Calmar d:o	—	—	—	—	—
Stora Kopparbergs d:o	—	—	—	—	—
Örebro d:o	137,660	45	0,4	40	66,6
Wernmlands d:o	—	—	—	—	—
Gefleborgs d:o	420,458	435	4,4	67	49,6
Wester-Norrlands d:o	99,558	4	—	4	—
Westerbottens d:o	70,758	20	0,2	44	55,5
Gottlands d:o	44,572	38	0,8	22	57,6
Malmöhus d:o	253,084	445	0,4	66	57,3
Christianstads d:o	489,627	4	—	4	—
Blekinge d:o	407,827	40	0,3	20	50,0
Hallands d:o	—	—	—	—	—
Göteborgs och Bohus d:o	487,583	48	—	44	64,4
Jemtlands d:o	—	—	—	—	—
Norrbottnens d:o	—	—	—	—	—
Hela Riket Summa	3,482,544	3,038	0,9	4,212	39,8

Inalles hafva alltså i denna farsot i riket förekommit 3,038 sjukdomsfall med 4,212 dödsfall, hvarförutom, liksom vid föregående koleraepidemier, ett stort antal förebud och mindre illamåenden uppgifvas hafva visat sig. Öfverhufvud har endast 0,9 af hvarje 1,000 af rikets befolkning insjuknat, och 39,8 af hvarje 400 sjuke aflidit.

De högsta talen döde (utom hufvudstaden) komma på

Upsala län med	259
Stockholms d:o	127
Gefle d:o	67
Malmö d:o	66
Södermanlands d:o	36 och
Gottlands d:o	22.

I afseende på förhållandet emellan antalet döde och befolkningen i länen, befinnes mortaliteten under denna epidemi hafva varit ganska ringa, så att de högsta talen i detta hänseende komma på följande län, nemligen:

- i Stockholms stad dog hvar 466:te af befolkningen,
- i Upsala län » » 344:de af d:o
- i Stockholms d:o » » 902:dra af d:o, men i alla öfriga län vida mindre.

Slutsatser.

I vissa serskilda socknar på landsbygden var dock mortaliteten i förhållande till befolkningens antal icke obetydlig, änskönt sjukdomsfallen icke förekommo till något serdeles stort antal. Bland dessa märkas:

Bunge socken der hvar 24:de af befolkningen afled.

Thorsåker d:o » 26:te » »

Läby d:o » 28:de » »

men i alla öfriga socknar vida mindre.

3:o. *Farsotens förhållande i städerna.*

Af rikets städer hafva 49 under denna epidemi företett sjukdomsfall af kolera. Ibland dessa hafva likväl icke mindre än 10 haft så få sjukdomsfall, att deras antal icke uppgår till 20 i hvardera, och i ytterligare 4 knappast öfverstiger 50, så att endast återstående 5 städer företett sjukdomen i något större antal.

De högsta talen insjuknade komma nemligen på:

Stockholm 4,438

Upsala 706

Waxholm med fästningen 440

Lund 409

men i ingen af öfriga städer har sjukdomsfallens antal uppgått till 100.

Högsta relativa sjuknummern förete Upsala, nemligen 404,5 på hvarje 1,000 invånare, och för öfrigt befinnes, i afseende på förhållandet emellan antalet insjuknade och befolkningen, endast följande städer anmärkningsvärdt hemsökte, nemligen:

i Upsala insjuknade hvar 9:de af befolkningen.

i Trosa » » 27:de »

i Hudiksvall » » 36:te »

i Söderhamn » » 45:te »

i Lund » » 64:sta »

i Stockholm » » 65:te »

men i alla öfriga i mindre grad, såsom ses kan af följande tabell:

Öfversigt af kolerasjukdomens utbredning, m. m. i städerna.

	Folkmängd.	Insjuknade.	Insjuknade af 1,000 invånare.	Döde.	Döde af 100 insjuknade.
Stockholm	93,070	4,438	45,2	560	38,9
Upsala	6,952	706	104,5	208	29,4
Waxholm med fästning	—	440	—	52	47,2
Lund	6,709	409	46,2	63	57,7
Transp.	406,734	2,363		883	

	Folkmängd.	Insjuknade.	Insjuknade af 1,000 invånare.	Döde.	Döde af 100 insjuknade.
Transp.	406,734	2,363		883	
Hudiksvall	2,046	56	27,7	32	57,1
Söderhamn	1,757	39	22,1	21	53,8
Gefle	9,264	24	2,5	7	29,1
Carlskrona	14,097	21	1,4	13	61,9
Trosa	471	20	42,4	10	50,0
Norrköping	46,916	48	1,0	10	55,5
Carlshamn	5,071	12	2,3	5	41,6
Öregrund	667	6	8,9	4	66,6
Södertelje	1,245	3	2,4	3	—
Sigtuna	426	3	7,0	2	—
Jönköping	—	2	—	2	—
Strengnäs	—	2	—	2	—
Mariefred	—	2	—	1	—
Enköping	—	2	—	—	—
Westerås	—	1	—	1	—
Alla rikets Städer	354,078	2,574	7,3	996	38,6

Inalles hafva alltså under denna farsot i rikets städer förekommit 2,574 sjukdomsfall med 996 dödsfall, hvarförutan ett vida större antal mindre illamående, med kolera-artade symptom eller s. k. förebud, samtidigt förekommit.

Öfverhufvud hafva af alla rikets städers befolkning insjuknat 7,3 på 1,000 invånare, och mortaliteten utgjorde 38,6 af 100 sjuke. Ut i 15 af städerna, har antalet dödsfall icke uppgått till 50 i hvardera. Det högsta antalet döda komma på:

Stockholm	560
Upsala	208
Lund	63
Waxholm med fästning	52

men har i ingen af öfriga städer uppgått till 50.

I afseende på förhållandet emellan antalet döde och befolkningen, befinnes att städerna i följande ordning varit af sjukdomen hemsökte, nemligen:

i Upsala	dog	hvar	33:dje	af	befolkningen.
i Trosa	»	»	47:de	»	
i Hudiksvall	»	»	63:dje	»	

Slutsatser.

i Söderhamn dog hvar 83:dje af befolkningen.

i Lund » » 105:te »

i Stockholm » » 166:te »

men alla öfrige i mindre grad, såsom ofvanstående tabell utvisar.

Om Stockholms sjuk- och dödssumma undantages, så återstår för de öfriga städerna 1,136 sjukdomsfall med 436 dödsfall.

Af de städer, som år 1853 voro af kolera hemsökte, hafva 11 ånyo detta år företett sjukdomsfall af kolera; men utom hufvudstaden och Waxholm, har sjukdomen i ingen enda af dem stegrats till epidemi, utan förblifvit inskränkt till några enstaka fall.

Deremot hafva 8 städer, som under förra året förblefvo fria, under detta år företett kolera, som dock blott i en af dem, Upsala, stegrats till en allvarsam epidemi, så att 104,5 insjuknat af hvarje 1,000 personer, dock har mortaliteten varit lindrig, i det endast 29,4 af 100 insjuknade aflidit.

4:o. *Jemförelse emellan farsotens förhållande i städerna och på landsbygden.*

Af de uppgifne 3,026 sjukdomsfallen med 1,212 dödsfall tillhöra, såsom ofvan anfördt är, 2,562 sjukdomsfall med 996 dödsfall städerna, hvadan alltså för alla landssocknarna tillsammans återstå endast 464 sjukdomsfall med 216 dödsfall, utvisande detta i medeltal endast 7 sjukdomsfall med 3 dödsfall på hvardera af de angripna 64 landssocknarna. Om man beräknar förhållandet emellan insjuknade och befolkningen serskilt för städerna och för landsbygden, så visar det sig, att i städerna (utom hufvudstaden) öfverhufvud insjuknade 4,4 af hvarje 1,000 invånare och på landsbygden öfverhufvud endast 0,1 af hvarje 1,000 invånare. Mortaliteten, som i städerna utgjort 39,2 af hvarje 100 insjuknade, har å landsbygden åter utgjort 46,5 af 100 insjuknade. Den öfvervägande sjukligheten träffar alltså äfven under denna epidemi städerna, men mortaliteten är större på landsbygden.

Äfven i afseende på förhållandet emellan döde och befolkningen, har mortaliteten i de svårast angripne landssocknarna varit större än i städerna, nemligen:

i Bunge (Gottland) dog hvar 24:de af befolkningen.

i Thorsåker (Södermanland) » » 26:te »

i Läby (Upland) » » 28:de »

i Åkerby (d:o) » » 37:de »

i Gamla Upsala » » 89:de »

Jem-

Jemförelse emellan farsotens förhållande i städerna och på landet.

Slutsatser.

Län.	Städerna.			Landsbygden.			Summa.		
	Antal städer angripne.	Insjuknade.	Döde.	Antal socknar angripne.	Insjuknade.	Döde.	Angripne socknar och städer.	Insjuknade.	Döde.
Stockholms	5	4,548	624	15	457	66	20	4,717	687
Upsala	2	708	208	15	445	54	47	823	259
Jönköpings	1	2	2	—	—	—	1	2	2
Westmanlands	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Östergöthlands	1	18	10	2	36	6	3	54	16
Södermanlands	3	24	13	3	32	23	6	56	36
Elfsborgs	—	—	—	1	1	1	1	1	1
Örebro	—	—	—	5	15	10	5	15	10
Gefleborgs	3	419	60	6	16	7	9	435	67
Wester-Norrlands	—	—	—	1	1	1	1	1	1
Westerbottens	—	—	—	2	20	11	2	20	11
Gottlands	—	—	—	3	38	22	3	38	22
Malmöhus	1	409	63	1	6	3	2	415	66
Christianstads	—	—	—	1	1	1	1	1	1
Blekinge	2	33	18	3	7	2	5	40	20
Bohus	—	—	—	2	18	11	2	18	11
Summa	49	2,562	996	64	464	216	80	3,038	1,212*)

5:o. Jemförelse emellan antalet sjukdoms- och dödsfall hos befolkningen af olika kön, ålder och samhällsställning.

I afseende på de insjuknades och dödes kön, äro uppgifterna för detta år ganska ofullständiga. Af 988 aflidna, för hvilka kön blifvit anmärkt, voro 493 män och 495 kvinnor, och med hänsyn till lefnadsåldern, som endast för 299 döde finnes angifven, voro 70 barn, 139 medelåldrige och 90 älderstigne**).

*) Enligt tabellverket utgjorde de dödes antal å landsbygden 283 och i städerna 869 eller i hela riket 1,152.

**) Enligt tabellverket hafva af 1,147 specificerade dödsfall i kolera 606 tillhört manligt och 541 qvinligt kön; 35 åldern under ett år, 70 mellan ett och tre år, 41 mellan tre och fem, 54 mellan fem och tio, 102 mellan tio och tjugufem, 520 mellan tjugufem och femtio och 325 öfver

Slutsatser.

Ehuru farzöten icke skannat någon samhällsklass, bekräfta likväl de iakttagelser man om densamma gjort, den förut vunna erfarenheten, att den hufvudsakligen angripit personer af den fattigaste arbetsklassen. Likaledes har äfven detta års epidemi ådagalagt huruledes koleramiasmat företrädesvis frodats på ställen med låg och fuktig grund samt i synnerhet härjat osunda boningar med sammanträngd befolkning. Af sjukvårdspersonalen insjuknade också stundom åtskilliga personer, men utan att denna personal likväl kan anses mera utsatt för insjuknande än annan sammanträngd befolkning öfverhufvud och utan att någon egentlig smittosamhet kunnat hos denna sjukdom förmärkas.

6:o. Anledningarne till sjukdomens uppkomst.

Emedan detta års epidemi varit mindre allmänt utbredd än 1853 och mångenstädes förekommit endast med spridda sjukdomsfall, har det också varit lättare att spåra dess uppkomst och ytterligare bekräfta huruledes detta miasm kan med personer transporteras äfven landväg till orter, som äro temligt aflägsna från sjukdomens ursprungliga hård. Från de flesta ställen der sjukdomen detta år visat sig, nemligen 60 socknar, uppgifvas de första sjukdomsfallen hafva yppats kort efter personlig beröring med ort der kolera varit gängse. Sålunda uppgifves sjukdomen till 27 socknar hafva blifvit införd från Stockholm, till 16 socknar från Upsala, till 6 från Carlskrona, till 2 från Söderhamn, till 2 från Waxholm, till 2 från Fårösund, till 1 från Öregrund, till 1 från Trosa, till 1 från Norrköping och till 1 från Engelska Östersjöflottan.

Deremot uppgifves sjukdomen i 20 socknar hafva uppstått utan veterlig anledning, och säges uttryckligen hafva "spontan" uppkommit i 4 af dessa.

Å de flesta af de ställen dit kolera sålunda infördes, insjuknade än den från kolerasjuk ort anlande personen sjelf, än, under det han förblef frisk, yppades sjukdomsfall kort derefter hos personer i hans närhet. På många ställen förblef sjukdomen inskränkt till detta enda sjukdomsfall. Märkligast förekommo i detta hänseende några enstaka sjukdomsfall i Nerike, som inträffat i soldat-torp, dit männerna hemkommit från Waxholm, efter att hafva sjöledes färdats från Stockholm till Arboga, och derifrån till fots fortsatt vägen till hemorten i trakten kring Örebro, dit de anländt friske och förblifvit friske, men der sjukdoms- och dödsfall af kolera hos personer i deras hus kort derefter yppats. Härvid anmärkes uttryckligt, att de arbetskläder, manskapet vid Waxholm begagnat, blifvit utan förutgången vädring dagarne före uppbrottet nedpackade i säckar, hvilka ej öppnades förr än vid ankomsten till hemmet, der de flesta af dem upphängdes i hvardagliga böningsrummet.

Likaledes är i detta hänseende anmärkningsvärdt, att enstaka sjukdomsfall af kolera yppats i åtskilliga socknar af Blekinge och Christianstads län, längs den väg en kommandering utur norra skånska infanteri-regementet tillryggalagt under återmarschen från Carls-

femtio år, och 4 inträffat i Januari, 2 i Mars, 6 i Juli, 15 i Augusti, 389 i September, 505 i Oktober, 173 i November och 53 i December månad.

krona (der några sjukdomsfall af kolera då yppats) till hemorten, och att möjligen äfven *Slutsatser.* den i staden Lund yppade partiela koleraepidemien har sitt ursprung från samma utsäde.

Uti 10 af de angripna städerna nedgifves sjukdomen hafva uppkommit i följd af beröring med Stockholm, i 3:ne från andra kolerasjuka städer, och uppgifves i 6, deribland hufvudstaden, hafva uppstått utan känd anledning.

Af de af kolerasjukdomen angripna städerna, befinnas 18 hafva belägenhet vid segelled och idka sjöfart, och endast 1 (Lund) vara mera afsides derifrån belägen.

Några egentliga spärrningsåtgärder, i likhet med dem, som år 1853 der och hvar vidtogos, hafva icke någorstädes detta år blifvit använde annorledes, än att enstaka belägne hus der sjukdomsfall af kolera yppats, blifvit för någon tid cernerade.

Sjukvården ordnades på de af farsoten angripna ställena efter samma princip som vid 1853 års koleraepidemi blifvit följd; i städerna med sundhetsbyråer och adresskontor samt serskilda kolerasjukhus, å landet medelst sundhetsnämndernes tillsyn i de serskilda församlingsrotarne. Uppå Collegii underdåniga hemställan medgaf Kongl. Maj:t genom nådigt Bref d. 19 Sept. 1854, att ett visst antal expectansläkarearfvoden fick disponeras för beredande af tillgång på extra läkare till biträde vid kolerasjukvården.

Inalles har Sundhets-Collegium till biträde i sjukvården under denna farsot använt 50 extra läkare.

Kostnaderne för läkares rese- och underhållskostnader utom station, läkemedel till fattige sjuke, tryckningskostnader af kungörelser rörande kolera m. m., hvilka jemlikt stadgandet i 43 § af Kongl. Kungörelsen d. 12 Nov. 1831, blifvit af *allmänna* medel bestridde och efter behörig anmälan och pröfning kommunerne genom Sundhets-Collegium ersatte, hafva *) under denna farsot uppgått till 14,350 R:dr 18 sk. 7 rst. banko, deraf expectansarfvoden 2,327 R:dr 16 sk., aflöning och resekostnad för provincialläkare, 497 R:dr 3 sk. 8 rst., dylik utgift för extra läkare, 7,548 R:dr 43 sk. 2 rst. eller tillsammans för läkares aflöning och resor 8,045 R:dr 46 sk. 10 rst. (hvaraf 2,619 R:dr 44 sk. för Stockholms stad samt 1,647 R:dr för Upsala stad), medikamenter till fattige sjuke 1,079 R:dr 16 sk. 4 rst., Stockholms Garnisons kolerasjukvård 2,593 R:dr 17 sk. 5 rst., Karantänsbevakning å Gottland 285 R:dr 42 sk. och Tryckningskostnad 18 R:dr 24 sk. Vederbörande läkares embetsresor för kolerasjukvården hafva, såsom tabellen sid. 7 utvisar, uppgått till ett antal af 54, i hvilket antal likväl de resor icke äro inberäknade som extra läkare verkställt vid ombyte af tjenstgöringsort, utan endast de som blifvit i och för meddelande af läkarevård verkställde till af farsoten angripne ställen å landsbygden.

Rödsot. Ibland de epidemiska sjukdomar som hemsökt landet under detta år, påkallar rödsoten serskild uppmärksamhet så väl i afseende på sin beskaffenhet och stora utbredning som ock derföre att densamma synes utgöra sjelfva kulminationen af de allt sedan år 1852 i riket år från år med stegrad häftighet återkommande rödsotepidemierna. En återblick på denna sjukdoms förhållande i Sverige under föregående år utvisar nemligen, att efter det rödsot under år 1854 förekommit endast på 2:ne ställen i landet,

Rödsot.

*) Så vidt de till Collegium hittills inkomne ersättningsräkningarne utvisa.

Slutsatser. nemligen i St. Kopparbergs och Wermlands län, yppades denna sjukdom mera allmänt under året 1852, dock öfver hufvud lindrig, utom i Bohus län, der en svårare partiel epidemi förekom i Askims socken, enligt sägen härrörande från dit anlande rödsotssjuka båtsmän från den efter en expedition till Södra Amerika hemkomna korvetten Lagerbjelke, ibland hvars manskap rödsot härjat under hemresan, äfvensom i Blekinge län och på Gotthland, hvilken sistnämnde ö nämnde år hemsöktes af en serdeles svår och allmänt utbredd rödsot. Efter det sjukdomen under nästföljande vinter mestadels öfverallt i landet upphört, yppades åter på sommaren 1853 samma farsot med anseelig häftighet och utbredning, serdeles i Bohus län, norra delen af Wermland, Elfsborgs län, en betydlig del af Skaraborgs län äfvensom Hallands och Jönköpings län. Ändtligen efter det farsoten åter under derpåföljande vinter syntes nästan helt och hållet hafva upphört, yppades densamma under nu ifrågavarande års (1854) sommar ånyo med ännu större häftighet och utbredning, men synes såsom ofvan nämndt blifvit, också dermed hafva nppnått sin kullmination, så att dess varaktiga aftagande nu med sannolikhet kan emotses. — Följande hufvudpunkter af nu ifrågavarande års rödsotsepidemi torde förtjena att serskildt framhållas.

1:o. *Om sjukdomens utbredning i tid och rum* märkes, att rödsot har under år 1854 visat sig uti icke mindre än 20 af rikets län, nemligen nordligast i Norrbottens och sydligast i Malmöhus län, så att endast Jemtland, Gefleborgs, Westmanlands och Christianstads län derifrån förblifvit fria. I 11 af de angripna länen hafva likväl endast spridda sjukdomsfall deraf förekommit, så att egentligen endast 9 län varit af denna farsot mera anmärkningsvärdt angripne. I början af året fortloro ännu på somliga ställen enstaka sjukdomsfall af nästföregående årets epidemi, men på våren hade dessa öfverallt upphört, hvarefter under sommarhettan farsoten ånyo utbröt i Juli månad och utbredde sig med förnyad häftighet under nästföljande månader, intilldess densamma vid vinterns annalkande började aftaga, så att den vid årets slut på ganska få ställen ännu fortlor.

Svårast har denna farsot äfven detta år hemsökt Elfsborgs län, der icke mindre än 59 socknar varit temligt allmänt angripne; Skaraborgs län, der den varit vida mera utbredd än förra året och angripit öfver 41 socknar, i synnerhet svårast i trakten af sjön Wettern. Wermlands län, i synnerhet norra delen deraf, utgörande Fryksdals och Elfdals läkaredistrikter, utbredd till 17 socknar på en sträcka af 15 mil; Jönköpings län, utbredd till 30 socknar samt Götheborgs och Bohus län, der 17 socknar varit deraf angripne. Vidare hafva betydligare partiela epidemier af denna sjukdom förekommit i 7 socknar af Kronobergs län, i synnerhet anmärkningsvärd i Algutsboda socken; i Östergöthland bland arbetsmanskapet vid Borghamn och i trakten deromkring, Ödeshög socken m. fl.; i 6 socknar af Blekinge län samt i 4 socknar at Calmare län. I de öfriga 11 af denna sjukdom hemsökta länen hafva endast spridda sjukdomsfall och mindre betydande partiela epidemier förekommit. Inalles hafva alltså öfver 181 serskilda socknar i riket varit af denna farsot allmänt hemsökte.

Af hvad nu anfördt blifvit vill det synas, att man i afseende på sjukdomens geografiska utbredning kan urskilja 3:ne större fält för dess härjningar eller 3:ne större partiela

epidemier, nemligen: 1:o en som omfattar större delen af medlersta Sverige: Westergöthland, Bohus län, Halland, en del af Östergöthland och Småland; 2:o en annan hufvudsakligen omfattande norra och medlersta delen af Wermland, samt 3:o en tredje omfattande Blekinge och en del af Calmare län. I öfriga delar af landet hafva sjukdomsfallen varit mera spridda. (Jemför bilagde karta der rödsot finnes utmärkt med röd färg).

2:o. *Antalet insjuknade och döde samt förhållandet dem emellan.* Under den tid af ungefär 6 månader som denna epidemi fortfarit, hafva enligt från ofvannämnde svårast angripne 9 län meddelade numeriska uppgifter, följande antal sjukdoms- och dödsfall blifvit anmärkte *), nemligen:

	Folkmängd.	Insjuknade.	Insjuknade af 1,000 invånare.	Döde	Döde af 100 insjuknade.
Skaraborgs län	199,897	1,313	6,5	424	32,2
Kronobergs d:o	136,623	334	2,5	73	23,0
Jönköpings d:o	163,426	776	4,7	233	30,0
Östergöthlands d:o	222,484	314	1,4	23	7,3
Elfsborgs d:o	246,136	2,220	9,0	670	30,1
Calmar d:o	202,178	105	0,5	45	42,8
Wermlands d:o **)	221,855	—	—	709	—
Blekinge d:o	107,827	117	1,0	31	26,4
Bohus d:o **)	187,583	—	—	83	—
Summa	1,688,009	5,279	—	2,291	—

Härvid bör erinras att utom det att de insjuknades antal nästan öfverallt kan antagas hafva varit större än det uppgifna talet, så hafva från Wermland och Bohus län endast uppgift om dödssumman inkommit och att alltså ett vida större antal insjuknade kunna i dessa län antagas.

Att dömma af det uppgifna antalet döda, 709, torde Wermlands län hafva företett det högsta antalet sjukdomsfall, men ibland de län der både antalet sjukdom och dödsfall blifvit uppgifvet, komma de högsta talen för insjuknade på Elfsborgs län med 2,220, eller

*) Enligt tabellverket hafva under året 1854 3,682 personer aflidit i rödsot, deraf 3,517 å landsbygden och 165 i städerna, deraf i Elfsborgs län 1,052, Wermlands 844, Jönköpings 663 och Skaraborgs 625, Bohuslän 114 och Kronobergs 92 och i några andra län ringare antal.

Af dödsfallen hafva 67 inträffat i Jan., 30 i Febr., 12 i Mars, 7 i April, 6 i Maj, 22 i Juni, 160 i Juli, 611 i Aug., 1,049 i Sept., 910 i Okt., 560 i Nov. och 248 i Dec. månad. Till en del härröra desse olikheter i uppgifter deraf att i läkarnes rapporter upptagas endast de som dött i den under sednare hälften af året yppade epidemien, men till en del måste de också härröra af ofullständiga uppgifter.

**) Härifrån endast antalet dödsfall uppgifvet.

Slutsatser. hvar 110 af befolkningen; Skaraborgs län med 1,313 eller hvar 152 af befolkningen och Jönköpings med 776.

Inalles uppgifvas i dessa 9 län öfver 5,279 sjukdomsfall af rödsot blifvit under året anmärkte, och ibland dessa 2,294 medfört dödlig utgång. I anseende till nyss anmärkte ofullständiga uppgifter om sjukantalet i 2:ne län, medgifva icke dessa tal någon beräkning af mortalitetsförhållandet, men i återstående 7 län med ett uppgifvet sjukantal af 5,279 och 1,499 dödsfall utgör mortaliteten i medeltal ej mindre än 28,3 af hvarje 100 insjuknade.

De högsta talen döde komma på Wermland med 709 eller hvar 312 af befolkningen; Elfsborgs med 670 eller hvar 367 af befolkningen, Skaraborgs med 424 och Jönköpings län med 233; i intet annat län har dödsantalet uppgifvits öfverstiga 100.

I afseende på förhållandet emellan antalet af de i rödsot aflidne och befolkningen i länen, har mortaliteten i allmänhet icke varit betydlig, enär i de svårast angripne länen aflidit: i Wermland endast hvar 312:te och i Elfsborgs hvar 367:de af länets befolkning, men i serskilda socknar af dessa län som angripits af partiel epidemi, har der och hvar en betydligt större mortalitet blifvit anmärkt. Sålunda uppgifvas socknarna i följande ordning hafva varit af farsoten svårast hemsökte, nemligen:

i Wermlands län:

i Dalby socken afled i rödsot hvar	18:de	af befolkningen.
i Hvitsands d:o	»	» 20:de »
i Södra Finskoga d:o	»	» 30:de »
i Norra d:o d:o	»	» 36:te »
i Fryksände socken	»	» 39:de »
i Ny d:o	»	» 55:te »

i Skaraborgs län:

i Hyriga o. Lägnum	»	» 49:de »
i Särestad	»	» 25:te »
i Grebbäck	»	» 35:te »
i Daretorp	»	» 42:dra »
i Foglås	»	» 52:dra »
i Acklinga	»	» 55:te » samt

i Elfsborgs län:

i Grafvered	»	» 21:sta »
i Skallsjö	»	» 31:sta »
i Varnum	»	» 35:te »
i Kalf	»	» 36:te »
i Svenljunga	»	» 37:de »
i Mjöbäck	»	» 43:dje »
i Tranemo	»	» 57:de »

men i alla andra socknar i mindre grad.

3:o. Om sjukdomens förhållande i städerna.

I afseende på sjukdomens förhållande serskildt i städerna och serskildt på landsbygden må anmärkas, att rödsotsepidemien icke på samma sätt som koleran synes företrädesvis härja bland städernas befolkning och jemförelsevis mindre angripit landsbygden. Tvertom synas af de i detta hänseende visserligen ofullständiga uppgifter som inkommit, städerna snarare varit lindrigare af denna farsot angripne. I de af densamma allmänna hemsökta länen har endast Jönköpings stad företett en svårare rödsotsepidemi, derunder omkring 300 uppgifves hafva insjuknat och 66 aflidit, men Ekesjö endast företett spridda sjukdomsfall liksom också städerna Hjo och Lidköping i Skaraborgs län. I Elfsborgs län hafva i Borås förekommit 75 sjukdomsfall med 15 dödsfall, men i Alingsås endast spridda sjukdomsfall. I Östergötland har Linköping företett flere sjukdomsfall utan dödsfall; i Bohus län hafva i Uddevalla anmärkts omkring 100 sjukdomsfall "utan betydlig mortalitet" och i Göteborg "sjukdomen temligt ofta förekommande men ej elakartad". I några få andra städer uppgifvas enstaka sjukdomsfall hafva anmärkts af denna farsot, hvilken alltså, med undantag för Jönköping, Uddevalla och Borås, synes företrädesvis hafva härjat landsbygden.

4:o. Jemförelse emellan antalet sjukdomsfall och dödsfall hos befolkning af olika kön och lefnadsålder.

Endast från Wermlands och Elfsborgs län hafva läkarnes berättelser innehållit uppgifter om de i rödsot aflidnes kön och lefnadsålder *). I afseende på de insjuknade saknas alldeles uppgifter i dessa hänseenden. Af berörde uppgifter inhemtas endast att ibland 986 döde hvilkas kön uppgifvits, voro 495 män och 491 kvinnor.

Ibland 1,203 döde hvilkas ålder blifvit anmärkt, voro 862 barn under 15 år, 216 medelåldrige och 125 ålderstigne. För alla öfriga saknas numeriska uppgifter om kön och lefnadsålder. Från nästan alla orter yttras dock att sjukdomen företrädesvis angripit barn och i synnerhet härjat i de fattigas boningar.

5:o. Om anledningen till sjukdomens uppkomst.

Beträffande rödsotens uppkomst på de ställen der densamma härjat, så äro uppgifterne i detta hänseende ganska ofullständiga. På somliga ställen synes densamma hafva uppkommit i följd af beröring med rödsotssjuka personer, men på många andra ställen utan sådan. I allmänhet anmärktes sjukdomen mest förekomma under den årstid som medför varma dagar med kalla nätter och då förkylningar ofta gifva anledning till dess utbrott. De första sjukdomsfallen i Wermland och Elfsborgs län uppgifvas hafva yppats

*) Enligt tabellverket hafva af samtliga dödsfall i rödsot 288 förekommit bland barn under ett år, 711 mellan ett och tre år, 463 mellan tre och fem, 759 mellan fem och tio, 610 mellan tio och tjugofem, 424 mellan tjugofem och femtio och 415 öfver femtio år hvaraf visar sig att rödsoten skördat de flesta offren bland barn; koleran åter i medelåldern.

Slutsatser. utan känd anledning. I förstnämnda län hade dock rödsot under föregående år härjat just i samma socknar (jmf. *Coll. Berättelse 1853, sid. 69*) der den nu åter visade sig. I sistnämnde län uppgifves dess utbredning hafva blifvit mycket gynnad af den i Juli månad hållna marknaden i Borås, som besöktes af folk från alla omkringliggande orter, der också sjukdomen efter marknadsbesökandes hemkomst snart yppades (jmf. sid. 53). Till många ställen uppgifves rödsoten sålunda hafva blifvit öfverflyttad genom personer som anländt från ställen der sjukdomen varit gängse, derefter antingen den hemkomne sjelf eller, utan att sådant inträffat, någon person i dess omgifning insjuknat i rödsot, som derefter vidare utbredd sig i orten, men i synnerhet hafva många händelser anförts, der sjukdomen blifvit kringsspridd medelst personer som bivistat begrafningar efter rödsotssjuka. Jemför uppgifterne från Wing (sid. 54) och Freden (sid. 55) i Elfsborgs län, Breviks i Skaraborgs län (sid. 56) m. fl. På ofantligt många andra ställen har deremot ingen rödsot uppkommit änskönt personer dit anländt från rödsotssjuk ort.

Diarrhé. *Diarrhéer* omtalas från alla rikets län utom Westerbotten, Jemtland och Norrbotten. I de af rödsot angripna länen förekommo de allmänt samtidigt med denna farsot och voro dessutom äfven allmänna i Stockholm och Upsala län samtidigt med koleran, Södermanlands, Kopparbergs och Gefleborgs län äfvensom i Norrbotten, der nästan hela befolkningen i vissa distrikter deraf varit angripen, så att sjukdomen icke skonat någon ålder. Dock var densamma öfver hufvud lindrig. I öfriga län hafva endast spridda fall förekommit. Af städerna nämnas Hudiksvall, Carlstad, Christinehamn, Stockholm, Eskilstuna, Göteborg, Norrköping, Westervik och Ystad hafva varit af denna farsot serdeles hemsökte. I Carlstad var sjukdomen gängse i början af året, i Göteborg från våren till årets slut, i Eskilstuna hela året, men förekom å öfriga orter hufvudsakligen under sommaren och hösten.

Frossa. *Frossor* hafva äfven under detta år varit i betydligt tilltagande i nästan alla rikets län och äfven visat sig i några vid kusten eller större vattendrag belägna socknar af de nordligaste länen, Westerbotten och Wester-Norrland, der denna sjukdom eljest icke plägar förefinnas, så att endast Jemtland och, med undantag för några få fall, äfven Norrbotten derifrån förblifvit fria. I vissa delar af Gefleborgs län har sjukdomen varit ganska allmän och i Kopparbergs län förekommit "vida mer än vanligt". Svårast och allmännast har denna vidsträckta farsot härjat i de trakter som omgifva Wenerns och Mälarens samt öfriga större insjöars vattenbasiner der, liksom äfven vid tillförande vattendrag, genom föregående årets torka, ofantliga sträckor af förut vattensköld mark blifvit blottad. Sålunda har strandbygden i Wermland, der på somliga ställen hälften af befolkningen antages hafva sjuknat, varit af denna epidemi ganska svårt hemsökt, äfvensom strandbygden af Elfsborgs och Skaraborgs län och likaledes Mälareprovinserna, der på somliga ställen de friskes antal säges hafva varit lättare att räkna än de af frossa angripnes. Vidare hafva kustsocknarna af Calmar, Blekinge, Christianstads och Malmöhus län varit deraf allmännare angripne, men deremot måttligare i Halland och Bohus län. Lindrigast hafva de midt i landet belägne Jönköpings och Kronobergs län, utgörande Småländska höglandet, haft kännning af

af denna sjukdom. På många ställen hafva svåra eftersjukdomar med svullnader i underlivets organer och vattusot m. m. blifvit en följd af frossans täta recidiver. *Slutsatser.*

Sjukdomen har förekommit hela året, dock allmännast på våren och hösten.

I afseende på *årstiden* hafva alltså koppor mestadels förekommit under förra hälften af året, skarlakansfeber och messling äfvensom gastriska och nervösa febrar hela året, de sistnämnde dock mest på våren och hösten; kikhosta dels på föråret dels ock på hösten; kolera, rödsot och diarrhe hufvudsakligen under sommaren och hösten samt frossor hufvudsakligen på våren och hösten ehuru de på många ställen fortfarit hela året.

I afseende på de *ferskilda länen* visar sig, att i *Norbottens län* hufvudsakligen förekommit partiel epidemi af skarlakansfeber och strypsjuka, hvarjemte diarrhe allmänt och af nervfeber spridda fall samt en och annan frossa visat sig; — i *Westerbottens län*: spridda fall af nervfeber, kikhosta och strypsjuka äfvensom af frossa samt vid Holmsund partiel epidemi af kolera; — i *Jemtlands län*: spridda fall af nervfeber och kikhosta; — i *Wester-Norrlands län*: partiel epidemi af nervfeber i Hernösand och Svartvik samt för öfrigt spridda fall, äfvensom af kikhosta, diarrhe och frossa; — att i *Gefleborgs län*: smittkoppor fortfarit att utbreda sig, partiela epidemier förekommit af skarlakansfeber och messling samt nervfeber vid Forssavattnen, spridda fall af diarrhe och frossor temligt allmänt samt partiel epidemi af kolera i 3:ne städer och spridda fall i 6 socknar; — att i *St. Kopparbergs län*: smittkoppor temligt allmänt fortfarit, nervfeber yppats i flere byar af Rättviks socken, diarrhe temligt allmänt och spridda fall af rödsot och kikhosta äfvensom frossa allmännare än vanligt förekommit; — att i *Wermlands län*: förekommit skarlakansfeber temligt allmänt, strypsjuka på vissa ställen, rödsot äfvensom diarrhe mycket allmänt, synnerligast i Fryksdals och Elfvedals härader samt frossor ytterst allmänt i strandbygden; — i *Örebro län*: spridda fall af nervfeber och frossa, diarrhe allmänt och spridda fall af kolera i 5 socknar; — i *Westmanlands län*: messling allmänt utbredd, frossa, i synnerhet i strandbygden vid Mälaren och dess vattendrag, partiel epidemi af strypsjuka i Westeråstrakten och 2:ne enstaka fall af kolera; — i *Upsala län*: messling, kikhosta, frossor och diarrhe allmänna, spridda fall af nervfeber, partiel epidemi af kolera i Upsala med spridda fall i 18 socknar; — att i *Stockholms län*: messling från förra året fortfarande utbredd sig, frossor och diarrheer allmänna, kolera partiel epidemi i Stockholm med spridda fall i 4 städer och 15 socknar samt spridda fall af nervfeber; — *Södermanlands län*: partiel epidemi af nervfeber i Mariefredstrakten, kikhosta och diarrhe allmänna äfvensom frossor, partiel epidemi af kolera i Trosa och Thorsåker samt spridda fall i 4 socknar; — i *Götheborgs och Bohus län*: allmän och svår skarlakansfeber, kikhosta och rödsot temligt allmänt, diarrhe allmän, partiel epidemi af kolera vid Bovallstrands fiskeläge och enstaka fall på Hisingen; — i *Elfsborgs län*: spridda fall af nervfeber, rödsot

Stutatsör. och diarrhe allmänt utbredd, skarlakansfeber och messling temligt allmänna samt frossor i strandbygden; — i *Skaraborgs län*: rödsot och diarrhe synnerligt allmänna, spridda fall af skarlakansfeber och nervfeber, frossor allmänna i strandbygden; — i *Östergöthlands län*: partiel epidemi af rödsot vid Borgham och spridda fall på flere ställen, messling och diarrhe temligt allmänt, spridda fall af nervfeber, äfvensom i Norrköping och Vånga af kolera; — i *Calmare län*: messling fortfar från förra året, partiel epidemi af nervfeber i Westervikstrakten, rödsot i flera socknar, spridda fall af kikhosta och diarrhe, frossor allmänna i kustbygden; — i *Jönköpings län*: spridda fall af messling, partiel epidemi af rödsot i Jönköpings stad med betydlig utbredning till flere landtsocknar, spridda fall af nervfeber; — *Kronobergs län*: rödsot i flere socknar, spridda fall af nervfeber; — *Halands län*: spridda fall af kikhosta och rödsot, partiel epidemi af nervfeber i Warberg med spridda fall på landsbygden; — i *Blekinge län*: skarlakansfeber temligt allmän, partiel epidemi af nervfeber i Carlshamn och af rödsot i Eringboda med spridda fall i flera socknar, spridda fall af kolera i Carlskrona och Carlshamn samt några landtsocknar äfvensom af diarrhe; frossor allmänna i kustbygden; — i *Christianstads län*: frossor mycket allmänna i Christianstadstrakten och flere socknar, spridda fall af nervfeber; — *Malmöhus län*: partiela epidemier af nervfeber i Malmö, Lund och Ystad samt spridda fall i flere socknar; likaledes spridda fall af messling, strypsjuka, rödsot och diarrhe; frossor allmänna i kustbygden och partiel epidemi af kolera i Lund och Hittarps fiskeläge; — *Gottlands län*: spridda fall af nervfeber och rödsot, frossor allmännare än på flere år tillföre, partiel epidemi af koppor i Othem och af kolera vid Fårösund.

4. Skyddskoppym্পningen *).

Skyddskoppym্পningen har under 1854 blifvit så väl af Vaccinatörer som af öfriga vederbörande i allmänhet handhafd och tillsedd med utmärkt nit, omsorg och skicklighet och något tredskande eller hinder från föräldrar eller målsmän har ingenstädes försports. 2,242 vaccinations-journaler hafva till Sundhets-Collegium inkommit och blifvit af dess vaccinations-contoir granskade, enligt hvilka 97,408 personer blifvit under året med framgång ympade, hvilket antal med 14,842 öfverstiger det nästföregående årets. Till denna så betydligt ökade utsträckning af vaccinationen anser man närmaste orsaken vara, dels den minskade skyddskoppym্পning, som 1853 i flere distrikter egde rum och hvarom uti förra årets berättelse, pag. 83, förmäles, och hvarigenom antalet af dem, som 1854 borde vaccineras, blef så mycket större, dels ock den påminnelse, som vederbörande erhållit genom den på Kongl. Maj:ts nådiga befallning utarbetade handbok för vaccinatörer, hvilken under 1854 blifvit af Collegium från trycket utgifven och till alla vaccinatörer och vaccinationsföreståndare i riket utdelad. Revaccination har, med undantag af Upsala län, på ganska få ställen blifvit anställd, af det oftast uppgifna skälet, att smittkoppor icke visat sig.

Huru skyddskoppym্পningen länsvis med framgång utfallit, kan af nedanstående tabell inhemtas:

L ä n e n .	Med framgång ympade 1854.
Stockholms stad	832
Upsala län	2,183
Stockholms d:o	3,088
Skaraborgs d:o	5,634
Kronobergs d:o	3,940
Jönköpings d:o	4,453
Westmanlands d:o	2,565
Östergöthlands d:o	5,854
Södermanlands d:o	3,446
Elfsborgs d:o	6,921
Calmare d:o	5,387
Transp.	43,967

*) Referent: Medicinalrådet Ekelund.

L ä n e n .		Med framgång ympade 1854.
	Transp.	43,967
Stora Kopparbergs Län		3,722
Örebro d:o		3,574
Wermlands d:o		8,442
Gefleborgs d:o		4,290
Wester-Norrlands d:o		2,939
Westerbottens d:o		2,799
Gottlands d:o		1,248
Malmöhus d:o		7,064
Christianstads d:o		5,393
Blekinge d:o		2,601
Hallands d:o		2,860
Götheborgs och Bohus d:o		4,796
Jemtlands d:o		1,552
Norrbottnens d:o		2,163
	Summa	97,107

Antalet af vaccinerade 1854 öfverstiger samma antal för 1853 i alla län utom Stockholms stad och Stora Kopparbergs län, men största ökningen har inträffat i Skaraborgs, Elfsborgs, Calmar, Wermlands, Westerbottens, Götheborgs, Jemtlands och Norrbottens län.

Ifrån de till Collegium inkomne rapporter och embetsberättelser angående skyddskoppymningen må följande förhållanden här anmärkas:

Stockholms stad och län. Vaccindepotföreståndaren Dr *Nyblæus* anförer att utom de af honom, enligt till Sundhets-Collegium afgifven journal vaccinerade, har han äfven vaccinerat ett större antal soldater från Konungens 2:dra Lif-Garde, Artilleriet och Skeppsholmens kanonier.

Vaccindepot-föreståndaren Assessor *Myrberg* anmärker med afseende på den lägre numerären af vaccinerade, att förnämsta skälet torde kunna antagas vara den äfven 1854 under större delen af den tid, då ympningen flitigast plägar pågå, gängse kolerasyukdomen.

På provisoriska sjukhuset å Södermalm hafva 63 varit under året intagna för koppor, af hvilke 7 afidit. 7 af de intagne hade aldrig varit vaccinerade och af dessa dogo 2. 4 dogo, hvilka hade märken efter ympkoppor och 1 dog om hvilken ej kunnat utrönas huruvida vaccinationen blifvit med säkerhet verkställd eller ej. Öfverläkaren på stället anser detta förhållande tala till vaccinationens fördel. Uti redogörelsen för sjuk-

vården å samma sjukhus anföres ock, att i olikhet med hvad förhållandet varit de förra gångerna koleran herrskat i hufvudstaden, då nemligen kopporna under hela epidemien fortforo att grassera, upphörde desamma nu helt och hållet före kolerans ankomst, så att allt sedan d. 24 Juli, då den sista koppatienten på provisoriska sjukhuset emottogs, intet enda fall af denna sjukdom derstädes intill årets slut afhördes.

Uti flera socknar af Stockholms provincialläkare-distrikt har vaccination icke kunnat ske på alla i vaccinationsåldern befintliga barn, i anseende till förhanden varande svårare hudsjukdomar. I Sigtuna distrikt uppkommo lindriga smittkoppor vid årets början, och revaccination begagnades i 3 socknar, hvarefter sjukdomen afstodnade.

Upsala län. Smittkoppor hafva i Upsala distrikt förekommit i 5 socknar, dock med inskränkt antal och få dödsfall. 353 hafva blifvit revaccinerade af hvilka 444 fått normala koppor. Revaccination har, serdeles på skriftebarn, blifvit verkställd i många socknar. I Tierp har vaccinationen blifvit utförd af 3 personer, "för att der komma till en länge saknad ordning" se förra Årsb. p. 83. Provincialläkaren, som yttrar att vaccinatorerne i allmänhet visa en berömlig verksamhet, önskar slutligen, att respektive kommunalstyrelser måtte med ett lika så varmt nit och uppmärksamhet omfatta denna angelägenhet (*Schultz*). I Enköpings distrikt har revaccinationen skett i flera socknar. I Långtora, Nysätra, Åland och Hätuna-Tible anställdes den mer eller mindre allmänt, och anslogo vaccinkopporna normalt på ett betydligt antal personer af 8 till 19 års ålder, ehuru nästan alla hade mer eller mindre tydliga ärr efter förut verkställd vaccination. Sålunda gick vaccin till uti en socken hos 47 af 64 med 2, 3 eller 4 koppor. Pastor i Bro församling anmärker, att sundhetsnämnden varit mån om vaccinationens befordrande, men att böters utsättande tjenar till intet, emedan folket har ingenting att betala med, alldenstund inom hela Bro härad ingen enda sjelfegande bonde finnes, utan endast herregårdsbönder, torpare och statfolk. Fattigvården i Bro socken har ock derföre varit nödsakad utbetala 12 R:dr för fattiga barns vaccinerande.

Skaraborgs län. Uti några socknar af Falköpings distrikt har vaccination blifvit hindrad af kroniska hudsjukdomar hos barn.

Kronobergs län. Från ett pastorat yttras, att revaccination ej kan tillvägabringas, om icke allmogon dertill tvingas, antingen genom smittkopps härjningar eller något Kongligt påbud, och Provincialläkaren i Jönköpings distrikt yttrar likaledes i sin årsberättelse, att "som smittkoppor på några år icke förekommit, så har revaccinationen allmer och mer försummats".

Östergötlands län. Sedan smittkoppor under första halfåret yppats i Qvillinge socken af Söderköpings distrikt och 2:ne äldre personer deraf dött, anställdes revaccination på ett större antal, af hvilka på 18 med framgång, hvarefter smittan upphörde.

Nyköpings län. Smittkoppor yppades i Maj hos 2:ne från hvarandra aflägsna hushåll i Björnlunda socken af Daga härad; men smittan spriddes icke, och oaktadt uppmaning från predikstolarna om revaccination, anmälde sig dock endast en person dertill. Pro-

vincialläkaren anser, att om koppsmittan visat en mera extensiv natur, hade revaccination snart blifvit allmänt begagnad. Dr *Malm* i Eskilstuna yttrar, att revaccination af många alls icke omfattas med "förkarlek, tills en koppepidemi å nyo utbryter, då motviljan tro-
ligen minskas".

Elfsborgs län. Provincialläkaren *Segerstedt*, Åmåls distrikt, anförer, att vaccinationen haft god framgång, men att antalet af öfveråriga, som enligt kyrkböckerna äro oypnade, är på en del ställen betydligt, synnerligast i Steneby, Tisselskog och Ertemarken. Konungens Befallningshafvande har häröfver infordrat vederbörandes förklaringar och låtit undersöka förhållandet till vinnande af rättelse. Från Alingsås distrikt uppgifver Provincialläkaren *Varenius* att antalet ovaccinerade i Odhs och Skepplande pastorater är betydligt, och en vaccinator har föreslagit, att allmän besigtning å äldre personer måtte anbefallas, för att utröna om de varit ympade eller ej. För Ulricehamns distrikt yttrar Provincialläkaren *Heinrici*, att revaccination icke skett, "emedan smittkoppor ej visat sig, men om en koppepidemi utbryter, blifver revaccinationen nog mera allmänt tillitad".

Calmare län. Några fall af smittkoppor visade sig i Eds socken af Tjust provincialläkare-distrikt under sommaren, "hvarföre många blefvo der revaccinerade, med god framgång". I Juni månad besökte Provincialläkaren i Wimmerby distrikt, Hvena, S. Wi och Lönberga församlingar vid utsatta vaccinationsmöten, för att tillse huru föreskrifterne om skyddskoppympningens utöfvande verkställdes.

Stora Kopparbergs län. Vaccinationen har i Särna och Idre socknar af Mora distrikt alldeles misslyckats och pastor i Särna förklarar orsaken vara de svårigheter, som möta vaccinationens framgång, der många hafva 2—3 ånda till 5 mil till kyrkan. Lindriga smittkoppor hafva förekommit i Svärdsjö, Rättvik, Mora, Leksand, Orsa, Ohre och Wenjan. Att antalet af vaccinerade i Mora distrikt är så betydligt mindre än föregående året, anförer provincialläkaren orsaken vara dels den, att så få funnos inom de större socknarna såsom ovaccinerade från förra året balancerade, dels det orubbliga lugn, hvarmed allmogen bedömmar en lindrig koppepidemi, sådan den förekommit under 1854 och till följe hvaraf revaccinationen äfven blifvit ganska litet begagnad.

I Söderbärke socken af Vester-Bergslagens distrikt har vaccinationen blifvit helt och hållet försummad, hvarföre Konungens Befallningshafvandes kraftiga åtgärder blifvit påkallade. Om revaccinationens nytta och nödvändighet, anser Provincialläkaren *Höijer* det blifva svårt "att bland allmogen sprida någon allmännare öfvertygelse, utan att tillika rubba den nuvarande lyckligtvis fasta tron på vaccinationens skyddande kraft och således minska föräldrars deraf härflytande, numera temligen allmänna benägenhet att åt sina barn låta meddela denna".

Örebro och Wermlands län. Ehuru vaccinationen enligt aflidne Provincialläkaren *Kulls* Årsberättelse "blifvit under de sistförflutne åren i vissa trakter af Örebro distrikt med lambet omfattad, har det sist utfärdade Kongl. Reglementet dock härutinnan utöfvat ett hälsosamt inflytande, så att vaccinationen under 1854 anses af alla provincialläkarne i Örebro län hafva haft en serdeles lycklig och god framgång, och der föräldrar på en

del ställen, serdeles af Carlstads distrikt, ansågos hafva gjort sig förfallna till böter för uraktlåten uppvisning till besigtning, befriades de dock i anseende till uppgifven okunnighet om något ansvar. Uti Näs härad af Wermlands län är revaccinationen ej begagnad, sedan smittkoppor upphört (*Ekegren*).

Gefleborgs län. Smittkoppor hafva visat sig i 4 socknar af Gefle distrikt; men revaccination har endast blifvit använd i Hedesunda socken, — och der till betydligt antal. Provincialläkaren i Gefle Dr *Bäckström* yttrar om revaccination, att den tycks i allmänhet ej med intresse omfattas, oaktadt uppmaningar och pålysningar. Provincialläkaren påstår sig af erfarenhet känna, att all slags sundhetspolis aldrig har framgång, då den beror på allmänhetens godtfinnande, och att skyddskoppymningen aldrig skulle kunna befräjas, om den ej vore genom lag anbefalld. Uti Söderhamns distrikt voro lindriga smittkoppor mer eller mindre allmänt gängse i 10 socknar och revaccination derföre anlitad af flere äldre personer. Många äldre, från 20 till 50 års ålder blefvo vaccinerade, hvilka aldrig förut varit ympade. I Jersö distrikt voro smittkoppor gängse i 4 socknar från April till Aug. och revaccination derföre på några ställen begagnad, mest i Färila, hvarest af 32 revaccinerade 10 finga äkta skyddskoppor. I Bjuråker af Hudiksvalls distrikt, hvarest lindriga smittkoppor fortforo från hösten 1853 till frampå året 1854, blefvo 970 äldre personer revaccinerade, af hvilka 447 med framgång, och i samma mån revaccination blef mer allmän, syntes smittkoppor aftaga (*Fineman*).

Wester-Norrlands län. Uti flere socknar af Örnsköldsviks och Sollefteå distrikter hafva åtgärder, nemligen dels föreställningar dels pliktfällning, blifvit vidtagne i anledning dels af föräldrars nekande att taga vaccinämne, dels för underlåtenhet att infinna sig till besigtning. De fattiges vaccinerande är af kyrkokassan i några socknar betald med 12 sk. Banko.

Westerbottens län. Uti de till länet hörande Lappmarkssocknarna har vaccinationen skett mindre fullständigt i Stensele, Sorsele och Åsele, deremot med utmärkt ordning och ifver i Dorothea och Wilhelmina, så att antalet af öfverårige ovaccinerade i dessa socknar blifvit ganska betydligt förminskadt. Uti Nysätra distrikt har ympningen mycket förhindrats af de allmänt gängbara barnsjukdomarna: mässling och strypsjuka (*Risberg*).

Götlands län. Sedan smittkoppor blifvit införda till Lärbro och Othem, anställdes en snar och noggrann revaccination, hvarigenom smittkoppor blefvo utrotade. På provincialläkarens hemställan blefvo äfven alla i trakten förlagda trupper mangrant revaccinerade, med den framgång, att ingen enda soldat angreps af koppsmittan. De flesta hade tydliga ärr efter förut genomgångna skyddskoppor (*Andrée*). I södra distriktet har revaccination äfven blifvit begagnad mer eller mindre allmänt, men i 8 socknar har ympning ej blifvit verkställd i anseende till allmänt förekommande kroniska hudsjukdomar.

Malmöhus län. Provincialläkaren *Wieselqvist* yttrar: att "skyddskoppymningen blifvit med nit och skicklighet verkställd, men att revaccinationen bland äldre icke omfattas på förhand af allmänheten med den omtänksamhet, som den förtjenar, och att som smittkoppepidemier på orten långt för detta alldeles upphört, så kommer revaccinationen sannolikt icke att frivilligt begagnas förr, än en ny epidemi möjligen framträder".

Christianstads län. Enahanda förhållande som i Malmöhus län, nemligen att vaccinationen blifvit inom alla socknar med nit och skicklighet handhafd, att smittkoppor icke förekommit och att någon revaccination hvarken blifvit begärd eller skett (*Andersson, Scholander*).

Blekinge län. Sedan det blifvit upplyst att uti Jemjö, Lösen och Augerums församlingar "en stor mängd ovaccinerade barn befanns", blef detta förhållande anmaldt hos Konungens Befallningshafvande, för att snart kunna vinna rättelse (*Hellman*). Men föröfrigt har "skyddskoppypmpningen i Blekinge blifvit under året förrättad med utmärkt sorgfällighet och stor framgång".

Hallands och Bohus län. Der har vaccinationen blifvit "med nit och omtanka utfövad". I Strömstad hindrades dock vaccinationen under våren af gängse skarlakansfeber.

Jemtlands län. Uti Herjeådalen har gränssidaren Sture "med utmärkt nit, uppmärksamhet och lycklig förmåga" utfövat skyddskoppypmpning och revaccinerat många dels äldre dels yngre, hos hvilka vaccinationen slagit an normalt på mera än en fjerdedel.

Norrbottnens län. Haparanda distrikt. Med anledning af Collegii skrifvelse (se föreg. Årsb. p. 87) derom, att vaccinationen ej blifvit med behörigt nit handhafd 1853, hafva sockenstämmor hållits, hvaraf hufvudsakligen inhemtats att några vaccinatörer varit försumliga och vårdslösa hvarföre andra blifvit antagna i stället, att föreskrifter med viten blifvit gifna angående behöriga journaler och säkra uppgifter på oympade, på det att sockenkännemnderna måtte komma i tillfälle att granska hvad som blifvit åtgjordt, att emedan smittkoppor voro gängse på ryska sidan, vaccinatörerne anbefalldes vara mycket vaksamma, så att alla ovaccinerade i de Svenska närbelägna socknarne måtte behörigen ympas m. m. Under Januari och Februari månader genomreste Provincialläkaren *Wretholm* Pajala, Karesuando och Juckasjervi Lappmarker, emedan då hålles marknader och ting derstädes, så att allmogen träffas, och då skyddskoppypmpning verkställes samt vaccinämne af provincialläkaren utdelas m. m. Uti Pajala, Enontekis och Karesuando har också ett ganska stort antal blifvit under 1854 vaccinerade. Nederkalix distrikt: Vid 1854 års slut funnos ännu ovaccinerade personer till betydligt antal inom Gellivari församling, men sockenkännemnden ansåg detta ej ligga vaccinatörerne till last, utan att det är en följd af de många svårigheter, som af lokala förhållanden här möta, att på en kortare tid i de vidt spridda byarna hinna vaccinera någon större mängd. Åtskilliga husbönder i Wettasjerfvi och Kändöjerfvi byar hade likväl vid stadgadt ansvar blifvit ålagda att i afseende på skyddskoppypmpningen ställa sig gifna föreskrifter till noggrann esterrättelse.

Sedan Kongl. Maj:t genom nådigt bref af d. 16 Nov. 1854, med bifall till Rikets Ständers underdåniga hemställan angående ett med 1,200 R:dr förhöjdt anslag till skyddskoppypmpningens befrämjande förordnat att af de till vaccinationens befrämjande bestämda medel, skola 1,000 R:dr Banko från Sundhets-Collegium utgå såsom belöningar åt vaccinatörer, så har fördelningen häraf blifvit af Sundhets-Collegium på det sätt i underdånighet föreslagen, att ifrågavarande belöningar måtte få tills vidare utgå dels i medaljer, att i öfverensstämmelse med
före-

föreskriften i Kongl. Maj:ts nådiga bref d. 8 April 1818 bäras på bröstet af sådana vaccinatorer, hvilka under en längre följd af år med framgång och berömligt nit utöfvat skyddskoppympling, dels i penningar till sådana, som enligt presterskapets, socknenämndens och vederbörande provincialläkares hemställan gjort sig deraf förtjenta dels ock i vaccinations-instrumenter, inlagde uti ett dertill passande fodral, som Collegium med stöd af 22 § Kongl. Maj:ts nådiga Reglemente för skyddskoppymplingen af d. 29 Sept. 1853, ansett vara en både lämplig belöning i stället för de förut utdelade smärre silfverjettonerna och en passande uppmuntran till nitiskt fortfarande i yrkets utöfning, äfvensom Collegium haft för afsigt att derigenom bland vaccinatorerna i landsorterna sprida ett större antal goda koppymplings-instrumenter, och har Kongl. Maj:t till den sålunda föreslagne fördelningen lemnat Dess nådiga bifall.

Följande vaccinatorer hafva på grund häraf fått Kongl. Maj:ts nådiga tillåtelse att på bröstet bära medaljen för under år 1854 befrämjad vaccination, nemligen: *G. Westberg* på Wermdön samt *G. E. Lindberg* i Westerhanninge af Stockholms län; *J. Ahlgren* i Ökna af Jönköpings län; *J. Hertzman* i Nykyrka och *V. Ny* af Linköpings län; *C. M. Stenlith* i Mariefred och Kärnbo af Nyköpings län; *C. J. Skog* i Frendefors, *S. Pettersson* i Erska samt *J. Tengroth* i Rångedala af Elfsborgs län; *J. Carlsson* i Kråxmåla af Calmar län; *P. Löfdahl* i Norrbärke af Stora Kopparbergs län; *J. Palmqvist* i Stora Mellösa af Örebro län; *O. G. Hamberg* i Philipstad, *A. Bergstrand* i Tveta samt *G. Norbäck* i Fryxände af Wermlands län; *J. G. Alcén* i Bjuråker af Gefleborgs län; *J. Bodén* i Högsjö af Wester-Norrlands län; *Erica Enberg* i Skellefteå af Westerbottens län; *P. Österholm* i S. Rörum af Malmöhus län; *E. P. Malmberg* i Ifvetofta och *P. M. Lagerqvist* i Åsum och Skepparlöf af Christianstads län; *L. A. Ahlstedt* i Jemshög af Blekinge län, samt vaccinatören *F. W. Knoblock* i Pajala och Juckasjärvi af Luleå län.

Angående vaccinepoternes verksamhet inhämtas af derom till Collegium inkomna rapporter, att från vaccinepot-föreståndarne i Stockholm blifvit aflemnade 934 portioner vaccinämne, från Carlskrona 73, Gefle 79, Götheborg 718, Hernösand 65, Luleå 80, Malmö 106, Norrköping 39, Wisby 89.

Sundhets-Collegium har under året på Kongl. Maj:ts nådiga befallning utgifvit en *Handbok för vaccinatorer och vaccinations-föreståndare* innehållande: 1:o Inledning om smittkoppor i forda tider, om skyddskoppymplingens upptäckt och om de lyckliga följderna häraf; 2:o Kongl. Maj:ts förnyade nådiga Reglemente för skyddskoppymplingen i Riket af d. 29 Sept. 1853, och slutligen 3:o Råd och anvisningar till ledning och efterrättelse för vaccinatorer och vaccinations-föreståndare vid skyddskoppymplingens handhafvande, samt till undervisning för dem, hvilka äro pligtiga att deruti undergå pröfning.

Sedan. Sundhets-Collegium i underdånig skrifvelse fästat Kongl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet derpå, att Kongl. Maj:ts nådiga bref till Öfver-Ståthållare-Embete d. 1 Nov. 1815, angående serskilda föreskrifter i afseende på skyddskoppypningen i hufvudstaden, nu mera icke kunde anses uppfylla det med dem afsedda ändamål, men Collegium likväl ansett de egna förhållanden, hvilka i hufvudstaden ega rum, fortfarande påkalla serskilda föreskrifter; så har Kongl. Maj:t under d. 16 Nov. 1854 funnit godt i nåder gilla och fastställa ett underdånigt *Förslag till förändrade föreskrifter rörande skyddskoppypningen i hufvudstaden*, med nådig befallning till Öfver-Ståthållare-Embete, att låta samma föreskrifter till allmänhetens efterrättelse kungöras.

Beträffande de år 1854 för vaccinationens underhåll och befrämjande disponerade medel, visar sig följande förhållande:

<i>Tillgång:</i>			<i>Utgifter:</i>		
Behållning från föregående året . . .	24: 44. 1.		Arfvoden till Vaccindepot-Föreståndare .	733: — —	
Statsanslag	1,200: — —		Belöningar i jettoner	129: 36. 10.	
Räntemedel	125: — —		» i penningar	223: 16. —	
			Omkostnader vid Vaccinations-kontoret .	48: 8. —	
			Behållning	215: 31. 3.	
Summa R:dr 1,349: 44. 1.			Summa R:dr 1,349: 44. 1.		

5. *Civila Sjukvårds-Inrättningar* *).

Under året har ett nytt distrikts-lasarett blifvit öppnadt i Carlshamns stad. "För att afhjelpa en länge insedd och öfverklagad brist anlade Dr: *Liborius* redan i början af 1830-talet härstädes ett sjukhus på egen risk och bekostnad, dervid understödd af staden, som för inrättningen upplät kostnadsfri lokal, Commerce-Rådet *V. Schmidt*, som till den donerade 1,950 R:dr rigs, och en del af stadens innevånares årliga donationer. Detta sjukhus fortgick till bemålte doktors afflyttning härifrån 1845. Då inlöste staden de der varande inventarier, ställde sjukhuset under Fattigvårds-Direktionens tillsyn och ålade Andre stadsläkaren att såsom tjänsteåliggande detsamma förestå och der vårda stadens sjuke med rättighet att äfven intaga främmande emot lämplig afgift. Det egde då utredning för 6 sängar och vårdades i medeltal 25 patienter årligen. Men dels var utrymmet alltför inskränkt för ordnandet af någon ändamålsenlig sjukvård, dels började behofvet af en närbelägnare publik sjukinrättning mer och mer göra sig kännbart inom de socknar

*) Berättelsen uppsatt af Collegii vice Ombudsman.

som till residensstaden har 8 à 10 mils distans. Ett af deputerade från Bräkne och Listers härader uppgjort förslag blef derföre till Hans Maj:t i underdånighet öfverlemnadt, hvilken sedan länets öfriga socknar och Lasarets-Direktionen detsamma tillstyrkt dertill lemnade sin nådiga sanktion d. 14 Okt. 1853, hvarefter lasarettet med d. 1 Nov. 1854 började sin verksamhet. I enlighet med detta förslag förband sig staden Carlshamn, att till det blifvande lasarettet:

- a) lemna passande lokal emot hyresersättning af 200 R:dr riksmünt årligen;
- b) öfverlemna sin årliga donationsränta å enskildta sjukhusets 1,950 R:drs fond;
- c) detta sjukhus attiralj utgörande fullständig utredning för 40 sängar; dock mot vilkor att densamma återfå om inrättningen skulle af en eller annan orsak framdeles upphöra, samt att
- d) för framtiden alltid hafva sin stadsläkare tillförbunden att öfvertaga lasarettets sjukvård emot det på stat blifvande arvodet.

Länet utfäste sig till en lämplig fördelning af blifvande behållningen på kurhusafgiften emellan båda lasarettene; och häraderne att efter afräkning af ett bestämdt antal fridagar (nu 500) för öfrige sjuke betala enligt gällande föreskrifter.

Den 28 Mars 1854 bortbytte Carlshamn till Strömma Bomulls-spinneribolag Strömma med dess vattenfall emot den invid staden liggande egendomen Gustafsborg; men då staden af bolaget — representeradt af Hrr *A. Hellerström* och *V. Meyer* — erhöi dubbel valuta för sin jord, fästade desse herrar vid bytet såsom vilkor dels inrättandet af en arbets- och försörjningsanstalt å Gustafsborg dels skyldigheten att upplåta en af de större mangårdsbyggnaderne till distriks-lasarettet emot den förut bestämda hyresersättning. Detta byte vann Kongl. Maj:ts nådiga sanktion d. 4 Juli 1854 och sålunda kom lasarettet i besittning af en lokal, vida öfverträffande hvad man kunnat våga hoppas.

Enligt af Committerade uppgjort förslag vid ordnandet af köpet, föreslogs stadens innevånare att upplåta den vid lasarettet liggande trädgård till lasarettsläkaren mot vilkor att hålla den öppen och ordnad till promenad för patienterne. Men då staden icke ansåg skäligt afhända sig sin eganderätt, blef den blott tills vidare öfverlemnad åt nuvarande läkaren personligt emot ofvannämnde vilkor.

Carlshamns lasarett har i undre våningen 6 rum med 2 celler, badrum (med strål- och regndusch), kök och spiskammare; i öfre 7 rum, de sednare i synnerhet serdeles treffliga. Det har utredning för 46 sängar, bestående för hvarje af paillasse, madrass af krullhår, sneddyna, 3 par lakan af olika finlek, dubbelfilt och fjäderhufvuddynor med örngottsvar; dessutom finnas gröfre hårtäcken för osnyggare patienter. Af attiralj finnes det nödvändigaste men af instrumenter inga — och har jag förbundit mig sjelf hålla mig med sådana för de vanligare operationerna.

Carlshamn d. 7 April 1856".

(O. M. Witt).

A) Sammandrag af rapporterna från Läns-

	Qvarliggande från år 1853.			Intagne.			Summa vårdade.			Utskrifne.			Döde.			Qvarliggande till år 1855.		
	Lasarett.	Kurhus.	Summa.	Lasarett.	Kurhus.	Summa.	Lasarett.	Kurhus.	Summa.	Lasarett.	Kurhus.	Summa.	Lasarett.	Kurhus.	Summa.	Lasarett.	Kurhus.	Summa.
Stockholms Läns Lasarett	43	—	43	371	—	371	414	—	414	310	—	310	55	—	55	49	—	49
» » Kurhus	—	9	9	—	101	101	—	110	110	—	77	77	—	2	2	—	31	31
Löwenströmska Lasarettet.	10	—	10	179	—	179	189	—	189	166	—	166	12	—	12	11	—	11
Norrtelje Lasarett	9	—	9	66	—	66	75	—	75	66	—	66	3	—	3	6	—	6
Uppsala d:o	16	17	33	116	90	206	132	107	239	96	97	193	13	1	14	23	9	32
Mariestads d:o	40	47	87	328	96	424	368	143	511	299	102	401	27	3	30	42	38	80
Wexjö d:o	36	16	52	237	112	349	273	128	401	226	117	343	10	1	11	37	10	47
Jönköpings d:o	31	11	42	277	93	370	308	104	412	256	87	343	21	—	21	31	17	48
Westerås d:o	21	25	46	224	82	306	245	107	352	175	92	267	31	—	31	39	15	54
Linköpings d:o	34	—	34	234	—	234	268	—	268	202	—	202	35	—	35	31	—	31
Wadstena d:o	10	18	28	76	155	231	86	173	259	69	142	211	6	—	6	11	31	42
Norrköpings d:o	22	9	31	215	111	326	237	120	357	183	109	292	32	—	32	22	11	33
Nyköpings d:o	33	4	37	179	53	232	212	57	269	170	49	219	14	—	14	28	8	36
Eskilstuna d:o	15	—	15	123	20	143	138	20	158	117	16	133	6	—	6	15	4	19
Wennersborgs d:o	11	8	19	166	93	259	177	101	278	150	82	232	13	4	17	14	15	29
Borås d:o	20	29	49	118	128	246	138	157	295	108	116	224	18	6	24	12	35	47
Calmar d:o	4	30	34	36	226	262	40	256	296	35	228	263	2	5	7	3	23	26
Westervik d:o	11	5	16	57	58	115	68	63	131	49	51	100	3	1	4	16	11	27
Borgholms d:o	—	6	6	—	17	17	—	23	23	—	17	17	—	1	1	—	5	5
Fahluns d:o	42	8	50	277	73	350	319	81	400	255	69	324	27	3	30	37	9	46
Örebro d:o	13	28	41	110	135	245	123	163	286	101	135	236	9	—	9	13	28	41
Carlstads d:o	34	24	58	389	167	556	423	191	614	367	151	518	19	5	24	37	35	72
Philipstads d:o	14	1	15	150	5	155	164	6	170	134	6	140	13	—	13	17	—	17
Gefle d:o	13	19	32	117	53	170	130	72	202	108	66	174	13	—	13	9	6	15
Söderhamns d:o	6	—	6	77	10	87	83	10	93	71	10	81	6	—	6	6	—	6
Hudiksvalls d:o	12	1	13	99	14	113	111	15	126	98	14	112	6	—	6	7	1	8
Hernösands d:o	20	19	39	188	120	308	208	139	347	168	117	285	16	—	16	24	22	46
Sundsvalls d:o	2	6	8	45	49	94	47	55	102	42	46	88	2	1	3	3	8	11
Umeå d:o	3	7	10	40	17	57	43	24	67	30	18	48	10	2	12	3	4	7
Wisby d:o	7	8	15	82	44	126	89	52	141	66	44	110	15	—	15	8	8	16
Lunds d:o	78	49	127	606	314	920	684	363	1,047	549	326	875	58	2	60	77	35	112
Christianstads d:o	65	26	91	580	148	728	645	174	819	561	147	708	29	1	30	55	26	81
Carlskrona d:o	10	12	22	97	218	315	107	230	337	92	206	298	5	1	6	10	23	33
Carlshamns d:o	—	—	—	14	—	14	14	—	14	8	—	8	3	—	3	3	—	3
Halmstads d:o	5	4	9	96	63	159	101	67	168	87	58	145	7	1	8	7	8	15
Warbergs d:o	8	5	13	66	37	103	74	42	116	66	34	100	4	—	4	4	8	12
Götheborgs d:o	—	49	49	—	227	227	—	276	276	—	251	251	—	1	1	—	24	24
Uddevalle d:o	33	11	44	402	124	526	435	135	570	371	120	491	25	2	27	39	13	52
Östersunds d:o	6	—	6	65	3	68	71	3	74	64	3	67	1	—	1	6	—	6
Piteå d:o	5	3	8	32	36	68	37	39	76	30	33	63	3	—	3	4	6	10
Summa	742	514	1,256	6,534	3,292	9,826	7,276	3,806	11,082	5,945	3,236	9,181	572	43	615	759	527	1,286

Af denna tabell synes:

1:o. Att hela antalet under detta år å ifrågavarande inrättningar *vårdade sjuke* utgjort, på *Länslasarettene* 7,276, och på *Kurhusen* 3,806, eller tillsammans 11,082 personer, af hvilka *från nästföregående år voro qvarliggande*: på lasarettene 742, på kurhusen 514 eller tillsammans 1,256, och *under året intogos*: på lasarettene 6,534, på kurhusen 3,292, eller tillsammans 9,826. Af hela antalet vårdade blefvo *under året utskrifne*: från lasarettene 5,945, från kurhusen 3,236, eller inalles 9,181; *döde*: på lasarettene 572, på kurhusen 43, eller tillsammans 615, och *qvarliggande till år 1855 voro*: på lasarettene 759, på kurhusen 527 eller tillsammans 1,286.

2:o. Att *mortaliteten* jemförd med summa vårdade utgjort: på lasarettene 7,9 och på kurhusen 4,1.

3:o. Att antalet *underhållsdagar* utgjort: på *lasarettene* 300,156, på *kurhusen* 206,727, och alltså på dessa inrättningar tillsammans 506,883; till följe hvaraf medeltalet af *dagligen vårdade* varit: på lasarettene 822 och på kurhusen 566.

4:o. Att medeltalet af underhållsdagar för hvarje sjuk varit; på lasarettene 41,2 och på kurhusen 54,3 samt att detta medeltal, då Carlshamns lasarett, hvars verksamhet först i slutet af året börjades, icke medtages i räkningen, för lasarettene varit lägst vid Halmstads, Löwenströms, Hudiksvalls, Gefle, Uddevalla och Norrköping, nemligen 22—28 dagar; och högst i Kalmar, der det utgjort 7,2. Bland kurhusen hafva Wenersborgs, Söderhamns och Norrköpings det *lägsta* medeltalet med 30—31 dagar; samt Borås, Borgholms (såsom de föregående åren) samt Mariestads det *högsta*, Borås kurhus nemligen med 105,6, Borgholms med 82,9 och Mariestads med 80. Hvarje kurhuspatient i Borås, der totalkostnaden för hvarje sjuk dagligen utgjort 18 sk. 10 rst., har således kostat inrättningen icke mindre än 44 R:dr 20 sk. 9 rst. banko.

5:o. Att utgifterna i och för sjukvården vid samtliga länslasarettene och kurhusen uppgått till 213,284 R:dr 45 sk. 5 rst., hvilken summa, fördelad på underhållsdagarna, visar en medelkostnad för hvarje sjuk af 20 sk. 2 rst. dagligen, eller samma medeltal, som förlidet år. Hvarje hela året upptagen sjuksäng har således äfven i år kostat 153 R:dr 46 sk. 10 rst. I afseende på dyrheten intaga i år Wisby och Östersunds sjukinrättningar främsta rummen; totalkostnaden för hvarje sjuk har nemligen utgjort på förra stället 44 sk. och på sednare stället 42 sk. 11 rst. Hvarje hela året upptagen sjuksäng har således i Wisby kostat 334 R:dr 28 sk. banko och i Östersund 326 R:dr 46 sk. 7 rst.

Följande tabell framställer en jämförelse mellan förhållandena å lasaretterna och kurhusen under åren 1851—1854.

År	Vårdade sjuke.	Döde.	Mortalitetsprocent af de vårdade		Underhållsdagar			Medikamentskostnad						Totalkostnad					
			å Lasaretterna.	å Kurhusen.	för hela sjukantalet.	medeltal å Lasaretterna.	medeltal å Kurhusen.	för hela sjukantalet.			för hvarje sjuk dagligen.			för hela sjukantalet.			för hvarje sjuk dagligen.		
								R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.
År 1851	9,403	538	7,0	1,7	419,358	41	51,5	20,430	20	1	—	2	4	169,363	7	5	—	19	4
» 1852	10,173	668	8,9	1,5	463,553	41	55	21,491	8	5	—	2	3	193,054	2	11	—	20	—
» 1853	10,298	549	7,2	1,5	477,566	43	53	21,578	34	7	—	2	2	200,249	38	8	—	20	2
» 1854	11,082	615	7,0	1,1	506,883	41,2	54,3	22,981	17	3	—	2	2	213,284	45	5	—	20	2

Lasarettlokalen i Uddevalla har under året vunnit ökad utrymme för omkring 46 sjuka, genom läkarerummens förvandling till sjukrum. Läkaren har i stället erhållit hus-hyresmedel.

B) Sammandrag af rapporterna från Hospitalen i riket för år 1854.

	Qvarliggande från år 1853.		Summa.	Utskrifne			Qvarliggande till år 1855.	Summa.	Underhållsdagar.	I medeltal dag- ligen vårdade.	Totalkostnad					
				friske eller förbättrade.	obotade.	döde.					för hela sjuk- antalet.			för hvarje sjuk dag- ligen.		
											R:dr	s.	r.	R:dr	s.	r.
Upsala Hospital . .	187	33	220	11	12	14	183	220	68,658	188,1	27,878	43	2	—	19	0
Nyköpings d:o . .	44	5	49	1	1	3	44	49	15,834	43,3	2,883	10	11	—	8	11
Wadstena d:o . . .	298	58	356	33	3	20	300	356	93,414	256	27,448	31	5	—	14	1
Wexiö d:o	83	31	114	12	8	11	83	114	31,864	87,3	9,450	7	10	—	8	—
Wisby d:o	14	—	14	—	—	2	12	14	4,807	13,1	2,921	6	5	—	29	2
Malmö d:o	207	33	240	22	16	15	187	240	71,568	196	25,559	8	1	—	17	2
Götheborgs d:o . .	67	18	85	12	—	14	59	85	29,321	80,3	9,842	21	3	—	16	2
Hernösands d:o . .	55	4	59	4	1	4	50	59	19,407	53,1	7,265	24	1	—	18	—
Summa	955	182	1,137	95	41	83	918	1,137	334,873	917,4	113,249	9	2	—	16	3

Denna tabell visar:

1:o. Att antalet af de å samtliga hospitalen i riket, med undantag af Danviks hospital, vårdade sinnessjuka detta år uppgått till 1,137, deraf 955 voro från år 1853 qvarligg-

gande, och 182 under året intogos. Af detta antal utskrefvos botade 95, obotade 44 eller tillsammans 136, och döde 83. Qvarliggande till 1855 voro 918, eller 37 personer mindre än vid årets början.

2:o. Att af hela antalet vårdade 8,35 procent blifvit såsom botade utskrifne, och att mortaliteten utgjort 7,3 procent.

3:o. Att antalet underhållsdagar på alla de ifrågavarande Inrättningarna utgjort 334,873, och att således medeltalet af dagligen vårdade varit 917,4, samt

4:o. Att totalkostnaden uppgått till 113,249 R:dr 9 sk. 2 rst., hvilken summa, fördelad på underhållsdagarna, visar en medelkostnad för hvarje sjuk dagligen af 16 sk. 3 rst., och för hvarje hela året vårdad af 123 R:dr 27 sk. 3 rst.

Af de 1,137 å hospitalerna vårdade personerna voro, enligt rapporterna:

50 icke sinnessjuka,
54 brottslingar och
147 profkurspatienter.

De icke sinnessjuka voro:

fallandesjuka	38
ålderdomssvage	6
döfstumme	2
med obotlige sjukdomar behäftade . .	2
krympling	1
blind	1
Summa	50.

Bland de 54 *sinnessjuka brottslingarna* — af hvilka 34 å Wexiö hospital, blifvit sinnesrubbade efter utståndet straff, och 3, å Upsala hospital, otillräknelige förklarade samt nu äro till helsan fullt återställda — hafva

7 varit tilltalade för *mord*,
2 » » » *barnamord*,
2 » » » *mordförsök på andra*,
21 » » » » *på sig sjelfva*,
1 » » » *mordbrandsförsök*, och
9 » » » *stöld*.

Summa 42.

Beskaffenheten af de brott, för hvilka de återstående 12 sinnessjuka varit tilltalade, finnes ej i rapporterna uppgifne.

För-

Förhållandet med de å Hospitalerna vårdade 147 profkurspatienterna upplyses af följande tabell:

Profkurspatienter å rikets Hospitaler under år 1854.

	Öfverliggande till år 1853.	Inlagne under år 1854.	Summa.	Kön.		Utskrifne.			Inlöste å Hospital.	Öfverliggande till år 1855.	Summa.
				Mann-	Qvinn-	Friska eller förbättrade.	Obotade.	Döde.			
Upsala Hospital	4	18	22	9	13	4	6	1	8	3	22
Nyköpings d:o	—	1	1	—	1	—	—	—	1	—	1
Wadstena d:o	10	46	56	28	28	18	2	4	24	11	56
Wexiö d:o	2	17	19	13	6	9	—	1	8	1	19
Malmö d:o	—	29	29	16	13	7	12	1	4	5	29
Göteborgs d:o	1	17	18	6	12	7	—	2	7	2	18
Hernösands d:o	2	—	2	—	2	—	1	1	—	—	2
Summa	19	128	147	72	75	45	21	10	49	22	147

Således hafva af de 147 å hospitalerna vårdade profkurspatienterne

30,6 procent blifvit friska eller förbättrade,

14,28 » förblifvit obotade,

33,3 » blifvit å hospitalen inlöste, och

6,8 » aflidit.

I sammanhang härmed torde äfven böra redogöras för de sinnessjuka, hvilka å lasarettorna i riket genomgått s. k. profkur, och bifogas derföre följande tabell.

Profkurspatienter å rikets Lasaretter under år 1854.

	Friska.	Förbättrade.	Obotade.	Döde.	Öfverliggande till år 1855.	Summa.
Löwenströmska Lasarettet	—	—	1	—	—	1
Mariestads Lasarett	15	5	11	1	3	35
Jönköpings d:o	4	7	6	—	2	19
Transp.	19	12	18	1	5	55

	Friska.	Förbättrade.	Obotade.	Döde.	Överlifvande till år 1855	Summa.
Transp.	19	12	18	1	5	55
Westerås Lasarett	8	—	4	4	2	18
Linköpings d:o	—	—	1	—	—	1
Norrköpings d:o (utgången ej uppgifven)	—	—	—	—	—	2
Nyköpings d:o	8	—	5	—	4	17
Eskilstuna d:o	—	—	2	1	—	3
Wenersborgs d:o	2	3	5	1	1	12
Borås d:o	3	3	11	1	—	18
Calmar d:o	1	—	4	—	1	6
Westerviks d:o	—	1	—	—	—	1
Fahluns d:o	18	7	15	1	3	44
Örebro d:o	5	3	5	—	—	13
Carlstads d:o	9	3	1	—	2	15
Gefle d:o	3	2	3	—	1	9
Söderhamns d:o	—	1	3	—	—	4
Hudiksvalls d:o	4	1	4	—	1	10
Sundsvalls d:o	1	—	1	—	—	2
Umeå d:o	4	2	3	2	1	12
Wisby d:o	3	2	1	—	2	8
Lunds d:o	2	1	3	—	—	6
Christianstads d:o	1	7	6	1	—	15
Carlskrona d:o	2	2	4	—	1	9
Halmstads d:o	3	5	3	—	—	11
Warbergs d:o	4	—	1	1	1	7
Östersunds d:o	1	2	3	—	—	6
Luleå d:o	2	—	—	—	—	2
Summa	103	57	106	13	25	306

Af 306 å lasaretterna vårdade profkurspatienter hafva således:

33,66 procent blifvit friska,
 18,62 » » förbättrade,
 34,64 » förblifvit obotade och
 4,24 » aflidit.

Sanmönlagges profkurens resultater å både hospitalen och lasarettarna, så erhålles följande procentförhållanden, då till afdelningen "obotade" hänföras de, hvilka blifvit å hospital inlöst, nemligen:

af 453 vårdade hafva	45,25	procent	blifvit	friske eller förbättrade,
» » »	38,85	»	förblifvit	obotade,
» » »	5,07	»	aflidit,	samt
» » »	10,37	»	ännu qvar	under behandling; — hvartill

komma 2 personer å Norrköpings lasarett, för hvilka sjukdomens utgång icke är anmärkt.

Hospitalsläkaren i Wadstena Dr *L. M. Hjertstedt* anför:

"Patienterna hafva det förflutna året, likasom under föregående år blifvit flitigt hållna till nyttig verksamhet, — qvinnorna medelst spånad, väfnad, sömnad och hvarjehanda för dem passande arbeten, — karlarne åter hafva varit sysselsatta med vanliga inom Inrättningen förekommande göromål, så väl i verkstäderna som utom hus.

Skolan har i medeltal varit besökt af 15 patienter af hvardera könet, och flere hafva af denna undervisning skördat mycken nytta.

Hospitalets lilla bibliotek har genom en frikostig gåfva af Hr Bokhandlaren *P. A. Huldborg* i Stockholm blifvit under förra året vidare förökt med omkring 50 böcker och skrifter af tjenligt innehåll, samt en geografisk karta och 2:ne plancher.

Gudstjensten och bönestunderna hafva af de lugne och mera redige sjuke blifvit ofta besökte, och ett icke obetydligt antal patienter hafva admitterats till den Heliga Nattvarden, som i Hospitalskyrkan vanligtvis 4 gånger om året begås.

Smärre förbättringar att förbigå, blefvo under förra året nya fönsterluster insatte i de båda flyglar, som förr utgjorde nunneklostret, hvarjemte en länge behöflig öfvertäckt klappbrygga samt en derbredvid liggande badbassin blifvit vid den närbelägna sjön anbragte, genom hvilken sednare åtgärd patienterna nu mera få ett ypperligt tillfälle till stärkande sjöbad".

Å Wexjö hospital har en gosse inkommit, som upptagen i Calmare län, saknar tal-förmåga, men ej hörsel, och om hvars föräldrar och hemvist man ej eger någon kännedom.

Orsaken till det ringa mouvementet å Hernösands hospital har varit den, att utrymmet under hela året varit fullt upptaget, så att ganska få nya patienter kunnat å inrättningen intagas. Siffran å de till vård anmälte har en gång uppgått till 63, af hvilka sedan endast 2:ne blifvit intagne.

Danvika Dårhus.

Qvarliggande från år 1853	104.	
Tillkomne	62.	
Summa		163.
Utgångne	38.	
Döde	30.	
Qvarliggande till år 1855	95.	
Summa		163.

Af de vårdade utgingo, med få undantag, återställdes 23,3 procent och afledes något mera än 18 procent.

Anmärkningsvärdt är, att personalen å dårhuset under de sednaste 3 å 4 åren så betydligt sjunkit i antal, att den numera är $\frac{1}{4}$ mindre än under de 15 nästföregående åren. Härtill hafva utan tvifvel i synnerhet bidragit kolera, skörbjugg och koppor, hvilka bortryckt ett icke obetydligt antal dårar, men äfven tillkomsten af nya sujetter har varit ringare.

Af än mera intresse, men ock svårare att förklara är den omständigheten, att de maniakala sjukdomsformerna, ehuru talrikare än någonsin, så allmänt antagit en mildare karakter under de sednare åren, att utbrott af furor hör till sällsyntheterna. Då för några år sedan vid dårhuset icke sällan funnos 6—8 furiosa samtidigt, har man under de sednaste åren knappt räknat lika många på året, och anfällen voro merendels också korta. Tvångströja användes högst sällan, och, med undantag af de sällsynta fall der den blifvit anlitad, kan man nästan säga att *no-restraint*-systemet här är infördt.

(D:r C. U. Sonden).

C) Särskildta Sjukvårds- och Välgörenhets-Anstalter.**a) Akademiska Sjukhuset i Upsala.**

Qvarliggande från år 1853	26.	
Inkomna under året	293.	
Summa		319.
Utskrifne friske eller förbättrade	270.	
Döde	24.	
Qvarliggande till år 1855	25.	
Summa		319.
Antal underhållsdagar	8,550.	
Medeltal af underhållsdagar för hvarje sjuk	26,8.	

Medeltal af sjuke på dag	23,4.
Mortalitetsprocent af de vårdade	7,5.
Medikamentskostnad för hvarje sjuk dagligen något öfver 5 sk. B:ko.	
Af de 319 vårdade voro 211 män (af hvilka 98 studenter) och 108 qvinnor.	

b) Kongl. Serafimer-Ordens Lasarettet.

Utur den af trycket utgifna summariska redogörelsen för sjukvården och ekonomien vid denna inrättning under år 1854 meddelas följande utdrag, dervid bör anmärkas, att den i tabellen A intagne uppgift endast afser förhållandet med sjuka från Stockholms län, hvilka äfven inbegripas i nedanstående summor.

Qvarliggande från år 1853	276.
Inkomne under året	2,854.
Summa vårdade	3,130.
Utskrifne friske eller förbättrade	2,552.
Döde	282.
Qvarliggande till år 1855	296.
Summa	3,130.
Antal underhållsdagar för hela sjukantalet	98,507.
» » för hvarje vårdad i medeltal	31,6.
Medeltal vårdade för hvarje dag	270,9.
Mortalitetsprocent af de vårdade	9,0.
Totalkostnad för hela sjukantalet . . . Banko R:dr 48,024: 5. 1.	
» för hvarje sjuk dagligen » » ——— 23. 3.	
Medikamentskostnad för hela sjukantalet » » 5,328: 32. 1.	
» för hvarje sjuk dagl. » » ——— 2. 7.	

Sedan lasarettets stiftelse har icke på något år så många derstädes vårdats som under år 1854.

c) Gymnastiskt-Ortopediska Institutet i Stockholm.

Med medikal-gymnastik ensamt hafva under årets lopp blifvit för kroniska sjukdomar behandlade	männer	77.
samt	qvinnor	116.
Med fullständig ortopedisk spännbehandling i förening med gymnastik	»	13.
Med dels portativa bandager, dels gymnastik, upptagande de friplatser, som äro anvisade af Rikets Ständer	männer	3.
samt	qvinnor	21.
Med portativa bandager, på bekostnad af institutets fattigfond	männer	5.
samt	qvinnor	21.
	Summa	256.

Under öfvervakande af direktionen vid institutet hafva, utan något afbrott, de af Rikets Ständer anvisade 40 friplatserna alltid varit fyllda, och en journal blifvit förd öfver patienterna, hvilka ock vid hvarje kvartals slut med egenhändiga namnteckningar intygat tillgodonjutandet af den kostnadsfria behandlingen.

För uppfyllande af öfriga villkor för det åt detta Institut beviljade statsanslag, har 1:o) en biträdande läkare vid Institutet städse varit på föreståndarens bekostnad anställd och undervisad i medicinsk gymnastik och orthopedi;

2:o) fritt tillträde till den medicinska och orthopediska gymnastiken lemnats för de läkare, som önskat taga kännedom om densamma;

3:o) Föreståndaren med råd och bandagers applicerande varit behjelpig de patienter, som kommit i åtnjutande af bandager från Institutets fattigfond.

Dessutom, och till befrämjande af större framgång vid behandlingen af förslamningar samt åtskilliga kroniska sjukdomar, för hvilka den Duchenn'ska elektricitetsmetoden visat sig synnerligen välgörande, har på föreståndarens enskilda bekostnad en god magneto-elektrisk apparelj blifvit från Paris anskaffad, och hafva obemedlade patienter med densamma blifvit kostnadsfritt behandlade.

Emedan tilloppet af hjälpsökande obemedlade patienter, i synnerhet af qvinnokön, varit så stort, att antalet af dem betydligt öfverstigit de friplatser, som af Rikets Ständer äro anvisade, hafva de flesta öfriga blifvit vårdade på föreståndarens egen bekostnad, bestigande sig dessa till ett antal af 27 personer.

(D:r H. Sättherberg).

d) *Allmänna Elektricitets-Anstalten.*

Af de vid denna anstalt år 1854 för hvarjehanda sjukdomar kostnadsfritt behandlade sjuka voro:

Qvarvarande från år 1853	14.
Emottagne under året	110.
Summa	124.
Afgångne friske	45.
» förbättrade	49.
» oförbättrade	15.
Qvarvarande till år 1855	15.
Summa	124.

(Lifmedikus S. F. Säve.)

e) *Allmänna Barnbördshuset i Stockholm.*

Antalet af hafvande qvinnor, som under året blifvit mottagna och vårdade utgör 508, deraf 430 legat på Barnbördshuset och 78 hos barnmorskor. Ibland förenämnde 508 barnaföderskor hafva 98 gifta och 407 ogifta samt 3 enkor förekommit.

Af manligt kön hafva 254 och af qvinligt 263 barn, eller tillsammans 517 barn blifvit födda. Af dessa äro upptagna såsom äkta 400, och såsom oäkta 417.

Tvillingförlossningar hafva egt rum 8 gånger, och en ogift qvinna har födt trillingar.

Enligt lemnade uppgifter till journalen hafva af förbemälda 508 barnaföderskor 206 varit för första gången hafvande, och de öfriga varit omsöderskor.

Af de 98 gifta kvinnorna hafva 6 varit boende på landet, derifrån de till hufvudstaden inkommit för att på barnbördshuset blifva intagna.

Af de 410 ogifta hafva 277 varit tjenstepigor och de öfriga sömmerskor, tvätterskor, fabriksarbeterskor, månglerskor, väfverskor, hjälphustrur och städerskor, segelsömmerskor, hushållerskor, trädgårdsarbeterskor, samt 36 utan bestämdt lefnadsyrke och 7 boende tillsammans med barnfadren.

Utaf de 508 vårdade kvinnorna hafva 90 uppgifvit sig vara födde i Stockholm, och 418 dels på landet, dels i andra städer.

Utaf de icke i hufvudstaden födda, men der sedan längre eller kortare tid boende, eller tillfälligtvis sig uppehållande, hafva 28 direkte till barnbördshuset inkommit, och 55 vistats och uppehållit sig i hufvudstaden mindre än 40 veckor.

Under året hafva aflidit 42 kvinnor, deribland 27 i barnsängsfeber. Mortalitetsprocenten af de vårdade för året utgör således 8,26. Mortalitetsprocenten för de gifta utgjorde i förhållande till antalet intagne och vårdade af denna klass 5,10 proc. och i förhållande till insjuknade 26,31 proc.; mortalitetsprocenten för de ogifta utgjorde i förhållande till antalet af denna klass 8,84 proc. och i förhållande till insjuknade 35,29 proc. För enkor utgjorde mortalitetsprocenten, så väl i förhållande till antalet af denna klass som i förhållande till insjuknade 33,33 procent.

Af de hos barnmorskor intagne barnaföderskor har endast en varit lindrigt sjuk, ingen aflidit.

Af 517 födda barn, kommo 30 döda till verlden, nemligen 13 gossar och 17 flickor. Af dessa voro 3 gossar och 2 flickor äkta barn, de öfriga 25 oäkta.

Under vistandet på barnbördshuset hafva 33 af förenämnde barn aflidit. Deraf voro 18 gossar och 15 flickor, samt 1 gosse och 3 flickor äkta, de öfriga 29 oäkta, Dödsorsaken har i de flesta fallen varit allmän svaghet, i ett fall kolera.

(Utdrag af Art. Obst. Prof. Dr. *M. Retzii* rapport).

o Ammeskaffnings-Kontoret i Stockholm.

Under loppet af 1854 hafva 277 kvinnor blifvit besigtigade och erhållit betyg öfver duglighet till ammtjenst. Af dessa 277 hafva 236 för första gången inställt sig och 41 uttagit betyg för ombyte af förut innehafvande tjenst. För emottagande af tjenst i enskilda hus hafva 197 besigtningar blifvit gjorda, och för erhållande af ammetjenst vid Stora Barnhuset äro 80 kvinnor besigtigade. Två af de besigtigade voro gifta och en enka.

Tiden efter förlossningen. Vid uttagande af betyg hafva enligt dopattesterna varit förlösta:

14 dagar eller kortare tid förut	23.
14 dagar till en månad förut	58.
1 till 2 månader förut	73.
2 » 4 » »	66.
4 » 6 » »	26.
6 » 8 » »	12.
8 » 10 » »	6.
10 » 12 » »	5.
öfver ett år förut	8.
Summa	277.

Födelseorten för de 236, som första gången inställt sig, har varit:

Stockholms stad	40.
Stockholms län	26.
Westerås d:o	23.
Örebro d:o	20.
Nyköpings d:o	20.
Linköpings d:o	15.
Upsala d:o	14.
Calmare d:o	12.
Blekinge d:o	10.
Jönköpings d:o	9.
Skaraborgs d:o	7.
Gottlands d:o	7.
Stora Kopparbergs d:o	7.
Carlstads d:o	5.
Göteborgs d:o	3.
Gefleborgs d:o	3.
Wester-Norrlands d:o	3.
Westerbottens d:o	3.
Malmöhus d:o	2.
Norrbottens d:o	1.
Wennersborgs d:o	1.
Okänd	5.
Summa	236.

Utaf de i landsorten födde hafva 36 varit i hufvudstaden mindre än 40 veckor före barnens födelse,

Utaf

Utaf de 44, som uttagit betyg för inträde i ny tjänst, hafva 20 förut varit ammor på Stora Barnhuset och 24 i enskilda hus.

Under året hafva 2 icke blifvit godkända i anseende till primär syfilis och flera hafva för andra mera framstående sjukdomssymtom blifvit afrådda att uttaga ammesedel och således icke i journalen blifvit införda. Undervisningen har fortgått som förut.

Utaf de 236 besiktigade hafva 77 uppgifvit sig en eller flera gånger förut hafva födt barn, hvilkas antal uppgå till 88. Af dessa barn äro, enligt mödrarnas uppgifter, 46 redan döda och 42 ännu lefvande, således 52 $\frac{3}{4}$ procents dödlighet hos denna klass barn. Utaf de lefvande var endast ett öfver 6 år. (D:r Lukas Anderssons rapport).

g) **Barnbördshuset Pro Patria i Stockholm.**

Under loppet af året hafva på detta barnbördshus 166 barnaföderskor varit intagna och vårdade. Deraf hafva 72 njutit kostnadsfri vård och 94 erlagt betalning. Bland nämnda antal hafva uppgifvit sig vara:

Gifta	43.
Ogifta	124.
Enkor	2.
Summa	166.
Förstföderskor voro	80.
Omföderskor	73.
Uppgift i detta afseende har vägrats af	13.
Summa	166.

Angående barnaföderskornas längre eller kortare vistelse i hufvudstaden hafva så få lemnat uppgift, att något upplysande deraf icke kunnat inhemtas.

Af de intagna qvinnorna hafva uppgifvit sig såsom:

Tjenstehjon	34.
Sömmerska	1.
Hustru till handtverkare	24.
» » arbetskarl	7.
» » garnisonssoldat	3.
» » hemmansegare	1.
» » traktör	2.
» » handlande	1.
» » skollärare	1.
» » exekutionsbetjent	1.
» » vakmästare	1.
» » poliskonstapel	2.
Uppgift i detta afseende har vägrats af	88.
Summa	166.

Under året har endast en qvinna å inrättningen aflidit; dödsorsaken var lungbrand.
 169 barn hafva blifvit födda, hvaraf trenne tvillingar. Häraf hafva varit:

Gossar	90.
Flickor	79.
Summa	169.

Dödfödde hafva varit 4 stycken, nemligen 3 gossar och 1 flicka.

(Prof. Dr *M. Retzii* rapport).

b) *Allmänna Barnhuset i Stockholm.*

1:o. *Barn under 1 års ålder:*

Qvarliggande från år 1853	88.
Inskrifne under året	323.
Summa vårdade	411.
Genast uttagne	35.
Utlemnade från ammsalarne	185.
Döde	94.
Qvarliggande till 1855	97.
Summa	411.
Mortalitetsprocent af de vårdade (de genast uttagne undantagne)	25.
Underhållsdagar	28,824.
Medeltal barn på dag	78,96.
Medeltid af hvarje barns vistande inom barnhuset	76,65.

Antalet behandlade sjukdomar bland späda barn utgjorde 1,232, eller omkring 3½ på hvarje vårdadt barn.

Tvinsot, körtelsvulster, bölder, ros, mässling, katarrher och vattkoppor hafva varit de allmännast förekommande sjukdomarna.

2:o. *Äldre barn:*

Qvarliggande från år 1853	35.
Intagne under året	193.
Summa vårdade	228.

Dessa 228 barn hafva alla å sjukrummen vårdats, och hafva af dem

Utskrifvits friska	147.
Aflidit	65.
Qvarliggande till 1855 voro	16.
Summa	228.

Underhållsdagarna hafva uppgått till 9,434, medeltal sjuke på dag till 20,60, medeltiden af hvarje barns vistande på sjukrummen till 44,30 och mortalitetsprocenten till 28,50. Summa sjukdomar utgör 515, eller omkring 2½ på hvarje sjukt barn.

Mässling och dess komplikationer har varit den förnämsta orsaken till den stora sjukligheten och dödligheten bland de äldre barnen.

3:o. *Ammor:*

Qvarvarande från år 1853	48.
Antagne under året	84.
Summa	132.
Utskrifne	78.
Qvarvarande till år 1855	54.
Summa	132.
Underhållsdagar	17,843.
Medeltal ammor på dag	48,88.
Medeltal dagar för hvarje ammas vistande på barnhuset	135,22.
Proportion mellan ammor och barn	1 : 1½.
Ammetjenstsökande	342.

Den polikliniska inrättningen har under året varit anlitad med stigande förtroende från allmänhetens sida. 600 olika patienter, som gjort omkring 2,000 besök, hafva blifvit behandlade för 846 sjukdomar af 88 olika slag. I flera olika riktningar har denna inrättning utöfvat sitt välgörande inflytande. Främst står naturligen räddningen af de tillfrisknade barnen, af hvilka måhända större delen eljest skulle varit i söknad af ändamålsenlig läkarevård. Föga mindre vigt torde böra tillerkännas den kunskap om späda barns helso- och sjukvård i allmänhet, som de besökande genom råd och upplysningar i dessa hänseenden kommit i tillfälle att inhemta och tvifvelsutan skola mer och mer spridas bland hufvudstadens fattigare befolkning. Vidare, och genom mångfalden af behandlade sjukdomar, har inrättningen beredt de vid barnkliniken studerande unga läkarena ett rikt fält till förvärfvande af en erfarenhet, som den enskilde praktikern endast långsamt och ofullständigt kan blifva i tillfälle att vinna. Om ock en allmänare spridd kännedom om den polikliniska inrättningens tillvaro och verksamhet icke kan fränkännas inflytande på tillväxten af besökande, bör likväl såsom dertill synnerligt bidragande med tacksamhet omnämnas den kostnadsfria utdelning af medikamenter åt deraf behöfvande, hvartill Hr Hofapotekaren och Riddaren *Sprinchorn* på apoteket Lejonet nu, likasom de föregående åren, samt Hr Apotekaren *Kindstrand* på apoteket Nordstjernan under det sistförflutna, frikostigt och välvilligt beredt inrättningen tillfälle.

(Öfverläkaren Dr: H. Abelins årsberättelse).

i) **Provisoriska Sjukhuset i Stockholm.**

Qvarliggande från 1853	121.
Inkomne	1,351.
Summa	1,472.
Utskrifne friska	845.
» förbättrade	176.
» obotlige	—
Döde	260.
Qvarliggande till år 1855	191.
Summa	1,472.
Mortalitetsprocent af de vårdade	17,6.

Till vaccinationens fördel talar äfven i år det förhållande, att då två dött bland de sju patienter, som bestämdt icke blifvit vaccinerade, endast fyra aflidit af de 43, hvilka behörigen genomgått skyddskoppymningen. (D:r Ö. A. Svalins rapport).

k) **Fabriksjukhuset i Stockholm.**

Qvarliggande från år 1853	4.
Intagne	77.
Summa	81.
Utskrifne friska eller förbättrade	69.
Döde	9.
Qvarliggande till år 1855	3.
Summa	81.
Mortalitetsprocent	11,1.

(D:r Ekekrantz's rapport)

l) **Danvika Enkhus och Hospital.**

	Qvarliggande från år 1853.	Intagne.	Summa.	Utskrifne.	Döde.	Qvarliggande till år 1855.	Summa.
Enkhuset	37.	14.	51.	5.	3.	43.	51.
Hospitalet	188.	36.	224.	23.	19.	182.	224.
Summa	225.	50.	275.	28.	22.	225.	275.

m) **Sabbatsbergs Fattighus-inrättning.**

Qvarliggande från år 1853	275.
Intagne under året	50.
Summa	325.

Utskrifne friska och arbetsföre	26.
Döde	35.
Qvarliggande till år 1855	264.
Summa	325.
Mortalitetsprocent	40,7.

(Dr J. Björkmans rapport).

n) **Drottninghuset i Stockholm.**

Vid 1854 års början voro 84 personer qvarliggande och till inträde utnämnde 4, hvilka snart infunno sig. Då vanligen 50 å 60 ansökningar till inträdes vinnande från alla landsändar äro inlemnade, blefvo de 2:ne lediga platserna snart tillsatta, så att inrättningen hade sitt fulla antal eller 90. Fem personer hafva aflidit: 3:ne af ålderdom, 1 af vattsoch och 1 af kolerin.

(Dr J. Björkmans rapport).

o) **Diakonissanstalten i Stockholm.**

Under årets lopp hafva 96 patienter blifvit vårdade, af hvilka 77 haft invärtes sjukdomar och 19 varit behandlade för yttre åkommor. I de båda rummen för qvinnor hafva 87 varit intagne; uti barnrummet 9. Såsom friska eller förbättrade hafva blifvit utskrifne 83; till nästa år voro qvarliggande 8, och 5 hafva aflidit. Nio personer hafva blifvit intagne till vård från andra orter än hufvudstaden.

(Dr A. F. Melanders rapport).

p) **Sahlgrenska Sjukhuset i Göteborg.**

Under loppet af 1854 hafva å detta sjukhus vårdats 869 sjuke och barnaföderskor, af hvilka voro:

Qvarliggande från år 1853	51.
Emottagne under året	818.
Summa	869.
Af detta antal utgingo: friske	705.
förbättrade	38.
ohulpne	8.
döde äro	65.
qvarliggande vid årets slut	53.
Summa	869.

Af sjukantalet voro 498 invärtes sjuke och 371 kirurgiska patienter.

Sjukhusets barnsängsafdelning har varit anlitad af 27 gifta, och 137 ogifta barnaföderskor, eller sammanlagdt 164, som der framfödt 149 lefvande och 16 dödfödda barn; endast en tvillingförlossning har förekommit.

Med ledning af ofvannämnda ziffertal, och då sjuksängarnas antal hittills varit 65, deruti äfven inberäknade 12 sängar å barnsängsafdelningen, samt då de afslutade räkenskaperna för året utvisa, att totalsumman af årets utgifter belöper sig till 12,467 R:dr 21 sk. 3 rst. banko, att medikamentsräkningen uppgår till 1,130 R:dr 36 sk. banko, och att antalet af underhållsdagar för de 869 patienterna utgör 18,869, framstå följande statistiska förhållanden: hvarje sjuksäng har *för året* i medeltal kostat inrättningen 194 R:dr 40 sk. banko, och har kostnaden för hvarje patient *om dagen* per medium utgjort 34 sk. 8 rst. banko. Medikamentskostnaden för *hvarje sjuk* har i medeltal varit 1 R:dr 14 sk. 6 rst. samt *per dag* nära 3 sk., banko. Medeltal af patienter för *hvarje dag* har varit 52, och hvarje patient har per medium tillbragt 22 dagar i sjukhuset. Mortaliteten uppgår till 7,5 procent.

Den 1:sta Oktober öfverflyttades hela Sahlgrenska sjukhusets service till nya sjukhuslokalen, ehuru derstädes endast så många sjukrum voro färdiga, som nätt och jemnt kunde inrymma det i gamla sjukhuset vanliga antalet sjuke, jemte den nödiga betjeningen.

(Utdrag utur Dr *Liborius'* rapport).

q) **Fattigvårdens sjukhus i Göteborg.**

Qvarliggande från år 1853	52.
Intagne under året	452.
Summa vårdade	504.
Utskrifne	370.
Döde	97.
Qvarliggande till år 1855	37.
Summa	504.
Mortalitetsprocent	18,4.

Af de vårdade voro 284 män och 223 qvinnor. (Dr *H. J. Carlsons* rapport).

r) **Barnbördshuset i Lund.**

Qvarliggande från år 1853	2.
Intagne under året	65.
Summa	67.
Utskrifne friska	62.
Döde	2.
Qvarliggande till år 1855	3.
Summa	67.
Framfödde barn: gossar	36.
flickor	34.
Summa	67.

Underhållsdagar	895.
Medikamentskostnad	B:ko R:dr 27: 41. 3.
Totalkostnad	» » 743: 35. 1.

Af de 67 barnen voro 3 gossar och 2 flickor dödfödda.

(Prof. *Bruzelius'* rapport).

Anm. Från Gymnastiska Central-Institutet i Stockholm har, i likhet med föregående år, icke någon berättelse inkommit.

D) Helsobrunnar och Bad *).

Af till Collegium inkomne Berättelser om helsobrunnars och badanstalters verksamhet under år 1854 inhemtas hufvudsakligen följande:

Norrbottens län. Den här förut omnämnda källan är nu nästan öfvergifven. (Prov.-läk. *Wretholm*).

Westerbottens län. Sedan *Skellefteå* brunn blifvit upprepansad, begagnades densamma under Juli månad af 50 personer deraf jemväl flere använde gyttjebad äfvensom andra bad. (Prov.-läk. *Lindström*).

Ett par källor i granskapet af Umeå stad "hvaraf den ena innehåller företrädesvis svafvelväte och den andra är mera jernhaltig, pläga under sommaren begagnas af ett fåtaligt antal personer". (Prov.-läk. *Haij*).

Vid Lyksele begagnades under året en källa som ej ännu är närmare undersökt, af 22 besökande, behäftade med cardialgi, rhymatism och gikt samt bleksot, hvilka i allmänhet deraf befunnits förbättrade. (Prov.-läk. *Ångström*).

Wester-Norrlands län. *Sånga* helsobrunn vid hvilken nödiga förbättringar komma att vidtagas, besöktes af omkring 100 badgäster besvärade hufvudsakligen af gikt och rhymatism, fel i menstruationen, allmän svaghet m. m. (Prov.-läk. *Åkerblom*).

Hernösands källa begagnades af 20 personer af hvilka 12 behäftade med rhymatism, 2 af bleksot, 4 af skrofler och 5 af nervösa lidanden. Alla blefvo mer eller mindre förbättrade. (Stads-läk. *Lenström*).

Vid *Sundsvall* öppnades under året till allmänhetens begagnande en vattenkuranstalt anlagd på norra sidan om den genom staden flytande ån. Det oväntadt stora tilloppet af badgäster, 120—130 personer, hade dock till följd att vattenbrist uppstod så att flere måste afbryta kuren. Till förekommande häraf är en ny vattenledning från nya upptagna källor nedlagd. Läkarevården besörjdes af D:r *Lagerträd*. (Prov.-läk. *Westerberg*).

I Torps socken besöktes något den så kallade *Rogsta* källa. (Prov.-läk. *Hacksell*).

*) Referent: Medicinal-Rådet *Wistrand*.

Gefleborgs län. *Hilleviks* helsokälla och bad besöktes alltmåra för hvarje år.
(Prov.-läk. *Bäckström*).

St. Kopparbergs län. Vid *Fahlu* brunn bestrides läkarevården af stadsläkaren och vid *Tofta* brunn af provinciålläkaren. På sednare stället finnas flera källor af hvilka egentligen 2 begagnas till brunnsdrickning. Den ena innehåller hufvudsåkligen kolsyradt jern mera än vanlig mängd och våtesvålla; den andra samma beståndsdelar ehuru mindre jern och kanske mera våtesvålla. Den förra åstadkommer i ållmänhet ej förstoppning och den sednare är bestämdt lösande. En börjad kvantitativ analys har blifvit afbruten och till ett annat är uppskjuten emedan till följd af den ytterliga torkan, vattnet under sommaren tydligt försåmrades. Denna vattnets försåmring jemte brist på anstalter för brunnsråsternes bekvåmlighet, vållade att brunnsdrickningen detta år ej lem-nade förvåntade resultat. De sjukdomar emot hvilka detta vattenbruk visat sig bestämdt gånneligt åro "skrofler i synnerhet skrofulosa ophtalmier, gikt, digestions-störelser i åll-månhet, masksjukdom och håmorrhoider". Omkring 400 personer, deribland några få fråån aflågsna trakter, hafva under sommaren här begagnat brunnsdrickning och bad.

(Prov.-läk. *Küsel*).

Lassbo brunn "besöktes af 76 personer och hade jag tillfälle bekråfta den goda verkan af detta svagt jernhaltiga svåfvelvatten. Vid *Jönvik* voro åfven några och 20 drickande".

(Prov.-läk. *Grill*).

Getbo helsobrunn begagnades under sommaren af några och 30 personer, de flesta med arthritiska och rhymatiska åkommor, för hvilka de fleste erhållo betydlig lindring ehuru bristen på badhus här gör kuren mera ofullständig än vid fullkomligare organis-erade brunnsinråttningar.

(Distr.-läk. *Höjer*).

Lerdals kallvattenkur-inråttning som detta år icke varit i verksamhet och på auktion blifvit försåld, har inropats af provinciålläkaren som yttrar förhoppning att kunna åter öppna densamma till hjälp för ortens fattigare ålmoqe.

(Prov.-läk. *Wettergren*).

Wermlands län. *Svinbäckshållan* vid Carlstad besöktes detta år af 75 personer mest af handtverks och arbetsklassen; *Göstahults* källa i Fogelviks socken hvarest mineralvatten och badgyttja finnes, besöktes af omkring 50 personer och Carlsbader-inråttningen i Carlstad af 40.

(Prov.-läk. *Lagerstedt*).

Wåhlberga brunns- och badinråttning besöktes under sommaren af omkring 250 personer af hvilka såsom vanligt de flesta sökte bot för gikt, rhymatism samt skrofulosa, rachitiska och dyspeptiska åkommor; flera med stor framgång. (Prov.-läk. *Hedberg*).

Gillberga brunn. "Enligt den på Arvika apothek verkstållda analysen af vattnet, utgör kolsyrad jernoxidul dess egentliga beståndsdel och derförutan en liten kvantitet kolsyrade alkalier åfvensom kalk, hvaremot icke spår finnes af svåfvelvåte ej heller af några chlorsalter. Den på $\frac{1}{4}$ mils afstånd fråån brunnen omkring hemmanet Nysåter befintliga badgyttjan är "åldeles svart till fårgen och till consistens liknande vanlig dy samt helt och hållet utan lukt". Under innevarande och föregående år utgjorde antalet af besåkande brunns- och badgåster emellan 60—70 personer.

(Distr.-läk. *Warodell*).

Nyby

Nyby brunn: uppå underdånig ansökan af ägarne till denna brunn att af allmänna medel erhålla anslag af 100 R:dr årligen till en läkares aflönande under brunnsterminen, har Kongl. Maj:t efter det Sundhets-Collegium uti infordradt utlåtande upplyst att något serskildt afseende ej kunde fästas å ifrågavarande vatten såsom icke företeende några mera ovanliga beståndsdelar, ej heller brunnen i anseende till sin afsides belägenhet kunde förmodas varda betydligare anlitad, genom Resolution d. 2 Maj 1854 förklarar sig icke hafva funnit skäl lemna bifall till förenämnde ansökning.

Örebro län. Loka bad- och brunns-inrättning besöktes af 184 brunnsgäster hvaraf 84 personer ur åtskillige samhällsklasser i större eller mindre mån sjelfve bekostade sitt uppehålle vid brunnen och 103 voro å lasarettet intagne. De sjukdomar mot hvilka brunnskuren begagnades voro: rhymatism i dess flesta former (104), arthrititis (11), cardialgi (23), förlamningar (14) m. fl. och dess välgörande verkningar mot de förstnämnde sjukdomarne förnekade sig ej heller nu då af 104 lidande af rhymatism 93 vid slutad kur anmälde sig hafva rönt förbättring. Detta antal hade måhända varit ännu större om ej bland allmogen några vid afgåendet från brunnen underlåtit att om den verkan kuren åstadkommit göra anmälan. Styrelsen har sett sig nödsakad att från 2 till 3 R:dr r:gs höja inträdesafgiften för hvarje person som framdeles erhåller inträde å brunns-lasarettet. (Prov.-läk. Kull).

Porla brunn hvarom berättelse äfven för år 1853 nu inkommit, besöktes år 1853 af 387 och år 1854 af 502 personer. Ibland desse voro 73 behäftade med underlifs-krämpor, 336 med rhymatiska och arthritiska åkommor, 100 med nervösa sjukdomslidanden, 175 med pyrosis och cardialgi, 33 med bleksot, 61 med skrofler, 8 med masksjukdom, 13 med frossa, 6 med ögonsjukdomer, 45 med allmän svaghet m. m. Någon uppgift om kurens verkan finnes ej meddelad. (Brunns-Intendenten Hallberg).

Den vid Nora stad belägne helsobrunnen har äfven detta år varit besökt af ett mindre antal brunnsgäster. (Prov.-läk. Engström).

Westmanlands län. *Köpings* eller *Johannisdals* brunn anlitas från d. 12 Juni till d. 5 Aug. af 90 personer ibland hvilka 6 endast badat eller använt artificiellt vatten. Största antalet utgjordes af arbetsfolk och fattige från kringliggande socknar. Deribland voro 22 behäftade med rhymatism, 14 med cardialgi, 20 med bleksot, 10 med nervsjukdomar, 9 med frossa och 14 med skrofler. Öfver 700 bad hafva blifvit lemnade hvaraf minst $\frac{1}{2}$ åt fattige. Alla baden tillredas af från källan rinnande vatten. Kurens verksamhet mot rhymatiska och gastriska lidanden samt bleksot och skrofler lofordas af brunnsläkaren som nämner att ett drygt arrende orsakar att brunnen icke lemnar tillgång för dess erforderliga underhållande i följd hvaraf, efter mångårigt förfall, inrättningens slutliga undergång är att snart emotse. (Stads-läk. Kihlstedt).

Sätra brunn hvarifrån "summarisk öfversigt af sjukdomar hos de personer af allmogen som begagnat inrättningen" till Collegium blifvit ingifven på en gång för åren 1852, 1853 och 1854 anlitas af följande antal sjuke, nemligen:

	År 1852.	År 1853.	År 1854.
Sinnessjukdomar	3	2	15
Hjernans och nervernes sjukdomar	234	232	237
deribland cardialgi	100	99	126
paralysi	18	21	15
hysteri	40	34	19
Sinnesorganernas sjukdomar	24	22	33
deribland cophosis	11	11	13
Lungornas och luftvägarnas sjukdomar	2	4	2
Hjertats, blodets och lymphkärleus sjukdomar	17	17	24
deribland scrofulosis	10	12	10
Magens och tarmkanalens sjukdomar	64	44	48
deribland gastrodynia	29	5	—
helminthaisis	15	3	—
gastritis chronica	—	—	37
Lefverns och mjeltens sjukdomar	11	14	18
deribland frossa och följder deraf	10	14	18
Urogenitalorganernas sjukdomar	27	34	38
deribland Brights sjukdom	4	1	4
reningsfel	14	20	21
Musklernas, benens och ledgångarnas sjukdomar	446	446	499
deribland arthritiis	9	4	4
rheumatismus	310	315	390
coxactrocace	25	37	28
caries	28	17	33
Hudsjukdomar	5	6	15
Cachexier och dycrasier	80	154	172
deribland chlorosis	72	135	139
Förgiftningssjukdomar	3	2	2
Summa	877	944	1,403

	År 1852.	1853.	1854.
Af ofvannämnde sjukdomar förekommo, med hänsyn till olika kön,			
hos män	253	253	354
och hos kvinnor	624	658	752
och med hänsyn till olika lefnadsålder under 10 år	30	47	30
från 10—20 år	206	202	255
» 20—30 »	263	269	314

		År 1852.	1853.	1854.
och med hänsyn till olika lefnadsålder från	30—40 år . .	172	186	210
	» 40—50 » . .	121	124	173
	» 50—60 » . .	67	85	92
	» 60—70 » . .	14	24	26
	öfver 70 år . . .	4	4	3.
Af cardialgier förekommo	år 1852 hos män 45	hos kvinnor 85		
	1853 » » 26	» » 73		
	1854 » » 33	» » 93		
Af paralyysi	» år 1852 » » 7	» » 11		
	1853 » » 5	» » 16		
	1854 » » 6	» » 9		
Af cophosis	» år 1852 » » 3	» » 8		
	1853 » » 2	» » 9		
	1854 » » 5	» » 8		
Af scrofulosis	» år 1852 » » 2	» » 8		
	1853 » » 2	» » 10		
	1854 » » 2	» » 8		
Af gastrodyni	» år 1852 » » 3	» » 26		
	1853 » » —	» » 5		
	gastrit. chron. 1854 » » 14	» » 23		
Af Morb. Bright. förekommo	år 1852 » » 3	» » 1		
	1853 » » 3	» » —		
	1854 » » 1	» » 3		
Af arthritis	» år 1852 » » 4	» » 5		
	1853 » » 1	» » 3		
	1854 » » 1	» » 3		
Af rhymatism	» år 1852 » » 112	» » 198		
	1853 » » 97	» » 218		
	1854 » » 157	» » 233		
Af coxartrocace	» år 1852 » » 9	» » 16		
	1853 » » 21	» » 16		
	1854 » » 20	» » 8		
Af caries	» år 1852 » » 15	» » 13		
	1853 » » 12	» » 5		
	1854 » » 19	» » 14.		

I afseende på månadsreningens utbrott har brunn-intendenten anmärkt att ibland 458 kvinnor, hvilka uppgifvit tiden då deras reglering börjat, har denna första gången inställt sig:

		Transp.	20.
den började vid	20 år hos	.	4.
»	»	24 »	1.
		Summa	25.

(Brunnsintendenten Prof. Glas).

Upsala län. *Dannemora* helsobrunn anlätades af 400 personer hvilka till största delen ledo af gikt, rhymatism, dyspepsi och bleksot. (Gruf-läk. Hagberg).

Hummelsta eller *Hellby* källa i Lisslena socken har anlåtats af 80 brunnsgäster, men då endast ringa tillgång finnes på rum till brunnssökandes herbergerande, så kan inrättningen tills vidare föga utvecklas. (Prov.-läk. Stiegler).

Stockholms län. *Sabbatsbergs* brunn besöktes af 156 betalande gäster hvaraf dock större delen utgjordes af mindre bemedladt folk. På brunnslasarettet vårdades 106 personer, deribland 32 *pauvres honteux* hvarjemte 33 sjuklingar från *Sabbatsbergs* fattiginrättning och kringliggande trakt erhöilo fri brunnsskickning och ett litet understöd af fattigmedlen, hvadan hela antalet besökande uppgick till 295. Såsom vanligt led mertalet af rhymatism och gikt nemligen 75 af den förra och 72 af den sednare. Dernäst förekommo cardialgier 49 och scrofulösa lidanden 33; nervsjukdomar 24, bleksot 12, lamhet 12 jemte några fall af binnikemasken, amblyopi, hæmorrhoider, frossa och kroniska utslagssjukdomar. Den ovanligt torra sommaren åstadkom en stor olägenhet ithy att badhuset redan i Juli måste tillslutas för bristande tillgång på vatten.

(Brunnsläk. J. Björkman).

Norrtelge bad besöktes af 262 personer.

(Stadsläkaren Palmgren).

Dalarö badanstalt har i anseende till den underlättade kommunikationen med hufvudstaden varit talrikt frekventerad och det nya badhuset detta år blifvit öppnadt. Derförutom kommer det gamla att tillbyggas och ökas med flere bassiner.

(Posteringsläkaren Broman).

Waxholms badanstalt har varit besökt af omkring 400 personer.

Södermanlands län. *Norrby* helsobrunn har under sommaren varit begagnad af omkring 70 personer förnämligast närboende allmoge och såsom förr, af mången med god påföljd mot flere kroniska lidanden såsom dyspeptiska åkommor, pyrosis, chlorosis, amenorrhö samt scrofulösa åkommor. (Prov.-läk. Martin).

Larslunda helsokälla besöktes af 93 brunnsgäster.

(Stads-läk. Pontén).

Götheborgs och Bohus län. *Gustafsbergs* badinrättning besöktes af 3—400 personer så att alla boningsrum så väl vid själfva *Gustafsberg* som å kringliggande landställen voro upptagne under större delen af saisonen och flere beställningar af rum måste afvisas. 62 personer åtnjöto fria bad och 18 personer begagnade kostnadsfritt brunnsskickning. Enligt hvad räkenskaperna utvisa hafva 1,870 extrabad tagits uti badhusen och 3,286 extrabad i basinerne hvarjemte 274 personer hafva nyttjat terminbad. Väderleken var under största delen af sommaren utmärkt vacker samt gynsam

för badkuren, hafsvattnet klart och salt ända till de sista dagarne af Augusti. De för läkaren anmälde sjukdomarne voro:

Ophthalmia	5.	Hepatitis chronica	4.
Cephalalgia	2.	Lithiasis	3.
Tic dolozeux	4.	Levcorrhoëa	2.
Paralysis	6.	Dysmenorrhoea	3.
Irritatio spinalis	6.	Febris intermittens	6.
Epilepsia	2.	Rheumatismus	34.
Spasmi	3.	Arthritis	11.
Chorea	4.	Hæmorrhoids	3.
Hysteria	11.	Rachitis	10.
Hypochondria	4.	Chlorosis	11.
Catarrhus chronicus	5.	Scrofulosis	18.
Tuberculosis	7.	Debilitas	10.
Hypertrophia cordis	4.	Exanthemata chronica	4.
Cardialgia	8.	Fracturæ	2.
Diarrhoea	4.	Caries	3.
Obstructio alvi	5.	Contracturæ	3.
Helminthiasis	6.	Fistula ani	4.

Många af badgästerna hafva under badkuren begagnat hafsvattnet invertes. 15 personer hafva nyttjat utländska mineralvatten. 51 betalande och 48 icke betalande hafva druckit af den härvarande helsokällan af hvilka sistnämde 3 lidit af gikt, 9 af cardialgi, 16 af bleksot, 4 af hemorroider, 4 af hysteri, 8 af rhymatism, 7 af skrofler och 2 af mask. Under en del af badsaisonen hade Löjtnant *Modensvärd* etablerat en inrättning för sjukgymnastik som likväl obetydligt begagnades.

Följande sjukdomsfall der bruket af saltsjöbaden visade en utmärkt nytta omnämnas serskildt: Flickan *O.* från Tossene, 14 år gammal, liten och spenslig till växten samt aldrig menstruerad, intogs på länets sjukhus d. 17 Mars 1854 för convulsiones epileptiformes. Sjukdomen som redan varat längre tid hade af okänd anledning uppkommit. Vanligen 3 à 4 men stundom ända till 10 gånger om dagen, utan alla förebud, nedföll hon sanslös med bakåt böjdt hufvud och rygg, livid ansigtsfärg, förvridna anletsdrag, convulsiva ryckningar i extremiteterna, besvärad andedrägt men utan något skrik eller läte. Anfällen varade blott ett par minuter hvarefter vanligen fullt medvetande genast inträdde; men vissa dagar var hon emellan anfällen, som då voro sällsyntare, hvad hennes omgivning kallade "yr" då hon oupphörligt sprang omkring, småskrattade samt gaf förvända svar på framställda frågor. Vid undersökning af ryggen anmärktes inga ömmande kitor. Matlust, afföring och sömn naturlig. Under vistelsen på sjukhuset användes en mängd medel utan ringaste förbättring. Den 16 Juli utskrefs hon derifrån och emottogs samma dag såsom gratisbadande vid Gustafsberg der karbad af 36° samt gytteingnidningar i maggropen och långsamt ryggraden användes. Redan efter 4 à 5 bad blefvo anfällen mindre

täta så att de efter 15 bad alldeles uteblefvo och då efter badtidens slut ingen under-
rättelse om återfall ännu vid början af nästföljande Januari afhörts, så förmodas hon fort-
farande befinna sig frisk. (Badläkaren *Lönnner*).

Marstrands badinrättning utgöres af en äldre belägen på Koön, grundad omkring
år 1824, som består af 6 badrum och 20 boningsrum samt eges af enskild person och fort-
farande begagnas af 40—60 personer årligen, samt en yngre belägen å *Marstrandsön*,
grundad år 1843 genom ett bolag med en fond af 10,000 R:dr banko. Första året
bestod inrättningen endast af 4 badrum, men sedan har den årligen utvidgats så att den
nu erbjuder för varma bad 8 badrum och 4 duschrum samt för sjöbad 10 rum med 2
stora och 4 mindre badsumpar och 2:ne duschar; dessutom äro uppförde societets- och
restaurations-salonger, billardhus m. m. samt promenader och trädgårdsplanteringar anlagde.
Denna badinrättning begagnades år 1844 af ungefär 200 personer och har under sednare
åren besökts af 5—700 årligen. Under sednast förflutne 10-tal 1844—1854 har
Marstrands klimat och bad anlitats af 5—6000 personer främlingar. Under år 1854
från d. 4 Juni till d. 4 Okt. begagnades *Marstrand* af 6—700 främlingar, deribland 13
besvärades af frossa, 92 af bröstsjukdomar, 44 af underlivsåkommor, 39 af sjukdomar i
urogenitalorganerna, 40 af sjukdomar i ben och ledgångar, 5 af hudsjukdomar, 45 af
hæmotoser och 104 af nevrosor. (Badläk. *Hörlin*).

Strömstads badinrättning var under sommaren talrikt besökt. "Att uppgifva antalet
badgäster är mig icke möjligt alldenstund en del komma med föreskrifter från hemmava-
rande läkare och en del anmäler sig hos min Collega Dr *Winberg* som i flere år inne-
haft min nuvarande befattning". Under sommaren äro i nya badhuset utdelade 8,850
varma bad och i gamla 5,872 eller tillsammans 14,722 varma bad hvartill komma baden
i stadens 3:ne bassiner hvilka voro litigt anlitade. Af antecknade sjuke märkas 7 be-
häftade med gikt, 23 med rhymatism, 11 med bröstsjukdomar, 12 med åtskilliga nerv-
sjukdomar, 5 med lamhet och 11 med allmän svaghet. Af de med rhymatism behäftade
började de fleste med varma bad af 33—34° hvarifrån småningom nedgicks till 28 från
hvilket gradtal öfvergicks till bassinbad. En del af desse sjuke lemnade stället till utse-
endet friska och större delen förbättrade. Giktpatienter togo varma (34 å 35°) bad.
Tvenne med lamhet af apoplexi behäftade afreste oförbättrade men hos 3:ne med lamhet
af andra orsaker behäftade visade baden bättre resultat. Ibland de skrofulösa ledo de
fleste af scrophulös ögonfluss, några af körteluppsvällningar och i båda fallen visade baden
utmärkt nytta. På körtelansvällningar användes ofta med stor fördel gytta såsom omslag.
Ibland de bröstsjuke vore 5 behäftade med tuberculos. "Då man anser de salta baden
hafva menligt insflytande på börjande tuberkler, ja påskynda deras vidare utveckling, hafva
dessa patienter högst sparsamt eller icke fått begagna baden, utan blifvit hänvisade till
vistande på sjön och bergshöjderne deromkring, men huruvida hafsluften hindrar tuberkel-
afsättningen eller som andra påstå bidrager till resorberandet af redan afsatta, derom har
jag ännu förlitet erfarenhet att kunna fälla något säkert omdöme; påtaglig är emellertid
den fördelaktiga verkan som densamma har på den chroniska bronchiten den må vara
åtföljd af tuberkler eller ej". (Stads-läk. *Dahlman*).

Lysekils badinrättning har varit besökt af 145 badgäster deraf 94 förmögna och 54 fattige ibland hvilka sistnämnde 15 fått bada gratis. De sjukdomar för hvilka badorten besöktes voro: bröstsjukdomar, underlivslidanden, gikt och rhymatism, skrofler (2 fall), bleksot och menstruationsfel, blodgång (4 fall), lamheter och sinnessjukdomar.

(Prov.-läk. *Gammelín*).

Elfsborgs län. *Rostocks* brunn besöktes af 251 personer deribland 72 ståndspersoner och 179 allmoge, hvaribland 50 voro gratister. Ibland antecknade sjukdomar voro: cardialgi, pyrosis och gastrodyni 84, chlorosis 19, spinal-nevros, nevralsgi 19, rhymatism och gikt 34, skrofler 9 m. fl. Det förut lemnade omdömet om brunnens verksamhet har ej heller i år jäfvats.

(Brunnsläk. *Thunberg*).

Thorhults källa belägen å hemmanet Thorhults egor i Strengsered socken af Redvägs härad, ungefär midtemellan städerna Ulricehamn och Jönköping, har under flere år varit af allmogen i orten känd och begagnad såsom s. k. midsommarskälla och äfven en och annan sjukling der sökt helsa under iakttagande af den vanliga ceremonien att efter behörig tvättning offra någon småsak. Först år 1852 började några personer fästa närmare uppmärksamhet på källvattnets mineralhalt, dess ymniga vattentillgång och möjliga lämplighet för en brunnsinrättning. Platsen inköptes då af ett par förmögna hemmansegare och en mindre brunssalong och ett badhus med 2:ne rum uppfördes, hvarefter under följande år ett boningshus med 8 rum uppfördes. Det vatten som begagnas till baden ledes från källan till badhuset genom rännor och tyckes vattentillgången utgöra 50 à 60 kannor i timman; dock ökas vattnets mängd under regnväder. Källan är belägen vid nedra ändan af en större dymosse, men skiljd från denne genom en smal jordremsa af fastare beskaffenhet. Vattnet frampressas med någorlunda hastighet emedan den del af marken der källan framqväller ligger ett par fot lägre än mossen. Invid källan sprider vattnet kring sig en vidrig lukt. Dess eg. vikt vid + 15° är 1,0034. Enligt af *Bahr* anställd analys innehåller vattnet:

Kiselsyra	2,162.
Koksalt (med spår af svafvelsyradt kali)	1,233.
Kolsyrad jernoxidul	8,071.
Kolsyrad kalk	1,801.
Kolsyrad talk	0,653.
Organiska ämnen samt delar af vattnet som ej bortgått vid + 100°	3,146.
Vatten	9,982,934.
	10,000,000.

Vid analysen anmärktes att den erhållna jernoxiden visade spår af fosforsyra. — Under år 1854 har brunns- och badinrättningen varit begagnad af omkring 200 personer, deribland 30 ståndspersoner. Vattnet åstadkommer lätt congestioner och måste varsamt begagnas, antydande sig som ett af de starkare jernhaltiga vattnen i Sverige framför Porla och Medevi m. fl. Det har visat sig serdeles välgörande mot underlivsatonier, nevralsgi

neuralgier och hydremier m. m. hvilka efter sednaste kolera och rödsotsepidemier här ofta förekommit. Gyttjan på stället är ej närmare undersökt, men synes ej vara af utmärktare beskaffenhet. (Prov.-läk. *Heinrici* och *Sköldberg*).

Åhrbohls källa anlitas under sommaren af 20 ståndspersoner och 24 af allmoge och fattige, de fleste besvärade af dålig mage, rhymatism, frossa samt hvitsot och brunnsdrickningen syntes å de fleste hafva god verkan. (Prov.-läk. *Segerstedt*).

Fahlstedts källa å hemmanet Fahlskogs egor i Rångedala socken af Åhs härad har vid den kvalitativa undersökning som Sundhets-Collegium uppå begäran af brunns egare under året låtit anställa å insända prof af vattnet, befunnit innehålla: "en liten portion fri kolsyra, kolsyrad jernoxidul, en ringa quantitet kalk och talk samt spår af chlorföreningar, dervid jernhalten, som gaf vattnet en bläckaktig smak ej var starkare än den vanligen är i de i landet mera allmänt förekommande svagt jernhaltiga källorna" hvilket resultat blifvit d. 31 Juli bemälde egare meddeladt.

Alingsås helsobrunn har varit besökt af 48 personer. (Prov.-läk. *Varenius*).

Skaraborgs län. *Lunds* brunn har varit anlita af 120 ståndspersoner och 190 af allmoge. Skrofler, rhymatism, lamhet, digestionsfel, bleksot, menstruationsfel, frossor, mask och svaghet efter genomgångna febrar hafva varit de allmännast förekommande sjukligheter för hvilka brunnen anlitas och hos en stor del medfört förbättring. På *Jaquette Du Rietz* fattigförsörjning hafva 42 och på brunnsfattighuset 21 varit intagne, nemligen:

	Botade eller förbättrade.	Oförbättrade.	Summa.
Scrofulosis	9.	1.	10.
Nevrosis	1.	1.	2.
Cardialgi	3.	—	3.
Rheumatismus chron.	5.	1.	6.
Paralysi	5.	3.	8.
Spinalirritation	2.	2.	4.
Helmintiasis	3.	—	3.
Amaurosis	—	1.	1.
Coxalgi	2.	1.	3.
Cephalalgia chron.	1.	—	1.
Leocorrhoea	1.	—	1.
Summa	32.	10.	42.

(Brunnsintendenten *Huss*).

Östergöthlands län. Från *Medevi* brunn har till Collegium inkommit följande

Tabell öfver de å Medevi Brunns-Lasarett under sommaren år 1854 vårdade.

	Inkom- ne.	Botade eller förbättrade.		Utan för- bättring.		Döde.	Summa.
		m.	qv.	m.	qv.		
Epilepsia	8	—	2	1	5	—	8
Myelitis Chronica	9	3	3	1	2	—	9
Irritatio spinalis	3	1	2	—	—	—	3
Nevralgia intercostalis	3	—	1	—	2	—	3
Bronchitis Chronica	1	—	—	—	1	—	1
Anæmia	8	3	3	—	2	—	8
Scrophulosis	13	2	4	1	6	—	13
Gastralgia & Catarrhus Chron. ventriculi	97	19	62	4	12	—	97
Ulcus ventriculi	1	—	1	—	—	—	1
Hepatitis Chronica	1	—	—	1	—	—	1
Colitis Chronica	1	—	—	1	—	—	1
Helminthiasis	4	2	1	—	1	—	4
Chlorosis	60	—	45	—	15	—	60
Amenorrhoea & Dysmenorrhoea	9	—	6	—	3	—	9
Catarrhus Uteri & granulationes colli uteri	4	—	1	—	3	—	4
Incontinentia Urinæ	1	—	—	—	1	—	1
Rheumatismus & Arthritis	193	86	84	16	7	—	193
Arthrocace & Caries	62	38	10	8	6	—	62
Osphyitis Chronica	8	2	4	2	—	—	8
Rachitis	5	3	1	—	1	—	5
Tumor albus genu	3	1	1	1	—	—	3
Synovitis chronica	6	1	3	1	1	—	6
Periostitis	4	1	2	1	—	—	4
Anchylosis genu dextr.	1	1	—	—	—	—	1
Paralysis post Apoplexiam.	21	6	10	1	4	—	21
Hudsjukdomar	11	1	2	3	4	1	11
Alcoholismus Chronicus	1	1	—	—	—	—	1
Sinnessjukdomar	3	2	—	1	—	—	3
Ögonsjukdomar	24	8	9	4	3	—	24
Svaghet i någon extremitet efter yttre åkomma	4	2	2	—	—	—	4
Fistulæ	4	1	—	—	3	—	4
Ulcera cruris	12	—	6	3	3	—	12
Summa	585	184	265	50	85	1	585

Utaf de förbättrade eller botade hafva:

2	begagnat	brunnskur	vid	Medevi	förut,	under	5	år.
5	»	»	»	»	»	»	4	»
44	»	»	»	»	»	»	3	»
84	»	»	»	»	»	»	2	»
145	»	»	»	»	»	»	1	»
202 hade aldrig förr begagnat Medevi mineralvatten.								

Bland de oförbättrade, var detta förhållande:

9	hade	förut	begagnat	brunnen	under	2	år.
29	»	»	»	»	»	1	»
98 aldrig förr genomgått någon brunnskur.							

Hvad åldern vidkommer, voro

af de förbättrade:

under	45 år	.	.	.	.	.	.	.	.	38.
emellan	45—20	.	.	.	.	.	.	.	.	85.
»	20—30	.	.	.	.	.	.	.	.	126.
»	30—40	.	.	.	.	.	.	.	.	47.
»	40—50	.	.	.	.	.	.	.	.	51.
»	50—60	.	.	.	.	.	.	.	.	78.
öfver	60 år	.	.	.	.	.	.	.	.	24.

och af de oförbättrade:

under	45 år	.	.	.	.	.	.	.	.	12.
emellan	45—20	.	.	.	.	.	.	.	.	23.
»	20—30	.	.	.	.	.	.	.	.	39.
»	30—40	.	.	.	.	.	.	.	.	25.
»	40—50	.	.	.	.	.	.	.	.	13.
»	50—60	.	.	.	.	.	.	.	.	12.
öfver	60 år	.	.	.	.	.	.	.	.	12.

Bland de af Epilepsie lidande äro såsom förbättrade antecknade 2:ne kvinnor; af dessa hade den ena epileptiska anfall (rubricerade "Convulsiones epileptiformes" af den läkare som sände patienten till brunnen) emot hvarje menstruationsperiod; förbättringen bestod deri att, vid slutet af hennes brunnsdrinkning inställde sig menses utan att hon befann sig på något sätt illamående. Den andra af dessa patienter var en 22-årig ogift kvinna hvilken sedan många år lidit af epilepsie; patienten begagnade under 1853 års sommar högbrunnen, sade sig vid återkomsten till Medevi 1854, allt sedan förra brunns-sejouren icke haft — likasom hon ej heller under tiden för detta års brunnsdrinkning icke led af något anfall af sin sjukdom.

Iakttagelsevärdt tyckes mig vara att Spinal-irritationen (eller kanske riktigare: den symptomgrupp hvilken så benämnes) nu visar sig hos äfven de olyckligare lottade sam-

hällsklasserna; svårt nog är det väl mången gång för läkaren att kunna utfinna denna sjukdoms essentialitet. Inom min verkningskrets har jag dock tyckt mig oftast kunna spåra den såsom beroende af någon sjuklighet inom genital-systemet; de befinna sig — dessa patienter — nästan alla väl af det starkaste jernhaltiga vattnet, och hafva också deraf gjort ett ymnigt bruk.

Under samma rubrik har jag sammanfört den rent nervösa affectionen af ventrikelns slemhinna och catarrhus chronicus ventriculi, af de skäl att båda — om än den förstnämnda i högre mån — haft nytta af mineralvattnet, och äfven derföre att då man först får en sjukdomshistoria motsvarande dessa (lasarets-) patienters uppfattningsförmåga, och sedermera endast under 3:ne veckor ser patienten, torde det mången gång vara svårt nog att bestämma den differentiella diagnosen. Amiralkällan i förening med Högbrunnen hafva fortfarande visat den nytta de uti nämnde åkommor göra, och det betydliga antalet förbättrade bekräftar detta.

En ogift, 23-årig qvinna sedan Januari månad 1854 af mig vårdad för Ulcus ventriculi, visande sig genom längre tid förutgående cardialgiska och dyspeptiska symptom, samt slutligen en flera gånger dagligen påkommande blodkräkning, hade serdeles magrat då hon infann sig vid Medevi, och under 6 veckors tid begagnade Carlsbader-vatten med den följd att alla kräkningar upphörde, cardialgien och de dyspeptiska symptomerna minskades betydligt, hvilket allt fortfor 7 månaders tid, hvarefter kräkningar — ehuru hvarken så ihållande som förr ej heller innehållande blod — ånyo infunnit sig.

Bland de under Uterin-catarrh nämnda, fanns äfven en 35-årig, ogift qvinna, hvilken 1853 inställde sig vid Medevi, djupt nedslagen, för att rådfråga sig rörande möjligheten att blifva befriad från en orm om hvars vistande i tarmarne hon var så fullt viss att ingen motsägelse kunde öfvertyga henne om motsatsen; hon återvände till sitt hem synnerligen bedröfvad öfver att ej något föreskrefs henne mot ormen; 1854 återkom hon till Medevi för att — emot uterin-catarrh — begagna mineralvattnet, nu — till min förvåning — genom eget raisonnement öfvertygad att "bela orm-historien var inbillning".

Under rubriken Paralysis post Apoplexiam, har jag infört 24 personer; dervid bör jag likväl anmärka att sannolikt knappast hälften af dessa paralyssier varit beroende af apoplexie; men då hos åtminstone en del af dem apoplexie tydligen förutgått, och då uti allmogens uppgift om sjukdomsorsaken oftast förekommer "slag" (ehuru de kanske lika ofta ej veta hvad de dermed förstå), så har jag låtit uppgiften qvarstå, ehuru med den reservation att sannolikt en stor del af dessa förlamningar bero på rheumatisk orsak.

Af ögonsjukdomar hafva vårdats 7 conjunctiviter, 4 psorophthalmi, 4 keratiter, 4 synchisis, 1 glaucom, 2 med amblyopie, 1 med staphyloma pellucidum corneæ och 7 med cataracta behäftade. Att ingen af nyssnämnde patienter utgjorde föremål för behandling med mineralvatten, behöfver väl ej anmärkas. Conjunctivitis granulosa är en bland Östergötthlands allmoge ganska vanlig åkomma, utan att jag derföre anser mig hafva skäl anse den såsom mera endemisk här än på många andra trakter af vårt land. Af keratikerna botades 3:ne, förbättrades 4; under sednare hälften af året har jag mot den ulcererande

formen af keratitis ofta användt iod-fumigationer, hvilka nästan alltid tyckts mig hafva underhjelpat verkan af öfrige medel. Den af synchisis lidande var en omkring 40 års man, hvilken äfven var behäftad med cataract; hans cataract å venstra ögat opererades — för flera år tillbaka — i hufvudstaden, medelst depression, men linsen steg åter upp; 1853 verkställdes åter depression i högra ögat af mig: under 3:ne månader låg linsen på sin plats i ögats botten, men uppsteg derefter åter, så att den nu — allt efter hufvudets olika ställning sväflar upp och ned. Men äfven då linsen icke ligger i synaxeln, ser ej patienten till följe af en så komplett upplösning och fördunkling af corpus vitreum att retina icke det ringaste kan skönjas medelst ögonspegeln.

Sällan får man se ett Staphyloma pellucidum Corneæ så lika utvecklad på båda ögonen som hos den här antecknade mannen; sjelf kunde han, om hithörande antecedentia, icke lemna någon annan uppgift än den att han varit behäftad med ögonsjukdomen allt sedan sin barndom; orsaken kunde här ej heller vara den af *Mackenzie* antagna, ty i trots af den noggrannaste undersökning med loupe, kunde ej det ringaste spår till ärr efter föregånget ulcus här finnas; till och med staphylomets spets var fullkomligt klar, i trots af den friction som genom öfre ögonlockets rörelser derå åstadkoms; patienten var fullkomligt blind och förblef det oaktadt repeterade punctioner af cornea, samt der-efter anbragt compression.

Af de 7 för Cataract opererade utskrefvos 6 antingen botade eller förbättrade; den 7:de, en 69 års gumma, fick en särdeles stark reaktion som genom antiphlogistica häfdes, återkom ännu en gång och — fastän något mindre intensiv — dock fortfor vid tiden då lasarettet tillslöt; jag anser henne derföre såsom oförbättrad.

Den af Hepatitis lidande, var äfven angripen af ascites, och fick ej ens försöka att begagna mineralvatten.

Summan af de personer hvilka under år 1854 begagnade Medevi brunn, uppgår till 4,629. (Brunnsintendenten *Ekström*).

Från *Himmelstalunds* brunn har brunnsläkaren *Åberg* ingifvit en förteckning utvisande att brunnsгästernes antal utgjort 221, deribland 70 behäftade med dyspepsia, 22 med indigestio, 21 med hysteria, 18 med scrophulæ.

Calmare län. Om *Södra Vi* helsobrunn nämnes endast att densamma varit besökt af 323 personer, mest allmoge, synnerligast för rheumatiska krämpor och indigestionsolägenheter samt till efterkur för frossor. (Prov.-läk. *Bergenkint*).

I Misterhults socken på gården *Nynäs* har Hr *B. Berman* anlagt en inrättning för vattenkur. Den har hittills varit föga begagnad och nästan endast af allmoge. Den har dock i flere fall lennat goda resultat. (Prov.-läk. *Darin*).

I årsberättelsen från Calmare distrikt nämnes: "under sommaren var jag anmodad att undersöka 2:ne källor en i Ljungby socken och en i Förlösa. Begge äro mycket svagt jernhaltiga och innehålla inga andra beståndsdelar (kolsyra, kalk, chloresalter, svavelmetaller) om ej högst obetydligt organiska ämnen, hvilket antydes af svag opalisering med nitr. argent. Utom dessa brukas en i Christvalla socken och en i Söderåkra, hvilkas

halt jag ej närmare känner. Ehuru Ronneby här på orten eger största förtroende och mycket anlitas af allmoge härifrån, anser jag dock de nämnda källorna vara af ganska stor nytta för de omkringboende i synnerhet de fattigare som ej hafva råd att göra några längre resor, och äfven ofta i anseende till sin ringa jernhalt ganska tjenliga, emedan de lättare fördragas vid dålig digestion". (Prov.-läk. *Söderbaum*).

Jönköpings län. "Lannaskede helsobrunn besöktes under sommaren af inalles 400 brunnsgäster, deribland 30 å lasarettet intagne personer af hvilka nära $\frac{3}{4}$ voro qvinnor. Af nämnde antal voro 20 behäftade med reumatiska och arthritiska åkommor, 4 med bleksot, 3 med skrofulös caries, 1 med skrofulös uppdrifning af halsens körtlar, 1 med spiralirritation samt 1 med anæmi efter långvarig frossa. Utom 2:ne hade ingen af dem förut begagnat Lannaskede brunn. Resultatet af kuren var att af de med reumatiska och arthritiska åkommor blefvo 15 återställda, 4 betydligt förbättrade och 1 oförbättrad; alla med bleksot blefvo så betydligt förbättrade att jag har all anledning tro att de efter hemkomsten småningom återfingo sin hälsa". Äfven de öfrige uppgifvas till största delen hafva vunnit betydlig förbättring. (Brunnsläkaren *Miltopé*).

Holzby brunn besöktes af 285 personer deraf 69 ståndspersoner, 182 allmoge och 34 fattighjon hufvudsakligen lidande af samma sjukdomar som de hvilka förlidet år derstädes sökte hjälp och till en del bestående af samma personal serdeles hvad allmogen beträffar. Till desse utdelades 1,323 gyttebad, 1,172 varma bad, 105 salta bad och 172 kalla douchbad eller inalles 2,272 bad. "Omständigheterna hafva ej medgifvit att i detalj iakttaga verkan af Holszby vatten i de serskilda sjukdomar mot hvilka det prisas såsom verksamt. Gytthan anses mycket välgörande mot reumatiska lidanden, chlorosis och neuralgie m. m. (Badläkaren *J. F. Liedholm*).

Kronobergs län. *Ljunga* helsobrunn och kallvattenkuranstalt anlidades under året af omkring 400 personer. "Förtroendet till kallvattenkuren blir med hvarje år större". (Prov.-läk. *Billengren*).

Vid Tjurkö af Agunnaryds socken finnes en mineralkälla som enligt Provincialläkarens anmälan under sommaren begagnats af 80 personer, dock utan serskild läkares tillsyn. Någon undersökning å vattnet härstädes är ej heller ännu anställd.

(Prov.-läk. *Billengren*).

Hallands län. *Warbergs* saltsjöbad "har utom af på stället och närmast omkring boende, varit begagnad af 552 främmande personer. För lidande af allmän svaghet har förbättring visat sig redan under de badandes vistande här. 5 personer hafva blifvit återställda från lamhet och 6 förbättrade. För skrofler hos barn hafva baden visat sig högst välgörande, hvarvid tillika saltsjövatten druckits om morgnarne. Många hafva mot kroniska bröstlidanden rönt förbättring af inandning af saltsjölufven". På stället beredda artificiella mineralvatten hafva begagnats af 74 personer. (Badläkaren *Arrhenius*).

Blekinge län. *Ronneby* brunn har varit begagnad från d. 15 Juni till d. 1 Aug. af 1,148 personer af hvilka 154 ståndspersoner, 668 allmoge, 160 fattige be-

tälände och 24 fattige som njutit underhåll samt 145 som hemtat vatten. Ibland desse hafva 294 varit behäftade med rheumatism och gikt, 155 med bleksot, 113 med åtskilliga underlivsåkommor, 8 med lefversjukdom, 142 med nervsjukdomar — deribland 9 med fallandesot — 91 med skrofulösa och rachitiska åkommor, 17 med masksjukdomar, 13 med oordningar i månadsreningen, 8 med frossa, 35 med lamhet, 7 med sinnessjukdomar (manie) och 42 med allmän svaghet af åtskillige orsaker.

Af brunnsgästerne hafva

589	begagnat	brunnen	1	år.
252	»	»	2	»
163	»	»	3	»

I hänseende till könet voro

592	af	qvinkön	och
412	af	mankön.	

I hänseende till åldern voro af allmogen och fattigpersonalen

30	under	10	år.
74	emellan	10—20	år.
245	»	20—30	»
168	»	30—40	»
119	»	40—50	»
76	»	50—60	»
38	derutöfver.		

Med hänsyn till brunns- och badkurens verkan uppgifvas 137 hafva lemnat brunnen friske, 232 förbättrade och 34 oförbättrade och de öfrige hafva ej deraf rönt bestämd verkan eller lemnat brunnen utan att nämna derom. Härvid erinras att allmogen endast undantagsvis lemnar läkaren någon upplysning om sitt helsotillstånd vid affärden från brunnen.

Af de betalande brunnsgästerna hafva varit

från Blekinge	389.
» Calmar	157.
» Småland	140.
» Skåne	82.
» Östergöthland	15.
» Södermanland	3.
» Westmanland	4.
» Upland	1.
» Nerike	1.
» Westergöthland	1.
» Göteborg	6.
» Gestrikland	3.
» Gottland	2.

De fattige hafva hufvudsakligen varit från Blekinge och Småland.

Stålbaden hafva i år blifvit begagnade af 2—300 personer och på alla visat en stärkande och lifvande inverkan; flere lyckade kurer hafva förekommit.

(Brunnsintendenten *Hellman*).

Carlshamns helsobrunn har under året varit begagnad af 223 personer hvarjemte 26 druckit varma och 11 kalla artificiella mineralvatten. (Stads-läk. *Witt*).

Malmöhus län. *Ramlösa* brunn. Härifrån hafva summariska rapporter detta år inkommit omfattande både åren 1852, 1853 och 1854. Med anledning af de förändringar som snart förestå i afseende på förvaltningen af denna helsovårdsanstalt torde följande historiska upplysningar *) derom böra hänföras: Ramlösa brunn, som är belägen $\frac{1}{2}$ mil från Helsingborg, har sedan väl $1\frac{1}{2}$ århundrade varit begagnad som helsobrunn.

Efter det Prof. *Döbelius* i Lund med anledning af det välgörande inflytande Ramlösa källvattnet utöfvat på de af fältsjukdomar utmattade soldater som voro i trakten af denna källa stationerade samt sedermera pröfvat dess helsosamma verkan i åtskilliga kroniska sjukdomar, förmådde han 1706 General-Guvernören *M. Stenbock* att låta rödja platsen kring sjelfva källan, hvilket verkställdes af ryska fångar så att brunnen kunde öppnas 1707, hvarefter den under vård först af *Döbelius* och sedermera af *Kilian Stobeus d. ä.* till år 1742, *Stobeus d. y.* till 1757, *J. Lindhult* till 1759, derefter af *Eberhard Rosén* till 1796, *P. Unge* till 1808, *E. Z. Munck af Rosenschöld* till 1840 och *F. W. Bågenholm* (till 1853) samt *Netzler* (sedan 1854) varit såsom helsovårdsanstalt oafbrutet anlitad.

Det lilla område inom hvars gränser helsokällan med brunnsalen och brunnspromenaden äro belägne, synes hafva genom frivilliga sammanskott af brunnsbesökande blifvit på 1700-talet inlöst från N:o 2 i Westra Ramlösa by och å den äldsta tillgängliga karta, upprättad 1798 af *Björkegren* och gillad af Kongl. Maj:t d. 28 Aug. s. å. öfver byggnadsplanerna med underlydande egor till Ramlösa brunn, upptages bland dessa ägor sjelfva helsokällan med detta lilla område. Redan i medlet af förra seklet uppträder Konungens Befallningshafvande å Kronans vägnar såsom målsman för helsokällan med nämde territorium samt stadgar afgiften för densammas begagnande. Alltsedan kronohemmanet N:o 2 omkring år 1813 blef skatteköpt af *Achates v. Platen* hvilken då redan var arrendator af Ramlösa helsobrunn med tillbehör, har samma hemmandel varit med brunnsens öfriga egendom förenad så att någon tvist om eganderätten till den å ett kronohemman ursprungligen upptagna och anlagda helsokällan samt brunnspromenaden, icke ifrågakommit. Sedan Konungens Befallningshafvande uti underdånig skrifvelse d. 27 Jan. 1796, under anförande att Ramlösa helsobrunn skulle kunna tillskynda landet anseelig båtnad i anseende till dess nära belägenhet med Danmark hvarest helsobrunnar ej finnas, men att utrymme saknades för nödige inrättningar och boningshus vid brunnen, hemställt om inlösande för Kronans räkning af N:o 4 $\frac{1}{2}$ mantal Köpinge och dess anslående till byggnadsplats vid brunnen,

*) Denna helsobrunns äldre historia kan läsas i den åren 1853 och 1854 i Helsingborg utgifna tidskriften *Skåne*, första Serien N:o 19 och följande.

brunnen, resolverade Kongl. Maj:t d. 25 Febr. 1796 att detta hemman finge inlösas till Kronan och användas till "*utrymme, byggnadsplatser och nödiga inrättningar vid Ramlösa helsobrunn*" hvarjemte Konungens Befallningshafvande anbefalldes inkomma med förslag till sådana inrättningar och anstalter hvarigenom brunnen bäst kunde försättas i ett stånd som svarade emot densammas fördelaktiga läge och emot vattnets godhet. Det inköpta hemmanet utbröts från Köpinge bys egor till ett omfång af femtio tunnland hvilka tillades den gamla brunnsplatsen. Det anbefallda förslaget som afgafs 1797, gick derpå ut att ett bolag borde bildas hvilket, emot *åtnjutande af de vid brunnen fallande inkomster*, ägde att bekosta nödige byggnader samt iståndsätta och underhålla brunnen på ett sätt som svarade mot ändamålet, hvilket Kongl. Maj:t, efter det Kammar-Collegium och Collegium blifvit hörde, genom Kongl. Brevet d. 5 April s. å. biföll och ansåg instämma med den afsigt hvarföre Köpingehemmanet blifvit inlost samt föreskref i sammanhang härmed, att bolaget skulle bildas genom aktieteckning, hvarje aktie ej större än $33\frac{1}{2}$ specie samt att Kronan blef aktieegare för ett belopp af 4000 R:dr specie (motsvarande köpeskillingen för N:o 4 Köpinge), i anledning hvaraf Landshöfdingen och dess efterträdare i embetet anbefalldes att Kronans rätt och talan vid bolagets sammankomster bevaka. Sedan 505 aktier blifvit tecknade hölls första bolagsstämman d. 16 Juli 1798, då beslöts att byggnaderna vid brunnen skulle anläggas i enlighet med ofvannämnde, af bolaget godkända och sedermera af Kongl. Maj:t gillade plan och direktionen egde att upplåta byggnadsplatser åt hvilken det vara må emot årlig afgift (3 R:dr specie) till bolagets kassa för hvarje tomt. Genom Kongl. Resol. d. 21 Aug. 1798 blefvo bolagsreglorna stadfästade och emot åtnjutande af de för brunnens begagnande inflytande medlen förpligtades bolaget att bestrida kostnaderna till brunnens iordningsättande och underhåll och genom Kongl. Resol. d. 15 Juli 1801 erhöll Ramlösa helsobrunn sina s. k. *privilegier*, innefattande bland annat rättighet att genom val föreslå brunnsintendent, om hvars skicklighet Collegium Medicum derefter borde yttra sig, hvarefter Kongl. Maj:t utan att nödvändigtvis hålla sig vid förslaget, ville utnämna den som Kongl. Maj:t finner vara till sysslan skickligast, hvartill kom, genom Kongl. Resol. d. 4 Maj 1802, rättighet till värdshusrörelse i huset N:o 1, hvilket under brunnsterminen är gästgifvaregård, derifrån skjuts kan af brunnsgästerna requireras mot allmän vanlig skjutslega. — Sedan man emedlertid funnit olämpligheten af en bolagsförvaltning sådan den ägde rum vid denna sjukvårdsanstalt, beslöts vid bolagsstämman d. 6 Sept. 1805, att på 50 års tid öfverlåta dispositionsrätten af brunnsinrättningen med der-till hörande inventarier, egor och byggnader till *Achates v. Platen* uppå vissa vilkor som genom Kongl. Brevet d. 9 Juni 1808, stadfästades och hvilken dispositionsrätt sedermera öfverläts från en innehafvare till en annan; uuder hvilken tid arrendatorerne dels efter hand inlöste största delen af de befintliga aktierne, dels inköpte närliggande hemmansdelar i Vestra Ramlösa och en tomt i Helsingborg med tillhörande bad- och theaterhus, dels ock låtit uppföra flere byggnader samt vidtaga viktiga förbättringar som höjde egendomens värde i det hela på samma gång som källan, hvilken i sjelfva verket var det värdefullaste, trängdes i bakgrunden och kom, jemte åtföljande jordlott, att anses blott som ett bihang

till de anläggningar den framkallat, tills omsider år 1854 Pål Nilsson i Rågahörstad (mot 105,000 R:dr r:gs) öfvertog hela ifrågavarande possession.

Sedan största delen af aktierne öfvergått på en hand upplöstes direktionen och dess åliggande öfverflyttades på disponenten. År 1826 förordnades Kongl. Maj:t en serskild direktion för fattigvården och förvaltningen af det genom Carl Johans frikostighet uppförda sjukhuset för medellösa sjuka brunnsgäster, utgörande denna direktion af landshöfdingen, brunnsintenden, brunnsdisponenten, församlingens kyrkoherde, en räkenskapsförare samt under brunnstiden 2:ne af brunnsgästerna. Genom Kongl. Resol. d. 27 Febr. 1830 höjdes afgifterne för helsovattnets begagnande så att förmögne ståndspersoner betala 3 R:dr, mindre förmögne ståndspersoner 1 R:dr 24 sk., förmögne af handtverksklassen och allmogon 36 sk. o. s. v.

Den 6 Sept. 1855 tilländagår v. *Platens* rättssinnehafvares arrendetid, då hvarje aktieegares rätt att påstå det egendomen skall uppå förut bestämda villkor (mot ersättningsskyldighet för tillkomne byggnader, förbättringar och inventarier samt till inköpte jordgor) till bolaget återlemnas. Vid d. 13 Aug 1853 af vederbörande domhafvande hållen värdering efter bankomethod, befanns totalvärdet å hemmanen med derå uppförde brandförsäkrade byggnader uppgå till 89,985 R:dr 36 sk. 8 rst. banko.

Vid Ramlösa finnas 2:ne mineralkällor hvilka tillsamman gifva 127½ kanna vatten i timman. Den ena utspringer från en 3:ne famnar hög sandstensklippa, den andra ett stycke derifrån närmare jorden. Brunnen öppnas för allmänheten vid midsommartiden och hålles öppen i 2:ne serskilda termer af 4 veckor hvardera. Af byggnader nämnas brunnsbuset med 2 salonger, ett hus med salong för beredning och servering af artificiella mineralvatten, ett lasarett med 4 stora salar och en lokal för fattige brunnsgästers inhyssande, rum för läkaren, och apothek jemte kokinrättning för bespisningen, ett större hotel med danssal, matsalar, konversationsrum och boningsrum för brunnsgäster samt en mängd serskilda byggnader för sistnämnde ändamål. I Helsingborg eger Ramlösa sitt eget badhus dit en omnibus hvarannan timma afgår. En mängd brunnsgäster hyra också rum i den närbelägna byn der välmående bönder inrättat snygga logement.

Enligt *Berlins* analys innehåller Ramlösa vatten, som vid + 11° C. har eg. vikt 1,000206, på 16 uns:

Chlorkalium	0,0299 gran.
Chlornatrium	0,2173 »
Svafvelsyrad kalk	0,1981 »
Kolsyrad kalk	0,4224 »
Kolsyrad talk	0,1129 »
Kolsyrad jernoxidul	0,1206 »
Kolsyrad manganoxidul	0,0176 »
Lerjord	0,0115 »
Kiselsyra	0,1797 »
	1,3100 gran.

Vätesvafva finnes icke deri; af kolsyregas endast så mycket som fordras för att hålla en del af de kolsyrade salterna upplöst.

Under brunnsterminen år 1852 anlätades Ramlösa brunn af 891 personer så väl betalande som fattige, deribland 318 upptages såsom friske, 408 såsom förbättrade och 165 såsom ohulpne. Deraf voro 334 män och 557 qvinnor. De sjukdomar hvarmed brunnssökande mest voro lidande utgjorde arthrititis 72, rheumatismus 125, (deraf 44 friske och 68 förbättrade), cardialgi 125 (deraf 95 friske och 28 förbättrade), chlorosis 73, hæmorrhagia uteri 10 (deraf 6 friske), reningsfel 35 (deraf 29 friske), leucorrhé 17, frossor 15 (alla friska), hypochondri 32, convulsioner och spasmer 37, epilepsi 7, coxarthrocace 25, gonarthrocace 16, caries och necrosis 30, scrophulosis 44, contracturer i extremiteterna 29, ryggradskrökningar 20, ophthalmier 14 (alla friske), lamheter 19 (deraf 14 förbättrade), binnikemask 5 (alla friske), helminthiasis 11 (deraf 2 friske).

Under brunnsterminen år 1853 anlätades brunnen af 706 personer så väl betalande som fattige, deribland 309 upptagas som friske, 350 som förbättrade och endast 47 såsom ohulpne. Deraf voro 264 män och 445 qvinnor. Af förekommande sjukdomar voro arthrititis 48, rheumatism 112 (deribland 45 friske och 62 förbättrade), cardialgi 116 (deraf 76 friske och 36 förbättrade), chlorosis 67 (deraf 47 friske och 19 förbättrade), reningsfel 25 (deraf 24 förbättrade), leucorrhé 8 (deraf 6 friske), frossor 5 (alla friske), hypochondri 35 (deraf 16 friske och 19 förbättrade), convulsioner 30 (deraf 14 friske och 14 förbättrade), epilepsi 5, coxarthrocace och gonarthrocace 35, caries och necrosis 23, scrophulosis 65 (deraf 13 friske och 51 förbättrade), contracturer 27 (deraf 3 friske och 14 förbättrade), ryggradskrökningar 15, ophthalmier 11 (alla friske), hæmorrhagia uteri 6 (deraf 4 friske), binnikemask 10 (alla friske), helminthiasis 7 (deraf 5 friske).

(Brunnsintendenten Prof. A. Bruzelius).

Under brunnsterminen 1854 besöktes brunnen af 804 betalande och 267 fattige eller inalles 1,068 gäster, ibland hvilka 254 uppgifvas hafva blifvit "förbättrade", 288 rönt någon förbättring och 526 förblifvit oförbättrade. Ibland dessa voro 408 män och 660 qvinnor. De sjukdomar hvarför brunnen anlätades voro hufvudsakligen gikt och rheumatism 194, cardialgi 176, chlorosis 66, diverse nervsjukdomar 53, åtskilliga underlivsåkommor 112, scrofulösa och rachitiska åkommor 206, sjukdomar i könsorganerna 48, mask 35 och lamhet 11. Af dessa begagnade 597 brunnskuren första året, 310 under andra året och 144 för tredje gången. Med hänsyn till åldern voro:

under 10 år	59.
från 10—20 år	227.
» 20—30 »	286.
» 30—40 »	208.
» 40—50 »	165.
» 50—60 »	91.
öfver 60 år	31.

Af hela antalet voro 73 betalande ståndspersoner, 728 betalande allmoge. De 267 fattige erhöilo alla fri brunnsskickning och bad, medikamenter och läkarevård, 130 fingo fri sängplats på lasarettet. 1,368 fria matportioner utdelades, för hvilka fattigkassan betalade 309 R:dr 43 sk. banko. Matutdelningen sker i fattigläkarens närvaro.

(Brunnsintendenten *Netzler*).

Äldre uppgifter om brunnen: Beskrifning om Ramlösa helso- och surbrunns uppfinnande af *Döbelius*. Något om Ramlösa brunn af *Unge* i Läk. och Naturforsk. Tom. XV 1803, sid. 177—199.

Från *Adolfsbergs* brunn,
 » *Söderköpings* bad,
 » *Södertelge* bad,
 » *Särö* bad

har ingen berättelse till Collegium inkommit.

E) Sjukvården vid Fängelserna.

Änskönt serskild redogörelse härför finnes tryckt i Kongl. Styrelsens öfver fängelser och arbetsinrättningar afgifne "underdåniga Berättelse om fångvården för år 1854" torde här i korthet böra anföras: att helsotillståndet inom rikets fängelser under detta år öfverhufvud varit i någon mon gynsamare än under nästföregående år, änskönt äfven nu kolera och derjemte rödsot förekommit ibland fångpersonalen likasom ibland den fria befolkningen i landet.

Summan af vårdade sjuke inom rikets straff- och arbetsfängelser, kronoarbetskompagnierna och länsfängelserna uppgick under året till 6,343 ibland hvilket antal 295 afledo. Dessa summor understiga med 298 vårdade och 127 döde föregående årets.

Ibland de sjukdomar som under året talrikast förekommit och förorsakat den hufvudsakliga mortaliteten må nämnas: *Febrar*, mest typhösa och gastriska hvilka förekommit i 455 fall och medfört 24 dödsfall; — *Frossor* som nu alltsedan år 1854 herrskat inom fängelserna och år 1853 med dubbla antalet öfverstigit de föregående årens, hafva år 1854 fortfarande ökats, så att deras antal uppgått till 985 eller 284 mera än nästföregående år, dock utan dödsfall; — *Bröstinflammationer* som minskat i intensitet ehuru ej i antal, i det deraf förekommit 318 med 27 döde, företrädesvis vid straff- och arbetsfängelserna samt kronoarbetskompagnierna; — *Koppor*, hvaraf endast förekommit 10 fall på qvinnofängelset i Stockholm med ett dödsfall och 3:ne vid kronoarbetskompagniet vid Carlsborg; — *Kolera*, som började under höstmånaderna och afstannade med vinterns inbrytande samt under denna tid angrep 103 personer deraf 44 afledo, nemligen vid

Långholmen 74 sjuke med 28 döde, vid Norrmalms qvinnofängelse 12 sj. med 6 döde, vid Rindön 16 sj. med 10 döde och i Carlshamns cellfängelse 4 sjuke utan dödsfall; — *Rödsot*, som eljest inom fängelserna sällan förekommit, men detta år visat sig i 121 fall med 31 dödsfall (eller 25 proc.) hufvudsakligen vid kronoarbetafskompagnierna på Carlsborg eller rättare bland det vid Borghamns stenbrott förlagda manskapet, der mer än hälften insjuknade och 12 proc. afledo — 97 sjuke och 23 döde. Sjukdomen utbröt här under sista dagarna af December 1853 och upphörde i medlet af Februari 1854; vid kronoarbetafskompagniet i Carlskrona 13 sjuke med 5 döde; vid Rindön 6 sjuke med 3 döde och i Carlstads cellfängelse 5 sjuke utan dödsfall; — *Diarrheer*, hvilka liksom föregående år lemnade de talrikaste sjukdomsfallen, nemligen 1,052 med 43 dödsfall.

Ibland kroniska sjukdomar som mera allmänt förekommit inom fängelserna märkas *vattusot* — 113 sjuke med 33 döde — och *lungsot* — 307 sjuke med 61 dödsfall. *Skörbjugg* har under detta år nedgått till 39 sjukdomsfall, deraf 10 vid Långholmen och 6 i Malmö, utvisande detta att de förändringar i afseende på utspisning, logement och ändamålsenlig beklädnad som blifvit vidtagne, utöfvat ett välgörande inflytande till undanrödjande af denna tillförene i fängelserna i betydlig grad förekommande sjukdom.

Sinnessjukdomarne hafva under året ytterligare minskats så att deraf endast anmärkts 16 lindrigare fall och af *sjelfmord* har förekommit endast ett fall samt 2 misslyckade försök dertill.

6. Sammandrag *)

af rapporter om de å rikets samtliga offentliga sjukinrättningar vårdade veneriske sjuke.

Vid 1854 års början voro på samtliga sjukinrättningar qvarliggande 745 med veneriska sjukdomar och saltfluss behäftade sjuka. Under året inkommo 4,787, utskrefvos 4,796 och 736 qvarlägo till år 1855. Fördelningen af de på hvarje sjukinrättning intagne, inhemtas af nedanstående förteckning A), hvilken derjemte uti serskilda kolumner upptager såväl sjuknummern för åren 1851, 1852 och 1853, som medeltalet af sjuknummern för qvinqvennium 1847—1851.

A) Förteckning öfver de på rikets offentliga sjukinrättningar åren 1851, 1852, 1853 och 1854 intagne veneriske sjuke och med saltfluss behäftade, jemte uppgift på sjuknummerns medeltal under qvinqvennium 1847—1851.

	Årliga medeltalet under qvinqvennium 1847—1851.	År 1851.	År 1852.	År 1853.	År 1854.
<i>Första Afdelningen:</i>					
Stockholms Garnisons-Sjukhus	341,4	365	376	385	388
Flottans Sjukhus i Carlskrona	106,8	63	47	66	123
Götha Artilleri-Regementes Sjukhus i Göteborg	72,2	86	45	73	45
Summa	520,4	514	468	524	556
<i>Andra Afdelningen:</i>					
Stockholms Stads civila Kuranstalter	793,6	674	962	991	1,064
Summa	793,6	674	962	991	1,064
<i>Tredje Afdelningen:</i>					
Östersunds Kurhus	15,4	13	14	8	3
Fahlu d:o	52	43	47	44	73
Uppsala d:o	57	61	87	85	90
Philipstads d:o	12,8	24	8	13	5
Westerås d:o	52,6	46	68	79	82
Eskilstuna d:o	23,6	11	17	16	20
Örebro d:o	61	62	129	139	135
Carlstads d:o	182,8	235	138	118	167
Wenersborgs d:o	79,8	129	70	65	93
Borås d:o	73,6	79	126	95	127
Mariestads d:o	108,2	102	116	135	96
Wadstena d:o	126,2	179	224	181	155
Jönköpings d:o	116,2	84	142	106	93
Wexiö d:o	100,8	76	86	83	112
Lunds d:o	169,8	198	198	221	314
Summa	1,231,8	1,342	1,470	1,388	1,565

*) Berättelsen uppsatt af Collegii vice ombudsman.

	Årliga medel- talet under qvinquennium 1847—1851.	År 1851.	År 1852.	År 1853.	År 1854.
<i>Fjerde Afdelningen:</i>					
Piteå Kurhus	15	9	16	23	36
Umeå d:o	9,2	7	25	18	17
Hernösands d:o	14,2	14	48	103	120
Sundsvalls d:o	18,8	25	32	42	49
Hudiksvalls d:o	25	42	22	14	14
Söderhamns d:o	11,8	9	15	15	10
Gefle d:o	39,4	32	14	83	53
Stockholms Läns d:o	67	49	55	55	76
Nyköpings d:o	67	45	50	37	53
Norrköpings d:o	56,6	70	70	109	111
Westerviks d:o	54,8	55	43	61	58
Calmar d:o	135	140	121	117	167
Borgholms d:o	17,6	18	22	15	9
Wisby d:o	21,4	16	18	31	28
Carlskrona d:o	170,4	186	141	127	218
Christianstads d:o	218,4	109	162	172	148
Uddevalla d:o	80,4	92	129	115	124
Göteborgs d:o	135,4	137	173	234	227
Warbergs d:o	18,4	17	15	16	20
Halmstads d:o	36,4	36	39	37	63
Summa	1,209,2	1,108	1,210	1,424	1,601
Summa i alla afdelningarne	3,755	3,638	4,110	4,327	4,786

Antalet af de år 1854 på dessa sjukinrättningar intagne, med veneriska sjukdomar och saltfluss behäftade sjuke, har således varit större än samma antal under något af de tre närmast föregående åren och öfverstiger ifrågavarande antal för 1853 med 459 och medeltalet af intagne under qvinquennium 1847—1854 med icke mindre än 4,034 personer. Tillökningen beror på ett ökad antal af sjuka inom alla, men förnämligast inom tredje och fjerde afdelningarne.

Ett provisoriskt kurhus måste i Stockholm öppnas d. 6 Januari och tillslöts d. 4 Maj. Det öppnades åter d. 28 Nov. och fortfor ännu vid årets slut. Derigenom att åtskilliga patienter skickats från det ordinarie till det provisoriska kurhuset, och tvärtom, vid det sednares öppnande och tillslutande, hafva icke mindre än 48 stycken blifvit i tabellerna upptagna såsom *obotade*, ehuru de endast blifvit såsom sådana *till annan sjukinrättning förflyttade*. Den uppgifna sjuknummern i 2:dra afdelningen har äfven härigenom blifvit något större, än den i verkligheten varit, emedan åtskilliga af dessa från det ena till det andra sjukhuset förflyttade patienter blifvit räknade 2:ne gånger.

Af de under året å Stockholms stads kurhus intagna qvinnor, hafva 149 uppgifvit sig smittade af personer, som afrest från staden.

Öfverfältläkaren vid Kongl. Flottans sjukhus i Carlskrona anser det stora antalet af inkomne patienter derstädes under år 1854 icke böra tillskrifvas sjukdomens större all-

mänlighet inom orten eller staden, enär sjukhuset till icke obetydlig del i detta hänseende blifvit riktadt dels af till orten anlände förhryrde sjömän, dels af från eskadern hemkomne matroser, jungmän och marinsoldater, som från annor ort medfört sjukdomen.

Kurhusläkaren i Borås anför, att, sedan utrymmet numera å kurhuset blifvit större, ett ovanligt stort antal patienter, lidande af bensår, sökt och erhållit inträde derstädes, hvarigenom underhållsdagarnes antal öfverhufvud för hvarje patient blifvit större än vanligt.

I Wexjö uppgifves den veneriska sjukdomen hafva visat sig i tilltagande, troligen till följe deraf, att kommunikationen med de angränsande sjöstäderna under sommaren varit lifligare än vauligt.

I Carlstad hoppas man på den veneriska sjukdomens minskning, sedan antalet af kringresande handlande, som förut nästan uteslutande spredde sjukdomen i provinsen, från städerna mera aflägsna orter, de sednare åren betydligt aftagit.

Kurhusläkaren i Halmstad anför, att det med mer än $\frac{1}{2}$ mot föregående år förökade sjukantalet hade till stor del sin grund deri att sjukdomen blifvit inrotad uti en större by i Edsberga socken, dit den blifvit förd af en sig der vanligen uppehållande landt-handlare, och hvarifrån till kurhuset inkommo 17 personer, af hvilka de flesta varit i flera månader nedsmittade, innan de blefvo å kurhuset intagne.

De bifogade tabellerne Litt. *B, C, D, E, F, G* innehålla:

Sammandrag af rapporterne öfver de med venerisk sjukdom och saltfluss behäftade sjuke, hvilka blifvit vårdade på rikets offentliga sjukinrättningar år 1854;

Sammandrag af rapporterne öfver de med saltfluss behäftade sjuke, hvilka blifvit intagne på rikets offentliga sjukinrättningar under åren 1851, 1852, 1853 och 1854.

Sjukdoms-symptomerna beräknade i procent efter antalet af de under åren 1851, 1852, 1853 och 1854 å de serskildta afdelningarnes kurinrättningar intagne veneriska sjuke;

Antalet af de under åren 1851, 1852, 1853 och 1854 å de serskildta afdelningarnes kurinrättningar botade, obotade och döde veneriske sjuke, jemte procentuppgift på för de botade använde kurmetoder;

Procentuppgift på kurmethoderna för de botade åren 1851, 1852, 1853 och 1854 jemte medeltalet af underhållsdagar för hvarje kurmethod under samma år; samt

Sjukantal och recidiver jemte de sednares procentförhållande till det förra åren 1851, 1852, 1853 och 1854.

B) Sammandrag af rapporterna öfver de med Venerisk sjukdom och Saltfluss behäftade sjuke, hvilka blifvit vårdade på rikets offentliga sjukinrättningar år 1854.

	1:sta Afdeln.	2:dra Afdeln.	3:dje Afdeln.	4:de Afdeln.	Summa.
A) Veneriske sjuke:					
Qvarliggande från år 1853	71	181	263	199	714
Intagne under året	556	1,064	1,516	1,524	4,660
" för första gången eller smittade ånyo	503	1,027	1,408	1,390	4,328
" med Recidiver efter dietkur	10	16	48	52	126
" " " efter mercurialbehandling	14	9	49	55	127
" " " efter lokalbehandling och andra kurer	29	12	11	30	82
Summa	627	1,245	1,779	1,726	5,377
Utskrifne under året	571	1,065	1,520	1,524	4,680
Botade genom dietkur	184	734	738	469	2,125
" " mercurialbehandling invärtes använd	114	56	371	526	1,067
" " " utvärtes med rökning	3	—	21	27	51
" " " " med smörjning	—	—	2	4	6
" " " blandad in- och utvärtes	33	107	22	173	335
" " lokalbehandling och andra kurer	236	107	333	309	985
Obotade	1	48	10	4	63
Döde	—	13	23	12	48
Qvarliggande till år 1855	56	189	259	202	697
Summa	627	1,245	1,779	1,726	5,377
Sjukdoms-symptomerna hos de under året intagne:					
Primitiva: Flytning från Genitalia (urethritis, balanitis, vaginitis)					
Sår å Genitalia	315	682	693	743	2,433
Epididymitis	42	70	13	41	166
Bubo	70	191	41	106	408
Consecutiva: Utslag, fläckar					
Sår i mun, svalg och näsa	16	91	420	497	1,024
" å kroppen	2	36	99	126	263
Condylomer och sår vid anus	30	210	378	325	943
Testiculus venereus	1	1	28	4	34
Benvärk, benknölar, benröta	6	10	53	38	107
Underhållsdagarne hafva uppydd till:					
För Botade: genom dietkur	7,278	33,141	45,974	21,454	107,847
" " " mercurialkurer	12,368	11,723	21,205	38,585	83,881
" " " lokalbehandling och andra kurer	5,862	4,851	18,720	10,330	39,763
För Obotade	28	3,314	1,359	137	4,838
För de under året döde	—	520	1,380	841	2,741
För de vid årets slut qvarliggande	2,428	11,025	14,958	8,624	37,035
Summa	27,964	64,574	103,596	79,971	276,105
Medeltal på år för hvarje vårdad sjuk	44,6	51,8	58,2	46,3	51,3
B) Med Saltfluss (Radesyge) behäftade:					
Qvarliggande från år 1853	—	—	19	12	31
Intagne under året	—	—	50	74	124
Summa	—	—	69	86	155
Utskrifne: Botade	—	—	44	64	108
Obotade	—	—	1	3	4
Döde	—	—	2	2	4
Qvarliggande till år 1855	—	—	22	17	39
Summa	—	—	69	86	155
Underhållsdagarnes antal	—	—	9,405	6,379	15,784
Medeltal på år för hvarje vårdad sjuk	—	—	136,3	74,1	101,9

C) Sammandrag af rapporterna öfver de med Saltfluss (Radesyge) behäftade sjuke, hvilka blifvit intagne på nedanstående rikets offentliga sjukinrättningar under åren 1851, 1852, 1853 och 1854.

	Öfverliggande från år 1850.	Intagne.					Under de fyra åren utskrifne			Öfverliggande till år 1855.	Underhållsdagar på alla 4 åren.
		1851.	1852.	1853.	1854.	Summa.	botade.	obotade.	döde.		
<i>Första Afdelningen:</i>											
Stockholms Garnisons-Sjukhus	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	147
Flottans Sjukhus i Carlskrona	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	94
Götha Artilleri-Regementes Sjukhus i Göteborg	1	2	—	—	—	3	3	—	—	—	
Summa	1	3	1	—	—	5	5	—	—	—	241
<i>Andra Afdelningen:</i>											
Stockholms Stads civila Kuranstalter	2	2	1	—	—	5	5	—	—	—	319
Summa	2	2	1	—	—	5	5	—	—	—	319
<i>Tredje Afdelningen:</i>											
Östersunds Kurhus	1	1	—	—	—	2	2	—	—	—	
Fahlu d:o	—	6	—	—	—	6	6	—	—	—	729
Upsala d:o	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	52
Filipstads d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Westerås d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Eskilstuna d:o	—	3	8	6	5	22	19	1	—	2	1,582
Örebro d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Carlstads d:o	13	50	31	20	13	127	105	—	10	12	22,414
Wenersborgs d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Borås d:o	1	7	—	3	1	12	9	1	2	—	1,994
Mariestads d:o	2	16	8	—	7	33	22	5	3	3	5,141
Wadstena d:o	4	13	15	9	10	51	41	5	1	4	4,889
Jönköpings d:o	5	12	8	5	3	33	32	1	—	—	3,730
Wexiö d:o	1	15	9	7	11	43	40	—	2	1	3,366
Lunds d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Summa	27	123	79	51	50	330	277	13	18	22	43,897
<i>Fjerde Afdelningen:</i>											
Piteå Kurhus	4	1	5	3	4	17	16	—	—	1	2,196
Umeå d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Hernösands d:o	—	—	—	3	—	3	2	1	—	—	216
Sundsvalls d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Hudiksvalls d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Söderhamns d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Gefle d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Stockholms läns d:o	2	4	2	—	1	9	9	—	—	—	1,118
Nyköpings d:o	1	7	—	—	—	8	8	—	—	—	772
Norrköpings d:o	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	20
Westerviks d:o	—	—	—	—	14	14	9	—	—	5	1,417
Calmare d:o	2	5	7	13	11	38	37	—	—	1	3,064
Borgholms d:o	1	2	6	3	4	16	12	2	—	2	2,251
Wisby d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Carlskrona d:o	1	12	19	5	14	51	44	4	1	2	4,339
Christianstads d:o	4	8	2	5	—	19	13	4	2	—	2,333
Transp.	15	39	41	33	48	176	151	11	3	11	17,726

	Transp.	Öfverliggande från år 1850.	Intagne.					Under de fyra åren utskrifne			Öfverliggande till år 1855.	Underhållsdagar för alla åren.
			1851.	1852.	1853.	1854.	Summa.	botade	obotade.	döde.		
Uddevalla Kurhus		15	39	41	33	48	176	151	11	3	11	17,726
Göteborgs d:o		1	5	7	8	16	37	31	—	—	4	2,476
Warbergs d:o		1	5	4	7	8	25	—	—	—	2	1,740
Halmstads d:o		—	2	—	1	2	5	5	—	—	—	226
Summa		17	51	52	49	74	243	210	11	5	17	22,168
Summa Summarum		47	179	133	100	124	583	497	24	23	39	66,625

D) Sjukdoms-symptomerna beräknade i procent efter antalet af de under åren 1851, 1852, 1853 och 1854 å de särskildta afdelningarnes kurinrättningar intagne Veneriske sjuke.

Afdelningarne.	Sjukdoms-symptomerna.									
	Primitiva.					Consecutiva.				
	Flyttning från gentalta.	Sår å geni- talia.	Epididymitis.	Bubo.	Ulsår, fläc- kar.	Sår i mun, svalg och näsa.	Sår på kroppen.	Cordylomer och sår vid anus.	Testiculus ve- neritus.	Benmärk, Benkråsar.
<i>Första Afdelningen:</i>										
År 1851	45	45,2	9,5	12,5	0,58	3,1	0,19	4,5	—	0,19
» 1852	41,3	61	7,4	21,4	0,4	2,7	0,4	3,4	0,4	0,2
» 1853	23,8	59,2	3	20,0	1,0	2,8	0,17	6,2	—	—
» 1854	38,8	56,6	7,5	12,59	3,05	2,8	0,35	5,3	0,17	1,07
<i>Andra Afdelningen:</i>										
År 1851	31,2	6,4	6,6	24,4	5,5	6,4	1,1	11,7	—	0,7
» 1852	27,3	73,6	6,4	22,0	4,2	3,4	1,2	9,5	0,1	0,3
» 1853	27,9	68,1	6,2	17,9	6,7	7,06	2,9	18,8	—	0,8
» 1854	28,6	64	6,5	17,9	8,5	8,5	3,3	19,7	0,09	0,9
<i>Tredje Afdelningen:</i>										
År 1851	18	42,9	0,4	1,7	10,1	35,7	6,8	26,7	1,9	4,7
» 1852	18,6	42,6	1,2	2,5	7,4	29,5	6,9	23,8	2,9	2,9
» 1853	16,9	42	0,4	3,8	6,3	32,5	7,1	20,2	2,6	3,2
» 1854	13,1	45,7	0,8	2,4	6,9	27,7	6,5	24,0	1,8	3,4
<i>Fjerde Afdelningen:</i>										
År 1851	18,2	44,5	3,8	3,5	7,6	32,3	6,3	24,9	0,8	2,1
» 1852	19,5	36,0	4,4	5,4	7,9	28,8	8,5	25	0,6	3,8
» 1853	18,3	40,3	4,2	6	7,4	26,4	8	24,5	0,4	4
» 1854	14,5	48,0	2,6	6,9	6,5	32,5	8,2	21,2	0,2	2,4

E) Antalet af de under åren 1851, 1852, 1853 och 1854 å de särskilda afdelningarnes kurinrättningar botade, obotade och döde Veneriske sjuke, jemte procent-uppgift på de för de botade använda kurmetoder.

Afdelningarne.	Utskrifne.			Begagnade kurmetoder för de botade.				
	Botade.	Obotade.	Döde.	Utan merkur.			Med merkur.	
				Diætkur.	Lokalbehandling och andra kurer.	Summa procent.		
<i>Första Afdelningen:</i>								
År 1851	502	—	—	35	53	88	12	
» 1852	470	1	—	45,3	38,7	84	16	
» 1853	491	—	—	41,7	40	81,7	18,3	
» 1854	570	1	—	32,3	41,4	73,7	26,3	
<i>Andra Afdelningen:</i>								
År 1851	615	—	4	87,6	2,4	90	10	
» 1852	925	—	5	85,3	2,7	88	12	
» 1853	953	12	5	84,26	1,47	85,73	14,27	
» 1854	1,004	48	13	73,1	10,7	83,8	16,2	
<i>Tredje Afdelningen:</i>								
År 1851	1,165	11	25	49,5	20,2	69,7	30,3	
» 1852	1,279	18	18	50,1	22,2	72,3	27,7	
» 1853	1,298	14	32	51,9	22,1	74	26	
» 1854	1,487	10	23	49,6	22,4	72	28	
<i>Fjerde Afdelningen:</i>								
År 1851	1,065	11	13	28,8	18,3	47,1	52,9	
» 1852	1,093	6	23	24,1	19,6	43,7	56,3	
» 1853	1,342	5	13	23,9	23,6	47,5	52,5	
» 1854	1,508	4	12	31,1	20,5	51,6	48,4	

F) Procent-uppgift på kurmethoderna för de botade åren 1851, 1852, 1853 och 1854, jemte medeltal af underhållsdagar för hvarje kurmethod under dessa år.

	Utan merkur.						Med merkur.	Underhållsdagar.
	Diækur.	Underhållsdagar.	Lokalbehandling.	Underhållsdagar.	Summa.	Underhållsdagar.		
År 1851	47,7	47,9	21,2	35,1	68,9	43,5	31,1	52,6
» 1852	50,5	52,1	18,7	37,6	69,2	48,1	30,8	51,4
» 1853	49	52,2	20	37,9	69	48,09	31	58,9
» 1854	46,5	50,8	21,6	40,4	68,1	47,8	31,9	57,5

G) Sjukantal och recidiver, jemte de sednares procentförhållande till det förra åren 1851, 1852, 1853 och 1854.

	Intagne sjuke.	Recidiver.		Recidiver efter		
		Summa.	Procent.	dietsk.	merkurial- kur.	lokaltbe- handling.
År 1851	3,638	254	7	7,06	10,13	5,03
» 1852	4,110	253	6,1	4,9	10,1	5,8
» 1853	4,327	267	6,1	4,9	8,3	7,7
» 1854	4,663	335	7,2	5,9	8,7	8,3

7. Helso- och Sjukvården vid Armén och Flottan *).

a) Sammandrag af rapporter om Bevärings-mönstringarne i riket år 1854.

Af de ifrån vederbörande läkare inkomne rapporter om besigtningar å beväringsmanskapet år 1854 utvisa följande 2:ne sammandrag förhållandet såväl i allmänhet som särskildt för hvarje län, N:o 1 beträffande årets 1:sta klass, samt N:o 2 dem af öfriga 4 klasser, hvilka under de nästföregående årens mönstringar antingen uteblifvit, och således icke tillförene undergått besigtning, eller hvilkas definitiva approbation eller kassation måst af en eller annan orsak göras af förnyad besigtning beroende.

*) Referent: Med.-Råd. Engberg.

års 1:sta klass, upprättad enligt de vid mönstringarne förda anteckningar.

besigtigade.												Frånvarande.					Summa Summarum.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											
de för												Ingångne i tjänst som medför befrielse.	Af åskiltige orsaker.	Sjuka.	Döde.	Summa frånvarande.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												
domar.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												
VI. i Locomotions-organerna.						VII. i huden.						Summa närvarande.	Summa casserade.	C) Andra orsaker, såsom vanförd m. m.	B) Udemålighet.	Utslag och skorf.	Benskr.	Skrofutsa m. fl. sårader.	Syphilis.	Missbildningar.	Ofärdighet efter yttre skador.	Snehet i rygg-rad o. bröskor.	Höft- m. fl. led-gångs-sjukdom.	Slapphet i musk-lerna.	Contracturer och Ankyloser.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																			
—	9	19	68	22	15	4	51	17	78	24	41	7	39	29	41	13	32	13	4	7	5	14	3	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

1,065

2:dra med 5:te klasser, upprättad enligt de vid mönstringarne förde anteckningar.

besiktigade.											Frånvarande.							Summa Summarum.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							
de för											Övergångne i tjänst som medför befrielse.	Af åtskillige orsaker.	Sjuka.	Döde.	Summa frånvarande.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																										
domar																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
VI. i Locomotions-organerna						VII. Huden.					Summa närvarande.	Summa cesserade.	C) Andra orsaker såsom vanfrägd m. m.	B) Undermålnghet.	Utslag och skorff.	Bensår.	Skrofulosa m. fl. särnader.	Syphilis.	Missbildningar.	Ofärdighet eller yttre skador.	Snedhet i ryggrad o. bröstkorg.	Höft- m. fl. ledgångs-sjukdom.	Slapphet i musklerna.	Contracturer och Ankyloser.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
—	1	4	16	3	2	—	18	3	6	4	9	5	1	8	4	—	—	—	—	—	5	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Tabellen N:o 1 angående bevärmingsmanskapets 1:sta klass har summan af ynglingar födde år 1833, hvilka år 1854 uppnått bevärmingsåldern, och sålunda blifvit till mönstrings undergående uppförda 32,878, motsvarande 64,889 proc. af de i riket, med undantag af Gottland, förstberörde år födde af mankön, eller något fördelaktigare än medelförhållandet under nästföregående 10 år, hvilket utgjort 64,04 procent.

Vid mönstringarna hafva inställt sig 29,855, hvilka undergått besigtning, hvaremot 3,023 icke iakttagit inställelse, deraf 588 till följd af inträde vid armén, 2,027 utan att förfall uppgifvits, 325 i anseende till sjukdom och 83 hafva anmälts vara, efter anteckningarnas upprättande, med döden afgångne. Förhållandet mellan när- och frånvarande är såsom 90,81 till 9,19; medelförhållandet närmaste 10 åren såsom 91,6 till 8,4.

Af de besigtigade hafva 18,396, motsvarande 61,65 procent af de närvarande, befunnits friska och färdiga samt blifvit approberade, 4,058, eller 13,59 procent ännu icke målfyllande blifvit ställde på tillväxt; 1,688, eller 5,12 procent såsom tillfälligt sjuke eller svaga blifvit ställde på förbättring och 5,713, motsvarande 19,84 blifvit kasserade för åtskilliga i Tab. under särskildta rubriker angifna sjukdomar, och 700 eller 2,34 procent till följd af andra orsaker icke kunnat antagas, nemligen 669 i anseende till afgjord undermålighet samt 31 varit vanfrägdade.

Antalet af approberade, ställda på tillväxt eller förbättring och kasserade har detta år de särskildta länen emellan visat följande procent-förhållande:

	Approberade.	Ställde		Kasserade.
		på tillväxt.	på förbättring.	
Wästernorrlands Län	81,8	4,9	2,6	10,7
Upsala d:o	80,5	4,9	1,9	12,7
Norrbottnens d:o	77,5	7,4	2,6	12,5
Wästerbottnens d:o	73,1	7,4	6,0	13,5
Jämtlands d:o	72,8	5,6	0,0	21,6
Wästmanlands d:o	72,1	13,7	3,8	10,4
Götheborgs och Bohus d:o	70,5	16,4	2,3	10,8
Stockholms stad	69,3	10,9	7,9	11,9
Stockholms län	67,7	12,3	6,4	13,6
Malmöhus d:o	67,7	11,2	1,9	19,2
Stora Kopparbergs d:o	63,4	12,4	6,5	17,7
Jönköpings d:o	63,3	16,7	4,7	15,3
Blekinge d:o	61,6	17,2	5,9	15,3
Södermanlands d:o	61,3	13,6	3,5	21,6
Kronobergs d:o	61,2	9,0	4,8	25,0
Hallands d:o	60,0	20,0	5,0	15,0

	Appro- berade.	Ställde		Kasse- rade.
		på till- växt.	på för- bättring.	
Christianstads län	59,9	12,6	7,4	20,1
Wärmlands d:o	57,4	16,1	5,9	20,6
Elfsborgs d:o	56,9	9,2	6,3	27,6
Östergöthlands d:o	55,2	15,7	9,0	20,1
Nerikes d:o	55,2	16,3	7,0	24,5
Gefleborgs d:o	54,5	5,3	14,7	25,5
Calmare d:o	53,8	17,2	4,5	24,5
Skaraborgs d:o	42,4	25,0	8,7	23,9

Tabellen N:o 2 redogör för besigtningarne af årets 4 äldre klasser, åren 1832—1829 födde ynglingar, hvilka vid föregående årens mönstringar blifvit ställde på tillväxt eller förbättring eller, till följd af uteblifvande, icke undergått besigtning. Summan af de i detta afseende antecknade uppgår till 9,575, deraf 6,923, eller 72,3 procent, närvarit och besigtigats, men 2,652, 27,7 procent uteblifne, nemligen 205 inträdde i krigstjänst, 2,274 utan uppgifven orsak, 85 i anseende till sjukdom och 88 hade anmälts döde.

Af de besigtade approberades 2,248 = 32,47 procent, 1,916 = 27,68 procent, befunnos ännu undermålige och 279 = 4,03 procent för tillfället sjuke eller svage, ställdes på ytterligare tillväxt eller förbättring. och 2,483 = 35,82 procent kasserades, deraf 1,065 = 15,38 procent af de besigtigade, i anseende till sjukdom och 1,407 = 20,32 procent för afgjord undermålighet och dvärgväxt; 8 vanfrägdade blefve förbigångne.

Procentförhållandet af sjukdomarna såsom kassations-orsaker bland Beväringsskyldige år 1854.

	Första klassen.	Öfrige klasser.
Sinnes-sjukdomar (Fatuitas, Melancholie etc.)	3,90	2,63
Kroppsliga nerv-lidanden (Epilepsie, Paralysis etc.)	4,00	3,28
Fel på synen (af alla slag)	7,74	5,91
Döfstumhet	0,68	0,18
Fel på hörseln, lomhördhet	4,75	5,63
» » tal- och tugg-organerne	0,54	0,37
Tubercler i Lungorna	5,20	10,42
Kronisk Lung-Katarrh m. fl. Lungsjukdomar	2,25	5,72
Organiska hjertsjukdomar	1,95	1,69
Anevrismer och Varices	0,66	0,47

	Första klassen.	Öfriga klasser.
Sjukdomar i mage och tarmar	0,25	0,94
» i lefver och mjälte	0,64	0,28
» i njurar och blåsa	0,14	0,65
Bräck och Prolapsus	6,48	2,81
Allmän svaghet	4,96	40,32
Kontrakturer och Ankyloser } af reumatisk orsak }	10,79	10,04
Slapphet i musklarna	2,21	0,84
Höft- m. fl. ledgångs-sjukdomar	5,02	2,25
Snedhet i ryggrad och bröstorg	3,03	1,59
Ofärdighet efter yttre skador	20,75	18,12
Missbildningar	4,24	2,44
Syphilis	0,04	0,00
Skrofulösa m. fl. sårnader	1,15	1,60
Bensår	7,06	9,48
Kroniska hudsjukdomar	1,23	2,25

Af de detta år af alla klasser approberades hela antal, 20,644, hafva 2,436, eller 11,8 procent, medelst lega afbördat sig beväringsspligten, hvilken utväg mäst anlåtats i Elfsborgs län, der legokarlarnas antal utgjort 28,3 procent, dernäst i Göteborgs och Bohus län 20,2 procent; Hallands 19,2; Blekinge, Skaraborgs och Nerikes län 15; Stockholms stad och Kronebergs län 13; Västmanlands 11½; Jönköpings, Calmar, Gefleborgs och Wärmlands län 10; Stockholms och Jämtlands län 9; Östergötlands, Södermanlands, Stora Kopparbergs, Västernorrlands, Västerbottens, Malmöhus och Norrbottens län mellan 8½ och 7 procent; Upsala län nära 6 procent; minst i Christianstads län med 2,3 procent.

b) *Sammandrag af rapporter rörande sjukvården vid Armén.*Årsrapport från Kongl. Allmänna Garnisons-Sjukhuset i Stockholm
år 1854.

Regementen och Corpsen.		Öfverliggande fr. år 1853.	Inkomme.	Summa.	Utgånge.	Döde.	Öfverliggande till år 1855.	Summa.
Officerare af Kongl. Svea Lif-Garde		—	1	1	1	—	—	1
» » Svea Artilleri		—	1	1	1	—	—	1
» » Götha Artilleri		—	4	4	4	—	—	4
» » Wendes Artilleri		1	1	2	2	—	—	2
» » Lif-Regementets Dragon-Corps		—	2	2	1	—	1	2
» » Jemtlands Häst-Jägare		—	1	1	1	—	—	1
» » Första Lif-Grenadier-Regemente		—	1	1	1	—	—	1
» » Lif-Bevärings-Regementet		—	1	1	1	—	—	1
» » Jönköpings Regemente		1	—	1	1	—	—	1
» » Nerikes Regemente		—	1	1	1	—	—	1
» » Helsinges Regemente		—	1	1	1	—	—	1
» » Ingeniör-Corpsen		—	3	3	3	—	—	3
» » Majits Flotta		1	5	6	6	—	—	6
» Afskedad af Kongl. Wendes Artilleri		—	1	1	—	1	—	1
Civil-Ingeniörer från Mariebergs Lärverk		—	2	2	2	—	—	2
Manskap af Kongl. Svea Lif-Gardet		43	363	406	352	10	44	406
» » Lif-Gardet till Häst		10	78	88	74	3	11	88
» » Andra Lif-Gardet		24	399	423	372	10	41	423
» » Svea Artilleri		47	539	586	526	7	53	586
» » » 3:dje Depot-Comp.		—	1	1	1	—	—	1
» » Fyrverkar-Corpsen		1	16	17	15	2	—	17
Af Kongl. Lif-Bevärings-Regementets Corporaler		—	9	9	7	2	—	9
» » » Soldater		—	8	8	8	—	—	8
» » Lif-Gardets till Häst Beväring		—	2	2	2	—	—	2
» » Andra Lif-Gardets »		—	1	1	1	—	—	1
» » Svea Artilleriets »		—	4	4	4	—	—	4
» » Aggerhus Jägare-Detachment		—	13	13	11	1	1	13
» » Lif-Regementets Dragon-Corps		—	1	1	1	—	—	1
» » Smålands Husar-Regemente		—	1	1	—	—	1	1
» » Skånska Dragon-Regemente		1	1	2	2	—	—	2
Manskap af Kongl. Första Lif-Grenadier-Regementet		2	—	2	2	—	—	2
» » Andra »		—	1	1	1	—	—	1
» » Westgötha Regemente		—	1	1	—	1	—	1
» » Dahls Regemente		—	9	9	8	1	—	9
» » Helsinges Regemente		—	1	1	1	—	—	1
» » Södermanlands Regemente		—	1	1	1	—	—	1
» » Wermlands Fält-Jägare		—	2	2	2	—	—	2
» » Norrbottens »		—	1	1	1	—	—	1
» » Jemtlands »		—	1	1	1	—	—	1
» » Flottans Canonier-Corps		—	28	28	22	1	5	28
» » » Rotebåtsmän (Stockholms station)		8	263	263	228	17	18	263
» » » » (Carlskrona station)		—	19	19	15	1	3	19
» » » Telegraf-Corpsen		—	1	1	—	1	—	1
» » » Norrska Flottans matrosor		—	33	33	33	—	—	33
Afskedade från Garnisons-Regementena		—	10	10	9	1	—	10
Summa		139	1,824	1,963	1,726	59	178	1,963

Sjukdomar.	Överlifvande fr. år 1853.	Inkomme.	Summa.	Utgånge.	Döde.	Överlifvande till år 1855.	Summa.
Nervfeber	4	28	32	26	4	2	32
Gastrisk feber	2	38	40	38	—	2	40
Katarrhalfeber	5	84	89	85	—	4	89
Rheumatisk feber	—	22	22	21	—	1	22
Messling	—	73	73	73	—	—	73
Rosfeber	—	3	3	1	—	2	3
Skarlakansfeber	—	1	1	—	—	1	1
Frossa	12	383	395	363	—	32	395
Inflammation i lungor och lungsäckar	10	160	170	136	19	15	170
» i hjertat och hjertsäcken	—	9	9	8	—	1	9
Pås-sjuka	—	32	32	32	—	—	32
Halsfluss	—	4	4	4	—	—	4
Inflammation i hjernan	—	1	1	—	1	—	1
Blodslag	—	1	1	—	1	—	1
Congestion till hjernan	—	10	10	8	—	2	10
Organiskt fel i hjernan	1	—	1	—	1	—	1
Sinnessvaghet	1	—	1	1	—	—	1
Fyllerigalenskap	—	3	3	3	—	—	3
Kronisk Alkohols-sjukdom	—	5	5	5	—	—	5
Fallandesot	—	8	8	5	—	3	8
Lamhet	1	5	6	4	—	2	6
Neuralgie	—	5	5	2	—	3	5
Hypochondrie	—	1	1	—	—	1	1
Magflen	—	3	3	2	—	1	3
Kroniska bröstsjukdomar	5	64	69	45	15	9	69
Lungbrand	—	3	3	—	3	—	3
Organiskt fel i hjertat	—	2	2	2	—	—	2
Inflammation i mage, tarmar och bukhinnor	3	14	17	14	3	—	17
Diarrhé	1	63	64	64	—	—	64
Kolerin	—	12	12	12	—	—	12
Sporadisk kolera	—	7	7	7	—	—	7
Epidemisk kolera	—	8	8	8	—	—	8
Rödsot	—	2	2	1	1	—	2
Organisk sjukdom i levern	2	—	2	2	—	—	2
Gulsot	—	3	3	3	—	—	3
Brights njur-sjukdom	2	14	16	9	3	4	16
Vattusot	—	3	3	2	—	1	3
Bulnad i högra njurens cellväf	—	1	1	1	1	—	1
Kräfta i underlifvet	—	1	1	1	1	—	1
Kronisk rheumatism	1	17	18	14	—	4	18
Skörbjugg	—	4	4	8	1	—	4
Transp.	50	1,097	1,147	1,003	54	90	1,147

Sjukdomar.	Överliggande fr. år 1853.	Inkomne.	Summa.	Utgångne.	Döde.	Överliggande till år 1853.	Summa.
Transp.	50	1,097	1,147	1,003	54	90	1,147
Kontusioner, luxationer, sår, bulnader, kyl- och brännskador . . .	17	170	187	157	5	25	187
Ögonsjukdomar	1	11	12	12	—	—	12
Öronsjukdomar	—	4	4	2	—	2	4
Höftsjuka	—	1	1	1	—	—	1
Vattenbräck	—	2	2	2	—	—	2
Sjukdomar i urinvägarna	—	9	9	9	—	—	9
Tarmbräck	—	1	1	1	—	—	1
Benbrott	—	13	13	12	—	1	13
Bensår	6	56	62	56	—	6	62
Kroniska hudsjukdomar	11	197	208	199	—	9	208
Veneriska sjukdomar	54	386	440	395	—	45	440
Summa sjukdomar	139	1,947	2,086	1,849	59	178	2,086
Under året inkomne personer	—	1,824	—	—	—	—	—
» » utgångne	—	—	—	1,724	—	—	—
Summa personer	139	1,824	1,963	1,726	59	178	1,963

Underhållsdagar för året 63,178.

Medeltal af sjuke per dag 173,00.

Medeltal af underhållsdagar för hvarje person 32,18.

» » » sjukdom 30,35.

Under året afskedade:

	Af Svea Lifgarde.	Af Lif- gardet till Häst.	Af Andra Lifgarde.	Af Svea Artilleri.	Summa.
För Lungsot	2	—	—	1	4
» Brights njursjukdom	—	1	—	—	1
» Uppdrifning af testiklarne	1	—	—	—	1
» Lamhet i venstra sidan	1	—	—	—	1
» Ofärdighet i högra armen	1	1	—	—	2
» Tuberkler i testiklarne	—	—	1	—	1
Summa	5	2	2	1	10

På Allmänna Garnisons-Sjukhuset hafva, jemlikt hvad föregående sjukförslag utvisar, under loppet af år 1854 vårdats 1,963 personer, af hvilka 139 voro qvarliggande från föregående år, 1,824 under året intagits, 1,726 såsom friska eller förbättrade utskrifvits och 59 å sjukhuset aflidit. Vid årets utgång qvarlägo således 178 under behandling.

Af förenämnde sjuka voro 28 officerare, till större delen tillhörande Mariebergs läroverk; 406 voro underofficerare, korporaler eller gardister af Svea Lifgardet, 423 af Andra Lifgardet och 88 af Lifgardet till häst; 586 tillhörde Svea Artilleri samt 17 Fyrverkare-corpsen. Antalet af de sjuka som tillhört Stockholms ständiga garnison uppgår således til 1,520 personer, af hvilka 32 aflidit. Öfriga sjuka tillhörde förnämligast Kongl. Maj:ts Flotta, bland hvars 282 å sjukhuset intagne rotebåtsmän 18 aflidit; 33 matrosor intogos tillhörande Norrska marinen.

Underhållsdagarne hafva uppgått till 63,178, af hvilka 1,357 tillhöra officerare, 1,070 underofficerare, 50,644 manskap af ständiga garnisonen och 10,110 manskap af främmande corpser. Till ofvanstående böra läggas 688 underhållsdagar för kolera-afdelningen, hvarigenom totalsumman af underhållsdagar blir 63,866. För den ständiga garnisonen fördelas underhållsdagarne så att

Svea Lifgardet räknar å sjukhuset	15,157	och å kolera-afdelningen	99.
Andra Lifgardet	»	»	» 190.
Lifgardet till häst	»	»	» 32.
Svea Artilleri och Fyrverkarecorpsen	18,603	»	» 197.
Afskedade från Stockholms garnison	201	»	» —
	<u>50,644</u>		<u>548.</u>

Största sjuktilförseln å sjukhuset ägde rum under Maj månad, då 274 sjuka intogos och den lägsta under Oktober månad då de intagnas antal inskränkte sig till 96.

Medeltalet af vårdade sjuka på dag, som för hela året uppgår till 173,0 af hvilka 138,7 tillhöra hufvudstadens ständiga garnison, har, sammanställt med dödsantalet, under de särskilda månaderna, varit följande:

	Medeltal sjuka på dag.	Döde.
Januari	162,9	2.
Februari	177,8	2.
Mars	196,8	10.
April	215,8	8.
Maj	217,8	5.
Juni	209,0	6.
Juli	159,1	6.
Augusti	135,7	4.
September	140,2	7.
Oktober	131,9	2.
November	147,9	3.
December	177,9	4.

Således

1847	vårdades å sjukhuset	469	frossor.
1848	» »	698	»
1849	» »	208	»
1850	» »	65	»
1851	» »	121	»
1852	» »	76	»
1853	» »	149	»

Bröstsjukdomarne hafva 1854, såsom vanligt, både varit allmänna och bland garnisonen kraft de fleste dödsoffren. Inflammation i lunga, lungsäck, hjerta eller hjertsäck har förekommit hos 179, af hvilka 19 aflidit. Lungbrand har dessutom förekommit 3:ne gånger, alltid med dödlig utgång, hvarjemte lungsot och andra kroniska bröstsjukdomar företett 69 fall af hvilka 15 slutats med döden. Totalsumman af bröstsjuka har således å sjukhuset uppgått till 251 af hvilka 32 aflidit, hvilket utgör omkring $\frac{1}{3}$ af de dödsfall som å sjukhuset under året ägt rum. Läger man härtil 155 lunginflammationer och 15 kroniska bröstsjukdomar som i regements-kasernerna blifvit behandlade, hvardera sjukdomsgruppen med 2 dödsfall, så uppgår de bröstsjukas antal inom sjukhus och kaserner till 490 och dödsfallen till 41. Denna betydliga dödlighet skulle dock hafva varit än större om icke de kroniska bröstsjukdomarne under sednare åren minskats i antal mot hvad som för 15 till 20 år sedan var förhållandet, hvilket synes af nedanstående tablå som redogör för dessa sjukdomars döds- och sjuk-nummer ända från den tidpunkt då nya sjukhusbyggnaden började användas för sjukvårdens behof, liktidigt hvarmed förbindelsen att jemväl vårda flottans manskap blef sjukhuset ålagd:

1829	hade 66	vårdade för kronisk bröstsjukdom med 59 dödsfall.
1830	» 67	» » » 60 »
1831	» 111	» » » 47 »
1832	» 137	» » » 52 »
1833	» 126	» » » 61 »
1834	» 69	» » » 39 »
1835	» 82	» » » 47 »
1836	» 101	» » » 44 »
1837	» 127	» » » 42 »
1838	» 169	» » » 50 »
1839	» 159	» » » 40 »
1840	» 159	» » » 50 »
1841	» 105	» » » 24 »
1842	» 94	» » » 30 »
1843	» 34	» » » 8 »
1844	» 118	» » » 21 »
1845	» 105	» » » 16 »
1846	» 136	» » » 17 »
1847	» 66	» » » 30 »

1848	hade	70	vårdade för kronisk bröstsjukdom med	11	dödsfall.
1849	»	87	» » » »	17	»
1850	»	80	» » » »	23	»
1851	»	87	» » » »	25	»
1852	»	104	» » » »	31	»
1853	»	77	» » » »	19	»
1854	»	69	» » » »	9	»

Under sommaren hade antalet af diarréer inom garnisonen något ökats, och äfven några fall af cholerin inträffat. Med den stigande värmen i Augusti hade dock detta sjukdomslynné mildrats, då kolera såsom farsot utbröt d. 4 Sept. och bland i Stockholm förlagde trupper först inom K. Flottans personal. Då, i motsats med hvad under föregående epidemier ägt rum, ingen kolerasjukvård för denna personal var å stationen på förhand ordnad, måste Garnisons-Sjukhuset, der särskildt koleraservis öppnades, mottaga de kolerasjuka. Sjukdomen visade sig derefter vid 2:dra Lif-Gardet och Svea Artilleri, något senare vid Svea Lif-Gardet och Lif-Gardet till Häst. Sista sjukdomsfallet anmälles d. 4 Dec., sedan koleraservisen redan d. 7 Nov. blifvit stängd. Högsta antalet insjuknade på dag hade d. 16 och 19 Sept., således vid 2:dra veckans utgång. Sjukdoms- och dödsfallen fördelade på de olika corpserne har varit följande:

Svea Lif-Gardet	17	insjuknade, deraf	6	döde.
Andra Lif-Gardet	18	» »	6	»
Lif-Gardet till Häst	3	» »	1	»
Svea Artilleri	27	» »	9	»
Kongl. Maj:ts Flotta	21	» »	7	»
Sjukvårdspersonal	6	» »	1	»

Summa 92 insjuknade, deraf 30 döde.

Af ofvanstående 92 sjuka hafva 52 vårdats å Garnisons-Sjukhusets kolera-afdelning, de återstående dels å sjukhuset, dels i kasernerna. Af sjukvårdspersonalen insjuknade en underläkare, en sjuksköterska, en tvättpiga samt 3:ne sjukvaktare-elever. Hos 68 uppträdde sjukdomen i fullt utbildad form.

Några svårare epidemier hafva i öfrigt icke inom garnisonen förekommit. En mässlingsepidemi bör dock omnämnas. Den utbröt i början af Januari månad vid Svea Artilleri-Regementet uti 1:sta Batteriets kasern, hvarifrån 40 sjuka inom några få dagar afspolletterades till sjukhuset. Sjukdomen spridde sig derefter till de öfriga garnisonsregementena och upphörde i Maj, utan att hafva föranledt något enda dödsfall. Sjukdomsfallet å sjukhuset uppgingo till 73; endast en sjuk vårdades inom garnisonens kaserner.

De 32 fall af påssjuka som sjukförslaget upptager tillhörde samtliga Norrska Flottan.

Skörbjugg, som 1851 å sjukhuset företedde 71 sjukdomsfall och 1852: 138 samt 1853: 11, har 1854 företett endast 4 fall.

Fyllerigalenskap har förekommit 3:ne gånger, och alkohols-sjukdomens kroniska form fem gånger.

På kirurgiska afdelningen hafva fem dödsfall ägt rum. En dog i följd af commotio medullæ spinalis, en i följd af krossning af ena foten och en i följd af stelkramp efter yttre våld. De begge öfriga dödsfallen ägde rum hos personer, som, för yttre åkommor till sjukhuset afpolletterade, tillika ledo af invertes sjukdom, samt afleda utan att till medicinska afdelningen öfverflyttas; den ena af dem dog af Morbus hæmorrhagius och den andra af organisk njursjukdom, under hvilka rubriker de således hade bort i sjukförslaget uppföras.

Benbrott hafva förekommit 2:ne gånger af refben, 2:ne gånger af humerus, en gång af radius, 3 gånger af fibula ensamt samt 4 gånger af fibula och tibia gemensamt.

De kroniska hudsjukdomarne hafva såsom vanligt till största delen utgjorts af skabb; ty af 199 sjuka hafva 174 lidit af denna sjukdomsform. Bland dem tillhörde 39 Svea Lifgardet, 65 Andra Lifgardet, 6 Lifgardet till Häst, 62 Svea Artilleri och 2 Kongl. Maj:ts Flotta. Af de 25 som ledo af andra former än skabb företedde 14 ecthyma.

Med venerisk sjukdom hafva å sjukhuset 440 personer vårdats af hvilka 54 voro qvarliggande från föregående år och 385 hafva under året inkommit. Såsom botade hafva utgått 395, så att 45 qvarligga under behandling. Af de intagna hafva 352 företett ensamt primitiva symptom, 9 primitiva och derjemte sekundära, 23 ensamt sekundära, en sekundär jemte tertiära, samt en enbart tertiära. Recidivernas antal var 25, nemligen 8 efter dietkur, 10 efter merkurialkur och 7 efter andra kurer. Af de utskrifne hafva 175 botats genom dietkur, 114 genom merkurialkur och 106 genom andra kurer. Underhållsdagarna uppgå till 20,639, hvilket i medeltal för hvarje sjuk gör 52,2 dagar. Denna långa underhållstid härleder sig, dels från ett ökad antal sjuka med sekundära symptom, dels från den envishet hvarmed de primitiva symptomerna motstått behandlingen. En särskild anledning till den anmärkta långa underhållstiden ägde under sednare hälften af året rum, derigenom att alla sår inom kirurgiska afdelningen antogo ett elakartadt utseende, hvilken omständighet gjorde nödigt att alla dessa sjukrum uttömdes för att undergå reparation.

En jämförelse mellan underhållstiden för olika symptomgrupperna, (gonorrhoe samt primär och konstitutionel syphilis) äfvensom en sammanställning mellan de olika symptomernas fördelning på dem, som från sjukhuset under de sednast förflutna åren utskrifvits må här finna plats:

Medeltal af underhållsdagar för olika symptom af venerisk sjukdom.

	1848.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.
Gonorrhoe med komplikationer .	30,4	33,1	29,7	31,3	25,4	23,9	28,18.
Primär syphilis	48,4	41,2	43,9	40,01	43,6	47,4	55,76.
Konstitutionel syphilis	76,8	109,0	79,5	84,25	67,0	86,09	92,76.
	44,3	38,6	39,7	37,05	38,2	44,4	52,22.

De veneriska symptomernas fördelning på dem som blifvit för venerisk sjukdom botade.

	1848.	1849.	1850.	1851.	1852.	1853.	1854.
Gonorrhoe med komplikationer .	424	433	434	459	449	84	96.
Primära syphilitiska former . .	225	446	204	184	254	258	265.
Sekundära och tertiära former .	24	10	12	8	11	21	34.
Antal botade	370	289	350	351	384	360	395.

De veneriska patienternas fördelning på de olika garnisons-regementena och deras procentförhållande till det antal sjuka som å sjukhuset intagits för andra sjukdomar in-hemtas för år 1854 af nedanstående:

	Antal veneriska sjuka vårdade å sjukhuset.	Procentförhållan- det mellan å sjukhuset vårdade veneriska sjuka och corpsens samlige der vår- dade sjuka.
Svea Lif-Gardet	129	31,8.
Andra Lif-Gardet	98	23,2.
Lif-Gardet till Häst	56	63,6.
Svea Artilleri	78	13,3.
Fyrverkare-Corpsen	4	5,9.

Den stora skiljaktighet som äger rum mellan Lif-Gardet till Häst och Svea Artilleri med hänseende till antalet af venerisk sjukdom lidande jemfördt med antalet af dem som lida af andra sjukdomar beror derpå, att Lif-Gardet till Häst har inom sin kasern en ganska vidsträckt sjukvård för andra sjuka, än dem som lida af syphilis, under det att Svea Artilleri saknar sjukrum i sina kaserner.

Kostnaderna för Garnisons-Sjukhusets och kasernservisernas underhåll har år 1854 uppgått till 42,796 R:dr 10 sk. 11 rst. sålunda att

Aflöningen erfordrat	7,924	R:dr 26 sk. — rst.
Mathållningen	11,769	» 14 » 10 »
Medikamenter för sjukhuset . .	2,747	R:dr 3 sk. 2 rst.
» » kasernerna . .	2,064	» 9 » — »
Apothekarens och apotheksdrän- gens aflöning samt öfriga kost- nader för sjukhusets apothek .	684	» 22 » — »
	5,492	» 34 » 2 »
Dagliga förbrukningsartiklar:		
vid sjukhuset	1,924	» 36 » — »
vid kasernerna	145	» 8 » — »
	2,069	» 44 » — »
Transp.	27,256	R:dr 23 sk. — rst.

	Transp.	27,256	R:dr	23	sk.	—	rst.
Inventarier		7,742	»	44	»	2	»
Ved		2,515	»	34	»	8	»
Lyshållning		881	»	14	»	10	»
Diverse utgifter		3,364	»	16	»	7	»
Byggnadernas underhåll till inre delar		685	»	21	»	8	»
Indragningsstaten		350	»	—	»	—	»
	Summa	42,796	R:dr	10	sk.	11	rst.

Till betäckande af dessa kostnader har sjukhusets penningeförvaltning haft att tillgå:

Ersättning af betalande för gar-

nisonen främmande sjuka . . . 6,397 R:dr 32 sk. — rst.

Hysesmedel 418 » 36 » — »

Anmärkningsmedel 2 » 38 » — »

Statsanslag 31,320 » — » — » 38,139 R:dr 10 sk. 11 rst.

hvadan en brist uppstått af 4,657 R:dr, hvilken blifvit betäckt med från föregående år reserverade besparingar.

Den högre underhållskostnad som, jemfördt med föregående år, ägt rum 1854, har föranlets dels af en högre sjuknummer, dels af ökade varupriser, dels af ett i följd af den herrskande sjukdoms-konstitutionen stegradt behof af föda hvad konvalescenter och utvertes sjuka angår, dels af en stegrad medikamentsåtgång, särdeles af det dyra chinasaltet under den vidsträckta frossepidemi som ägt rum, samt slutligen deraf, att ett vida större antal inventariepersedlar blifvit inköpte, hvilket härrört deraf att ett ringare antal än vederbort uppköpts under det föregående året.

De utspisade portionerna hafva utgjorts af:

Frukostar	46,486.
Helportioner	11,770.
Halfva portioner	36,290.
Dietkursportioner	5,254.
Utskrifningsportioner	1,617.
Bouillon	5,666.
Risvälling	2,880.
Sagosoppa	1,689.
Mjölgröt	4,501.
Mjölportioner	34,630.
Islandsmjolk	275.
Franska bröd	42,262.

Sjukvården inom garnisonens kaserner.

Från kasernserviserna hafva följande antal blifvit utskrifne såsom friska:

Svea Lif-Gardet	896.
Andra Lif-Gardet	722.
Lif-Gardet till Häst	374.
Svea Artilleri	464.

Summa 2,453.

Inom kasernerna hafva aflidit af Svea Lif-Gardet 2 man, 1 af lungsot och 1 af kolera; af Lif-Gardet till Häst 4 man, 1 i febersjukdom, 2 af bröstinflammation och 1 af kolera; af Svea Artilleri 3 man, 1 af lungsot, 1 af vattsot och 1 af kolera.

Inom Svea Lif-Gardets kasern hafva 447 botats för frossa, 139 för diarrhé, 73 för bröstinflammation, 118 för kontusioner och sår, 2 för syphilis, 53 för skabb och andra kroniska hudutslag.

Vid Andra Lif-Gardets kasern hafva 230 botats för frossa, 147 för diarrhé, 23 för bröstinflammation, 180 för kontusioner och sår, 2 för syphilis och 2 för skabb.

Å Lif-Gardets till Häst kasernservis hafva 125 botats för frossa, 95 för diarrhé, 48 för bröstinflammation, 62 för kontusioner och sår, 22 för remittent feber och 3 för venerisk sjukdom.

Inom Artilleriets kaserner hafva botats 169 för frossa, 59 för diarrhé, 118 kontusioner och sår och 12 för skabb.

Öfriga inom kasernerna botade sjuka hafva utgjorts af lindriga febrar, ledvrickningar, reumatiska åkommor o. s. v.

(Ö. F. L. Dr P. O. Liljewalch).

Sammandrag af rapporter rörande sjukdomsförhållandet vid Kongl. Krigs-

Sjukdomar.	Kongl. Krigs-Akademien.						
	Övar från år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till helso.	Dödligt ändade.	Övar till år 1855.	Summa.
Febrar, typhus	—	—	—	—	—	—	—
» remittenta, gastriska- nerv-	—	—	—	—	—	—	—
» enkla, catarrhala, rheumatiska, ros-	—	20	20	20	—	—	20
» intermittenta	—	34	34	34	—	—	34
» utslags- (mässling, nässel-, frisel	—	23	23	23	—	—	23
Inflammation i respirations-organerna	—	4	4	3	1	—	4
» i hjertat och hjertsäcken	—	1	1	1	—	—	1
» i underlivets organer	—	1	1	1	—	—	1
» i ledgångarne, böft-sjuka	—	2	2	1	—	1	2
Halsfluss, Påssjuka	—	17	17	17	—	—	17
Kikhosta	—	—	—	—	—	—	—
Sinnessvaghet	—	1	1	1	—	—	1
Congestion till hjernan, Apoplexia, Epilepsie	—	—	—	—	—	—	—
Paralysie	—	—	—	—	—	—	—
Fyllerigalenskap och alkoholism	—	—	—	—	—	—	—
Blodspottning	—	—	—	—	—	—	—
Kroniska bröstsjukdomar	—	1	1	1	—	—	1
» underlivslidanden, gulsot, vattisot	—	2	2	2	—	—	2
Gastricism, cardialgie, dyspepsie	—	65	65	65	—	—	65
Diarrhé, cholerin, kolik	—	40	40	40	—	—	40
Rödsot	—	—	—	—	—	—	—
Kronisk rheumatism, neuralgie	—	—	—	—	—	—	—
Ögon-sjukdomar	—	3	3	3	—	—	3
Öron-	—	—	—	—	—	—	—
Benbrott och ledvridningar	—	6	6	6	—	—	6
Contusioner, sår	—	19	19	19	—	—	19
Bölder, bulnader	1	19	20	20	—	—	20
Bensår	—	1	1	1	—	—	1
Bräck	—	—	—	—	—	—	—
Yttre skador och åkommor	—	—	—	—	—	—	—
Skabb m. fl. kroniska hudsjukdomar	—	—	—	—	—	—	—
Venerisk sjukdom	—	33	33	33	—	—	33
Summa	1	292	293	291	1	1	293

Underhållsdagar för sjuke 3,551.
 Medeltal sjuke per dag 9,13.
 Medikamentskostnad . . B:ko R:dr 817: 21. 4.
 » per dag » » — 11. —
 Sjukdrycker, bandager m.m. » » 358: 29. —
 Personalens styrka 200.
 (en betydlig tjenstepersonal oberäknad).

Akademien samt Garnisons-Regementena utom Stockholm år 1854.

Kongl. Götha Artilleri-Regemente.							Kongl. Wendes Artilleri-Regemente i Christianstad och Landskrona.							Kronprinsens Husar-Regemente.						
Övar från år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till hellsa.	Dödligt ändade.	Övar till år 1855.	Summa.	Övar från år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till hellsa.	Dödligt ändade.	Övar till år 1855.	Summa.	Övar från år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till hellsa.	Dödligt ändade.	Övar till år 1855.	Summa.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	3
—	47	47	46	1	—	47	—	25	25	25	—	—	25	—	1	15	15	—	—	15
2	29	31	31	—	1	31	6	18	18	18	—	—	18	9	35	35	35	—	—	35
1	110	111	110	—	—	111	—	147	153	144	—	—	153	—	1	29	29	—	—	29
—	3	58	61	60	1	61	—	19	19	17	2	—	19	—	11	11	11	—	—	11
—	—	1	1	—	—	1	—	1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	17	17	16	—	1	17	—	3	3	3	—	—	3
—	2	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	1	1	—	—	1	—	7	7	5	2	—	7	—	—	—	—	—	—	—
—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	2	2	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	2
—	2	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	3	3	2	1	—	3	—	2	2	2	—	—	2	—	3	3	1	2	—	3
—	5	5	5	—	—	5	—	4	4	3	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	5	5	5	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—
—	10	10	10	—	—	10	—	3	3	3	—	—	3	—	49	49	48	—	1	49
—	23	23	22	1	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	7	7	7	—	—	7	—	6	6	5	—	1	6	—	6	6	5	—	1	6
—	—	—	—	—	—	—	—	6	6	6	—	—	6	—	3	3	3	—	—	3
—	2	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	4	4	3	—	1	4	1	9	10	9	—	1	10	—	1	1	1	—	—	1
—	3	3	3	—	—	3	2	20	22	20	—	2	22	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	2	22	24	23	—	24	—	11	11	11	—	—	11
—	—	—	—	—	—	—	—	2	24	26	24	—	26	—	—	—	—	—	—	—
—	9	9	9	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	187	196	191	—	5	196	—	21	21	21	—	—	21	1	62	63	63	—	—	63
—	7	7	7	—	—	7	—	7	7	7	—	—	7	—	15	15	13	—	2	15
9	44	53	50	—	3	53	1	30	31	29	—	2	31	2	7	9	9	—	—	9
24	558	582	567	4	11	582	14	393	407	382	5	20	407	5	253	258	250	4	4	258

I Christianstad.

. 7,564.
 20,72.
 B:ko R:dr 710: 6. 4.
 per dag " " — 4: 6.
 Personalens styrka (incl. Husar-
 kommenderingen) 6 veckor om våren
 775, öfriga tiden 577 man.

Antal sjuka 333.
 Underhållsdagar för sjuka . . . 7,623.
 Medeltal sjuka per dag . . . 20,89.
 Medikam.kostn. B:ko R:dr 986: 40. 5.
 " per dag " " — 6. 2½.
 Personalens styrka 600 man.

I Landskrona.

Antal sjuka 74.
 Underhållsdagar för sjuka . . . 940.
 Medeltal sjuka per dag . . . 2,57.
 Medikam.kostn. B:ko R:dr 175: 22. —
 " per dag " " — 8. 11.
 Personalens styrka 163 man.

Underhållsdagar för sjuka . . . 2,992.
 Medeltal sjuka per dag . . . 8,2.
 Medikam.kostn. B:ko R:dr 381: 10. 11.
 " per dag " " — 6. 1½.
 Personalens styrka 600 man under
 April och Maj månader, öfriga må-
 nader omkring 300.

Kongl. Kadett-Corpsens sjukantal har utgjort 293, deraf 1 qvarliggande ifrån år 1853; under året insjuknade 292, tillfrisknade 291, död 1 och 1 qvarliggande till 1855.

Antalet underhållsdagar för sjuka, 3,554, gör i medeltal 12,12 dagar för hvarje sjukdom och 9,73 sjuke om dagen.

Mässlingsepidemien var ganska lindrig och af kort varaktighet; första sjukdomsfallet inträffade d. 16 Febr., sista d. 14 Mars.

Diarrhéerna särdeles gängse under höstmånaderna, men häfdes lätt; intet kolerafall. (Dr A. F. Stål).

Kongl. Götha Artilleri-Regemente: Qvarliggande ifrån föregående år 24, tillsjuknade 558, utgjorde antalet af vårdade personer under året 582, af hvilka 3:ne blifvit å sjukhuset afskedade, 564 friska eller förbättrade, 4 med döden afgått och 11 qvarligga till år 1855.

Högsta antalet sjuke på dag var 46, i Febr., lägsta 11, i December. Sjuktilförelsen störst i Maj, nemligen i medeltal 3 om dagen, 90 under månaden; minst i December, 0,7 i medeltal på dag, 22 på hela månaden. Största medeltalet sjuke på dag 35,6, i Maj, minsta 21, under Juli månad.

Dödsfallen inträffade 2:ne i Maj, 1 i September och 1 i November. De dödes antal 4, motsvarar 0,7 procent af antalet vårdade personer.

Underhållsdagarna för året, oberäknadt för de med veneriska sjukdomar, uppgår till 7,564; fördelade på antalet vårdade sjuka uppkommer ett medeltal af nära 13 underhållsdagar på hvarje vårdad person.

Af *Nervfeber* förekommo blott 2:ne fall, med öfvervägande cerebral-symptomer; — *Gastriska febrar*, ett flerdubbelt antal mot föregående året, förekommo spridda i de flesta årets månader, mest under Augusti; — *Frossor*, likaledes till flerdubbelt antal, visserligen icke svåra att häfva, men recidiverade nästan alla, ofta många gånger; tertiantyp var den allmännaste. I afseende på inflammationerne inträffade 2:ne pneumonier i April, 2:ne i Juni; pleuresier allmännast i Mars och April, spridda fall i Augusti och November. *Bronchiter* och *Catarrher* på våren och hösten. Från *Kolera* har garnisonen och orten varit förskonad, hvaremot *Diarrhéer* och *Dysenterier* under Augusti och September varit allmänt gängse, ehuru garnisonen relativt ringa deraf varit hemsökt. *Dysenterien* var, med undantag af 2:ne fall, icke så svår som året förut.

(Reg:ts-Läk:n Dr O. F. Brink).

Redogörelsen för sjukvården vid regementets 9:de och 40:de sexpundiga batterier, hvilka 3:ne månader hvarterda, med en personal af 144 man, varit kommenderade å Gottland under senare halfåret, visar en ganska ringa sjuklighet och lindriga sjukdomar, i det att under tiden ifrån d. 19 Juli, efter det sammandragna lägreets upplösning, till d. 19 Oktober de sjukas antal utgjort 34, med 289, och derifrån till årets slut 30, med 340 underhållsdagar. Under förstnämnde tid utgjordes sjukdomarna till mer än halfva antalet af diarrhéer och i öfrigt af lindriga bröstaffektioner, några cardialgier och yttre åkommor. Endast 6 hafva behöft intagas å sjukhuset, hvaremot öfrige 28 vårdats i kvarteren. Sednare perioden: diarrhéer (7), frossor (4), bröstaffektioner (3), halsflusser (3)

och till största antalet yttre åkommor (94). På sjukhuset intagne 4, öfrige 26 vårdats i kvarteren. Gottlands sunda klimat tillskrifves detta lyckliga förhållande.

4:sta Bat.-Läk. Dr *F. A. Drougge*).

Wendes Artilleri-Regementes garnison i *Christianstad* har haft, med 14 qvarliggande ifrån 1853, och 319 insjuknade under året, tillsammans 333 sjuke, deraf 310 blifvit botade, 4 aflidit och 19 äro qvarliggande till följande år. (4:ste Bat.-Läk. Dr *Boström*).

Depot-kompagnierna i *Landskrona*, hvilkas personal, enligt uppgiften för föregående år, utgör 163 man, har haft 74 sjukdomsfall, hvaraf ett, följd af yttre skada, genom tetanus ändats dödligt.

En garnisons-kommendering i *Landskrona*, utgörande 120 man, af *Norra Skånska Infanteri-Regementet* ifrån d. 20 Mars till d. 27 Maj, eller 67 dagar har haft 15 sjukdomsfall af obetydligare art, men i anseende till en kronisk bröstsjukdom, ett fall af benbrott och 1 af bensår, hvilka erfordrat långvarig behandling, upptagit 324 underhållsdagar, till följd hvaraf 21,5 dagar i medeltal falla på hvarje sjuk, och sjukantalet på dag blifver 4,8. Medikamentskostnaden har utgjort 55 R:dr 18 sk. 6 rst. eller 8 sk. 2 rst. för hvarje underhållsdag.

(Ö. F. L. Dr *Bågenholm*).

Af *Kronprinsens Hussar-Regementes* 258 sjukdomsfall hafva 250 återgått till helsa, 4 ändats dödligt och 4 varit under behandling till följande år.

(Reg:ts-Läk. Dr *Lindbom*).

Sammandrag af rapporter rörande Sjukvården vid indelta

	Befäls-Möten.														Exercis- och Rekryt-Möten.															
	Personals styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Afpollerade till sjukhus.	Övar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medikaments-kostnad						Personals styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Afpollerade till sjukhus.	Övar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medikaments-kostnad					
										på dag.	enligt räknin-garnes belopp.														på dag.	enligt räknin-garnes belopp.				
											s.	r.	R:r	s.	r.											s.	r.	R:r	s.	r.
K. Lif-Regem:nts Dragon-Corps	113	12	6	45	3 $\frac{3}{4}$	—	—	—	6	6	6	5	37	2	72	29	47	214	7	—	—	47	15	2	67	34	3			
» » » {Husar- »	97	10	1	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	65	11	30	75	7	—	—	30	35	2	55	1	10			
» Smålands Husar-Regemente	100	12	5	22	2	—	—	—	5	1	—	—	24	—	66	90	58	320	3 $\frac{3}{4}$	—	—	58	9	6	63	25	9			
» Skånska » »	193	8	11	27	3 $\frac{3}{4}$	—	3	8	34	10	19	28	9	—	91	110	85	425	4	—	1	84	2	9	24	27	—			
» » Dragon- »	250	8	19	78	9 $\frac{3}{4}$	—	1	18	12	5	20	13	—	—	110	90	75	419	4 $\frac{3}{4}$	—	3	72	9	7	84	—	5			
» Jämtlands Häst.-Jäg.-Corps	54	12	12	46	3 $\frac{3}{4}$	—	—	12	5	3	5	3	—	—	29	180	76	390	2	—	—	76	3	—	23	8	5			
» Lif-Regementets Gren.- »	117	12	15	74	6 $\frac{1}{4}$	—	—	15	5	2	8	—	—	—	111	14	11	40	3	—	—	11	5	6	4	28	10			
» Första Lif-Grenadier-Regt	323	12	45	135	11 $\frac{1}{4}$	—	—	45	7	3	20	18	9	—	128	24	47	162	7	—	—	47	7	3	24	24	3			
» Andra » »	313	12	38	116	9 $\frac{3}{4}$	—	1	37	4	6	11	—	—	—	158	24	68	263	11	1	—	67	4	—	22	7	10			
» Lif-Bevärings »	120	12	10	53	4 $\frac{5}{12}$	—	2	8	14	9	16	15	4	—	39	14	7	37	2	—	3	4	17	3	13	16	5			
» Westgötha »	369	12	22	146	12 $\frac{1}{4}$	—	1	21	1	11	5	36	11	—	123	18	11	54	3	—	—	11	5	—	5	29	0			
» Smålands Grenadier-Bat:n	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
» Uplands Regemente .	244	12	16	35	3	—	—	16	19	—	13	20	5	—	73	19	8	24	1 $\frac{1}{4}$	—	—	8	6	2	3	3	9			
» Skaraborgs » .	373	12	17	82	6 $\frac{5}{6}$	—	2	15	11	2	19	6	—	—	117	14	10	20	1 $\frac{1}{4}$	—	—	10	21	7	9	—	—			
» Södermanlands » .	336	12	12	54	4 $\frac{1}{4}$	—	1	10	10	1	11	16	3	—	104	16	11	47	3	—	—	11	7	1	6	45	10			
» Kronobergs » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	141	16	5	23	1 $\frac{1}{4}$	—	—	5	18	—	8	33	4			
» Jönköpings » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90	24	34	63	2 $\frac{3}{4}$	—	—	34	8	6	11	8	9			
» Dahl » .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	188	24	36	120	5	—	1	35	17	5	43	24	4			
» Helsing » .	307	12	26	121	10	—	1	25	5	2	13	—	—	—	149	30	42	178	6	—	—	42	4	10	18	4	—			
» Elfsborgs » .	422	12	40	64	5 $\frac{1}{4}$	—	—	40	28	4	37	40	8	—	81	14	18	50	3 $\frac{1}{4}$	—	—	18	4	6	4	36	5			
» Westgötha Dahls » .	255	12	23	100	8 $\frac{1}{4}$	—	—	23	3	5	7	5	8	—	42	22	6	47	2 $\frac{1}{4}$	—	—	6	3	5	3	21	7			
Transp.	3,986	—	318	1,201	—	—	1	12	305	—	—	214	25	11	1,977	—	685	2,971	—	1	1	7	676	—	—	496	46	6		

a) Sjukvården bestridd af läkarne vid Uplands Regemente

b) » » » » Nerikes »

c) » » » » Norra Skånska Infant.-Reg. }

Arméens och Beväringsmanskapets vapenöfningar år 1854.

Regements-Möten.												Bevärings-Möten.														
Personals styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Afpolierade till sjukhus.	Övar vid mötes slut.	Tillfrisknade.	Medikaments-kostnad			Personals styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Afpolierade till sjukhus.	Övar vid mötes slut.	Tillfrisknade.	Medikaments-kostnad					
									på dag.	enligt räknin-garnes belopp.											på dag.	enligt räknin-garnes belopp.				
s.	r.	R:r	s.	r.								s.	r.	R:r	s.	r.				s.	r.	R:r	s.	r.		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	a) 84	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	b) 84	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	85	14	10	136	9½	—	—	—	10	1	1	3	8	8	
1,007	10	124	522	52	—	36	88	9	8	104	47	c) 162	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
982	10	176	596	59	—	42	134	3	3	40	25	c) 161	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56	14	2	4	¾	—	—	—	2	9	1	—	36	4	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	372	14	55	202	14¾	—	—	—	55	6	2	—	26	80	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	654	14	99	278	19¾	—	—	2	97	11	11	—	69	21	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	782	14	186	651	46½	—	—	—	186	4	9	—	65	14	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,189	14	39	363	26	—	1	5	33	8	4	—	63	13	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	614	14	30	120	8½	—	—	—	30	5	5	—	13	30	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	343	14	25	320	23	—	—	—	25	1	—	—	6	24	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	a) 825	14	109	299	21½	—	—	—	109	7	2	—	44	47	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	535	14	37	158	11½	—	—	—	37	11	—	—	36	19	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	550	14	35	152	10½	—	—	—	35	7	9	—	24	36	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	729	14	41	164	13½	—	—	—	41	17	4	—	59	20	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	597	14	52	98	7	—	—	—	52	12	—	—	24	26	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	754	14	73	243	17½	—	—	—	73	20	1	—	101	42	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	633	14	122	414	29¾	—	2	—	120	5	8	—	48	45	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	753	14	125	448	32	2	—	—	123	2	4	—	21	35	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	693	14	106	486	34½	—	1	—	105	2	2	—	21	41	4
1,980	—	300	1,118	—	—	78	222	—	—	145	24	7	10,655	—	1,146	4,536	—	2	4	7	1,133	—	—	633	24	4

och sjukantalet ingår i det för dessa Regementens Bevärning.

Forts. af Sammandrag af rapporter rörande Sjukvården vid indelta

	Befäls-Möten.														Exercis- och Rekryt-Möten.														
	Personals stycka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Apolleterade till sjukhus.	Övar vid mötes slut.	Tillfrisknade.	Medikaments-kostnad.		Personals stycka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuke.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Apolleterade till sjukhus.	Övar vid mötes slut.	Tillfrisknade.	Medikaments-kostnad.								
										på dag.	enligt räknin-garnes belopp.										på dag.	enligt räknin-garnes belopp.							
s.	r.	R:r	s.	r.	s.	r.	s.	r.	s.	r.	s.	r.	s.	r.	s.	r.	s.	r.	s.	r.	s.	r.	s.	r.	s.	r.			
Transp.	3,986	—	318	1,201	—	—	1	12	305	—	—	214	25	11	1,977	—	685	2,971	—	1	1	7	676	—	—	496	40	6	
K. Bohus Läns Regemente	161	12	9	34	2½	—	—	—	9	5	5	3	41	8	230	30	71	352	11½	—	1	70	—	—	4	0	10	11	0
» Wästmanlands »	253	12	12	64	5½	—	—	—	12	4	4	5	30	8	198	20	30	91	4½	—	—	30	—	—	4	1	7	30	—
» Norrbottens Fält-Jäg.-Corps	111	12	20	150	12½	—	—	—	20	0	—	18	30	—	51	12	7	65	5½	—	—	7	—	—	6	—	8	15	0
» Västerbottens »	87	12	7	30	2½	—	—	—	7	13	4	8	16	—	25	32	8	44	1½	—	—	8	—	—	13	4	12	10	0
» Calmar Regemente	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	101	24	6	31	1½	—	—	6	—	—	11	3	7	14	5
» Nerikes »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	69	14	5	21	1½	—	—	5	—	—	4	11	1	30	3
» Wärmlands »	242	12	18	83	7	—	—	—	18	7	7	13	7	4	75	28	17	74	2½	—	1	16	—	—	0	5	10	—	—
» Jämtlands Fält-Jäg.-Corps	180	12	25	83	7	—	—	—	25	5	10	10	6	—	98	28	27	88	3½	—	—	27	—	—	6	3	11	20	0
» Norra Skånska Inf.-Reg:t	174	10	14	59	6	—	—	—	14	6	5	7	43	3	136	60	68	385	6½	—	1	67	—	—	0	5	51	23	4
» Södra »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70	30	23	106	3½	—	2	21	—	—	15	4	33	40	7
» Wärmlands Fält-Jäg.-Reg:t	139	12	20	54	4½	—	—	—	20	4	1	4	30	—	79	14	19	96	6½	—	—	19	—	—	3	1	6	8	—
» Gottlands National-Bevåring	569	12	8	34	2½	—	—	—	8	11	10	12	31	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
» Hallands Infant.-Bataljon	18	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
» Väster-Norrlands Bevåring	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
» Gardes- och Svea Artilleri-Regementernas Bevåring	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
» Götha Artilleri-Reg:tes »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
» Wendes »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
» Kronprinsens Hus.-Reg.»	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
» Blekinge läns »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	5,930	—	451	1,792	—	—	1	12	438	7	9½	290	33	4	3,109	—	966	4,314	—	1	4	9	952	7	4	657	24	1	

b) Sjukvården bestriddes af läkarne vid Nerikes Regemente

d) » » » » Södra Skånska Infanteri-Regemente }

Arméens och Beväringsmanskapets vapenöfningar år 1854.

Regements-Möten.											Bevärings-Möten.													
Personalens styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuka.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Afpolletterade till sjukhus.	Övar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medikaments-kostnad		Personalens styrka.	Antal mötesdagar.	Antal sjuka.	Antal sjukdagar.	Medeltal sjuke på dag.	Döde.	Afpolletterade till sjukhus.	Övar vid mötets slut.	Tillfrisknade.	Medikaments-kostnad				
									på dag.	enligt räknin-garnes belopp.										på dag.	enligt räknin-garnes belopp.			
1,989	—	300	1,118	—	—	—	78	222	s. r. R:r s. r.	—	10,655	—	1,146	4,536	—	2	4	7	1,133	s. r. R:r s. r.	—			
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,469	14	158	669	47½	1	—	3	154	1	6	633	24	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	567	14	127	284	20½	—	—	—	127	4	5	21	20	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	374	14	83	377	27	—	—	—	83	6	3	26	21	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	415	14	31	172	12½	—	—	—	31	12	2	48	45	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,284	14	81	386	27½	—	1	1	79	5	5	43	24	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	b) 648	14	85	330	24½	—	1	—	84	4	—	43	42	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,318	14	188	609	43½	—	1	—	187	6	4	27	24	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	293	14	42	138	9½	—	—	—	42	5	11	80	34	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	855	14	137	449	32	—	1	—	136	10	5	16	34	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	d) 1,499	14	188	669	47½	—	12	—	176	4	2	99	31	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	282	14	105	270	19½	—	—	—	105	2	11	58	35	6
571	12	78	224	18½	—	—	—	78	3	4	15	36	1	2,861	10	276	681	68	268	5	4	16	24	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	737	14	84	351	25	—	—	—	84	2	3	76	12	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	714	14	86	318	22½	—	—	1	85	0	8	16	28	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	22	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	580	14	105	308	22	—	2	—	103	5	5	35	8	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	98	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	16	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	108	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	d) 162	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	18	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	540	14	125	470	38	—	3	—	122	—	—	24	37	4
2,560	—	378	1,342	—	—	—	78	300	6	—	25,459	—	3,047	11,017	—	3	25	20	2,999	5	3½	1,325	34	10

och sjukantalet ingår i det för dessa Regimentens Beväring.

För Arméens och Beväringsskorpens möten år 1854 hafva, rörande sjukvården rapporter, mer eller mindre fullständiga, ingått ifrån samtliga regementen och corpser, redogörande för:

a) *Befäls-mötena*

till hvilka 27 rapporter hänföra sig, enligt hvad förestående sammandrag utvisar, på samma gång deraf inhemtas hvilka regementen och corpser icke till dessa möten haft befälet kommanderadt.

Personalen under dessa möten, hvilka öfver hufvud varat 12 dagar, har utgjort 5,930 man, med en sjuknummer af 451, motsvarande omkring 7½ procent. Summan af underhållsdagar för sjuke, 1,792, utgör dock endast 2,6 procent af hela personalen och gifver icke fullt 4 dagar för hvarje sjukdom. Af berörde sjukantal hafva 438 blifvit till helsen återställda; 4 i anseende till medförd sjukdom måst till hemorten återvända och 12 qvarlåggo till fortsatt vård under påföljande möte.

Sjukdomarna hafva utgjorts till största antalet af yttre eller lokala åkommor och skador 146, katarrhala och rheumatiska affectioner 82, frossor 64, febrar och inflammationiska sjukdomar 56, diarrhé m. fl. magplågor 53, syphilis 4, och i öfrigt af kroniska lidanden.

Medikamentskostnaden, företeende samma betydliga olikhet de särskildta corpserna emellan som vanligt, ifrån 34 sk. 10 rst. vid Skånska Hussar- och 28 sk. 4 rst. vid Elfsborgs regemente, till 1 sk. vid Smålands Hussar-regemente om dagen för hvarje sjuk, har, enligt räkningarnas sammanlagde belopp, efter vederbörlig rabatt, utgjort 290 R:dr 33 sk. 4 rst. hvilken summa, fördelad på sjukens underhållsdagar, visar att denna del af sjukvårdskostnaden uppgått öfver hufvud till 7 sk. 9¼ rst. om dagen för hvarje sjuk.

b) *Exercis- och Rekryt-mötena:*

Samtliga indelta regementen och corpser, med undantag af Smålands Grenadier-bataljon, hafva detta år haft exercis- eller rekryt-möten, under det antal dagar som sammandraget för de särskildta corpserna utvisar, och 31 rapporter redogöra fullständigt för sjukvården derunder, upptagande personalen till 3,109 man med en sjuknummer af 966 eller 31,1 procent, och antalet underhållsdagar för sjuke till 4,314, hvilket endast utgör 4,4 procent af hela personalens, och gifver 4,46 dagar öfver hufvud för hvarje sjukdom. Af sjukantalet hafva 952 blifvit till helsen återställda, 4 blifvit afpolletterade, nemligen 1 vid Dahl-regementet till läns-lasarettet i Fahlun för svårare feber-sjukdom, och 3:ne till hemorten; 9 varit qvarliggande till fortsatt vård under påföljande möte och 1, vid 2:dra Lif-Grenadier-regementet, aflidit af lunginflammation.

Sjukdomarna hafva utgjorts af: yttre eller lokala åkommor och skador 345, Frossor 156, febrar och inflammationssjukdomar 150, katarrhala och rheumatiska affectioner 145, diarrhé m. fl. magplågor 94, cardialgi och lindrigare gastriska tillfälligheter 53, syphilis 7 och i öfrigt af kroniska lidanden.

Medika-

Medikamentskostnaden, företeende samma stora skiljaktighet de särskilda corpserna emellan som vanligt, har öfver hufvud uppgått till 7 sk. 4 rst. om dagen för hvarje sjuk, och enligt räkningarnes belopp, efter rabatt, utgjort 657 R:dr 24 sk. 1 rst.

c) *Regements-mötena.*

Af kavalleriet hafva endast Skånska Hussar- och Dragon-regementerna, och af Infanteriet endast Wärmlands Fält-Jägare varit till regements-möten sammandragna, med en personal af 2,560 man. Sjukantalet har derunder utgjort 378, eller 14,76 procent af styrkan, med 1,342 underhållsdagar, motsvarande 5,0 procent af hela personalens och en tid af 3½ dagar öfver hufvud för hvarje sjukdom. Under mötena hafva 300 blifvit fullt till helsan återställda, och 78 så förbättrade att de kunnat till hemorten återvända.

Sjukdomarne hafva till det öfvervägande största antalet utgjorts af utvärtas och lokala åkommor och skador 193, katarrher och rheumatism 51, frossor 48, febrar: nervösa, gastriska, rheumatiska och inflammatoriska 34; diarrhé 32, gastricism m. fl. lindriga magplågor 20.

Medikamentskostnaden enligt räkningarnes belopp efter rabatt har utgjort 164 R:dr 12 sk. 8 rst. banko. Fördelad på antalet sjukdagar, gör den öfver hufvud 6 sk. för hvarje sjuk om dagen; men företer den vanliga skiljaktigheten i detta afseende vid olika regementen.

d) *Bevärings-mötena.*

Dessa hafva under detta år i allmänhet egt rum tidigare än vanligt; för Helsinge-, Dahl-, Väster-Norrlands-, Väster- och Norrbottens-, Jämtlands- samt Wärmlands beväring ifrån början af Junii, för den öfriga, med undantag för Gottlands, redan från medlet af Maj månad.

Den härtill sammandragna personalen har utgjort 25,499 man. Med undantag för 5 kavalleri-regementen, vid hvilkas beväringsmöten sjukvården, såsom vanligt, blifvit bestridd gemensamt med på samma mötesplatser sammandragna infanteri-regementens bevärings sjukvård, af sistnämnde regimentens läkare, af Götha och Wendes Artilleri-regementens, för hvilkas sjukvård redogörelsen ingår uti den för stam-regementenas samt af Gottlands national-beväring, om hvilkas möten särskildt rapport ingått i sammanhang med den för det å Gottland sammandragna öfnings-läger, hafva 33 fullständiga rapporter redogjort för en personal af 24,600 man, deraf 3,047, motsvarande 12,39 procent, mer eller mindre varit i behof af läkarevård. Af dessa hafva 2,999 blifvit under mötena och 20 efter dessas slut och fortsatt vård å regements-sjukhusen till helsan återställda; 25 afpolletterats till allmänna sjukvårdsinrättningar och 3 aflidit, nemligen vid Elfsborgs regemente 1 af hjerninflammation, 1 af slag och 1 vid Bohus Läns regemente, af lunginflammation.

Sjukdomarna hafva utgjorts af: utvärtas och lokala åkommor och skador 1,071 katarrhala och rheumatiska affectioner 423, frossor 398, diarrhé, kolik 283, nervösa-, ga-

striska- m. fl. febrar 244, gastricism och cardialgi 222, inflammations-sjukdomar 95, kroniska sjukdomar, kongestioner, nervlidanden m. m. 50, syphilis 48 o. s. v. Någon större sjuklighet har icke kunnat iakttagas såsom följd af dessa mötens framflyttande tidigare på våren. Det större antalet frossor medfördes till stor del till mötena, och en länge fortfarande frossepideemi var redan temligen allmänt rådande ifrån årets början i hela riket, med undantag af de nordligare länen; katarrhala och rheumatiska affectioner förekomma alltid i mängd om våren, och väderleken var i allmänhet kylig och torr, således särdeles gynnande derföre.

Antalet underhållsdagar för sjuke, 44,047 utgör $3\frac{1}{4}$ procent af mötesdagarnes, och gifver 3,6 dagar för hvarje sjukdom. Andra Lif-Grenadier-regementets beväring har haft största antalet sjuke, mäst frossor; Bohus Läns och Södra Skånska infanteri-regementernas största antalet sjuka på dag.

Medikamentskostnaden har, enligt i Collegium granskade räkningar, efter vederbörlig rabatt, utgjort 1,325 R:dr 34 sk. 10 rst. eller 338 R:dr 8 sk. 9 rst. banko mer än år 1853, hufvudsakligen till följd af den dyra frossmedicinen och ett allännare bruk af præserverande magstärkande medel. Dessutom ingår detta år äfven beloppet för läkemedel till Gottlands national-beväring. Fördelad på antalet sjukdagar har denna kostnad varit 5 sk. $3\frac{3}{4}$ rst. om dagen för hvarje sjuk.

Summariskt sammandrag af rapporter om sjukdomsförhållandet å Fästningarne Carlsborg, Carlsten och Waxholm år 1854.

Sjukdomar.	Carlsborg.						Carlsten.						Waxholm.					
	Qvar till år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till helse.	Död. ändade Övergångne till helse.	Qvar till år 1855.	Qvar till år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till helse.	Död. ändade Övergångne till helse.	Qvar till år 1855.	Qvar till år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till helse.	Död. ändade Övergångne till helse.	Qvar till år 1855.
Febrar, nervösa och gastriska . . .	—	35	35	34	1	—	1	72	73	73	—	—	73	4	63	67	62	4
» katarrhala, rheumatiska . . .	3	53	56	52	—	4	—	219	219	217	1	1	219	6	296	302	293	—
» intermittenta . . .	—	89	89	83	—	6	—	—	—	—	—	—	—	5	371	376	354	22
» utslags- . . .	—	9	9	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	18	18	—
» {inflamma-} i bröstets organer . . .	—	33	33	27	5	1	—	12	12	10	1	1	12	1	159	151	143	5
» {toriska m.} i underlivets » . . .	1	2	3	2	1	—	3	2	5	4	1	—	5	—	2	2	1	1
» {lokala affr.} i åtsk. andra » . . .	1	3	4	4	—	—	1	19	20	19	1	—	20	—	18	18	16	2
Sinnes-sjukdom . . .	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—
Fyllerigalenskap . . .	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	1	—	1	1	—	—
Kroniska bröstsjukdomar . . .	2	14	16	15	—	1	1	12	13	12	1	—	13	3	13	16	8	4
» lidanden i underlivet (vatt- sot, gulsot, hëmorholder) . . .	1	8	9	7	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	25	15	5
Brights sjukdom . . .	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ryggmärgsirritation . . .	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—
Gastricism, Cardialgi, Kolik . . .	—	18	18	18	—	—	—	37	37	37	—	—	37	—	56	56	56	—
Diarrhé, Kolerin . . .	1	71	72	68	3	1	—	37	37	36	—	1	37	7	560	567	539	16
Kolera (incl. förebud) . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	236	236	194	42
Rödsot . . .	—	51	51	38	8	5	—	—	—	—	—	—	—	—	9	9	6	3
Fallandesot . . .	—	5	5	3	1	1	—	2	2	2	—	—	2	—	3	3	3	—
Skörbjugg . . .	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	6	5	—
Ögon-sjukdomar . . .	2	23	25	24	—	1	—	33	33	33	—	—	33	1	49	50	50	—
Öron . . .	—	3	3	3	—	—	—	10	10	10	—	—	10	—	7	7	7	—
Kronisk rheumatism och gikt . . .	3	8	11	9	2	—	—	32	32	31	—	1	32	—	47	47	47	—
Paralysie . . .	—	3	3	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sjukdomar i urinvägarne . . .	4	10	14	12	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—
Benbrått . . .	1	3	4	2	1	1	—	2	2	1	—	1	2	—	—	—	—	—
Bensår . . .	2	3	5	5	—	—	—	14	14	14	—	—	14	1	50	51	49	2
Tarmbräck . . .	—	1	1	1	—	—	—	1	1	1	—	—	1	—	1	1	1	—
Kroniska hudsjukdomar . . .	—	23	23	22	—	1	—	95	96	96	—	—	96	—	15	15	15	—
Kontusioner, sår, bulnader m. fl. yttre skador och åkommor . . .	7	92	99	90	1	8	—	186	186	185	—	1	186	17	486	503	487	2
Syphilis . . .	—	8	8	7	—	1	—	4	4	4	—	—	4	1	8	9	8	—
Lindrigare skador och åkommor . . .	—	—	—	—	—	—	—	24	24	24	—	—	24	—	258	258	257	—
Kolos . . .	—	—	—	—	—	—	—	3	3	2	1	—	3	—	—	—	—	—
Summa	28	571	599	538	26	35	599	7	819	826	814	6	6	826	47	2,749	2,796	2,637

Underhållsdagar för sjuke	14,402.	(af Artill. 1,266,öfr.5,010) 6,276.	29,748.
Medeltal sjuke på dag	39,45.	17,1	olika för de särskilda kommand.ne.
Medikamentskostnad	B.ko R:dr 1,645: 2. 2.	m. undant. för Artill.) 590: 44.	B.ko R:dr 2,188 26. 4.
» » på dag	5. 2.	ss. 73 r.	» » » 3. 63.
Personalens styrka: Artilleri (i medeltal) . . .	75 man.	Artilleriet (i medeltal) . . .	107.
Garnisonens förstärkning . . .	61 »	Garnis (168 m. 6 mån. (med.) 84	Garnisons-kommanderingarne
Private arbetare . . .	61 »	för- {105 m. 2½ » (med.) 22.	under olika tider (medeltal) 359.
Krono-arbetskarlar . . .	508 »	stärkn. {102 m. 5½ » (med.) 50.	Bevaknings-kommanderingen . 52.
Summa 705 män.		Befäl hela året. . . 9	Private arbetare (medeltal) . 120.
		Priv. arb. 45 m. 9½ » (med.) 35.	Krono-Arbets-Komp. . . 420.
		Summa i medeltal 307.	Summa 1,085.

Carlsborgs fästning. Under året vårdade personer har utgjort 577 och sjukdomarnas antal 599, deraf 28 under behandling ifrån föregående år. Till helsan hafva blifvit återställda 538, ändats dödligt 26 (4,33 procent af de vårdade sjukdomarnas antal) och 35 äro till år 1855 under fortfarande vård. Största sjuktillförseln inträffade i September månad med 75, minsta i December med 22. Under de öfrige månaderna var förhållandet, räknadt ifrån högst till lägst, följande: Maj, Augusti, April, Juni, Mars, Oktober, Juli, November, Februari, Januari. Den viktigaste sjukdomsformen har varit rödsot, hvaraf vårdats 54 fall hvilka, då de alla, med undantag af 7, inträffade under 3:dje kvartalet, kunna sägas under denna tid varit af epidemisk art.

Utslagsfebrarne hafva i 6 fall utgjorts af erysipelas, 2:ne herpes af febril natur och en urticaria.

Af 89 fall af frossa förekomma 60 under första halfåret, de öfriga under sednare delen af året; och hafva dessa varit mycket svårare att behandla och alltid reciderat.

Sjukes underhållsdagar 14,402 gifva 24 dagar för hvarje sjukdom, och utgör 5,59 procent af underhållsdagar för hela personalen, förutsatt att denna varit lika stor året om.

(Sjukh.-Läk. Dr P. H. Collin.)

Carlstens fästning. Under året vårdade personer 797, och vårdade sjukdomar 826, deraf 814 blifvit till helsan återställda, 6 (motsvarande 0,72 procent af de vårdade sjukdomarnas antal) haft dödlig utgång och 6 äro under fortfarande behandling till år 1855.

Största antalet insjuknade, nemligen 127, inträffade under September med i medeltal 4,1 om dagen; minsta 17 eller 0,5 om dagen i November. För hela året utgör medeltalet af insjuknade på dag 2,2. Största antalet sjuke på dag tillkommer Juni med 28,7; minsta December 6,3. Under hela året har medeltal sjuke på dag varit 17,1. Största sjukprocenten af personalstyrkan inträffade i Juni med 5,0, minsta i November med 2,3. Sjukprocenten under året af personalstyrkan 4,0. Af dödsfallen inträffade under Mars och Augusti 2, April och Maj ett hvardera månaden.

Sjukdomslynnnet har, såsom vanligt, varit broncho-katarrhalt; de förekommande sjukdomarna i allmänhet dock af mild natur. Under inflytelse af årets epidemiska konstitution hafva troligen stått pneumonier, förekommande i Januari, April och Maj, och gastriska lidanden under Maj, Juni och Julii.

Antalet underhållsdagar för sjuke, 6,276, gifver 7,6 dagar för hvarje sjukdom, och utgör 5,6 procent af underhållsdagarna för hela den personal som i medeltal under året varit å fästningen förlaggd.

Å *Waxholms fästning*, hvars personal per medium för året utgjort 1,085 man, hafva förekommit 2,796 sjukdomsfall, nemligen 47 qvar ifrån föregående år och 2,749 tillkomne under året. 2,737 hafva blifvit till helsan återställda, 84 aflidit och 75 äro vid årets slut qvarliggande. Enligt de särskildta rapporter som inkommit ifrån de flere å fästningen tjänstgörande corpsernas läkare hafva dessa fall varit fördelade på

Svea Artilleri-Regementes 1:sta och 3:dje depot-kompagnier 243 sjukdomsfall, deraf 2:ne qvar ifrån år 1853 och 241 tillkomne, af hvilka 225 blifvit återställda till helsa, 6 aflidit och 12 äro under behandling till följande år. Diarrhéer, frossor och katarrhal-

febrar hafva utgjort de talrikaste sjukdomarne. Under koleraepidemien, utgjorde hela antalet af utbildade kolerafall 3, af hvilka ett ändade dödligt. Af de återstående 5 dödsfallen hafva 2:ne förorsakats af gastrisk feber och 3 af lunginflammation. Af antalet underhållsdagar tillhöra 1,916 dessa kompagnier, hvilket gifver i medeltal 5,25 sjuke om dagen, omkring 8 dagar för hvarje sjukdom, och af medikamentskostnaden 204 R:dr 11 sk. 1 rst. eller 5 sk. 1½ rst. om dagen för hvarje sjuk;

Nerikes Regemente, dels en arbets-kommendering af 107 man ifrån och med d. 1 Juni till och med d. 2 Oktober, 112 sjukdomsfall, af hvilka 110 öfvergått till helse och 2:ne, en gastrisk feber och en lunginflammation ändats dödligt; diarrhéer, deribland åtskilliga koleraartade hafva utgjort de talrikaste sjukdomarne och dernäst frossor, lunginflammationer, katarrhala och gastriska febrar; intet egentligt kolerafall, men 2:ne fall af rödsot. Underhållsdagarna 824, ge i medeltal 6 sjuke om dagen och omkring 7 dagar för hvarje sjukdom, samt ha utgjort 6,2 procent af hela antalet underhållsdagar för kommenderingen. Medikamentskostnaden 65 R:dr 37 sk. 5 rst. gör 10 rst. banko för hvarje sjukunderhållsdag, (Bat.-Läk. *Zettergren*); — och dels

en garnisons-kommendering af 449 man ifrån d. 27 Mars till d. 12 Juli, 12 marschdagar inberäknade, 304 sjukdomsfall med 2,390 sjukdagar. Sjukdomar af allvarsammare art halva varit: gastriska febrar 5, inflammations-sjukdomar 18 och frossor 34. De flesta fross-sjuka tillhörde de kompagnier hvilka äro stationerade uti socknarne omkring Wernern, hvarest under året herrskat en mycket allmän, ehuru ej synnerligen elakartad fross-epidemi. De många som under vistelsen på Waxholm insjuknade i frossa voro till största delen af dessa kompagnier, och en stor del hade redan på våren lidit af sjukdomen. Denna recidiverade ytterst lätt, hvartill isynnerhet bidrog vaktgöring nattetid uti kallt och blåsigt väder, hvarföre på senare tiden alla som haft frossan ifrån denna vaktgöring befriades. Den starka värmen i Juni och Juli månader föranledde temligen talrika fall af diarrhé, äfven med kolerasymptomer. Ingen af kommenderingen har aflidit. Andelen i medikaments-kostnaden har utgjort 216 R:dr 1 sk. 9 rst. eller 4 sk. 4 rst. på dag.

(1:sta Bat.-Läk. Dr *M. Lagerlöf*).

Wärmlands Fält-Jägare Regementes garnisons-kommendering af 446 man ifrån d. 10 Juli till d. 22 Oktober har haft en sjukpersonal af 297 man med 436 sjukdomsfall, nemligen 37 gastriska-, nervösa-, rheumatiska- och katarrhal-febrar, 1 lunginflammation, 47 bronchiter, 16 halsinflammationer, 149 diarrhé och magplågor, 3:ne af syphilis, 24 utbildad kolera. 416 hafva blifvit till helsan återställda, 17 ändats dödligt och 3:ne lemnades vid kommenderingens uppbrott under fortsatt vård.

Koleraepidemien utbröt ibland denna kommendering d. 11 Sept., fortfor i 26 dagar, hvarefter den alldeles upphörde. Uti ett af kompagnierne, det 4:de, inträffade mer än dubbelt flere kolerafall än i de 3:ne öfrige tillsammans. Bland de 16 dödsfallen deraf var t. f. Bat.-Läk. Cand. *Alfred Tellins*, det andra i ordningen.

Underhållsdagar för sjuke har utgjort 2,628 (hvaribland ingå 234 för de kolerasjuke, hvaraf 58 för dem som aflidit och 173 för de tillfrisknade), eller i medeltal 25 sjuke om dagen och omkr. 6 dagar för hvarje sjukdom, samt 5,66 proc. af hela kommenderingens underhållsdagar.

Medikamentskostnaden (utom för de kolerasjuka) har utgjort 255 R:dr 9 sk. 11 rst. eller 4 sk. 7½ rst. banko om dagen.

Efter truppens uppbrott har på de orter manskapet genomtågat, eller till hvilka det spridt sig, icke förspotts någon sjuklighet som med dess föregående helsotillstånd kunnat anses hafva stått i något orsakligt förhållande. (Reg.-Läk. m. m. Dr J. Engholm).

Södermanlands Regemente aflöste det förestående d. 26 Okt. med en kommendering af 454 man, hvilka tjenstgjorde till d. 15 December. Sjukpersonalen har under denna tid varit 234 med ett lika antal sjukdomar; hvarförutan ett större antal så af befäl som manskap lidit af lindrigare in- och utvärtes åkommor, för hvilka medicin utdelats. Högsta sjuknummern på dag var 84 och medeltalet 38. Af frossor hafva förefallit 30 fall, alla svåra att behandla, dels derföre att de fleste redan voro flere månader gamla och dels till följd af de endemiska inflytelserna. Koleran utbröt ibland denna kommendering kort efter inryckningen. Rapporten upptager 162 fall, dels af utbildad kolera, deruti 16 aflidit, och dels och till allrastörsta antalet af koleraförebud. Talrikast näst diarrhéer och de nämnde sjukdomarne voro bröstinflammationer.

Underhållsdagarna hafva utgjort 1,937, hvilket gör ett medeltal af 8,2 dagar för hvarje sjukdom och 8,4 procent af hela kommenderingens. Andelen i medikamentskostnaden, 168 R:dr 12 sk. 7 rst. ger 4 sk. 2 rst. om dagen för hvarje sjuk.

Medikamentskostnaden för kolera-sjukhuset ifrån d. 20 Sept. till d. 15 Nov. har varit 133 R:dr 19 sk. 7 rst. banko.

Bland *private arbetare*, hvilkas styrka i medeltal utgjort 120 man, hafva förekommit 219 sjukdomsfall, till största antalet yttre skador och dernäst diarrhéer, frossor, bröstinflammationer, gastriska och katarrhala febrar, ögonsjukdomar; men ingen kolera. Antalet underhållsdagar för sjuke 808, utgör knappt 2 procent af dessa arbetares underhållsdagar och gifver i medeltal 3,7 dagar för hvarje sjukdom, och 2,2 sjuke om dagen. Andelen i medikamentskostnaden har varit så mycket större, 144 R:dr 27 sk. 5 rst. eller 8 sk. 7½ rst. banko om dagen.

Vid *bevaknings-kommenderingen* ur indelta arméen samt 9:de och 10:de kompanierne af *Krono-Arbets-corpsen* med gemensam sjukvård, hafva bland en personal af 472 man förekommit 1,248 sjukdomsfall, deraf 43 ifrån år 1853 och tillkomna 1,205, af hvilka 1,137 blifvit till helsan återställda, 8 frigifne, 43 aflidit och 60 vid årets slut äro under fortfarande vård. Yttre skador och bensår, följder af arbetet med bergsprängning och stentransport m. m.; diarrhéer, till större delen i följe med den varmare årstiden och koleraepidemien, men äfven och till stor del af kronisk natur hos eländiga och oordentliga subjekter; frossor och katarrhal-febrar utgöra de talrikaste sjukdomarne; utbildad kolera 16, af hvilka 10 med dödlig utgång.

Antalet underhållsdagar för sjuke 19,245 ger i medeltal 52,7 sjuke om dagen, 15,4 dagar för hvarje sjukdom, och utgör 11,84 procent af hela antalet underhållsdagar. Medikamentskostnaden 1,033 R:dr 37 sk. 8 rst. gör 3 sk. 1½ rst. banko för hvarje sjukdag. (Bat.-Läk. Zettergren).

Summarisk sjuk-rapport för den å Gottland sammandragna armé-corps
ifrån d. 23 Mars till d. 18 Juli år 1854.

	Insjuknade		Summa.	Tillfrisknade		Döde		Qvarliggande.		Summa.
	på sjukhus.	i qvarter eller läger.		på sjukhus.	i qvarter eller läger.	på sjukhus.	i qvarter eller läger.	på sjukhus.	i qvarter eller läger.	
Personal.										
Af Kongl. Götha Artilleri	9	38	47	9	36	—	—	—	2	47
» » Kronprinsens Hussarer	19	41	60	19	41	—	—	—	—	60
» » Smålands Grenadier-Bataljon	17	291	308	15	291	—	—	2	—	308
» » Kronobergs Regemente	1	55	56	1	55	—	—	—	—	56
» » Jönköpings »	13	242	255	13	242	—	—	—	—	255
» » Calmar »	—	48	48	—	48	—	—	—	—	48
» Gottlands National-Beväring	26	250	276	26	250	—	—	—	—	276
Summa personer	85	965	1,050	83	963	—	—	2	2	1,050
	Vårdade		Summa.	Botade el. förbättrade		Dödligt ändade		Qvarliggande		Summa.
	på sjukhus.	i qvarter eller läger.		på sjukhus.	i qvarter eller läger.	på sjukhus.	i qvarter eller läger.	på sjukhus.	i qvarter eller läger.	
Sjukdomar.										
Gastrisk feber	12	—	12	12	—	—	—	—	—	12
Catarrhal feber	3	30	33	3	30	—	—	—	—	33
Rheumatisk feber	10	—	10	10	—	—	—	—	—	10
Frossor	12	56	68	12	56	—	—	—	—	68
Feber med obestämd karakter	—	183	183	—	183	—	—	—	—	183
Inflammation i halsen	—	7	7	—	7	—	—	—	—	7
» i ögonen	—	76	76	—	76	—	—	—	—	76
» i örat	—	1	1	—	1	—	—	—	—	1
» i lungorna	16	—	16	16	—	—	—	—	—	16
» i lymfkärlen	1	—	1	1	—	—	—	—	—	1
Ros	—	6	6	—	6	—	—	—	—	6
Blodcongestion åt hufvudet	—	6	6	—	6	—	—	—	—	6
» lungorna	—	13	13	—	13	—	—	—	—	13
Cholera billosa	—	1	1	—	1	—	—	—	—	1
Magkramp, magflen, kolik	3	31	34	2	31	—	—	1	—	34
Diarrhé	4	86	90	4	86	—	—	—	—	90
Kronisk rheumatism och gikt	2	79	81	1	79	—	—	1	—	81
Anæmie	1	—	1	1	—	—	—	—	—	1
Hypochondrie	1	—	1	1	—	—	—	—	—	1
Kronisk hudsjukdom	1	4	5	1	4	—	—	—	—	5
Syphilis	3	—	3	3	—	—	—	—	—	3
Utvärtes åkommor och skador	16	386	402	16	384	—	—	2	—	402
Summa sjukdomar	85	965	1,050	83	963	—	—	2	2	1,050

Underhållsdagar inom sjukhus 1,045.

» utom » 5,508.

Corpsernas styrka 4,340 man.

Medikamentskostnad (utom för de af trupperna medförde medikamenter) 388 R:dr 9 sk. 10 rst.

Ifrån d. 23 Mars, då första trupperafdelningen landsteg på Gottland, till d. 19 Juli, då sista trupperna lemnade ön, hafva, beväringen inberäknad, 1,050 njutit läkarevård, af hvilka 85 på sjukhus och 965 uti qvarter eller läger. Omkring halfva antalet derutöfver har för mindre åkommor undfått läkemedel. Ingen har aflidit, ingen blifvit otjenstbar. Summan af underhållsdagar på sjukhus och i qvarter eller läger, 6,553, fördelad på antalet dagar 116, gifver ett medeltal af 56,49 sjuke om dagen. Medeltalet sjuke på dag för ständige soldater å sjukhus 7,56, af beväringen under 10 dagar 7,59; ständige soldater i läger 42,75 samt af beväringen i läger 54,8.

Medikamentskostnaden efter rabatt: för trupperna, inberäknad för sjukhuset, 299 R:dr 14 sk., för beväringen 83 R:dr 43 sk. 10 rst., tillsammans 388 R:dr 9 sk. 10 rst. hvilket gör 2 sk. 10 rst. om dagen för hvarje sjukdom och 17 sk. 9 rst. banko för hvarje sjuk.

Utspisningskostnaden å sjukhus för trupperne 556½ portioner och för beväringen 99½ portioner à 19 sk. 9 rst., 269 R:dr 44 sk. banko, hvilken summa, fördelad på antalet underhållsdagar, 1,045, hvarifrån likväl bör afdragas 189 underhållsdagar i kantonerings-sjukhusen för 10 derstädes vårdade sjuke, visar att denna för hvarje å sjukhus vårdad person uppgått till 13 sk. 11½ rst. banko om dagen.

Då smittkoppor vid slutet af Mars visade sig i Othems socken, der en del trupper skulle inkvarteras, så afböjdes detta, och ordres utfärdades till läkarne, i den mån trupperna ankommo, att så mangrannt som möjligt anställa revaccination. Denna utföll så att af 1,364 revaccinerade 521, eller 38,19 procent erhöilo äkta vaccinkoppor; ingen blef af smittkoppor angripen.

Bland de förekomne sjukdomarne var ingen af svårare natur eller i vetenskapligt afseende förtjent af uppmärksamhet. (F. L. Dr N. J. Ljungbergs rapport).

Kongl. Andra Lif-Grenadier-Regementet har med en styrka af 856 man under 4 månader ifrån d. 16 Juli, på Gottland varit förlagdt, dels i läger till d. 24 Sept och dels i kantoneringsqvarter uti socknarne söder om Wisby, samt under hela tiden utspisats med proviant ifrån kronans förråd.

Sjukantalet har uppgått till 678, af hvilka 19 varit vårdade på sjukhuset nemligen för nervfeber 6, inflammations-sjukdomar 4, blodcongestion till lungorna 2, organisk hjertsjukdom 1, vattsot 1, rheumatism 1, syphilis 3 samt utvärtes 1 och af desse hafva aflidit af nervfeber 1 och af hjertsjukdom 1. Bland sjukdomar som vårdats i qvarter och läger har i afseende på antalet förekommit diarrhé och magplågor, cardialgie 269, utvärtes skador och åkommor 142, kronisk rheumatism 90, lindrigare febrar 57, catarrhalhosta 53, frossor 30 och i öfrigt åtskilliga åkommor af mindre betydighet.

Underhållsdagar för sjuke å sjukhus 512, i läger och qvarter 2,201, tillsammans 2,713 eller 2,57 procent af hela kommenderingens underhållsdagar.

Medikamentskostnaden 309 R:dr 29 sk. 5 rst. banko.

(Reg.-Läk. *Hvitfeldts* rapport).

Dal-

Dal-Regementets fältbataljon med personal af 706 man sammandragen och förlaggd dels å Drottningholm ifrån d. 30 April till d. 8 Juni och dels å Ladugårdsgärdet till d. 12 Juli, har under denna kommendering haft 350 sjuke, hvaraf dock endast 7 varit intagne på sjukhus.

De sjukdomar som allmännast förekommit hafva varit: utvärtes åkommor och skador 107, diarrhé m. fl. magplågor 79, febrar samt halsflusser, rheumatism 84, bröstsjukdomar (?) 44, frossor 14 o. s. v. Medikamentskostnaden efter rabatt 173 R:dr 14 sk. banko.

Emot truppens utredning anmärker rapporten att manskapet varit alltför otillräckligt försedt med skjortor och strumpor, så att tillfälle icke gifvits till ombyte, särdeles af sistnämnde artikel, hvaraf många olägenheter försports.

(1:sta Bat.-Läk. Dr C. J. Wettergen).

En kommendering af 600 man ur *Södra Skånska Infanteri-Regementet* till garnisons-tjenstgöring i Carlskrona ifrån d. 24 Mars till d. 15 Okt. har haft 364 sjuke, af hvilka 37 vårdats å stationens sjukhus och de öfrige i kasernen, der en god sal och vida bättre än någon i flottans sjukhus varit till sjukrum inredd. Bland sjukdomar hafva förekommit diarrhéer, frossor, gastriska och nervösa febrar, ögon- och bröst-affektioner; af dysenteri och kolera hvardera 3 fall. Af de i kasernen vårdade sjuke aflid ingen, på sjukhuset 1. Antalet underhållsdagar har icke uppgifvits. Medicamentskostnaden, efter vederbörlig rabatt, 310 R:dr 19 sk. banko.

(t. f. Bat.-Läk. Husberg).

En garnisons-kommendering i Landskrona af 120 man ur *Norra Skånska Infanteri-Regementet* ifrån d. 20 Mars till d. 27 Maj har haft 15 sjuke, hvaraf 6 med lindrigare febersjukdomar, 1 kronisk bröstsjukdom samt 8 utvärtes, under 324 underhållsdagar.

Medikamentskostnaden har utgjort 55 R:dr 18 sk. 6 rst. eller 8 sk. 2 rst. banko per dag.

(Ö. F. L. Dr Fr. Bågenholm).

En kommendering af 320 man ur samma regemente till garnisonstjenstgöring i Carlskrona ifrån d. 16 Okt. till d. 6 Dec. har, med undantag af en mängd s. k. medicinanter för yttre skador och inre krämpor, hvilka, dessa oaktadt, deltagit i den dagliga tjenstgöringen, endast haft 18 sjuke af betydligare sjukdomar, nemligen nervfeber 1, gastrisk feber 2, katarrhalfeber 2 lunginflammation 3, ögonsjukdomar 5, lungsot 1, kolera 1 samt syphilis 3, af hvilka 16 tillfrisknat och 2 aflidit nemligen 1 af nervfeber och 1 af kolera. Underhållsdagarnes antal har utgjort 329 och medikamentskostnaden efter rabatt 130 R:dr 5 sk. banko.

Truppen ankom till Carlskrona högeligen nedstämd i anseende till derstädes herrskande kolerafarsot. Såsom uppmuntringsmedel och preservatif utdelades derföre bäskt bränvin till alla nattvakter; högst få diarrhéer förekommo, och dessa mycket lindriga.

(t. f. Bat.-Läk. Brovall).

c) **Sammandrag af rapporter rø-**
Sjukförslog ifrån Kongl. Maj:ts

		Carlskrona								
		1:sta Sjuk-Departementet.								
Sjukdomar.		Övar ifrån år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till hetsa.	Forbättrade (hembeför- vade).	Obotliga (afskedade).	Dödl. andade.	Övar till år 1855.	Summa.
Febrar, nervösa, typhösa	—	15	15	12	—	—	—	1	2	15
» gastriska	2	92	94	92	—	—	—	—	2	94
» katarrhala, rheumatiska, inflammatoriska	6	162	168	162	1	—	—	—	5	168
» intermittenta	—	157	157	155	—	—	—	—	2	157
» utslags- (scarlatina)	1	1	2	2	—	—	—	—	—	2
Inflammationer: i hjernan	—	2	2	—	—	—	—	2	—	2
» i lungor och lungsäckar	1	124	125	107	1	—	—	13	4	125
» i underlivet (peritonitis)	—	8	8	4	—	—	—	4	—	8
» i blodådrorna (phlebitis)	—	2	2	1	—	—	—	1	—	2
» i ledgångarne (höftsjuka)	1	—	1	1	—	—	—	—	—	1
Dysenteri	4	72	76	57	—	—	—	10	—	76
Cholera epidem.	—	19	19	8	—	—	—	11	—	19
Diarrhé, Cholerin	—	152	152	152	—	—	—	—	—	152
Gastricism, Cardialgie	—	97	97	97	—	—	—	—	—	97
Kroniska bröstsjukdomar, hektiska febrar	—	49	49	25	2	13	5	4	—	49
Organiska sjukdomar i hjertat	—	4	4	1	3	—	—	—	—	4
Kroniska sjukdomar i underlivet (vattsot m. m.)	1	18	19	15	1	1	2	—	—	19
Ögonsjukdomar	4	105	109	107	—	1	—	—	1	109
Öronsjukdomar (hörsselfel)	—	4	4	4	—	—	—	—	—	4
Sjukdomar i urinvägarne	1	2	3	3	—	—	—	—	—	3
Epilepsie	—	6	6	4	—	2	—	—	—	6
Kronisk alkoholism och delirium tremens	—	5	5	4	—	1	—	—	—	5
Sinnessjukdom	—	2	2	2	—	—	—	—	—	2
Ryggmärgslidande	—	1	1	—	—	1	—	—	—	1
Hjernblödning	1	1	2	1	—	—	—	—	1	2
Gikt och rheumatism	6	85	91	83	—	4	—	—	4	91
Skörbjugg	—	24	24	24	—	—	—	—	—	24
Ros-svullnader	—	6	6	6	—	—	—	—	—	6
Tarmbräck	—	7	7	4	—	3	—	—	—	7
Vattenbräck	—	11	11	11	—	—	—	—	—	11
Ändtarms utfall	—	1	1	1	—	—	—	—	—	1
Feberfria hudutslag	—	96	96	94	—	—	—	—	2	96
Rötsår, fistlar, fulslag m. fl. bulnader	3	190	193	186	—	6	—	—	1	193
Hjernskakning af yttre våld	—	5	5	2	—	—	3	—	—	5
Tarmbristning af d:o	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1
Brännskada och förlamning af åkslag	—	2	2	1	—	1	—	—	—	2
Benbrått och ledvridningar	1	22	23	21	—	—	—	—	2	23
Utvärtes skador (blodsår, brännsår, kontusioner)	10	232	242	235	—	2	—	—	5	242
Syphilis	10	123	133	124	—	1	—	—	8	133
Summa	52	1,905	1,957	1,808	5	39	62	43	1,957	

Härförutom: Medicinanter, tjenstgörande, oaktadt skador och sjukdomar, å sjukreserven vid skeppsvarfvet 4,231.
 Underhållsdagar för sjuke (utom sjukreserven) 29,241.
 Medeltal sjuke på dag d:o 91,7.
 Medikamentskostnad, inclus. sjukreserven, enligt räkningens belopp B:ko R:dr 1,705: 10. 3.
 » per dag » » — 2. 5½.
 Personalens styrka har varierat emellan 2,053 och 6,344.

rande sjukvården vid Flottan.

Flottas stationer år 1854.

station.							Stockholms station.											Göteborgs depôt.										
2:dra och 3:dje Sjuk-Departementet.																												
Qvar ifrån år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till helse.	Dödl. ändade.	Qvar till år 1855.	Summa.	Qvar ifrån år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till helse.	Apoplektade till sjukhus.	Dödl. ändade.	Qvar till år 1855.	Summa.	Qvar ifrån år 1853.	Tillkomne.	Summa.	Övergångne till helse.	Dödl. ändade.	Qvar till år 1855.	Summa.							
—	5	5	4	1	—	5	4	329	333	299	34	—	—	333	—	1	5	—	—	—	1							
—	46	46	46	—	—	46	12	610	622	537	78	—	7	622	—	13	14	—	—	—	14							
6	545	551	545	1	5	551	—	389	389	306	81	—	2	389	1	4	4	—	—	—	4							
—	96	96	96	—	—	96	—	16	16	16	—	—	—	16	—	—	—	—	—	—	—							
—	2	2	2	—	—	2	—	90	92	91	—	—	1	92	—	4	4	3	1	—	4							
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
—	20	20	20	—	—	20	—	67	67	39	18	10	—	67	—	1	1	—	—	—	1							
7	740	747	742	—	5	747	9	829	838	812	25	—	1	838	—	13	13	13	1	—	13							
7	19	26	12	8	6	26	1	8	9	2	4	3	—	9	—	3	3	2	—	1	3							
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
—	71	71	71	—	—	71	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	1							
—	50	50	50	—	—	50	—	46	46	44	1	—	1	46	—	3	3	3	—	—	3							
—	2	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	2							
—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
—	3	3	3	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	3	—	—	3							
5	175	180	174	—	6	180	2	268	270	251	17	—	2	270	—	6	6	6	—	—	6							
—	7	7	7	—	—	7	—	1	1	—	1	—	—	1	—	2	2	2	—	—	2							
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
2	282	284	279	—	5	284	2	89	91	84	4	—	3	91	—	6	6	6	—	—	6							
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
1	33	34	34	—	—	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
7	173	180	173	—	2	180	6	279	285	278	7	—	—	285	—	10	10	10	—	—	10							
—	—	—	—	—	—	—	—	36	36	—	36	—	—	36	—	1	1	1	—	—	1							
35	2,270	2,305	2,263	13	29	2,305	38	3,060	3,098	2,760	307	14	17	3,098	1	81	82	78	3	1	82							

. 20,147. 1,280.
 55,0. 3,5.
 B:ko R:dr 2,894: 2. 5. 792: 23. — 122: 34. 10.
 " " 6. 103. 220 och 800. Personalens styrka 4. 3.
 varierat emellan 1,520 och 1,550. 183.

Vid *Carlskrona station* har sjukvården fortfarande varit fördelad såsom tillförene blifvit uppgifvit.

1:sta sjuk-departementet: Den personal som å stationens sjukhus under detta år njutit vård har af de särskildta staterna utgjorts af under-officerare 4, soldater af Blekinge läns beväring 3, marinsoldater och spel 276, soldater af Södra Skånska Infanteri-Regementet 36, af Norra d:o 7, matrosar och jungmän 126, förhyrde matrosar 56, Norrske matrosar 8, skeppsgossar 105, båtsmän 1,023, varfshandverkare och timmermän 16, krönarbetskarlar och pionierer 206, samt lifstidsarrestanter 94.

Enligt rapporten för år 1853 funnos å sjukhusets båda afdelningar qvarliggande 52 sjuke, och hafva under året intagits 1,905, så att hela sjukantalet uppgått till 1,957, af hvilka 1,808 blifvit till helsan återställda eller förbättrade; 5 hafva erhållit hemlof på förbättring, 39 blifvit afskedade såsom till vidare tjenst oduglige, 62 hafva aflidit och 43 äro under fortfarande vård till år 1855 qvarliggande.

Största sjuktillförseln inträffade under Maj månad med 303, Juli 300 och Mars 299, eller per medium för dessa månader, då personalens styrka på stationen äfven var som störst, 40 om dagen; dernäst i Augusti med 275, September 244, eller per med. 8—9 om dagen; i Oktober 177, November 174, Januari 167 och December 122 eller omkring 4 om dagen. Medeltalet af inkomne per dag för hela året 5.21. Största mortaliteten i Oktober med 47 döde, nemligen 10 i kolera, 6 i rödsot och 1 af lunginflammation; dernäst i Mars med 8, Februari med 6, Januari, April, Juli och September med 4 i hvardera månaden; i Augusti och November med 3 samt Maj, Juni och December med 2:ne i hvardera månaden. Mortalitetsprocenten för hela antalet af de å sjukhuset vårdade utgör 3,16, men om derifrån de i kolera sjuke och döde afdrages, så blir dödsprocenten utaf de vid sjukhuset vanligen förekommande sjukdomar 2,6. Hvad särskildt beträffar nämnde sjukdom, hafva endast de i dess utbildade form blifvit upptagne, så att de mer eller mindre häftiga diarrhéer och koleriner som förekommit blifvit för sig upptagne, hvaraf ock den stora mortalitetsprocenten för denna, snart sagt all medicin trotsande sjukdom, kan förklaras, då nemligen af 49 i utbildad kolera å sjukhuset vårdade afledo 11, eller något mer än 50 procent.

Sjukdomar som mäst förekommit å stationens sjukhus under de särskildta månaderna år 1854.

Månader.	Caarrhaleber.	Gastrisk feber.	Frossa.	Nervfeber.	Rheumatisk feber.	Bröstinflammation.	Underlivsinflammation.	Diarrhé och Cholera.	Cholera.	Rödsot.	Vattsol.	Skörbjugg.	Hjerninflammation.	Stonesrubbing.	Kronisk alkoholis.	Kroniska bröstsjukdomar.	Glit och rheumatism.
Januari	25	2	—	—	—	15	—	9	—	9	1	—	—	—	—	5	2
Februari	23	4	—	—	—	9	—	4	—	8	—	—	—	—	1	2	6
Mars	30	10	22	—	—	14	—	3	—	1	2	—	—	—	—	5	5
April	12	4	35	—	—	20	2	9	—	2	1	—	—	—	—	8	6

Månader.	Katarrhalebr.	Gastrisk feber.	Frossa.	Nervfeber.	Rheumatisk feber.	Bröstinflammation.	Underlivsinflammation.	Diarré och Cholera.	Cholera.	Rödsot.	Vattsol.	Skörbjugg.	Bjerrinflammation.	Sinnesrubning.	Kronisk alkoholisn.	Kronisk bröstsjukdom.	Gikt och rheumatism.
Maj	13	8	30	5	—	16	—	7	—	2	4	—	2	—	3	6	14
Juni	8	8	22	1	—	8	2	4	—	—	3	10	—	—	—	2	14
Juli	6	6	15	—	—	9	2	14	—	—	2	9	—	1	—	5	14
Augusti	10	15	10	3	6	6	—	12	—	8	1	3	—	—	—	7	8
September	5	6	6	2	—	2	1	20	—	30	3	—	—	—	—	3	2
Oktober	5	12	9	1	—	5	—	23	18	10	—	1	—	—	1	—	8
November	10	7	4	1	—	11	—	6	1	2	—	1	—	—	—	4	5
December	6	7	4	2	—	9	1	2	—	—	—	—	—	—	—	2	1

Häraf visar sig att katarrhala affektioner af slemhinnorna förekommit året om, der näst talrikast intermittenta febrar, serdeles på våren; diarrhéer i början af året lindriga, men som vanligt Juli—Oktober blefvo mera häftiga och envisa. Svåra bröstinflammationer hafva talrikt förekommit nästan under alla månader; dysenterierna talrikast i September, men af mindre elakartad natur. Koleran yppades i början af Oktober; en ifrån Öland nyligen anländ båtsman, hvilken dock, enligt egen uppgift, icke varit i beröring med kolerasjuka, var den som först blef deraf angripen.

(Ö. F. Läk. C. J. Furst genom C. A. T. Westring).

Det inom stationens 2:dra och 3:dje sjukvårds-Departementer uppträdande sjukdomslynnnet har, till följd af de momenter af prædisponerande anledningar hvilka antydast i föregående årens sjukrapporter, hufvudsakligen visat sig som katarrhaliskt-rheumatiska lidanden. Under 1:sta kvartalet herrskade mest katarrher och diarrhéer, dernäst rheumatism, lunginflammationer, ophthalmier och gastriska febrar. Frossor började nu i spridda fall, och de enda 2:ne skarlakansfebrar som under året förekommit, inträffade i första dagarna af året, men voro lindriga; 3:ne lindriga dysenterier förekommo äfven. Under 2:dra kvartalet förekommo i synnerhet diarrhéer, katarrher och frossor, dernäst rheumatism, ophthalmier, bröstinflammationer, samt nervfeber sporadiskt. 3:dje kvartalet voro diarrhéer de öfvervägande och i ordningen derefter katarrher, ophthalmier och frossor, dysenteri, lunginflammationer och gastriska febrar. Vid 4:de kvartalets början hade frossorna alldeles försvunnit, men diarrhé, katarrh. och rheumatism fortgingo. Dysenterierna förekommo lindrigt hela året både till frekvens och intensitet. Lungsot och hektiska febrar äro stående sjukdomar som genomgå årtal och aldrig vika tillbaka fastän de stundom minskas på sjukförslagen, då en eller annan deraf lidande under den blidare årstiden förbättras och för någon kort tid ingår i tjänstgöring. De, tillsammans med dem som lida af kronisk rheumatism och gikt, utgöra beklagligen ett stort antal hvilka icke, liksom flottans trupper, genast efter inträffad otjenstbarhet kunna afskedas, konsumera mycket medicamenter innån de kunna förflyttas på invalid-stat, eller få afsked med pension. Mång-

falltiga sjukdomstillfälligheter af kronisk art, hvilka aldrig kunna blifva föremål för vård å sjukhuset, inträffa så mycket oftare bland dessa departementers personal, påkalla läkarevård och läkemedel, utan att någon noggrann redovisning därför är möjlig.

(Reg.-Läk. Dr *Westrings* rapport).

Vid *Stockholms station* har af personalen 52 officerare och under-officerare, 13 civile embets- och tjenstemän, 188 handtverkare och 2,845 manskap åtnjutit läkarevård till ett sammanlagdt antal af 3,098, nemligen 38 qvarliggande ifrån föregående år, och 3,060 detta år insjuknade. Af hela antalet hafva 2,760 tillfrisknat efter den vård som dels måst och dels kunnat åstadkommas på stationen, 307 blifvit aspolletterade till sjukhus, 14 aflidit och 17 äro vid årets slut qvarliggande under fortsatt vård.

Sjukdomsförhållandet har öfverhufvud varit temligen lika med föregående år, med undantag att diarrhéer o. fl. digestionsplågor eller oordningar i underlifvet till betydligt mer än det dubbla antalet mot föregående år erfordrat läkarevård och att detta års kolera-epidemi var vida svårare än det föregående årets samt, eget nog, nästan uteslutande angripit båtsmän, då den 1853 mest hemsökte handtverkarne, hvilka nu i det närmaste skonades. Om detta å ena sidan kan förklaras deraf att de s. k. års- och sommartjenarne, som sistnämnde år voro dels ifrån Norrland och dels ifrån Norra Roslagen, väl födt och vid stärkande kost och lefnadssätt vandt folk, bättre förmådde att motstå epidemiens inflytelser, för hvilka manskapet 1854, som utgjorts af båtsmän ifrån hufvudstadens närmaste granskap (Södra Roslags och 1:sta Södermanlands kompagnier) dukade under, så måste å andra sidan annan förklaringsgrund finnas hvarföre handtverkarne, inhyste i en kasern der så många sjukdomsfrön förefinnas, detta år undgingo att hemsökas deraf. Det så betydligt större antalet kolerasjuka detta år erfordrar dock den förklaring att de å stationens kolerasjukhus vårdade sistlidit år icke äro upptagne i *det* årets sjukrapport, utan endast i den för nämnde sjukhus afgifna särskildte rapporten.

Flertalet af de 622 för *katarrhala, rheumatiska och inflammatoriska febrar* rapporten upptager kan väl antagas hafva varit af ganska lindrig art, och mera för medicamentskonsumtionens skull blifvit till egentiga sjukdomar räknade. *Frossorna* hafva förekommit under hela året och till öfver 70 procent större antal än föregående år.

Antalet underhållsdagar för sjuke vid stationen har icke blifvit utfördt; men den sannolika orsaken till denna underlåtenhet, nemligen att sjuke af manskapet vid stationen icke erhålla sjukkost, hade icke bordt utgöra hinder deremot.

(Reg.-Läk. Dr *C. Delwicks* rapport).

Göteborgs depôt har under året haft 82 sjuke, nemligen 1 qvarliggande ifrån år 1853 och 81 tillsjuknade. Af dessa hafva 62 vårdats å sjukhuset och de öfrige på stationen. Till helsen hafva blifvit återställda 78; 3:ne hafva aflidit och 1 är qvarliggande till år 1855. Antalet sjukdagar för de å sjukhus vårdade har utgjort 968, och för de utom sjukhuset 312 eller tillsammans 1,280, hvilket gifver en tid af 15,6 dagar för hvarje vårdad sjukdom så inom som utom sjukhuset, samt i medeltal 3,5 sjuke på dag.

Medikamentskostnaden, 122 R:dr 34 sk. 10 rst., utgör öfverhufvud 4 sk. 4 rst. banko om dagen för hvarje vårdad sjuk. (t. f. Bat.-Läk. v. *Bétzens* rapport).

Linieskeppet *Prins Oscar* som tillhörde Svensk-Norriska eskadern *) detta år från d. 4 April till d. 27 Juni, hade icke sedan år 1838 varit rustadt och var således vid utläggningen mycket inpregneradt med fugt och unkenhet, hvilket i förening med den kalla och våta väderleken i början af expeditionen, befarades skola menligt inverka på manskapets helsa. En omsorgsfull vädring och tillsyn öfver vårdnaden i alla afseenden, afvärjde dock detta, ehuru den nästan dagliga skurningen och rengöringen ombord, en för vårt land ej särdeles passande imitation ifrån främmande, i blidare luftstreck seglande mariner, hade till följd att däcken, synnerligast på trossbotten, der manskapet hade sina liggplatser, knäppt hunno torka ifrån den ena rengöringen till den andra. Besättningens styrka utgjorde 668 man. Sjukdomar af någon allvarligare beskaffenhet förekommo till ett antal af 55, nemligen gastrisk nervfeber 1, lunginflammation 9, katarrhala och reumatiska affektioner 5, frossa 6, gastricism 7, cardialgi 2, hydrops 3, ögonsjukdomar 2, lokala affektioner 7, yttre skador 13. Af dessa blefvo 23 afpolletterade till sjukhus, 32 till helsan återställde om skeppsbord. För mindre åkommor, såsom *kontusioner*, *furunkler*, lindriga *diarrhéer* samt *conjunctiviter*, hvilka inom få dagar veko för den enklaste behandling, hafva dessutom 418 man blifvit vårdade. Det stora antalet afpolletterade till sjukhus, härrör deraf att alla vid afseglingen ifrån Carlskrona sängliggande sjuke utbyttes mot friskt manskap ifrån stationen. Af dem som genom våda och olyckshändelser blifvit skadade var ingen som för framtiden ansågs deraf blifva lidande till helsa eller arbetsförmåga. Attester öfver sådana skador ombord utfärdades för 5 man. Sjuknummern var i April 27, Maj 18 och Juni 10 man.

I denna rapport äro dock ej upptagne 30 man hvilka, vid sundhetsmönstringen ombord, afpolletterades antingen till sjukhus eller kompanierne för oduglighet till krigstjenst, och således aldrig voro inmönstrade på skeppet. Orsaken till denna, af alla uppbördsläkare öfverklagade, olägenhet att nödgas vid sundhetsmönstringarne för nämnde orsak gång efter annan kassera ett stort antal af det nyss ombord komna manskapet, har sin grund deruti, att en stor del af manskapet inom flere kompanier väl är dugligt till gröfre arbete för varfvet, men ej till krigstjenst. Denna olägenhet kunde dock lätt afhjelpas genom mera stränghet vid generalmönstringarne. (Uppb.-Läk. Dr *G. A. Klosterbergs* rapport).

Propeller-linieskeppet *Carl XIV Johan* om 74 kanoner och 735 mans besättning, utrustadt ifrån d. 24 Augusti till d. 2 November för expedition i Östersjön, tillbringade största delen af denna tid i hamn vid Stockholm, Köpenhamn, Malmö, Göteborg, Helsingör, Nyborg m. fl. Östersjöhamnar. I sjukjournalen hafva blifvit antecknade 47 man

*) För hvilken i öfrigt rapport om helsotillståndet och sjukvården icke ingått, i anseende till Expeditions-Läkaren Dr *C. A. Fürsts* frånfälle. Från expedition med 2:ne bataljoner kanonjollar ifrån Stockholms station saknas äfven rapporter.

för följande sjukdomar: lunginflammation 4, katarrhfeber 4, frossa 5, gastricism 9, diarrhé 2, rödsot 12, rheumatism 2, ögonsjukdomar 5, yttre skador 5, syphilis 5, af hvilka 44 ombord blifvit till helsan återställda, 45 afpolleterade till sjukhus och 4 aflidit, af rödsot. För öfrigt hafva 74 man åtnjutit vård för lindrigare sjukdomar såsom katarrh., diarrhé, panaritium, bölder, conjunctiviter m. m. Att rödsoten, denna farliga gäst om skeppsbord, kunde inskränkas till de 12 fallen, tillskrifves flitig vädervexling och användandet af klorkalk i sjuktältet. Sjukdomen var i de flesta fall af gastrisk-biliös karakter till större delen af eretisk form. 4 fall öfvergingo till den synochala, af hvilka ett slutade dödligt på 40:de dygnet. Öfriga sjukdomar företedde intet anmärkningsvärdt.

Väderleken var högst ombytlig, hvilket äfven hade märkbart inflytande på helsotillståndet. De tider då det ej eldades under maskinen var det ganska kallt och fuktigt ombord, hvilket äfven ökades af den nästan dagliga skurningen som dock på läkarens hemställan något inskränktes.

Den i främmande mariner gjorda iakttagelsen, att sjukligheten skulle vara större och mer omvexlande på ångskepp än på seglande fartyg, anser läkaren hafva här till någon del besannats. En af orsakerna härtill skulle då ligga uti den lätthet för förkylningar och deraf uppkommande sjukdomar, för hvilka det i maskinen arbetande manskapet är utsatt, då det efter arbete i en ganska hög temperatur blir utsatt för en kall och ofta blåsig väderleks inverkan. Af de s. k. maskingastarne, eller det vid eldningen och maskinen arbetande manskapet, har dock blott en enda varit under expeditionen svårt sjuk (i rödsot), ehuru temperaturen i maskinrummet, der mycken svårighet möter för vädervexling, uppgick till + 52° Cels. ja till och med någon gång derutöfver.

Sjuktältet på detta skepp var med mycken omsorg inrättadt i fören på ena sidan af öfra batteriet, men inrymde endast 8 sängar, och olägenheten att ej kunna separera de särskilda sjukdomarne visade sig flera gånger under expeditionen. En bekvämare och rymligare plats för detta ändamål är högst nödig att iakttaga vid de skepp som för framtiden utrustas. I händelse af drabbning finnes intet ställe afsedt för de sårades mottagande och förbindning. En brist som ej heller nog kan beklagas är den af passande föda för sjuka och tillfrisknande; endast hafregryn och en sort rågskorpor af mindre ändamålsenlig beskaffenhet funnos. Följden häraf är att ofta nog hvarje tillfälle sökes att i smyg förskaffa sig af den vanliga, ingalunda för svage passande, provianten. Afseende härpå bör nödvändigt fästas till rättelse för framtiden.

(Uppb.-Läk. Dr G. A. Klosterbergs rapport).

Sammandrag af inkomne rapporter om revaccinationen af manskab
vid Arméen och Flottan år 1854.

	Antal revacci- nerede.	Resultat af revaccina- tionen.		
		Åkte vaccin- koppor.	Osikkert.	Intel.
a) <i>Rekrüter:</i>				
af Kongl. Svea Lif-Gardet	406	59	30	47
» Lif-Gardet till häst	55	24	13	48
» Andra Lif-Gardet	440	49	—	64
» Svea Artilleri	63	49	—	44
» Götha »	75	40	8	27
» Wendes »	78	23	—	55
» Lif-Regementets Dragon-Corps	33	47	—	46
» Smålands Husar-Regemente	40	8	—	2
» Skånska » »	72	54	5	46
» » Dragon- »	69	6	6	57
» Kronprinsens Husar- »	57	7	—	50
» Lif-Regementets Grenadier-Corps	42	3	4	8
» Första Lif-Grenadier-Regemente	42	49	—	23
» Andra » »	35	44	—	24
» Wästgötha Regemente	26	—	—	26
» Smålands Grenadier-Bataljon	7	2	—	5
» Uplands Regemente	67	47	9	44
» Skaraborgs »	23	2	4	20
» Södermanlands »	32	8	—	24
» Kronobergs »	22	—	—	22
» Dahl- »	30	2	2	26
» Helsing »	448	49	—	99
» Elfsborgs »	34	6	4	24
» Wästgötha Dahls »	43	4	5	4
» Bohus Läns »	36	3	4	32
» Wästmanlands »	24	6	7	44
» Norrbottens Fält-Jägare-Corps	44	5	—	6
» Wästerbottens » »	43	—	2	44
Transp.	4,273	440	94	769

	Antal revaccinerade.	Resultat af revaccinationen.		
		Koppor.	Äkta vaccin.	Osäkert.
Transp.	1,273	410	94	769
af Kongl. Calmare Regemente	48	11	—	7
» Nerikes »	13	2	—	11
» Wärmlands »	5	—	—	5
» Jämtlands Fält-Jägare-Corps	54	30	9	15
» Norra Skånska Regimentet	89	18	14	57
» Södra » »	63	1	—	62
» Wärmlands Fält-Jägare-Regemente	48	10	—	38
» Kongl. Maj:ts Flotta i Stockholm	41	4	15	22
» » » i Göteborg	14	6	—	8
Summa	1,618	492	132	994
b) <i>Manskap af Armé-Corpsen å Gottland:</i>				
af Kongl. Götha Artilleri	145	22	—	—
» Kronprinsens Husarer	92	73	—	—
» Smålands Grenadier-Bataljon	249	102	—	—
» Kronobergs Regemente	159	29	—	—
» Jönköpings »	392	124	—	—
» Calmare »	327	171	—	—
Summa	1,364	521	—	—

Af de under årets rekryt-möten revaccinerades antal 1,618, hafva 492 fått äkta vaccinkoppor, hvaremot ympningen hos 132 väl haft någon reaktion på ympställena till följd, men under form af smärre bulnader, endast utvisat att ympningen slagit an, ehuru resultatet deraf icke kunnat anses tillförlitligt; hos 994 har ingen verkan af ympningen följt. Antalet af de med säkert resultat ympade motsvarar 30,40 procent af de revaccinerades; men om ifrån dessa afdrages de 53 revaccinerade vid Wästgötha, Kronobergs och Wärmlands regementen, der ingen enda erhållit äkta vaccin, motsvarar det 31,43 procent. Ifrån Jönköpings regemente rapporteras härförutom att 12 man blifvit revaccinerade, men om utgången deraf har icke någon uppgift lemnats.

Den ringa framgång som vaccinationen haft vid *Wästgötha* regemente förklarar regements-läkaren deraf, att af de 26 rekryterna, 10 under senaste åren haft smittkoppor, och att af öfrige 16 ganska många, kanske alla, redan förut i sina hem låtit vaccinera

sig, hvilket i denna provins under senaste koppepidemien mycket allmänt begagnades, såsom det säkraste preservativ deremot. Af de vid *Uplands* regemente utan framgång revaccinerade hafva 26 förut varit revaccinerade. Ifrån *Helsing* regemente yttras att det ifrån utslaget oskiljaktiga illamåendet hos de ympade visserligen bemärktes, men icke hade annat inflytande på deras förmåga att uti vapenöfningarne deltaga, än den som föranleddes af befälets omtänka att för några dagar frikalla dem ifrån sådan verksamhet som på något sätt kunnat rubba utslagets behöriga förlopp. Såsom bevis på ympämnets intensitet anföres att regementsläkaren, med ämne taget 3:ne veckor förut af en rekryt, vaccinerat en 64 års man, hvilken deraf erhöll så vackra vaccinkoppor som man någonsin kan få se dem hos ett frodigt barn. Vid *Wästmanlands* regemente var ingen för vaccinkoppor sjukrapporterad, ehuru några vid besigtningen hade betydligt svullna axillärkörtlar och upptrifna öfverarmar. Af de vid *Wärmlands* Fält-Jägare-regemente detta år vaccinerade rekryter hade 4 ifrån Åmål och 4 ifrån Wisnums socken aldrig tillföre varit ympade.

Fält-Läkare-Corpsens pensioner och stipendier hafva detta år, hvad de förre be-
träffar af brist på sökande icke varit fullständigt upptagne, och har af denna anledning å
anslaget dertill uppstått en besparing af 754 R:dr 8 sk. banko, hvaremot till stipendiater,
på 4 R:dr 8 sk. när, hvilka blifvit besparade, hela anslaget utgått, och deras antal så-
lunda varit fullständigt.

Kongl. Flottans stipendier hafva icke heller fullständigt varit tillsatta, utan uppå an-
slaget dertill å Kongl. Flottans stat, 4,500 R:dr banko, deremot lemnat en besparing af
375 R:dr banko.

Sundhets-Collegium har under året, dels uppå Kongl. Maj:ts nådiga befallning, och
dels efter vederbörandes anmälan om behofvet för den militära och civila sjukvården, ko-
lerasjukvården oberäknad, förordnat 68 extra läkare, nemligen:

Till bestridande af General-mönstrings-läkare-förrättningar med Kongl. Flottans båts-			
	manshåll		4.
»	» Läkaretjenst vid Kongl. Krigs-Akademien		4.
»	» Expeditions-läkare-tjenst		4.
»	» Regements-läkare d:o		4.
»	» Sjukhus-läkare-tjenst vid Allmänna Garnisons-sjukhuset		2.
»	» » » å Gottland		4.
»	» Uppbörds-läkare-tjenst		13.
»	» Bataljons-läkare- d:o		28.
»	» Biträdande d:o d:o		9.
»	» Provincial-läkare- d:o		4.
»	» Lasarets- d:o d:o		4.
»	» Karantäns- d:o d:o		6.

Vid kolerafarsotens utbrott detta år erhöll Sundhets-Collegium, i likhet med föregående, efter underdånig hemställan, genom Kongl. Brefvet d. 19 September nådig befallning att antaga 30 expectansläkare mot arfvoden af 4 R:dr 40 sk. à 4 R:dr 46 sk. banko om dagen. I mån som de först antagne till tjänstgöring i kolerasjukvård beordrades, antogos nya, så att inalles 35 expectans-läkare varit antagne, nemligen 9 medicinæ licentiater och kandidater emot det högre och 26 medico phil. kandidater emot det lägre arfvodet; uppgående den kostnad som till dessa läkare utgått till 1,744 R:dr banko.

Sedan Kongl. Maj:t, genom nådigt Bref af d. 24 Juli, i nåder anbefallt Sundhets-Collegium att utarbета och till Kongl. Maj:t inkomma med förslag till grunder för bildandet af fält-sjukhus, beräknade efter olika antal sjuke, till organisation af den för samma sjukhus erforderliga tjenstemannapersonal, samt till instruktion för de vid sjukhusen tjenstgörande, så har Collegium d. 30 Dec. sådant underdånigt förslag afgifvit, samt Kongl. Maj:ts nådiga pröfning underställt.

Till bildande af sjukvårdsmanskap har Kongl. Maj:t genom nådiga Circular-Generalordres af d. 6 Sept. anbefallt inkallandet, efter lämplig fördelning, till militärsjukhusen i Stockholm, Carlskrona, Götheborg, Christianstad och Malmö, af 2:ne man ur hvarje bataljon och artilleri-division för att ifrån d. 1 Okt. under 3:ne terminer, hvardera om 2 månader, genom tjenstgöring å nämnde sjukhus dels vinna erfarenhet huru sjuke lämpligen hetjenas, dels erhålla undervisning så väl i den lägre kirurgien som i sättet huru hastigt påkommande sjukdomsfall i första ögonblicket behandlas, enligt den instruktion Sundhets-Collegium tillika erhöll nådig befallning att till vederbörande läkare i sådant afseende utfärda; hvilket inkallande genom nådiga Cirkulär-General-ordres af d. 12:te i nämnde månad äfven skulle utsträckas till flottans båtsmän, 4 man af hvarje vid flottans stationer i Stockholm och Carlskrona uppfordradt båtsmanskompagni.

De förbättrade löne- m. fl. förmoner arméens ständige läkare tillkommit genom Rikets senast församlade Ständers bifall till hvad Kongl. Maj:t i denna del föreslagit, har Kongl. Maj:t genom nådigt Bref af d. 20 Dec. detta år i nåder fastställt, och Sundhets-Collegium har, uppå nådig befallning under d. 28 derpå följande, utfärdat Kungörelse om hvad Kongl. Maj:t och Rikets Ständer i detta afseende beslutat.

8. *Öfversigt*

**af de från samtelige rikets läkare till Sundhets-Collegium
år 1854 insände berättelser om medicolegala besigtningar
och undersökningar, samt uppgift å för dem förskottsvis
af Medicinalfonden gjorda utbetalningar *).**

Följande sammandrag, upprättadt efter enahanda plan som de i förra underdåniga årsberättelserna meddelade, redovisar för alla de under året 1854 rörande ofvanstående ämne inkomne embetsberättelser, bland hvilka öfver 50 haft till föremål förrättningar, som under året 1853 blifvit verkställda. En ökad skyndsamhet uti insändandet af ifrågavarande embetsberättelser är alltså önskvärd för vinnande af större öfverensstämmelse med andra statistiska redogörelser, hvilka till en del behandla samma ämnen, som de rättsmedicinska embetsberättelserna, men i de summariska uppgifterna måste blifva skiljagtiga från den här meddelade öfversigten, som omfattar förrättningar, hvilka till en del blifvit verkställda under 2:ne kalenderår.

*) Medicinal-Rådet *Berg* Referent.

Sammandrag af de till Sundhets-Collegium från läkarne i riket
jemte för dem utbetalade

	Sjelfmord medelst																Dödsfall	
	Skjutvapen.		Skärande och slä- kande verktyg.		Dränkning.		Hängning och strypning.		Förgiftning.		Fosterförfärande medel.	Nedstörtning utför en höjd.	Andra åtgärder.	Summa.		Sä Summarum.	Misshandling ge- nom hugg och slag, skutning, knifkör- ning, stickande och skärande verktyg.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	q.	m.	m.	m.	q.		m.	q.
Stockholms Stad	4	1	2	—	8	2	12	—	a) 1	1	—	1	—	28	4	32	1	—
Stockholms Län	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	3	—	3	—	—
Upsala d:o	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	1	2	3	3	—
Skaraborgs d:o	4	—	1	—	3	2	b) 4	2	a) 1	1	—	—	—	13	5	18	3	—
Kronobergs d:o	—	—	—	—	1	2	1	—	1	1	—	—	—	3	3	6	c) 5	—
Jönköpings d:o	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	2	1	3	1	—
Westerås d:o	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	2	1	3	1	—
Östergötlands d:o	—	—	—	—	b) 2	b) 4	6	—	—	3	—	—	1	9	7	16	2	—
Södermanlands d:o	2	—	3	1	3	—	6	—	1	—	—	—	1	16	1	17	3	—
Elfsborgs d:o	—	—	1	1	2	—	2	2	b) 2	—	—	—	—	7	3	10	c) 10	—
Calmar d:o	1	—	—	—	2	1	2	1	—	2	—	—	—	5	4	9	b) 9	—
St. Kopparbergs d:o	—	—	—	—	1	—	—	—	a) 1	a) 1	—	—	—	2	1	3	—	—
Örebro d:o	—	—	1	—	4	—	2	—	—	—	—	—	—	7	—	7	4	1
Wermlands d:o	—	—	—	—	—	a) 1	—	—	1	—	—	—	—	1	1	2	b) 2	—
Gefleborgs d:o	—	—	—	1	2	—	3	—	—	1	—	—	—	5	2	7	b) 3	—
Wester-Norrlands d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Westerbottens d:o	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	a) 1	—
Gottlands d:o	—	—	2	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	7	—	7	—	—
Malmöhus d:o	—	—	1	—	1	—	5	4	b) 2	a) 1	1	—	—	9	6	15	1	—
Christianstads d:o	—	—	1	1	1	—	2	—	—	1	—	—	—	4	2	6	1	—
Blekinge d:o	—	—	1	—	1	1	3	—	1	b) 2	—	—	—	6	3	9	5	1
Hallands d:o	—	—	—	—	2	—	4	1	—	1	—	—	—	6	2	8	—	—
Götheborgs d:o	a) 1	—	2	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	5	1	6	c) 6	3
Jemtlands d:o	—	—	1	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	4	—	4	2	—
Norrbottnens d:o	—	—	—	—	—	a) 1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—
Summa	14	1	16	4	42	14	61	10	12	18	2	1	2	148	49	197	64	5
	15		20		56		71		30								69	

a) Förrättningen verkställd 1853.

b) En förrättning verkställd 1853.

c) Tvenne förrättningar verkställde 1853.

år 1854 inkomne embets-berättelser om medicolegala förrättningar
förskotter af Medicinalfonden.

af annor persons åtgärd eller vållande medelst										Hastiga dödsfall af olyckshändelser medelst																									
Skott.		Drunkning.		Qvättning och strypning.		Svält och vanvård.		Förgiftning.		Qvacksalveri.		Utskieligt förlossningsbårade.		Summa.		Så Summarum.		Yttre skador.		Drunkning.		Qvättning.		Kollos o. kolysra.		Förfrysning.		Förbränning.		Förgiftning.		Summa.		Så Summarum.	
m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.
—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
12	1	1	1	1	2	4	3	4	3	5	85	21	106	20	3	56	9	2	5	11	1	3	2	1	5	98	20	118							
13	2	3	7	23	65	12	5	6																											

d) Båda verkställda 1853.

Forts. af Sammandrag af de till Sundhets-Collegium från läkarne i
jemte för dem utbetalade

	Hastiga dödsfall.		Dödsorsak obestämbar				Undersökningar om nyfödda och									
	af starka drycker.		naturliga af sjukdom.		till följd af				Barnamord enl. 16 Cap. Missg.-Balken genom							
					bristande publicska förändringar.		liksom förvarnl. genom rötta.		Dödfrode och olifriga förtidningar.	yltre skador.	våldsam qvafning.	drunkning.	utläggande i köld.	bristande vård.	anlagligt ehuru till sätt obeständl.	Summa barnamord.
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.								
Stockholms Stad	b) 3	—	b) 8	2	—	—	—	—	3	1	—	2	—	2	2	7
Stockholms Län	1	—	1	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Upsala d:o	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2
Skaraborgs d:o	3	—	3	1	1	a) 1	—	—	1	—	2	—	—	2	—	4
Kronobergs d:o	1	—	3	3	—	—	—	—	b) 2	—	—	1	—	—	—	1
Jönköpings d:o	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	a) 1	2	—	3
Westerås d:o	3	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Östergötlands d:o	2	—	2	—	—	—	1	—	—	6	—	1	—	—	a) 1	8
Södermanlands d:o	2	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1
Elfsborgs d:o	b) 6	—	3	2	b) 2	—	—	—	2	—	1	—	1	1	—	3
Calmar d:o	5	—	b) 9	—	b) 3	—	—	—	b) 3	—	—	—	—	2	2	4
Stora Kopparbergs d:o	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	1	3
Örebro d:o	1	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Wermlands d:o	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2
Gefleborgs d:o	3	—	2	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	2
Wester-Norrlands d:o	1	—	2	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2	—	3
Westerbottens d:o	b) 3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	3
Gottlands d:o	1	—	b) 2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Malmöhus d:o	2	—	5	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Christianstads d:o	a) 1	—	7	—	—	—	3	2	4	—	—	—	—	1	1	2
Blekinge d:o	a) 1	—	b) 2	2	—	—	—	—	b) 2	1	—	—	—	—	1	2
Hallands d:o	4	—	2	—	—	—	—	—	2	—	1	1	—	—	—	2
Götheborgs d:o	3	1	1	3	—	—	—	—	—	1	—	—	—	b) 2	2	5
Jemtlands d:o	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Norrbottnens d:o	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	2
Summa	51	1	61	35	6	1	4	2	25	14	9	6	3	18	13	63
	52		96		7		6									

a) Förrättningen verkställd 1853. b) En förrättning verkställd 1853. d) Verkställda 1853.

riket år 1854 inkomne embets-berättelser om medicolegala förrättningar förskotter af Medicinalfonden.

späda barns dödsätt.			Summa besigtningar af lik.	Undersökningar å levande personer för utrönande af						Undersökningar af	För medicolegala embetsförrättningar utbetalade förskotter af Medicinalfonden.			
Dödsorsak	Hastig död under sömn hos mödrar eller ammor			förutgången misshandlings beskatfenhet och följder.	kropsligt helse-tillstånd.	sinnesbekäffhet.	iråkad eller förutgången halvan-deskap.	Summa undersökningar å levande personer.	misskänkte gifter.		Banko.			
	obestämbar utan anledning till brott.	med anmärkt hypertrphia thym.								utan anmärkt hypertrphia thym.	m.	q.	q.	m.
—	1	—	e) 101	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	12	—	1	—	—	—	1	—	—	219	10	8
—	—	—	15	2	—	—	—	—	2	—	—	151	30	—
—	—	—	48	2	—	—	—	1	3	—	—	629	20	6
—	—	—	32	b) 8	—	—	—	—	8	—	—	304	21	9
—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	249	35	—
—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	251	47	4
—	—	—	39	—	—	—	—	—	—	—	—	474	15	4
—	1	—	28	—	—	—	—	1	1	—	—	302	26	3
—	—	—	47	2	—	2	—	3	7	1	—	712	17	2
—	—	—	49	c) 11	2	—	—	3	16	—	—	675	34	—
1	—	—	15	1	1	—	1	—	3	—	—	269	20	—
—	—	—	21	1	—	—	—	1	2	—	—	265	26	9
—	—	1	12	—	d) 2	—	—	—	2	—	—	170	20	3
—	—	—	27	—	—	—	—	—	—	—	—	290	11	—
—	—	—	10	1	—	—	—	1	2	—	—	209	44	—
—	—	—	13	—	—	—	2	—	2	—	—	289	5	—
—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	150	36	3
—	2	—	38	2	—	—	—	—	2	—	—	422	8	3
—	—	1	28	—	—	—	—	—	—	—	—	355	80	—
—	—	—	29	2	3	—	—	—	5	—	—	467	14	9
—	—	—	22	—	—	—	—	—	—	—	—	295	23	6
1	—	b) 2	32	—	—	—	—	—	—	—	—	359	36	—
—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	232	34	—
—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	268	31	2
2	4	4	680	32	9	2	3	10	56	1	8,018	17	10	10

Beträffande antalet i *hela riket* anställda rättsmedicinska undersökningar å lik under 1854, så är det, vid jämförelse med årliga medeltalet för åren 1843—1850, visserligen ökad med 85, men deremot med 52 lägre än antalet 1851, med 178 lägre än antalet 1852 och med 108 lägre än antalet 1853.

Då ingen anledning förekommit till den förmodan, att vederbörande underlåtit att påkalla medicolegal undersökning vid alla de tillfällen, der sådan under förutgångna år ansetts behöflig, så kan af ofvannämnde förhållande skäligen slutas att de föranledande orsakerna till rättsmedicinska likbesigtningar, eller dödsfall, misstänkte att härröra af andras eller eget förvållande, i allmänhet befinna sig i ej obetydligt aftagande.

Vid jämförelse *länsvis* med året 1853 visar sig ock antalet rättsmedicinska likbesigtningar år 1854 lägre i hvart och ett af 20 län jemte Stockholms stad, hvaremot detsamma är höjdt med 10 i hvartera af Kronobergs och Östergöthlands, med 6 i Södermanlands och med 2 i Calmare län.

Det uppgifna antalet *sjelfmördare*, 197, öfverstiger väl med 20 samma antal år 1851, men är med 43 lägre än 1852 och med 18 lägre än 1853, och visar sig alltså i fortgående fallande. Ehuru de uppgifter, som rörande sjelfmorden till Sundhets-Collegium inkomma, visserligen ej omfatta deras fullständiga antal i riket, torde de dock vara tillräckligt talrika för att åt detta fallande gifva mer än blott skenbar betydelse. Under det sjelfmördarne uti Upsala, Kronobergs, Östergöthlands, Södermanlands, Calmare, Westerbottens, Gottlands och Blekinge län ökats år 1854 med tillsammans 49 personer och förblifvit vid lika antal uti Stockholms, St. Kopparbergs och Norrbottens län, hafva de deremot i Stockholms stad, Skaraborgs, Jönköpings, Westerås, Elfsborgs, Örebro, Werm-lands, Gefleborgs, Wester-Norrlands, Malmöhus, Christianstads, Hallands, Gotheborgs och Jemtlands län minskats med tillsammans 37 personer, och från Wester-Norrlands län har intet sjelfmord uppgifvits.

Af sjelfmördarne hafva 148 tillhört manligt och 49 qvinligt kön, eller endast omkring 75% det förra och 25% det sednare könet. Då sjelfmördare af qvinligt kön, enligt Tabellverket, från och med 1816 aldrig för helt qvinneennium uppnått ens 23%, så är tillökningen under 1854 anmärkningsvärd. Ökningen af sjelfmord bland qvinnokönet har förnämligast egt rum i Skaraborgs, Kronobergs, Östergöthlands, Calmare och Malmöhus län.

Med hänsigt till *årstiden*, då sjelfmorden föröfvats, falla 121 af dem, eller omkring 61%, inom den varmare hälften af året, och 76, eller omkring 39%, inom den kallare hälften, hvilken proportion fullkomligt motsvarar det sedan inemot 20 år i vårt land iakttagne förhållandet af omkring $\frac{2}{3}$ sjelfmördare under sommarhalfåret mot $\frac{1}{3}$ under vinterhalfåret, och ådagalägger den märkvärdiga regelbundenheten äfven i företeelser, som man skulle tycka ligga utom området för någon bestämd ordning.

Antalet sjelfmördare inom de särskilda *månaderna* har varit följande, nemligen i Januari 9, i Februari 9, Mars 15, i April 25, i Maj 30, i Juni 18, i Juli 23, i Augusti 13, i September 12, i Oktober 16, i November 16, i December 11. Den så ofta anmärkta märkvärdiga öfvervigten af Maj månad framträder här tydlig.

I afseende på sjelfmördarnes *civilstånd* innehålla de till Collegium inkomna embetsberättelserna erforderlige upplysningar endast för 426 personer, nemligen:

ogifva		gifva		enklingar.	enkor.
m.	q.	m.	q.		
47.	28.	25.	21.	3.	2.

hvilket förhållande, likasom åtskilliga af de följande, här anføres endast i afsigt att påkalla fortsatt uppmärksamhet på föreskrifterna att i species facti om de medicolegala embetsberättelserna meddela fullständigare upplysningar, så vidt sådana kunna erhållas.

Rörande sjelfmördarnes *lefnadsålder* hafva nämnde embetsberättelser endast för 141 personer meddelat följande upplysningar, nemligen:

under 15 år.	16—25 år.	26—50 år.	51—60 år.	61—70 år.	öfver 70 år.
4.	28.	68.	26.	9.	6.

hvilket förhållande, vid jemförelse med nästföregående året, visar en betydlig minskning af sjelfmorden i medelåldern och en ej obetydlig höjning i yngre och äldre åren.

Om sjelfspillingarnes *lefnadsyrken* har för 179 personer uppgifvits som följer:

Tjenste- hjon.	Bonde- och torpare- klassen.	Handt- verks- klassen.	Handels- klassen.	Tjenstem. och Betjente.	Militärer i och ur tjenst.	Fria arbe- tare, sjö- män.	Fattig- hjon.	Fångar.
41.	72.	24.	2.	5.	12.	8.	11.	4.

Rörande *bevekelsegrunderna* till sjelfmord hafva för 149 personer uppgifvits följande:

Sinnes- sjukdom i allmänhet.	Kroppslig sjukdom.	Bränvinsmiss- bruk o. fylle- rigalenskap.	Begångna felsteg o. brott.	Ekonomiskt grubbel.	Olyckligt äktenskap.	Kärlek, svartsjuka, vrede.
31.	10.	38.	38.	15.	9.	7.

Beträffande de af sjelfmördarne valde *dödssätten* har det genom *skjutvapen* utgjort 7,6% — år 1853 omkring 9%, 1838—1852 omkring 7% — det genom *skärande och stickande* verktyg 10,1% — åren 1838—1853 omkring 9% — det genom *dränkning* 28,4% — åren 1852—1853 omkring 19% och 1838—1851 omkring 22% — det genom *hängning* och *strykning* 36% — år 1853 omkring 42%, 1852 omkring 45% och åren 1838—1851 omkring 38%, det genom *gift* 15,2% — åren 1852 och 1853 omkring 17% och åren 1848—1851 omkring 25%.

Då arsenik fortfarande utgjort det oftast anlitade giftet, så gifver den jemt fortgående minskningen af sjelfmord genom förgiftning ökad skälig anledning att åtminstone i någon mån ställa detta förhållande i samband med den ökade uppmärksamhet på oloflig handel med arsenik, som under sednare åren egt rum.

Särskildt för *Stockholms stad* upplyser, jemte liköppningsprotokollen, den fullständigare rapport, som enligt formulär afgifvits af Andra Stadsläkaren Dr *Blachet*, att sjelfmordens *antal* utgjort 32, eller 1 mindre än 1853 och 6 mindre än 1852; att af sjelfmördarne 28 tillhört manligt och 4 qvinligt *kön*; att sjelfmorden mellan de särskilda *månaderna* af året varit fördelade på följande sätt, nemligen: i Januari 3 m., i Februari 2 m., i Mars 1 qv., i April 5 m., i Maj 4 m. 1 qv., i Juni 3 m., i Juli 2 m., i Augusti 1 m., i

September 4 m. 1 qv., i November 2 m., i December 2 m. 1 qv.; att af sjelfmördarne 20 varit *ogifta män*, 4 *ogifta qvinnor* och 4 *gifta män* (uppgift saknad för 4); att 1 varit under 15 års ålder, 7 mellan 16—25 år, 18 mellan 26—50 år (uppgift saknad för 6); att till tjenstehjonsklassen hört 4 m. 3 qv., till handtverksklassen 10 m., till handelsklassen 1, till ståndspersonsklassen 1 m. 1 qv., till militärklassen 4 m., till fria arbetare och sjömän 5 m., bondeståndet 1 m., poliskonstapel 1 m., fattighjon 1 m; att *bevekelsegrunderne* till sjelfmord utgjort: kroppslig sjukdom 1 m., fylleri 7 m. 1 qv., begångne fel och brott 5 m., ekonomiskt grubbel 2 m., olyckligt äktenskap 1 m., kärleksgrubbel 2 m. 2 qv. (saknad uppgift för 11) samt att 5 sjelfmord utförts genom skjutvapen, 2 genom skärande verktyg, 10 genom dränkning, 12 genom hängning, 2 genom gift och 1 genom nedstörtande från ett fönster å Serafimer-Lasarettet.

Särskildt anmärkningsvärda synas följande fall af sjelfmord.

En 9-årig gosse i Malmöhus län, af föräldrarne en e. m. i April lemnad ensam hemma att vakta en yngre broder, fanns vid föräldrarnes återkomst efter 2 timmar hafva hängt sig i sitt strumpeband utan känd anledning.

En 13-årig flicka i Calmar, som förskingrat litet penningar för försålda bakelser, dränkte sig i Aug. månad i en brunn.

En 14-årig gosse i Malmöhus län fanns i Aug. månad, en kort stund sedan han skiljt sig från ett par lekkamrater, hafva hängt sig i ett träd, under hvilket hans fader händelsevis låtit ett rep qvarligga.

En 16-årig gosse i Bohus län, hvilken, trög och hoglös för läsning, af sin moder åtvarnats att ej försumma beredelsen till den H. Nattvarden, fanns i Juni hafva hängt sig i stället att gå till läseförhöret.

En ung man i Norrbotten hängde sig i Nov. månad 1853 några dagar efter att på modrens inrådan hafva anammat Nattvarden af en Separatist.

En medelålders man i Malmöhus län hängde sig i Nov. månad af syphilidophobie.

En bonde i Östergöthland, hvilken under fyllerigalenskap lyckats undkomma sina väktare, fanns följande dag i Maj död med hufvudet inkiladt mellan 2:ne från samma rot tätt intill hvarandra uppväxta trädstammar.

En medelålders försupen målare i Södermanland omtalas hafva under fyllerigalenskap i Maj månad afdagatagit sig derigenom, att han försökt nedstoppa småstenar i svalget med en trädsticka af $1\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ tumms bredd och 2 lin. tjocklek, hvilken till 16 tumms längd befanns med sin öfra ända stödd mot hårda gomhvalfvet sträckande sig genom matstrupen hafva genomborrat denna i höjden af 5:te refbenets ryggända och sedan längs ryggraden nedträngt till mellangärdet.

För många af sjelfmördarne är anmärkt att de förr gjort ett eller flere misslyckade sjelfmordsförsök. Utom hvad redan ofvan anmärkt är rörande bränvinsmissbruk såsom bevekelsegrund till sjelfmord är särskildt antecknad om 15 sjelfmördare att de varit starkt begifna på superi.

Dödsfall, upptagne såsom *härrörande af annor persons åtgärd eller vållande*, understiga till antalet med 20 de likartade dödsfallen 1853, hufvudsakligen genom minskning

i misshandel medelst hugg, slag o. s. v. Bland hithörande förekomma 2:ne små barn med en tälgknif afdagatagne af sin sinnessjuka fader i Bohus län, 3:ne barn i Örebro län mördade af fadren, som, efter upptäckten af en af honom föröfvad stöld, i vredesmod beslöt att mörda hela sitt hus jemte angifvaren och sig sjelf.

Ofta är berusadt tillstånd anmärkt såsom en anledning till föröfvade våldet.

Dödsfall genom *olyckshändelser* blifva endast undantagsvis föremål för rättsmedicinsk undersökning, och de i tabellen uppgifna talen torde alltså hafva något statistiskt värde endast för Stockholms stad, för hvilken 2:dra stadsläkarens embetsrapport i detta hänseende bör antagas vara en fullständig redogörelse, grundad på uppgifter till polismyndigheten. Anmärkningsvärdt är härvid det minskade antalet drunknade personer, utgörande 1854 blott 37, då det 1853 uppgick till 54 och 1852 till ej mindre än 73. I 23 fall är berusadt tillstånd anmärkt såsom föranledande orsak till olyckshändelser.

Då *hastiga dödsfall i rus* år 1852 äro uppgifne till 95, år 1853 till 70 och år 1854 till 52, så synes slutsatsen om en fortgående minskning i starka dryckers missbruk afven i detta förhållande hafva en tillförlitlig grund, och utgör en ökad nykterhet otvifvelaktigt äfven en af orsakerna till det ofvan anmärkta sedan några år aftagande antalet af medicolegala liköppningar.

De brott mot *nyfödda barns* lif, hvilka skäligen kunna hänföras under rubriken barnamord enligt 16 Cap. M. B., synas deremot, att sluta af liköppningarne, vara i tilltagande, då de år 1854 utgjorde 63, år 1853: 52 och år 1852: 36. Med kännedom om denna barnamordens tillväxt och med erfarenhet, grundad på de talrika ransakningshandlingar rörande barnamord, hvilka till Collegii utlåtande årligen från domstolarne insändas, derom att Kongl. Brevet d. 12 Juli 1750 ytterst sällan synes vid domstolarne tillämpas, har redan i Collegii underdåniga årsberättelser för åren 1851 och 1853 yttrats den åsigt, att anlitandet i rätter tid af barnmorskor, hvarpå nu i allmänhet finnes riklig tillgång i landet, otvifvelaktigt skulle utgöra ett af de ändamålsenligaste medlen att förebygga barnamord medelst hafvandeskapets uppdagande och deraf förpligtade åtgärder. 1854 års erfarenhet har gifvit fortfarande stöd åt denna åsigt.

Hvad serskildt beträffar barnamorden i *Stockholms stad*, så hörde de för några år sedan till sällsyntheter, så att under loppet af flera år efter hvarandra intet enda barnamord der angafs. Då nu åter år 1851 derstädes uppgifvits två, år 1852 två, år 1853 tre och år 1854 sju hit hänförliga fall, så ådagaläggas häraf en tillväxt, som förtjenar uppmärksamhet med serdeles hänsyn till, i seduare åren möjligen ökade, svårigheter att till de oäkta barnens försörjande erhålla tillräckligt understöd.

Af medicinalfonden förskjutne kostnader för medicolegala embetsförrättningar år 1854, uppgående till ett sammanlagdt belopp af 8,018 R:dr 17 sk. 10 rst. understiger med 786 R:dr 45 sk. 1 rst. banko samma belopp år 1853, såsom en nödvändig följd af dessa förrättngars minskade antal.

Derest, på sätt i förra årsberättelser skett, hela förskottssumman delas mellan antalet likbesigtningar, så utgör kostnaden för hvarje sådan i medeltal under året 11 R:dr 38 sk. eller omkring 30 sk. mer än under sistförflutne år.

9. Undervisningen

vid Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet.

Till Sundhets-Collegium har inkommit följande: *Berättelse om undervisningen vid Kongl. Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet under år 1854.*

Inskrifningar: vid	Chemiskt-pharmaceutiska laboratorium	26.
»	» Anatomisalen	106.
»	» Medicinska klinikerna å Kongl. Seraphimer-Lasarettet	67.
»	» Chirurgiska kliniken å » » »	80.
»	» Pædiatriska kliniken å Allmänna barnhuset	48.
»	» Obstetriska kliniken å Allmänna Barnbördshuset	52.

Summa 379.

Antalet studerande vid institutet har under året uppgått till ett hundrade sextiofyra, af hvilka en såsom zoolog hufvudsakligen sysselsatte sig med osteologi; de öfriga 163 hafva studerat till medicinska och chirurgiska examina. Bland dessa 163 har den theoretiska kursen varit begagnad af 79.
den praktiska d:o af 84.

Summa 163.

Chemix och Pharmaciæ Professoren MOSANDER.

Vår-termimen. Fortsättning af kursen uti den oorganiska kemien, hvarunder, från och med kolets föreningar med väte, afhandlats de öfriga metalloiderna och deras föreningar med hvarandra. Derefter företogs metallerna, af hvilka de, som med syre bilda alkalier och jordarter, äfvensom deras föreningar med syre, svavel och phosphor etc. etc. medhunnos. En särskild kurs, beräknad för yngre militärläkares behof, har äfven börjats och afslutats, omfattande de läkemedel, hvilka finnas upptagna i Kongl. Sundhets-Collegii år 1848 utgifne förslag till Militär-pharmacopé. Härvid har hufvudsakligen uppmärksamhet egnats åt beskrifningen af berednings- och förvaringssätten, äfvensom pröfningsmethoderna blifvit framställda, och upplysningar meddelats om de försigtighetsmått, som böra iakttagas vid användandet af åtskilliga läkemedel.

Åhörare 30—45.

Höst-termimen. Framställningen af de egentliga metallerna, jemte deras föreningar med större delen af metalloiderna och med sig sjelfva. Omkring 300 ämnen hafva härvid afhandlats, och har undervisningen i synnerhet haft till ändamål en mera utsträckt

kunskaps meddelande om de af de afhandlade ämnena, hvilka användas i medicinen och pharmacien, eller i det allmänna lifvet hafva fått ett vidsträcktare begagnande. Sättet att på analytisk väg igenkänna hvarje särskild metall och dess föreningar, hvarjemte vid afhandlandet af arsenik föreskrifter lemnats om anställandet af medicolegala undersökningar, när fråga är om metallgifters upptäckande och igenkännande — allt åtföljdt af sådane försök, som varit behöflige för undervisningens fullständighet.

Åhörare 30—50.

I öfningarne på laboratorium hafva under ledning af *Adjunkten Doktor HAMBERG*, och sedermera af dennes efterträdare, *Doktor STENBERG*, deltagit 26 medicinæ studiosi.

Historiæ naturalis och materiæ medicæ Professoren WAHLBERG.

Vår-terminen. Zoologi: fortsättning och slut på de sedan förra terminen återstående Vertebrerade djuren, hvarefter i sammandrag Molluskernas, Articulaternas och Radiaternas klasser.

Botanik: naturliga vextsystemets familjer med hänsyn till Skandinavien's flora.

Materia medica: fortsättning och slut på de från förra terminen återstående herbæ och folia,* hvarefter afhandlats flores, fructus, semina, samt öfriga vextprodukter och djurämnen.

Åhörare 15—20.

Höst-terminen. Zoologi: däggdjur, foglar och amphibier efter *Cuviers* system, med fästadt afseende på sednare tidens förändringar, hvarvid de särskilda ordningarnes och gruppernas kännetecken förtydligats såväl genom förevisande af plancher, som af skeletter och præparater, eller stundom, när tillfället så medgifvit, af djuren sjelfva.

Materia medica: de officinella rötterna, bark- och vedslagen, samt en del örter, allt under förevisning af droguerna i olika kvaliteter, jemte deras förfalskningar, och figurer öfver de vexter, af hvilka de erhållas.

Åhörare 20—25.

Tillträdet till de årliga apotheksvisitationerna, som anställas af förutnämnda båda Professorer, eller deras respektive Adjunkter, hafva af de studerande med intresse begagnats; men hvarken till dem, eller till de botaniska excursionerna, hafva några inskrifningar egt rum.

Anatomix och Physiologiæ Professoren A. RETZIUS.

Vår-terminen. Allmän anatomi och physiologi med tillhörande mikroskopiska undersökningar och förevisningar: samtliga kapitlen efter *Köllikers* handbok.

Topographisk anatomi: urogenital-organerna och perinæum samt halsen och bålen, med speciel tillämpning på fält-chirurgien.

Physiologi: Circulations-, respirations- och assimilations-organerna med hänseende till militär-hygien.

Åhörare omkring 50,

Dissecanter 50,

hvilka upptagit inalles 373 dissections-partier. Öfver dessa hafva examina blifvit anställda dels af *Professorn* dels af *Prosektoren, Doktor KINBERG*.

Höst-terminen. Mikroskopisk anatomi: hela den generella delen, samt af den speciella: Corium med dess papiller, körtlar, kärl och nerver.

Descriptiv anatomi: i anseende dertill, att största antalet af åhörarne voro nybörjare, föredrogs under Oktober och November månader hufvudets osteologi; hvarest uti den Topographiska anatomen genomgingos inguinal- och crural-regionerna.

Åhörare omkring 50.

Dissecanter 56.

Antalet dissektions-partier utgjorde 312, öfver hvilka examina anställdts dels af *Professoren*, dels af *Prosektoren, Doktor KINBERG*.

Medicinæ Professoren HUSS.

Vår-terminen. Den kliniska undervisningen på Seraphimer-Lasarettets medico-kliniska afdelning har hufvudsakligen omfattat lungornas, pleuræ, hjertsäckens och hjertvalvlernas akuta och chroniska sjukdomar, neuralgier, spinal-irritation, de intermittenta febrarne, blyförgiftnings-sjukdomarne, akut och chronisk alkoholism, åtskilliga lefverlidanden, perityphlitis, erysipelas faciei, de typhösa febrarne, chlorosis, diabetes mellitus m. fl.

Praktikanter 23.

Auskultanter 18.

De offentliga föreläsningarne hafva under största delen af terminen omfattat en framställning af de viktigaste invärtes sjukdomar, som förekomma bland soldater under ett fälttåg.

Åhörare 60—80.

Höst-terminen. Föremål för de kliniska föredragen hafva varit såväl akuta som chroniska sjukdomar; bland de förra pneumoni, pleuritis, pericarditis, perityphlitis, apoplexi och de intermittenta febrarne, samt bland de sednare diabetes, chlorosis, chronisk alkoholism, chronisk pneumoni och lungsot.

Praktikanter 26.

Medicinæ Adjuncten e. o. Professoren MALMSTEN.

Vår-terminen. Hjernans, magens, lefverns, njurarnes samt uteri chroniska sjukdomar; chlorosis, spinalneuralgi, alcoholismus chronicus med delirium tremens, febris intermittens och olika former af peritonitis. Af hudsjukdomar hafva flera former af syphilitiska huderuptioner, favus, pityriasis versicolor, scabies, morbilli, scarlatina, ecthyma, impetigo, eczema, prurigo, erysipelas, psoriasis, pityriasis och lupus varit föremål för en utförligare framställning.

Praktikanter 23.

Auskultanter 18.

Dess—

Dessutom har det väsentligaste af läran om Syphilis blifvit genomgånet uti en följd af särskilda föreläsningar, som under 3 månader af terminen höllos hvarje Tisdag kl. 8—9 f. m.

Åhörare 50—70.

Höst-terminen. Kliniska föredrag hafva hållits öfver: af hudsjukdomarne Scarlatina, Urticaria, Eczema, Impetigo, Pityriasis, Psoriasis, Scabies, Ecthyma, samt flera former af Syphilitiska eruptioner; af magens sjukdomar: Gastralgi, Gastritis chronica, Ulcus simplex ventriculi, Carcinoma ventriculi; af lefvers: Icterus; af hjertats: Endocarditis acuta och chronica, hvarvid specielt genomgåts diagnosen af hjertats olika sjukdomar; af hjernans: åtskilliga former af apoplexi, såsom beroende af Thrombosis uti hjernans kärl; af njurrarnes: Cancer renis och Morbus Brigthi. Dessutom Chlorosis, Febris intermittens, akut och chronisk rheumatism samt blyförgiftning.

Praktikanter 26.

Obduktionerna å de på Seraphimer-Lasarettets medicinska afdelningar aflidne hafva blifvit verkställda eller ledde af den antagne medhjelparen för de patologiskt-anatomiska undersökningarna, *Chir. Mag. von DÜBEN*, som dervid för de studerande demonstrerat de funna förändringarne.

Chirurgiæ Professoren SANTESSON.

Vår-terminen. Den praktiska operationskursen, jemte tillhörande öfningar på kadaver, börjades med framställningen af samtliga å hufvudet och ansigtet förekommande operationer, hvilket kapitel afslutades omkring medio af Februari månad. Derefter företogs en för militär-läkare närmare beräknad kurs, omfattande läran om hæmorrhagier och deras behandling, i sammanhang hvarmed arter-underbindningarne på såväl systema aorticum superius som inferius utfördes; vidare exarticulationer och amputationer på öfre och nedre extremiteterna, hvarvid tillika förevisades och till sin användning beskrefvos de instrumenter, som finnas uti de för arméens och flottans läkare bestämda bindtyg och instrumentkistor. Dessutom lemnades samtidigt härmed, på särskildt dertill bestämda timmar, af *Chirurgiæ amanuensen, Doktor ROSSANDER* och *Prosectoren Doktor KINBERG*, undervisning och handledning uti fracturers och luxationers igenkännande och behandling, äfvensom uti läran om förbindningar och bandager. Under Maj månad genomgicks af Professoren en repetitionskurs uti herniologien, hvarvid de allmännast förekommande hernieformernas — inguinal-, crural- och umbilical-bräckens — anatomiska beskrifning och operativa behandling framställdes och förklarades så väl på kadaver som med ledning af de i Institutets museum befintlige præparater häröfver.

Åhörare 20—75.

Klinisk undervisning på Serafimer-Lasarettets chirurgiska afdelning, hvarvid de tjenstgörande blifvit handledde och fått tillfälle att öfva sig uti diagnosen och behandlingen af derstädes förekommande sjukdomar och skador.

Praktikanter 49.

Höst-terminen. Den praktiska operations-kursen med hithörande öfningar har omfattat ögonoperationerna, hvilket kapitel till största delen afslutats. Derjemte hafva flera för den chirurgiska pathologien upplysande præparater vid föreläsningarne blifvit demonstrerade, samt förekommande sjuka bildningars elementära sammansättning mikroskopiskt undersökts och förevisats.

Åhörare 20—25.

Den kliniska undervisningen på Serafimer-Lasarettets chirurgiska afdelning har oafbrutet fortgått efter samma plan och på enahanda sätt som förut.

Praktikanter 38.

Pædiatrics Professoren BERG.

Vår-terminen. Kliniska undervisningen vid Allmänna Barnhuset i hufvudstaden fortgick oafbrutet medelst de studerandes handledning i derstädes förekommande barnsjukdomars diagnos och behandling samt patologiska liköppningars anställande. En inom Barnhuset allmänt gängse svår farsot af messling beredde ett särdeles rikt tillfälle till den sist-nämnda öfningen. Uti en följd af särskilda föreläsningar afslutades efter den antagna läroboken, West: Lectures on the diseases of infancy and Childhood, underlifsorganernas sjukdomar.

Praktikanter 28.

Höst-terminen. Klinisk handledning i barnsjukdomarnes prophylaxis, diagnos och behandling samt liköppningars anställande och bedömande såväl från pathologico-anatomisk som medicolegal synpunkt. I särskilda föreläsningar hafva efter den, i Prof. *Berlins* Commentarius öfver Svenska Pharmabopéen befintliga, pharmacodynamiska dispositio medicaminum genomgått afdelningarna Nutrientia, Emollientia, Refrigerantia, Tonica et Roborantia, med särskild hänsigt till de hithörande medlens användande i barnaåldern.

Praktikanter 20.

Det vid Barnhuset öppnade Policlinicum, som förestås af *Professor BERG* och *Doktor ABELIN*, har fortfarande erbjudit högst värdefulla bildningstillfällen och beredt god öfning för de tjenstgörande. Under året hafva 600 patienter vid något öfver 2000 sjukbesök derstädes erhållit råd, föreskrifter och till stor del fria medikamenter.

Artis Obstetriciæ Professoren M. RETZIUS.

Vår-terminen. Föreläsningar öfver förlossningslärans theoretiska del, hvarvid följts *Kilians* Geburts-Lehre von Seiten der Wissenschaft und Kunst dargestellt. Den kliniska undervisningen har omfattat dels explorations-öfningar, dels iakttagelser af de sjukliga afvikelser, hvartill erfarenheten inom inrättningen gifvit anledning.

Praktikanter 8.

Auskultanter 16.

Dessutom föreläste Professoren under största delen af vårterminen, 1 timma hvarje vecka, öfver *Pharmacopea militaris*, med särskildt afseende på läkarens tjenstgöring i fält och till sjöss.

Åhörare 20—30.

Höst-terminen. Föreläsningarne hafva haft till föremål de obstetriska operationerna, och den kliniska undervisningen explorations-öfningar samt betraktelser vid sjuksängen.

Praktikanter 9.

Auskultanter 19.

Läraren i Rättsmedicinen A. H. WISTRAND.

Vår-terminen. Förrättat och ledt 13 rättsmedicinska undersökningar, af hvilka en giftundersökning, 2 undersökningar å misstänkta fläckar (af blod), och 10 medicolegala liköppningar.

Deltagare i undersökningarne och åhörare 18.

Höst-terminen. 12 rättsmedicinska undersökningar, af hvilka 2 å misstänkta, giftiga ämnen (arsenik och qvicksilfversalt) och 10 å lik.

Deltagare och åhörare 27.

Bibliothekarien *von Düben* höll under Maj månad föredrag öfver den allmänna och enskilda Sundhetslärans ("hygiène publique et privée") historia och litteratur.

Institutets Bibliothek har under året ökats med omkring 260 volymer och häften, af hvilka 200 blifvit inköpta. De öfriga hafva som skänker kommit läroverket tilhanda från såväl offentliga inrättningar och embetsverk (Kongl. Vetenskaps-Akademien, Sundhets-Collegium, Christiania Universitet m. fl.) som enskilda personer. Bland de sistnämnda torde särskildt böra nämnas Öfverläkarens vid Allmänna Barnhuset, Dr *H. Abelins*, värdefulla af *John Hunters* samlade arbeten; engelsk upplaga i 3 volymer.

Musæum anatomicum har under år 1854 blifvit ökad med flera præparater, bland hvilka

Uppbevarade i sprit 28;

torra præparater 21;

mikroskopiska d:o 10;

skeletter 12.

Af de sistnämnda har största antalet blifvit till *Museum* föräradt från såväl in- som utlandet. Så har Dr *Regnell* i Brasilien skänkt en stor *Iguana*; Dr *Ångström* i Lycksele ett Rehnskelett; Chir. Mag. *Liedholm* tre skeletter af *Capra hircus*; Professor *Nauman*

i Lund tvenne utmärkt vackra skeletter af Vespertilioner; Grosshandlaren *Smitt* från Buenos Ayres har förärat ett Cranium af Pampas Indian; Grefve *Armand D'Otrante* ett Cranium från Aricari Indianernas territorium vid öfra Missouri, och från National-Museum i Bergen har ett Hvalfisk-skelett erhållits i utbyte.

Examina.

Vår-terminen.	Chirurgie-Magister-examens andra afdelning		2.
	» » » tredje »		8.
			10.
Höst-terminen.	» » » tredje »		7.
			Summa 17.

10. *Understöd till vetenskapliga utrikes resor.*

A. Understöd af anslaget å 4:de hufvudtiteln för militärläkare har åtnjutits af:

d. v. Bataljonsläkaren vid Wendes Artilleri-Regemente, t. f. Sjukhusläkaren vid Allmänna Garnisonssjukhuset i Stockholm, M. D. Ch. M, *Carl Johan Liljebjörn* med 1,333 R:dr 16 sk. banko för att uti Hannover, Bayern, Würtemberg, Frankrike och om möjligt England inhämta kännedom om gällande instruktioner och reglementen för approbations- och kassationsbesigtningar af soldater vid olika vapen, samt om konskriptionslagarne, utskrifningssättet, tiden för beväringsspligtens inträdande, ålderns inflytande på konskriptionsmanskapets duglighet, sättet för och resultaten af detta manskaps besigtning, kassationsorsakerna o. s. v.

B. Understöd af anslaget å 8:de hufvudtiteln har åtnjutits af:

Chirurgie Magistern *J. F. Liedholm* till ett belopp af 1,200 R:dr banko för att inhämta kännedom om de förnämsta inrättningar för sinnessjukas vård i Tyskland, Frankrike, Belgien, Holland och så vidt möjligt äfven England, samt att särskildt under minst $\frac{1}{2}$ år studera sinnessjukdomarne i Utrecht;

och Sekreteraren i Svenska Läkare-Sällskapet, v. Ombudsmannen i Sundhets-Collegium M. D. Ch. M. *G. A. Böttiger* till ett belopp af 800 R:dr banko, för att inhämta kännedom angående de åtgärder, som i Danmark och åtskilliga delar af Tyskland, finnas vidtagne dels i afseende på skyddskoppymningen, dels ock till förekommande och hämmande af farsoter och smittosamma sjukdomar i allmänhet.

Sistnämnde resestipendiat har dock erhållit Eders Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd att uppskjuta resan.

Föreskrifven fullständig berättelse om den utländska resan har under året ej till Collegium från någon stipendiat inkommit.

Utom från de resestipendiater, som i Collegii underdåniga berättelse för 1854 finnas uppräknade, hafva de föreskrifne fullständiga reseberättelserna hittills uteblifvit från D:rne *C. W. Hultgren*, *C. A. Nyman* och *G. Hjort*.

11. Apotheksväsendet *).

a) Den Pharmaceutiska undervisningen.

Under år 1854 hafva 25 elever dels i Stockholm dels i landsorten, efter föreskrifven tjenstgöring på apothek, undergått första examen och blifvit för pharmacie studiosi förklarade.

Vid Pharmaceutiska Institutet hafva, enligt af dess Inspector, Professor *Mosander* till Sundhets-Collegium ingifne årsberättelse om undervisningens gång, 25 pharmacie studiosi begagnat densamma. Af dessa hafva under *vårterminen* bevistat föreläsningar i

pharmaci	6.
materia medica och naturalhistoria	6.
och begagnat öfningarna på laboratorium	8.

och under *höstterminen* bevistat föreläsningarne i

pharmaci	18.
materia medica och naturalhistoria	18.
samt begagnat öfningarna på laboratorium	8.

I afseende på undervisningens gång har ingen annan förändring blifvit vidtagen än den att tiden för öfningarna å laboratorium, på försök ändrats sålunda att i stället för 2:ne bestämda laborationsdagar i veckan, det tillåtits eleverna att när som heldst alla helgfria dagar laborera, hvaremot de fått sig ålagdt att i dem tilldelade journaler dagligen anteckna och beskrifva de operationer hvilka varit under händer. De små tillgångar Institutet eger att använda, hafva icke medgifvit att bilda något egentligt bibliotek, men åtskilliga nyare pharmaceutiska arbeten hafva dock blifvit inköpte hvarjemte 3:ne pharmaceutiska journaler hållas, hvilka, jemte en fjerde, hädanefter komma att i den mån de anlända, under en kortare tid hållas tillgänglige i Institutets lokal till begagnande af eleverna och i staden vistande pharmaceuter. För vinnande af mera ordning och kontroll öfver Institutets tillgångar föres numera uti serskild bok, inventarietkonto, hvori instrumenter och persedlar äro upptagne till sitt värde, hvilket, i mån af nötning och förbrukning, årligen till mer eller mindre del afskrifves. För öfrigt torde från Inspectorns årsberättelse, ehuru densamma omfattar äfven nästföljande vårtermin, följande anförande här böra upptagas:

”Tio år hafva nu förflutit sedan Pharmaceutiska Institutet, hösten 1845, började sin verksamhet, i enlighet med den nya organisation undervisningsverket då erhöi, och torde därför en summarisk redogörelse för de resultat, hvilka genom Institutets åtgärd vunnits, här böra lemnas. Redan före år 1845 förefanns, under namn af Pharmaceutiskt Institut, en af Apothekare-Societetens kassa underhållen undervisningsanstalt, hvars verk-

*) Referent: Medicinal-Rådet *Wistrand*.

samhet likväl blef ganska inskränkt, i anseende dels till de obetydliga tillgångarne, hvar-igenom tillfälle till kemiska öfningar saknades, dels till följe af undervisnings-metodens beskaffenhet, i vissa delar, och andra omständigheter. Sedan likväl, genom af Ständerna beviljad årligt anslag af 4000 R:dr banko, det blef möjligt att anskaffa åtskilliga för ett laboratorium nödiga apparater, och Carolinska Institutets laboratorium blifvit upplåtit till begagnande, har undervisningen oafbrutet fortgått på det sätt som, i enlighet med de af Kongl. Collegium utfärdade Stadgar, lärarne ansett för de studerandes nytta mest fördelaktigt. Att Inrättningen lyckats vinna de studerandes förtroende, visar sig bäst deraf, att icke någon af dem som ämnat undergå apothekare-examen, sedan 1845, underlåtit att begagna undervisningen vid Institutet, minst 2:ne, stundom 3:ne terminer, oaktadt något tvång till skolans begagnande ej finnes, och torde äfven böra nämnas den serdeles flit och uppmärksamhet, hvarmed de studerande, i allmänhet, gjort sig undervisningen till godo. Antalet af personer hvilka under dessa 40 år antagits som elever vid Institutet, har uppgått till 145, ehuru matrikeln upptager 147 nummer, härrörande deraf att 2:ne personer, efter flere års förlopp, ånyo genomgått en kurs vid läroverket. Af dessa 145 elever hafva 89 aflagt apothekare-examen, 34 hafva troligen af omständigheterna hindrats att genomgå examen eller ock öfvergått till andra yrken, enär 3:ne år minst förflutit, sedan de begagnat undervisningen vid Institutet och de öfriga 25 hafva dels nyligen, dels icke alls afslutat sin kurs vid undervisningsverket. I afseende på undervisningens inflytande på de studerande, har det icke undgått lärarnes uppmärksamhet, att eleverne med långt större lätthet och hastigare än förr kunnat fullborda sina studier, äfvensom att de, vid afläggandet af examen, visat sig ega redigare kunskaper och dessa uppfattade på ett för dem, i praktiskt hänseende, mera nyttigt sätt. Att undervisningsverket sålunda visat ett ganska nyttigt inflytande är obestridligt, äfvensom att det på ordning i allmänhet inom pharmacien åstadkommit en nyttig reform, i hvad rör de konditionerande, hvilka ofta, vid flyttningar från ett apothek till annat, uraktlåtit att förse sig med principalernas intyg om deras egenskaper och användbarhet, hvilka betyg, när de efter flere års förlopp funnits behöflige, då erhållits af måhända ej sällan annan beskaffenhet än den som med rätta förhållandet är öfverensstämmande, och hvilken oordning numera för framtiden torde vara undanröjd, sedan ingen antages till elev vid Institutet, utan att han kan förete fullständiga betyg, dels om de kunskaper han egde vid sitt inträde på den pharmaceutiska banan, dels äfven om hans ådagalagde egenskaper och uppförande under den tid han i pharmacien blifvit begagnad.

Att, detta oaktadt, den pharmaceutiska skolan ej kan verka hvad den borde, är otvifvelaktigt och bör icke döljas. Orsaken härtill förefinnes dels inom undervisningsverket, dels utom detsamma, nemligen hos dem som inskrifvas såsom elever. När dessa börja sin kurs vid Institutet, befinnas de alltför ofta dels i saknad af de skolkunskaper hvilka erfordras för uppfattningen af vetenskapliga kunskapsämnen, dels äro de ej sällan oförsvarligt obekanta med det egentliga pharmaceutiska, oaktadt den aflagda studiosi-examen, hvaraf sålunda visar sig att apothekare ofta ej uppfylla sin skyldighet i afseende på den undervisning de äro ålagde att meddela sina elever. Följden häraf blifver att Institutets

lärare måste använda mycken tid på undervisningen i det mest elementära, hvarigenom arbetet dermed blir mödosamt och ej så fruktbärande som det kunnat blifva, hvarjemte eleverne nödsakas att onödigtvis förlänga sitt vistande i hufvudstaden till 2 à 3 gånger den tid som behöfver användas af dem hvilka äro, såsom sig bör, förberedda. Då många sakna tillfälle att så länge qvarstadna, tvingas de att afbryta kursen, hvarefter de sällan taga sin examen, hvilket äfven är händelsen med dem hvilkas naturgåfvor ej äro lämpliga för studier, något som i tid kunnat upptäckas af deras principaler, i händelse de åt undervisning och förhör egnat någon uppmärksamhet. Af dessa förhållanden förklaras lätt, att, såsom här ofvan visar sig, 25 proc. af dem som ingått såsom elever vid Institutet, under dessa 10 år, icke tagit och troligen aldrig taga apothekare-examen.

Inom Institutet åter förefinnes en väsendtlig brist, nemligen saknaden af egen lokal för laboratorium, hvarigenom äfven de små tillägg af apparater och de förbättringar hvilka med Institutets tillgångar kunna åstadkommas, dels måste uteblifva, dels förfelas. På undervisningen verkar detta förhållande ofördelaktigt på så sätt, att ehuru eleverna lära att inhemta grunderna för kemiska manipulationer, analyser m. m., sakna de likväl tillfälle att på ett för dem nyttigt och nödvändigt sätt, i större skala, använda sina kunskaper på präparaters framställande, dervid många omständigheter förekomma uppå hvilka, vid operationer i smått, uppmärksamheten ej fästes".

I ändamål att i någon mån undanrödja anledningar till bristen på skolkunskaper hos institutets elever, har Collegium i det under året utfärdade Circuläret angående apotheks-visitationer, i 5:te momentet särskildt erinrat vederbörande visitorer att vid visitationerne efterse huruvida de å apotheken anställde eleverne, vid antagandet varit försedde med giltiga betyg om förkunskaper, inhemtade i skola, gymnasium eller på annat sätt, äfvensom att söka utröna i hvad mån Apothekare eller Provisorer sedermera bibringat dem kunskaper i pharmacien och elevens framsteg härutinnan.

15 af Institutets studerande hafva under året inför Sundhets-Collegium undergått Provisors- och Apothekare-examen och efter aflagd tjensteed erhållit diplomer såsom edsvurne Apothekare.

b) Apothekens antal och tillstånd.

Sedan det vid Åtvidaberg anlaggda filial-apotheket under detta år blifvit färdigt och afsynadt, utgöra filial-apothekens antal i riket 16, och efter det sockne-apotheken i Wernamo och Lilla Edet, genom särskilde Kongl. Resolutioner d. 2 Mars och d. 21 Juli, erhållit natur af stamapothek, utgöra stamapothekens antal 120, så att rikets 148 apothek fördelas i följande olika slag:

Stam-apothek med sjelfständigt privilegium	120.
» med personligt »	9.
Filial-Apothek	16.
Sockne-apothek samt Slotts-apotheket vid Drottningholm	3.

Summa 148.

Sedan

Sedan Collegium vid den årliga granskningen af inkomne protokoller öfver å apotbeken i riket anställde årsvisitationer, funnit, dels att visitationer stundom utan giltigt eller uppgifvet skäl blifvit underlåtna, dels ock att de dervid förda protokoller, med hänsyn till omfattning och uppställning, företett sådana olikheter att den Collegium åliggande kontroll öfver apoteksväsendet i riket derigenom försvårats, har Collegium, till beredande af större likformighet i dessa afseenden, d. 11 Maj 1854 utfärdat ett *Circular om hvad af Lä-kare och Apothekare i Riket i afseende på apoteksvisitationer iakttagas bör*, deruti, under återopande af i öfrigt redan gällande nådiga instruktioner och föreskrifter, ett ser-skildt formulär för visitationsprotokollens uppställning blifvit meddeladt.

Under året hafva 144 apotek, nemligen 130 i landsorten och 14 i hufvudstaden blifvit i behörig ordning visiterade, de flesta med ledning af anvisningarne i ofvanberörde circular, så att endast apoteken i Falköping, Örebro, Wisby och Strömstad detta år förblifvit ovisiterade, det förstnämnda i anseende till ledighet i provincialläkare-befattningen, Örebro i anseende till den staden öfvergångna eldsvådan, dervid apoteket blifvit undanflyttadt och de 2:ne sistnämnde i anseende till dröjsmål hos vederbörande visitorer.

Genom den likformighet visitationsprotokollen erhållit efter det nyare formuläret, har Collegium beredt sig en fullständigare kännedom om apotekens tillstånd än tillförene kun-nat vinnas och ehuru ganska många af apotbeken i riket befinnas i ett utmärkt skick, hafva deremot anledningar till större eller mindre viktiga anmärkningar icke saknats å åtskilliga apotek dels i afseende på vissa medicinaliers beskaffenhet dels i afseende på förvaringssättet, dels också i afseende på instrumenter och redskaper för medikamentstill-redningen.

Enligt visitationsprotokollet från apoteket Fläcka Örn i Malmö bifogad uppgift, har Apothekaren och Riddaren *Björkbom* under året, på sin plantage för medicinalväxter, in-samlat 3,614 skålpund (torkade) vegetabiliska droger och af i orten vildt vexande in-samlat 4,992 skålpund (torkade droger) samt till extrakter nedrifvit 2,282 skålpund di-verse färska vextdelar. Enligt visitationsprotokollet från apoteket Lejonet i Malmö drifver Apothekaren *Barkman* äfven odling af medicinalväxter å serskild plantage utöfver eget behof. Enligt visitationsprotokollet från Smedjebacken odlar Apothekaren *Hellström* åtskilliga medicinalväxter till afsalu samt bereder årligen för export omkring 400 skålpund kumminolja (*Ætheroleum Carvi*). För öfrigt uppgifvas apotekarne i Jönköping, Grenna, Norrköping (Lejonet), Carlskrona (Lejonet), Trelleborg, Kongsbacka, Götheborg (Enhörningen), och Linde m. fl. odla medicinalväxter till eget behof.

I anseende till den vårdslöshet som befunnits ega rum dels i afseende på apoteks-hållningen i Skogsby på Öland, dels också i afseende på den Prov.-Läkaren i Södra Motet åliggande tillsynen derom, har extra visitation derstädes blifvit, efter Collegii uppdrag, verkställd af Prov.-Läk. i Calmar, hvilken åtgärd kort derefter haft till följd att detta apotek blifvit till annan behörig pharmaceut uppå arrende öfverlåtit, så att Collegium nu förväntar att det skall försättas i godkänt skick. Emot apotekshushållningen i Waxholm har likaledes visitor framställt svåra anmärkningar hvilka äfven haft till följd att apo-

theksinnehafvaren gått i författning om dess öfverlåtande till mera driftig egare som med instundande års ingång öfvertager ordnandet af detta apothek. De rättelser som Collegium eljest med anledning af, uti inkomne visitationsprotokoller upptagne anmärkningar påfordrat, hafva enligt visitorernes uppgifter, i allmänhet blifvit skyndsamt verkställda.

Af hufvudstadens 14 apothek innehafves 4, nemligen Markattan, Svan, Hjorten och Nordstjernan af arrendatorer samt Enhörningen af sterbhus. Två af apotheken idka större drogehandel, nemligen Svan och Gripen. Genom Kongl. Resol. d. 7 Januari har tillåtelse medgifvits att apotheket Nordstjernan må förflyttas till barnhusets tomt vid Drottninggatan, der ett nytt hus kommer att uppföras och till apothek inredas.

Enligt de inkomne visitationsprotokollen finnes den å samtliga apotheken biträdande pharmaceutiska personalen utgöra 59 provisorer, 104 pharmacie studiosi och 133 elever eller tillsammans 296, deraf 62 å hufvudstadens och de öfrige å landsortens apothek. Rese- och traktamentskostnad till läkare för anställda apotheksvisitationer hafva uppgått till 258 R.dr 30 sk. 5 rst. banko.

c) Tillkomne nya apothek och stadfästelse-privilegier.

En af läkaren vid Strömsholm väckt, och af Styrelsens för dervarande Stuteri förordad, fråga om tillstånd för anläggandet af ett under Westerås eller Köping lydande filial-apothek vid Strömsholm, der serskild läkare sedan längre tid redan är anställd, har i anseende till de hinder som mött för beredande af de fördelar vederbörande apothekare äskat vid en sådan anläggning, genom Kongl. Resol. d. 24 Nov. 1855 förklarats tills vidare böra förfalla.

Sedan Apothekaren *Ekeröth* i Wexjö lemnat obegagnad den honom genom Kongl. Resol. d. 5 Okt. 1853 medgifna rättighet att anlägga filial-apothek i Ekeberga distrikt, har rättigheten att i samma distrikt anlägga sjelfständigt apothek med personligt privilegium, genom Kongl. Resol. d. 23 Oktober blifvit beviljad.

Nya privilegier hafva uppå förekomne anledningar, efter Collegii underdåniga tillstyrkande, blifvit af Kongl. Maj:t i nåder medgifne åt de hittills såsom sockneapothek i Wernamo och Lilla Edet befintliga apothek, nemligen å det förstnämnda för *M. O. Almquist* genom Kongl. Resol. d. 2 Mars och å det sistnämnda för *L. Svangren* genom Kongl. Resol. d. 24 Juli.

Stadfästelse å öfverlätne apotheks-privilegier har efter Collegii underdåniga tillstyrkande blifvit af Kongl. Maj:t i nåder bifallen å *Arvika* apothek för apothekaren *J. W. Blomen* genom Kongl. Resol. d. 21 Mars, å *Mariefred* för *C. J. Mossberg* genom Kongl. Resol. d. 1 Juni, å *Säther* för *Th. Kistner* genom Kongl. Resol. d. 17 Juni, å *Hedemora* för *C. Ruth* genom Kongl. Resol. d. 21 Juli, å *Markattan* i *Stockholm* för *J. Tjäder* genom Kongl. Resol. d. 2 Aug., å *Nora* för *A. Öhrvall* genom Kongl. Resol. d. 23 Aug., å *Askersund* för *C. J. Sohlberg* genom Kongl. Resol. d. 22 Sept., å *Carlstad* jemte *Sunne* för *C. E. Weidling* genom Kongl. Resol. d. 17 Okt., å *Alingsås* för *W. J. Dillberg*, å *Halmstad* för *D. P. v. Sydov*, å *Arboga* för *C. J. Lindahl* och å *Öst-*

hammar för A. Eriksson genom Kongl. Resol. d. 23 Okt., å Jönköping för A. F. Pauli och å Skennige för G. Högberg genom Kongl. Resol. d. 24 Nov. samt å Waxholm för C. J. Kullgren genom Kongl. Resol. d. 20 Dec. eller inalles för 18 apothek.

d) Medicinaltaxan.

Den årliga granskningen af medicinaltaxan har i behörig tid och ordning blifvit verkställd, hvarvid förekommit att bland utländska medel 74 artiklar stigit och 24 fallit i pris. Till följe af dessa prisförändringar hafva 403 sammansatta medel uti hvilka dessa 95 artiklar ingå, äfven fordrat prisförändring hvarjemte 7 förut icke i taxan införde droger deruti blifvit upptagne; och hafva dessa förändringar med Kongl. Maj:ts i Resol. d. 17 Okt. 1854 meddelade nådiga tillåtelse, genom Collegii Kungörelse d. 23 Nov. s. å. blifvit till vederbörandes esterrättelse bekantgjorde. De medikaments-räkningar hvilka så väl för civile sjukvårdsanstalter som för arméen och flottan under året till Collegium för gransknings undergående blifvit ingifne, hafva uppgått till ett antal af 867 och till ett bruttobelopp af 82,295 R:dr 19 sk. 5 rst. banko.

e) Handeln med arsenik.

Sedan Collegii ofvannämnde förnyade föreskrifter om hvad af läkare och apothekare i afseende på apotheksvisitationer iakttagas bör, haft till följd att i det närmaste alla apothek i riket detta år blifvit visiterade, borde Collegium också derigenom numera hafva vunnit en fullständig öfversigt af arsenikhandeln. Men derigenom att redovisningen för detta ämne från åtskilliga apothek icke befunnits tillräckligt upplysande i det afseende att somliga visitatorer uppgifvit arsenikbeloppet endast i viktualievigt, andra i medicinalvigt och åter andra olika kvantiteter af båda vigtslagen, samt somlige uppgifvit bruttobeloppet (med kärl eller konvolut) andra netto och en och annan till och med inskränkt sig att uppgifva endast "ungefär", hvaraf vid en så vidlyftig och af en stor mängd små kvantiteter och talrike reduktioner beroende redogörelse, någon fullt exact slutsats icke kan anses vunnen, så har detta ämne ännu påkallat åtskilliga erinringar till vederbörande att i afseende på uppgifterna om arsenikhandeln för framtiden iakttaga större noggrannhet. Emellertid är kontrollen öfver arsenikhandeln detta år fullständigare än något af de föregående.

Enligt den förra underdåniga berättelsen utgjorde behållningen af arsenik å apotheken vid 1853 års slut 9,055 skålp. vikt. vigt, hvilket belopp enligt sedermera tillkomne noggrannare uppgifter bör ändras till 9,404 skålp. 10 uns 4 drachm. 4 gran medicinalvigt. Af 1854 års visitationer inhemtas

att under detta år tillkommit .	2,250	»	2	»	6	»	54	»	»
hvaremot under samma år från apotheken utlemnats . . .	4,604	»	10	»	4	»	58	»	»
så att behållningen till år 1855 af arseniksyrlighet å rikets apothek utgör	6,750	»	2	»	6	»	—	»	»

Bland 148 apothek har på 58 ingen omsättning af arsenik egt rum, på 34 förrådet ökat och på 59 minskats genom försäljning. På 4 mindre apothek fanns ingen arsenik.

Af den utlemnade arseniken har 3,332 skålp. utlemnats från apotheket Svan och 769 från Gripen i Stockholm samt 417 skålp. från Sala apothek, så att från dessa 3:ne föryttrats icke mindre än 4,518 skålp. och alltså blott omkring 83 skålp. från samtliga öfrige apothek. Arseniken har hufvudsakligen föryttrats till glasbruk och för andra tekniska behof, en mindre del efter djurläkarens requisitioner och endast en ganska ringa del såsom läkemedel för människor.

De största quantiteterna arsenik befinnas fortfarande å apotheken Svan 1,014 skålp. och Gripen 808 skålp. i Stockholm, Kronan i Göteborg 786 skålp., Tre Kronor i Carlskrona 846 skålp. och Lejonet i Norrköping 264 skålp. så att dessa 5 apothek innehafva mer än hälften af hela befintliga beloppet.

I afseende på värden om arsenik och utlemnandet deraf hafva anmärkningar blifvit gjorda emot 7 apothek, nemligen Hjo, Daga, Wimmerby, Skogsby, Carlshamn och Jerfsö hvarifrån arsenik blifvit föryttrad till "rättors och flugors dödande" samt Mariestad der redovisningen varit oriktig, och har Collegium sökt att i anmärkte hänseenden för framtiden bereda nödig rättelse. De svåraste anmärkningarna träffa apotheket i Mariestad, der icke mindre än 10 skålpund arsenik förblifvit oredovisade, och enär apothekarens infordrade förklaring icke funnits nöjaktigt upplysande, har detta förhållande funnits påkalla serskilde åtgärder, helst apotheksvärden i Mariestad äfven i andra hänseenden påkallat Collegii synnerliga uppmärksamhet.

12. Om Barnmorskeväsendet *).

Under år 1854 har vid Barnmorske-undervisningsverket i Stockholm, ett antal af 37 lärningar blifvit undervisade, examinerade och som barnmorskor godkända, och hafva 30 de utmärktaste deribland erhållit undervisning i den instrumentala förlossningskonsten, och blifvit efter undergången förhör äfven häruti godkända, för att vid de tillfällen och under de villkor, som genom Kongl. Maj:ts nådiga Reglemente för barnmorskor bestämmas, samma konst utöfva. Att antalet af barnmorskelärningar 1854 var mindre än vanligt, anser man orsaken vara den under både 1853 och 1854 gängse kolerafarsoten, i följd hvaraf äfven antalet utexaminerade barnmorskor efter höstterminen 1854 var det minsta som vid barnmorske-undervisningsverket i Stockholm på flera år ägt rum.

Sedan Adjunkten vid Barnbördshuset Dr. *Hjort* erhållit statsanslag till företagande af en utrikes vetenskaplig resa, blef Dr. *Andersson* förordnad att under tiden hans tjänst förrätta, och sedan barnmorskeläraren Prof. *Elliot* genom en svårare sjukdom blifvit urständsat att sin tjänst bestrida, förordnades, enligt eget åtagande, Director vid Allmänna Barnbördshuset Prof. *M. Retzius* att under höstterminen utan ersättning fullgöra de åligganden, hvilka enligt reglementet tillkomma barnmorskeläraren.

Vid undervisningsverket i Lund hafva 46 lärningar blifvit undervisade och utexaminerade för rikets södra landskaper, så att på det hela 53 nya barnmorskor under året tillkommit.

På Allmänna Barnbördshuset i Stockholm hafva 508 qvinnor under året erhållit vård och skötsel och på Barnbördshuset i Lund 67 af hvilka sednare 65 utgått från inrättningen friska.

Enligt till Collegium, dels från Konungens Befallningshafvande, antingen efter prostkontrakterna eller Häradsviis, dels ock från Prov.-Läkne distriktvis inkomna uppgifter på i riket befintliga examinerade barnmorskor, hafva dessas antal 1854 uppgått till 1,417, af hvilka 130 voro bosatta i Stockholm och 1,287 i rikets öfriga städer samt på landsbygden, fördelade enligt nedanstående länsvis uppställda tabell.

	Barnmors- skornas antal.		Barnmors- skornas antal.		Barnmors- skornas antal.
Stockholms Stad	130	Transp.	570	Transp.	851
Upsala Län	74	Elfsborgs Län	20	Gottlands Län	45
Stockholms d:o	82	Calmar d:o	26	Malmöhus d:o	257
Skaraborgs d:o	33	St. Kopparbergs d:o	33	Christianstads d:o	165
Kronobergs d:o	16	Örebro d:o	47	Blekinge d:o	33
Jönköpings d:o	54	Wermlands d:o	39	Hallands d:o	24
Westmanlands d:o	56	Gefleborgs d:o	51	Götheborgs o. Bohus d:o . .	20
Östergötlands d:o	53	Wester-Norrlands d:o	45	Jemtlands d:o	10
Södermanlands d:o	72	Westerbottens d:o	20	Norrbottens d:o	12
Transp.	570	Transp.	851	Summa	1,417

*) Referent: Med.-Råd: *Ekelund*.

Häraf inhämtas, att antalet af examinerade barnmorskor i riket 1854 öfversteg antalet för nästföregående år med 19 och af inkomne uppgifter kan slutas, att orsakerna till den större eller mindre tillgången på barnmorskebiträden, som uti olika provinser ägt rum, voro desamma som förut.

Af Prov.-Läk:nes till Sundhets-Collegium inkomna embetsberättelser inhämtas för öfrigt angående barnmorskorna och deras verksamhet, hufvudsakligen följande:

Upsala och Stockholms län. Med få undantag äro alla socknar försedda med examinerade barnmorskor, hvilka i allmänhet berömmas för "nykterhet, snygghet och öm omvårdnad". De äro till största delen af församlingarna försedda med boningsplats samt bestämda löneinkomster dels i säd, dels i penningar för hvarje förlossning.

I **Skaraborgs, Kronobergs och Jönköpings län** är tillgången på barnmorskor å landsbygden fortfarande otillräcklig. För *Lidköpings* distrikt t. ex. uppgifves, att 8 stycken äro boende i städerna men blott en enda på landet (*Rydberg*). För *Mariestads* distrikt anförer Prov.-Läk. *Huss*: "9 barnmorskor finnas i distriktet, hvaraf 4 äro boende i Mariestad, samt 5 på landet, hvilka sednare äfven äro berättigade till instrumenters bruk. Uti 22 pastorater, hvartdera med flera socknar, finnes således endast ett otillräckligt antal, och är det beklagligt, att denna så viktiga del af den allmänna hälsovården skall af allmogen mötas med ovilja, genom oförstånd att anförtro sina barnaföderskor och deras foster åt okunniga och hårdhändta käringars behandling. En reform i denna angelägenhet torde endast vara möjlig att åstadkomma på det sätt, att barnmorskor för en eller flere angränsande församlingar, af Staten tillsättas och aflönas, och hvilken aflöning skulle derefter genom beviljning af hvarje hjonelag, Staten ersättas; ty så länge det beror af församlingarna att antaga barnmorskor eller ej, torde, åtminstone på många orter, sekler förflyta innan allmogens upplysning är så fortskriden, att ett själfmant antagande och aflönande af barnmorskor är att hoppas". Prov.-Läk. *Tengstrand* i Hjo yttrar: "Barnmorskeväsendet inom distriktet är ännu illa rangeradt. Barnmorskor finnas nemligen endast i Fogelås, Acklinga och Daretorp, hvilken sistnämnda likväl tillika är antagen för 3 församlingar inom Falköpings distrikt; men äfven dessa anlitas högst sällan, utom i nödfall. I städerna Hjo och Sköfde är deremot antalet tillräckligt". För *Falköpings* distrikt uppgifves förhållandet vara lika med förlidna året.

Från *Kronobergs* län anförer Prov.-Läk i *Ekeberga* distrikt, Dr *Ossbahr*: "Barnmorskeväsendet med 5 barnmorskor är i lika bedröfligt tillstånd som förut". Prov.-Läk. har flera gånger under året blifvit kallad till barnsängshustrur, hos hvilka ett ovärdsamt och om okunnighet hos hjelperskorna vittnande förfaringssätt förutgått; men som alla dessa casus aflupit lyckligt och utan mehn, har något slags åtal ej blifvit anställt emot de vid förlossningarna biträdande. Ljuders socken i förening med Hofmantorp socken har dock under året antagit barnmorska, hvilken förut var anställd vid Lessebo bruk.

Prov.-Läk. i *Jönköpings* distrikt inberättar, att 2:ne af Jönköpings stads barnmorskor, hvilka utmärkt sig för skicklighet, lugn och omdöme hafva å det kringliggande landet förrättat några instrumentalförlossningar, äfvensom att en barnmorska på landet inkommit med angivelse om flera, hvilka i oträngdt mål begagnat s. k. hjelperska, och att de så-

lunda angifne blifvit vid häradsrätten bötfullde. Prov.-Läk. i *Eksjö* distrikt: "att barnmorskeväsendet är i samma skick som de förra åren, att barnmorskor sällan anlitas af allmogen utom i de fall, då nöden står för dörren, och då de så kallade helperskorna icke kunna hjälpa. 3:ne barnmorskor finnas för Södra Wedbo härad bosatta i Eksjö, 3:ne i Östra härad, bosatte på landet och allönta af församlingarna. Inom *Wernamo* distrikt med omkring 40 socknar, finnas endast 3:ne examinerade barnmorskor.

Westmanlands län. Barnmorskornas antal anses fullt tillräckligt: 9 i städerna och 47 på landet.

Linköpings län. I städerna är antalet af barnmorskor fullt tillräckligt, men i många landsförsamlingar saknas sådana. Uti hela Linköpings provincialläkare-distrikt t. ex. finnas endast i 3:ne socknar å landet barnmorskor antagna mot någon bestämd lön, och provincialläkaren "fäster uppmärksamheten på den mindre ömma och samvetsgranna skötsel, som till och med ägta hustrur, vid förlossningstillfällen på landet, halva att vänta af de okunniga och obildade helperskorna" (*Lindegren*). För *Söderköpings* distrikt är någon brist på barnmorskor å landet deremot ej omnämnd; i Norrköpings stad äro 14 bosatta (*Eriksson*). För *Motala* anför distriktläkaren i Aska härad, att "der finnas snarare för många barnmorskor än motsatsen, hälst som alla, 8 stycken, sammanpackat sig inom $\frac{1}{2}$ mils omkrets i Motala socken, då kringliggande socknar deremot icke hafva någon barnmorska" Prov.-Läk. i *Kisa* distrikt anförer, att barnmorskeväsendet är lika med föregående år; dock har Prov.-Läk. hopp om, att några af de många församlingar, som nu icke ega examinerade barnmorskor, snart skola antaga sådana. 3 stycken finnas i distriktet (31 socknar) med bestämd lön antagne.

Nyköpings län. Barnmorskeväsendet är i godt skick, och barnmorskor äro antagna för alla socknar emot bestämda lönevillkor af kommunerna (*Martin, Zetterstrand, Aurell, Klintberg, Wästfelt, Lundqvist*). "Dock händer ej så sällan, att oexaminerade gummor anlitas att biträda vid förlossningar, hälst då barnmorskans bostad är mera aflägsen (*Zetterstrand*). Prov.-Läk. *Martin* yttrar i detta afseende, att "ehuru barnmorskebiträde vid långsamma eller på något sätt svåra förlossningar alltid påkallas och ej kan gerna länge fördröjas eller uteblifva, har det likväl alltid inträffat och måste inträffa, om ock antalet af examinerade barnmorskor mångdubblades, att många lättare förlossningar, i synnerhet inom otillgängliga skogstrakter och skärgården, med der under vissa årstider högst försvårade kommunikationer, försiggå utan något sådant biträde"

Elfsborgs län. Barnmorskor saknas, likasom under föregående åren, i många socknar af Wenersborgs och Åmåls provincialläkare-distrikter. På Trollhättan äro 2:ne barnmorskor bosatta, men i hela den omgivande trakten finnes ingen, utan åtnöjer sig allmogen med sina helperskor, och först då förlossningen ej vill gå fort och val, efterskickas barnmorska (*Rinman*). I *Borås* distrikt är barnmorskornas antal förminskadt med 2, utan att andra i de afgångnas ställe tillkommit. 3:ne finnas i distriktet, hvaraf 2 äro bosatta i Borås (*Elmlund*). Angående förhållandet i *Ulricæhamns* distrikt yttrar Prov.-Läk. *Heinrici*, "att barnmorskeväsendet i Kinds härad är i någorlunda godt skick, så att i Kalls pastorat finnes 4 examinerad barnmorska och i Gällstads pastorat 1, att dessa barnmorskor äfven

betjena uti andra närgränsande pastorater på 2, stundom 3 mils afstånd från sitt hem; att Redevägs härad betjenas dels af barnmorskor från Ulricæhamn, dels af s. k. helperskor eller förståndiga gummor, hvilka dock ofta äro högst okunniga och oförståndiga". Under året har Prov.-Läk. sjelf måst 4-gånger begagna perforatorium och crochett. Från Alingsås extra provincialläkare-distrikt uppgifves att blott en enda barnmorska vid årets början fanns å landet, men att äfven denna under året lemnat orten och aflyttat till Amerika (*Varenius*).

Calmar län. Prov.-Läk. i Calmar distrikt yttrar: "att barnmorskeväsendet är i en ingefär som förlidna året, med 9 stycken i distriktet, hvaraf 3 bo i Calmar. I Norra Møre härad finnes ingen, i Södra Møre deremot i de flesta socknarne. I Ålemå socknen har man velat antaga en mot bestämd lön, men detta har mött motstånd af socknens förnämsta possessionat. Olyckligt slutande barnförlossningar måste derföre, till följe af brist på kunniga biträden, icke vara sällsynta". I Wimmerby distrikt finnas 2 barnmorskor i staden och 2 för landet (17 socknar). (*Bergenklin*). I Westerviks stad 3. I Ölands Norra distrikt finnes en barnmorska i Borgholms stad, som äfven biträder i Köpinge, Löth och Ahlböke socknar mot bestämd lön i spannmål; i de öfriga socknarna biträda närboende qvinnor utan att någon olycka häraf händt (*Cronstrand*). I Södra distriktet finnes äfven 3:ne (*Brunius*). I Döderhultviks distrikt finnas 10 stycken barnmorskor fördelade på 7 socknar; i 5 socknar finnes deremot ingen. *Darin*. I Westervik äro 3:ne bosatta, alla med bestämd lön af stads-kassan (*Förling*).

Stora Kopparbergs och Örebro län. Barnmorskeväsendet i godt skick, ithy att de flesta socknar i Stora Kopparbergs län och alla i Örebro län äro försedda med examine-rade barnmorskor, aflönade af kommunerna. På en del ställen anlitas de dock icke vid andra än svårare händelser (*Ahlberg*). Likaså i Grythytte socken af *Hellefors* distrikt. (*Traneus*) I Hammars socken af *Askersunds* distrikt hafva klagomål blifvit framställda öfver försummelse att tillkalla barnmorska vid förlossningar, och flera personer hafva blifvit för sådan försummelse af häradsrätten pliktfullda; men församlingen har uppsagt barnmorskan från både tjenst och lön, hvaröfver hon åter anført besvär hos Konungens Befallningshafvande, hvarest denna fråga, vid årsberättelsens afgifvande ännu var oafgjord. I Nora distrikt fortfar allmogén, oaktadt hvarje kommun är försedd med en eller flera examine-rade barnmorskor, att företrädesvis anlita sina helperskor (*Engström*). I Westerbergslagen af Stora Kopparbergs län hafva 3:ne qvinnor aflidit i barnsbörd, vid hvilka tillfällen distriktläkaren var tillkallad. Han yttrar i anledning häraf: "Allmogens sorglöshet, att ej förr än naturens bemödanden synas alldeles fruktlösa, tillkalla barnmorska äfvensom allmogens, utan barnmorskas kallande, använda oftast starkt stimulerande behandling, äro merendels vållande till olyckliga förlossningar".

Wermlands län. Barnmorskeväsendet i *Carlstads* distrikt synes förbättras ehuru långsamt. I Carlstad finnas 8 barnmorskor bosatta, hvaraf 2:ne med lön af staden och i Christinæhamn 5 bosatta, hvaraf 2 lönade af stads-kassan. På landet finnas 11; men i Grava, Hammarö, Kiln och Millesviks pastorater finnes ingen. Den årliga lönen på landet är i allmänhet från 66 R:dr 32 sk. till 200 R:dr banko (*Lagerstedt*). Prov.-Läk. anser lämpligt,

lämpligt, om samtliga barnmorskorna blefve ålagda, att till Prov.-Läk. afgifva summariska rapporter öfver alla af dem under året eller kvartalet verkställda förlossningar. En barnmorska, *Wikander*, i Wisnum anses hafva under sitt yrkes utöfvande, ådagalagt sådan skicklighet, att hon gjort sig förtjent af någon offentlig belöning *Holmgren*. I Fryksdalns och Elfdalns distrikt befinner sig barnmorskeväsendet i samma kläna skick som tillföre, och ännu har icke barnmorska blifvit antagen för någon af distriktets socknar. En sådan finnes väl i Vestra Emtervik boende, men utan att vara antagen eller aflönad. På utlyst sockenstämma i en socken om antagande af barnmorska, satte allmogen sig tvärt deremot, anseende en sådan alldeles öfverflödig. Ståndspersonerna öfverröstade allmogen, och beslut fattades att anskaffa och aflöna en examinerad barnmorska; men detta beslut öfverklagades hos Konungens Befallningshafvande, hvarest frågan, vid årsberättelsens afgifvande, ännu hvilade (*Hedberg*). I Arvika Provencialläkare-distrikt, 30 socknar, finnes endast 2:ne barnmorskor, båda bosatte i Arvika köping, af hvilka den ena under 40 års utöfning af yrket, enligt Prov.-Läk:s yttrande på ett utmärkt sätt fullgjort sina skyldigheter. Distriktläkaren i Näs härad anförer, att en barnmorska blifvit der nu antagen för By pastorat, hvars duglighet och påpasslighet han anser för ett nöje att kunna loforda.

I **Gefleborgs, Wester-Norrlands och Westerbottens län** fortfar barnmorskeväsendet att vara i godt skick och barnmorskorna vinna mer och mer allmogens förtroende. Med få undantag är hvarje socken försedd med examinerad barnmorska, vanligtvis aflönad med spannmål. Prov.-Läk. i Hernösands distrikt utmärker i synnerhet 2:ne, nemligen barnmorskorna i Stigsjö och Säbrå, såsom "serdeles nitiska och skickliga i sitt yrke". I *Sundsvalls* distrikt äro likaledes "några barnmorskor verkligen utmärkta" *Westerberg*. *Sollefteå* distrikt, som är försedt med dugliga barnmorskor, har i de större pastoraten 2:ne sådana antagna. Förtroendet tilltager och hvad som för 20—30 år sedan ansågs öfverflödigt, värderas nu såsom nödvändigt. Några barnmorskor har Prov.-Läk. dock under året, på förekomna anledningar examinerat *Åkerblom*.

I **Gottlands, Malmöhus och Christianstads län** anses antalet af barnmorskor äfven vara fullt svarande mot behovet och ersättas i de 2 sednare länen de afgångne vanligtvis från läroverket i Lund. Barnmorskorna, som alla hafva bestämd lön af socknarna, för det mästa i vissa tunnor säd samt något penningar, "åtnjuta allmogens förtroende, så att nästan aldrig några andra qvinnor anlitas vid förlossningar". De berömmas ock af Prov.-Läk. att hafva väl uppfyllt sina skyldigheter. Ett enda undantag härifrån är anfördt från Helsingborgs stad, hvarest Stadsläkaren Dr *Netzler* säger "barnmorskeväsendet vara i ett dåligt skick, emedan af 3:ne i staden bosatta barnmorskor, 2:ne äro gamla och skröpliga och den tredje fattas insigter och beslutsamhet". Prov.-Läk. i *Malmö* distrikt, Dr *Wieselqvist* yttrar, att "det skulle vara önskligt om i de från stad aflägsnare socknarna någon barnmorska finnes, som ägde rättighet att begagna instrumenter, och att det derföre otvifvelaktigt vore gagneligt, om vid undervisningsanstalten i Lund, instrumentalläran afvenledes inhämtades".

Blekinge län. I Carlskrona distrikt hafva 2:ne nya barnmorskor tillkommit, men i Östra härad finnes ännu ingen. *Hellman*.

Hallands län. I Halmstads distrikt är barnmorskeväsendet på en dålig fot, dock med undantag af städerna, hvarest det uppgifves vara i godt skick. De som förut funnits på landsbygden, hafva lemnat orten, emedan de ej kunnat förskaffa sig förtroende. Harplinge församling ämnar dock antaga en examinerad barnmorska *Sjöstrand*. Prov.-Läk. i Kungsbacka yttrar, att "barnmorskeväsendet icke under året förbättrats utan snarare thy värr gått tillbaka. En i Wärö socken förra året antagen barnmorska har nemligen afflyttat till Borås, och allmogen ville ej hafva någon i stället. Prov.-Läk. säger sig nu hafva för afsigt, "att i hvardera socknen uppmåna någon välbergad bondflicka att lära och derefter undergå examen i yrket, emedan blott en sådan kan rätt ingifva förtroende för yrket, ty ståndspersoner och penningeutgifter afskräcka".

Götheborgs och Bohus län. Ingen annan ändring mot förra året uppgifves, än att i Götheborg äro 15 och i Uddevalla 6 barnmorskor bosatta. I Götheborgs provincialläkaredistrikt finnes blott en bosatt på landet. Stadsläkaren i Götheborg, Dr: *Ewert* anser för stadens innevånare fördelaktigt, om barnmorskornas namn en gång om året infördes i stadens tidningar. Angående tillståndet i Oroust och Tjörns distrikt skrifver Prov.-Läk. *Gammelín*, att "barnmorskeväsendet är fortfarande i ett bedröfligt skick, att endast oexaminerade personer biträda vid förlossningar, samt att ingen förändring är häruti att emotse, förrän möjligen den i Götheborg beslutade undervisningsanstalten hinner komma i verksamhet. Säkert, säger Prov.-Läk., blefve saken afhulpen om församlingarna ålades att hafva examinerade barnmorskor. En barnmorska har under året bosatt sig på Fiskebäckskil.

Norrbottens län. I Luleå distrikt finnas barnmorskor med bestämd lön inom nedra landets alla kommuner (*Waldenström*). I Haparanda distrikt är förhållandet sådant som 1853, nemligen 2 examinerade barnmorskor *Wretholm*.

Sundhets-Collegium har ifrån de barnmorskor, hvilka förut erhållit rättighet, att begagna förlossningsinstrumenter, igenom vederbörande provincialläkare emottagit rapporter om 154 af dem under år 1854 verkställda instrumentalförlossningar, hvarigenom 143 qvinnor blifvit förlösta och till hälsan återställda samt 101 barn med lif framkommit. I 16 fall hafva skarpa instrumenter måst begagnas. Barnmorskelärarn, som haft del af dessa berättelser, har i memorial till Collegium "lofordat barnmorskornas i allmänhet visade förstånd, goda omdöme och ådagalagda skicklighet", men likväl gjort anmärkningar emot några deribland, hvilka anmärkningar, "då de icke blifvit förut af Prov.-Läk:ne gjorda, han anser vittna antingen om ligkiltighet för dessa viktiga ämnen, eller om ett nog långsträckt förtroende till barnmorskornas skicklighet". Anmärkningarna hafva blifvit vederbörande provincialläkare meddelade för att barnmorskorna delgifvas, hvarefter förklaringar till Collegium inkommit.

En barnmorska i Westerbottens och en i Wester-Norrlands län hafva under året blifvit vid häradsrätt tilltalade för klandervärdt förhållande vid förlossningar; en barnmorska

i Gelleborgs län har blifvit lagförd för fel emot 22 § i Kongl. Barnmorske-Reglementet samt 2:ne i Stockholm bosatte barnmorskor blifvit, efter förekomne anledningar och på grund af 14 § samma Reglemente, förbjudne att tills vidare barnmorskeyrket utöfva.

Sedan Director vid Allmänna Barnbördshuset hos Sundhets-Collegium anmält, att flera af de inom hufvudstaden boende barnmorskor uraktlåtit att ställa sig till efterrättelse dels föreskriften i 19 § af Kongl. Reglementet d. 2 November 1840, dels Kongl. Sundhets-Collegii för hufvudstadens barnmorske-förestånderskor utfärdade Ordningsstadga af d. 29 Januari 1852, så har Collegium under d. 9 Oktober 1854 aktat nödigt att genom kungörelse förståndiga hufvudstadens barnmorskor, att vid nu förelagdt vite af 3 R:dr 16 sk. banko för uraktlåtenhet i ena eller andra fallet, ställa sig till ovilkorlig efterlefnad hvad i dessa afseenden stadgadt är.

Kongl. Maj:t har under d. 16 Nov. 1854 till Sundhets-Collegium aflåtit nådigt bref, af innehåll, att enär behovet serdeles för rikets vestra delar af en ny läroanstalt för barnmorskeundervisningen blifvit ådagalagdt, samt tillfälle nu sig erbjöde att, mot en jemförelsevis ringa kostnad för det allmänna, tillvägabringa en dylik anstalt i Götheborg (se Coll. und. Årsb. för 1852 p. 232), hafva Rikets Ständer, på sätt Kongl. Maj:t föreslagit, beviljat ett årligt anslag af 2,450 R:dr, då Götheborgs stads magistrat och äldste förklarar sig under vissa villkor villiga att i det större sjukhus som i staden vore under anläggning, för att nästkommande år till sjukas emottagande öppnas, upplåta den derstädes tillämnade afdelning för barnaföderskor, samt lemna rum inom sjukhuset för 6 barnmorskelärningar jemte en lärosal, hvarjemte Kongl. Maj:t anbefallt Collegium vidtaga erforderliga åtgärder för den nya undervisningsanstaltens för barnmorskor inrättande, samt sedan kontrakt blifvit med Götheborgs stad upprättadt angående samma anstalts inrymmande i stadens nya sjukhus, detta kontrakt Kongl. Maj:ts höga pröfning underställa, och i öfrigt afgifva förslag till de föreskrifter som för läroanstaltens ordnande och förvaltning kunna finnas behöfliga.

Sedan Sundhets-Collegium, jemte Direktionen öfver Allmänna Barnbördshuset afgifvit underdånig framställning angående behovet af understöd af allmänna medel till anläggande af ett nytt barnbördshus i hufvudstaden, så har Kongl. Maj:t genom nådig skrifvelse af d. 16 Nov. 1854 gifvit Collegium tillkänna, att Rikets Ständer, på derom af Kongl. Maj:t gjord nådig framställning anvisat för en gång, en summa af 50,000 R:dr såsom understöd för anläggande af ett, utaf behovet påkalladt nytt barnbördshus i hufvudstaden.

13. Veterinär-inrättningarnes och Länddjurläkarnes verksamhet *).

a) Undervisningen.

Veterinärskolan i Stockholm. Inrättningens föreståndare, Öfverdirektören m. m. *Norling* har likasom under föregående år, meddelat undervisning i alla de ämnen, som tillhöra den praktiska veterinär-medicinen; men har under flere månader varit vid Skara veterinärskola, då någon af de öfrige lärarne ansvarat för den s. k. praktiken. T. f. 2:dra läraren *D:r Lundberg* har under vårmånaderna föreläst anatomi och physiologi m. m. Men der-efter, sedan *D:r Lundberg*, med understöd af allmänna medel, enligt Kongl. Brefvet d. 17 Mars företagit en resa till utlandet, för att inhämta kännedom om veterinär-institutionerna i Tyskland, Frankrike, Holland och England, har Prosectorn vid Carolinska Institutet *D:r Kinberg*, på förordnande föreläst samma ämnen. Dessa 2:ne lärare hafva äfven handlett eleverna vid deras dissectionsöfningar, äfvensom ledt obduktionerna. Prof. *Dahlström* har, såsom under föregående åren, hållit examineriska föredrag i kemi, pharmaci och pharmacologi, samt anordnat arbetena på inrättningens laboratorium. Instruktionsmeden, *Djur-läkaren Klingstedt*, har åt eleverna meddelat undervisning såväl i hofbeslagskonsten som ock i theoretisk hofbeslagslära. De löpande arbetena uti inrättningens smedja, hvilka under året varit större, än under flera föregående, har han dirigerat och har dessutom, under årets lopp, meddelat undervisning åt 20 Konstapels-kadetter från Kongl. Svea Artilleri-Regemente i hästskötsel, exteriörlära och hofbeslag.

Vid början af 1854 var elevernas antal 30, af hvilka 9 absolverade djurläkare-examen under året, 6 nya blefvo under året antagna, så att antalet vid 1854 års slut uppgick till 27.

Utom inrättningen hafva de äldre eleverna, likasom föregående åren haft tillstånd att praktisera, dock med skyldighet att för sina lärare redogöra för hvad som derunder förekommit, och har denna elevernas verksamhet i trakten kring Stockholm varit betydlig, då en och annan elev haft, under året, till behandling 100—150 husdjur. Af de äldre eleverna hafva 2:ne under större delen af året varit kommitterade såsom extra djurläkare i Gefleborgs län för att hämma de derstädes under sednare åren i flera socknar gängse sjukdomarne Rotz och Springorm.

Beträffande inrättningens verksamhet såsom sjukvårdsanstalt, upplyses af den tabell, hvilken, uppgjord i enlighet med veterinär-inrättningens journaler, blifvit till Sundhets-Collegium inlemnad, att 547 hästar, 6 boskaps kreatur, 2 får, 4 getter och 119 hundar varit å sjukstallarne till vård intagne, och dessutom dels såsom sjuka dels för att till värdet eller andra förhållanden blifva bedömde, uppvisade 1,668 hästar, 5 boskaps-

*) Referent: Medicinal-Rådet *Ekelund*.

kreatur och 80 hundar. De flesta sjuka hundar för hvilka begärts råd, har man måst behandla i egarnes hem, alldenstund å veterinär-inrättningen icke fanns att tillgå tillräckliga och ändamålsenliga sjukbodar. Rörande å inrättningens sjukstall under året verkställde operationer anfördes såsom anmärkningsvärdt, att af 23 der gjorda kastrationer, ingen enda haft olycklig utgång, och att ett boskapskreatur, som genom våmsnitt befriades från en stor qvantitet fodermassa, inom 2 dagars förlopp tillfrisknade. Veterinär-inrättningens samlingar hafva blifvit förökade med flera preparater. Inventering af inrättningens alla tillhörigheter har efter vanligheten skett och apotheket har blifvit vederbörligen visiteradt, utan att någon anmärkning blifvit gjord.

Veterinärskolan i Skara. Föreståndaren och förste läraren, Öfverdirektören *Norling* har, enligt Direktionens till Collegium afgifna berättelse, under flere månader detta år, varit vid inrättningen tillstädes, samt under de 6 veckor af läseterminen, som Veterinär-Adjunkten *Forssell*, för sin hälsas skötande, haft tjenstledighet, ensam förrättat den praktiska undervisningen. För öfrigt, och "då inrättningen fortfarande saknat föreståndarens jemna närvaro, har Adjunkten *Forssell* med samma nit och skicklighet som under föregående åren, varit verksam på sin plats, så att inrättningen så vidt som under förste lärarens längre frånvaro varit möjligt, synes hafva motsvarat de ändamål som med inrättningen äro afsedda".

Vid inrättningen hafva 12 elever under året åtnjutit undervisning, af hvilka 3:ne under tiden afgått för att vid Stockholms veterinärskola fortsätta sina studier. Med de öfriga 9 förrättades i December månad examen af Adjunkten *Forssell*, hvarvid lärjungarna ådagalade fullt nöjaktiga insigter i de under året föredragna undervisningsämnen: allmänna grunderna i fysik och oorganiska kemien, samt botanik med serskildt afseende på kännedomen om Svenska foder-, gift- och medicinal-växterna; om de vanligaste förgiftningar och deras upptäckande; allmän pharmacologi och veterinär-pharmacopéen; om de allmännaste farsoter bland husdjuren samt dessa sjukdomars speciela pathologi och terapi; om förblödningar, deras uppkomst, följder och behandling; om kännetecknen på husdjurens ålder samt allmänna grunderna för hästens ytterlära (exteriör). Elevernas uppförande, så väl i afseende på flit som seder, har i allmänhet varit mycket godt.

Elevernas praktiska öfningar hafva, enligt Adjunkten *Forssells* afgifna årsberättelse, bestått i skötsel och behandling af de till sjukvård å inrättningen emottagna sjuka djuren, uppgående till ett antal af 126, hvaribland af kolik angripna utgjort största antalet, samt i sjukdoms-diagnostik å de djur, som blifvit uppvisade för erhållande af råd, hvilkas antal utgjort 427, af hvilka de flesta varit lidande af hofskador, spatt samt ögonlidanden, och hafva de äldre eleverna dessutom på egen hand, utom inrättningen vårdat och behandlat 156 djur. Eleverna hafva under våren blifvit sysselsatta med kemiska och pharmaceutiska laborationer, under sommarmånaderne med botaniska excursioner jemte odling och insamling af medicinal-växter samt under vintern med anatomiska dissektioner. Fyra elever hafva dagligen deltagit i göromålen i smedjan och hafva der förvärfvat godkända

kunskaper i hofbeslaget. Som sjuklighet bland husdjuren i trakten omkring Skara varit under året ovanligt ringa, så har i följd häraf tillfällen för eleverna vid veterinärskolan derstädes, till öfning i praktisk veterinär, varit färre än under flere af de näst föregående åren. Bland smittosamma sjukdomar hafva visserligen Skabb, Rotz, Mjältbrand och vattuskräck visat sig på ett eller annat ställe, men alltid snart upphört, genom i tid vidtagna åtgärder, utan att hafva åstadkommit några kännbarare förluster eller olyckor. Bland icke smittosamma, men dock ofta förekommande sjukdomar, hafva korslamhet (paraplegie) hos hästar, *Sleksot* (malacie) hos hornboskap, *Rötsjuka* (cachexia aquosa) hos får, yppat sig på några ställen, dock af vida mildare natur än under föregående året.

b) Länsdjurläkarnes verksamhet.

I landsorterne hafva länsdjurläkarne inom 16 län, enligt dem meddelade ordres, verkställt 253 resor till hämmande och botande af bland husdjuren uppkomna sjukdomar, hvilket, med beräkande tillika af arfvoden åt extra kommenderade djurläkare, på medicinalfonden medfört en kostnad af 4,550 R:dr 43 sk. 10 rst. enligt följande

Sammandrag af länsdjurläkarnes rapporter öfver embetsresor till hämmande och botande af sjukdomar bland husdjuren under år 1854 jemte motsvarande å medicinalfonden anordnade kostnader.

	Antal resor.	Summa utgift i Banko.			Extra förordnade djurläkare.		
		R:dr	sk.	rst.	R:dr	sk.	rst.
Stockholms Län	21	394	33	—	—	—	—
Skaraborgs d:o	10	121	34	—	—	—	—
Jönköpings d:o	—	—	—	—	210	21	6
Kronobergs d:o	1	24	44	3	—	—	—
Wästmanlands d:o	4	60	47	—	—	—	—
Östergöthlands d:o	2	33	34	6	—	—	—
Södermanlands d:o	1	23	26	6	—	—	—
Elfsborgs d:o	2	28	30	6	—	—	—
Calmar d:o	16	170	12	7	—	—	—
Wärmlands d:o	8	191	31	2	—	—	—
Gefleborgs d:o	127	57	47	6	2,067	36	8
Wäster-Norrlands d:o	9	306	15	4	—	—	—
Gottlands d:o	5	36	47	9	—	—	—
Malmöhus d:o	27	361	34	7	—	—	—
Blekinge d:o	2	21	42	—	—	—	—
Hallands d:o	8	53	34	2	—	—	—
Jemtlands d:o	10	383	46	10	—	—	—
Summa	253	2,272	33	8	2,278	10	2

Rörande förhållandet med afseende å sjukdomar bland husdjuren i landsorterna, har detsamma, enligt dels från länsdjurläkarne afgifne rapporter, dels enligt provincial-läkarnes årsberättelser, varit följande:

Hästar. Rotz och Springorm hafva förekommit i Gefleborgs, Hernösands, Westerås, Carlstads, Skaraborgs, Jämtlands och Malmöhus län. I Norra Helsingland har denna sjukdom fortfarit så allmänt, att 2:ne extra djurläkare, hvilka föregående året blefvo der anställda, äfven under en del af år 1854 måste qvarstadna. Rotzsjukdomen har utmärkt sig genom sina ursprungliga rötsår på näsans slembiinna, förhårdning af käftkörtlarna, dof och kraftlös hosta, tuberkler i lungorna samt smittsamhet under dess långsamma förlopp. Ett stort antal hästar med utbildad rotz har man måst låta döda; och ehuru hästägare och någon gång äfven djurläkare velat försöka ställa en rotzig häst under behandling, har man dock, i hänseende till kurens långvarighet, ovissheten af gynsam framgång, osäkerheten af den s. k. kurens bestånd, men i synnerhet med afseende på svårigheten att med säkerhet hindra smittämnets öfverförande från sjuka till friska hästar, under fodring, vattning, stallpersedlars bruk m. m. låtit, med få undantag, utan uppskof döda de sjuka djuren; — och man har nu äfven funnit den gamla erfarenheten konstaterad, att rottzsmittans utbredning sker så mycket lättare, som sjukdomen i början visar sig såsom ett alldeles obetydligt katarrhaliskt lidande, och att rotzvaret kan bibehålla sig, till och med i torrkadt tillstånd en längre tid. Springorm, såsom en med Rotz väsentligen identisk sjukdom, men utmärkt genom knutar och rötsår i huden, de der åtfölja venernas och de lymfatiska kärlens lopp, har likasom Rotz äfven allmänt förekommit i Helsingland och Gestrikland. Man har ansett dålig föda och ansträngande arbete hafva gynnat disposition för sjukdomen, men att cohabitation varit den egentligen uppväckande sjukdomsorsaken. *Influenza* och svårare *qvarka* förekommo under vårmånaderne i Skåne, mest inom Södra Åsbo och Bjäre härader, och ansågos till stor del härleda sig från föregående årets foderbrist *Scholander*. I Calmar län har qvarkan förekommit än mera allmänt och elakartad, och har, enligt uppgift, "ett betydligt antal hästar derstädes tillsatt lifvet genom s. k. kastqvarka". Mjältbrand har förekommit inom Stockholms, Linköpings, Skaraborgs och Nyköpings län; i Wingåkers distrikt under betning på kärrängar vid Öljarens strand. I Gunnarskog socken af Weimlands län yppade sig i Oktober månad s. k. chankersjuka (*ulceratio genitalium contagiosa*) och spridde sig till åtskilliga ston af olika ålder från 2 till 20 år; sjukdomen uppkom genom smitta under gemensamt bete, från en sjuk hingst och visade sig genom flacka sår med späckartad hård botten på genitalia, Mommæ, kring anus samt på insidan af låren. Likasom under föregående åren har Skabbsjukdom hos hästar förekommit på flera ställen inom Skaraborgs och Malmöhus län.

Hornboskap. Mjältbrand har förekommit sporadiskt i flera socknar af Stockholms, Nyköpings, Skaraborgs, Carlstads, Westerås och Linköpings län, men i Långhundra härad af Stockholms län, särdeles i Husby, Lagga och Odensala socknar, har sjukdomen härjat såsom farsot. Inom kort tid dog 74 större husdjur och ensamt på Kasby egendom

störtade under Juli månad 30 stycken boskapskreatur. Sjukdomen uppträdde ofta under Mjältbrandens apoplektiska form (*anthrax acutissimus*) och dödade inom 4—12 timmar. I Husby Långhundra hade sjukdomen, genom ovarsamhet ådragen, äfven angripit 6 människor, och "orsakade elakartade svulster på armar och ben", men intet dödsfall bland dem inträffade. — Från ett ställe i orten omnämnes äfven att "foglar, som blifvit funna döda och obducerats, visat svulster, innehållande en gul vätska, blåsor å lefvern samt en tjäraktig blod, förändringar antydande mjältbrand". Samma sjukdom utbröt i September månad i Wisby socken af Linköpings län, i Oktober i Juleta socken af Nyköpings län och Edsvära socken af Skaraborgs län, samt i November i några socknar af Westerås och Carlstads län. På flera andra ställen inom riket har likaledes ett och annat fall af mjältbrand, synnerligen sommartiden inträffat, men ej såsom epizootie annorstädes än i förutnämnde socknar af Stockholms län. Såsom orsak till mjältbranden 1854 uppgifva samtliga djurläkare som derom lemnat rapport, vattenbrist eller dåligt smutsblandadt vatten till dryck. I trakten af Åtvidaberg voro diarrhéer hos hornboskap allmänt förekommande under December månad. Bensjuka, benskörhet (*cachexia ossifraga*) hos hornboskap har förekommit i Jämtlands län; djuren började halta, benutväxter utbildade sig på skank och skenbenen äfvensom svullnader vid ledgångarna. Alla kor, som voro bärande, kastade och för en enda bonde aborterade 40 stycken. I samma län har äfven förekommit lefversjuka hos kor, der man vid obduktion funnit "lefvern, lungorna och hjertat till en del förtärda, lefverns gallgångar tilltäppta af lefverflundror och gallblåsan stor som en urinblåsa". Från Calmar län uppgifves, att 49 kreatur insjuknat af sleksot och från Elfsborgs län, att elakartad katarrhalfeber varit i några socknar gängse.

Får och Svinkreatur. Från Westerås län rapporteras, att mjältbrand äfven angripit dessa djurslag, och från Gottlands, Elfsborgs och Calmar län, att ett betydligt antal svinkreatur angripits af strypsjuka och brandig halsfluss. Från Näs härad af Carlstads län anføres, att den vanliga sjukan bland svinkreatur mycket förekommit; den anses för rosfeber, orsakad af bristande vattentillgång (*Ekegren*).

Hundar. Vattuskräck hos hundar, som vid 1853 års utgång, hade till största delen upphört, yppades återigen fram emot midsommarstiden 1854, och visade sig snart i de flesta af rikets provinser. Den ansågs nu af djurläkarne hafva uppkommit spontant hos hundar, och att sjukdomen från de sålunda först angripne blifvit inympad på andra så väl köttätande som grätätande husdjur. Äfven menniskor hafva blifvit bitna, se p. 66. Sjukdomen visade sig hos hundarna med dess vanliga symptom: böjelse att bitas, kramp, raseri, skygg blick, glänsande ögon, utvidgad pupill, oordentligt stripigt hår, lamhet och nedsväljande af osmältbara ämnen etc. Den torpida formen af sjukdomen, *Stille Wuth*, har merendels förekommit, då raseriet förhåller sig mera passivt, med förminskad känslighet och tidigt inträdande lamhet. Under Juli månad iakttog man sjukdomen först i Stock-

holm,

holm, hvarest den likväl, sedan genom Öfver-Ståthållare-Embetsförsorg, kraftiga åtgärder blifvit vidtagna till lösgående hundars upptagande och dödande, ej fick någon vidare utbredning; i Augusti förekom den i Skaraborgs län, Medelplana socken, der flera husdjur blefvo af en rasande hund bitna, hvilka dels dogo, dels dödades; i September i Elfsborgs län, Ångereds socken och Wättle härad, hvarest en gosse blef biten i ansigtet af en galen hund; såren flera till antalet läktes snart, men ej långt efteråt sjuknade gossen och dog med symptom af vattuskräck; "ett svinkreatur blef bitet af samma hund, visade derefter en stor benägenhet att bitas, och då djuret ej hade annat föremål att bita i, bet det sig sjelf". På ett ställe i Eksjö distrikt bet en af vattuskräck angripen hund 6 stycken nötkreatur, hvaraf en ko blef så arg, att hon genast med hornen genomborrade den sjuka hunden; men alla 6 kreaturen insjuknade snart med symptom af vattuskräck, så att de enligt djurläkarens föreskrift blefvo dödade. Enligt djurläkarnes rapporter hafva fall af vattuskräck dessutom förekommit i Malmöhus, Halmstads, Blekinge, Calmar, Örebro, Jönköpings, Gefleborgs, Carlstads, Stockholms och Väster-Norrlands län, men mest i Calmar län, hvarest ett stort antal husdjur, synnerligen svinkreatur och fjäderfä, dött eller måst dödas efter, utaf galna hundar erhållna bett; hos husfåglar, som sålunda blifvit bitna, observerades, att de först blifva lifliga, skrika mycket, springa i höjden, bita hvarandra och blifva slutligen förlamade. Ingenstädes har emellertid vattuskräcken blifvit serdeles allmän, emedan man på alla ställen, utan uppskof, tillämpat Kongl. Maj:ts nådiga Kungörelse om hvad i händelse af yppad smittsam sjukdom hos djuren iakttagas bör och vidtagit kraftiga åtgärder till hämmande af sjukdomen. Den utgift, hvartill Öfver-Ståthållare-Embetsförsorg till denna sjukdoms hämmande i hufvudstaden föranledt, har såsom för poliskassan främmande, blifvit enligt Kongl. Maj:ts nådiga föreskrift under d. 20 Dec. 1854, af anslaget till farsoters och smittosamma sjukdomar ersatt.

Genom nådigt bref af den 3 Febr. i anledning af hushållningssällskapernas från åtskilliga län gjorda underdåniga framställningar om utfärdande af en allmän lag till hämmande af farsoter bland hornboskapen och beredande af ersättning för genom dylika farsoter uppkomna förluster, har Kongl. Maj:t resolverat, att hushållningssällskapernas framställningar icke böra till någon åtgärd för närvarande föranleda.

1854 Nov. 16. Kongl. Maj:ts nådiga Bref angående af Rikets Ständer enligt Kongl. Maj:ts derom gjorda nådiga proposition, beviljadt förhöjdt anslag till de inom rikets 24 län anställda djurläkarne, så att hvar och en af desses årliga lön, som hittills utgått med 50 R:dr skall förhöjas med 150 R:dr och således utgå med 200 R:dr årligen.

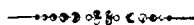
1854 Nov. 16. Kongl. Maj:ts nådiga Bref att som så väl veterinärrättningen i Stockholm, som den genom enskild donation stiftade veterinärrättningen i Skara, vore såsom läroanstalter alltför inskränkta, för att motsvara hvad med dem afsåges samt deras utvidgande och förseende med förökade lärarekrafter alltså måste anses oundgängligen behöfligt, hade Rikets Ständer på derom af Kongl. Maj:t aflåten nådig proposition anslagit för rikets veterinärrättningar 4,130 R:dr årligen, hvarigenom anslaget för veterinärrättningen i Stockholm blifvit ökad med 2,730 R:dr och ett nytt anslag för Skara veterinärrättning med 1,400 R:dr blifvit å stat uppfördt.

INNEHÅLL.

	Sid.
1. Kongl. Sundhets-Collegii embets-verksamhet	1
2. Summarisk öfversigt af Medicinalfondens utgifter och inkomster	2
3. Öfversigt af allmänna helsovården i riket	6—90.
A. Läkarepersonal, distrikter och stationer	6
B. Sammandrag af läkarnes embetsberättelser om medicinsk topografi och endemiska sjukdomar	7.
C. Sammandrag af läkarnes embetsberättelser om under året gångbara sjukdomar	7—90.
Tabell öfver embetsresor och utgifter därför 8; — Antal sjuke som erhållit fria medikamenter på medicinalfonden 9; — Väderleken 11; — Årsväxten 11; — Helsotillståndet: Smittkoppor 12; — Vattenkoppor 14; — Skarlakansfeber 14; — Messling 16; — Gastriska och nervösa febrar 17; — Kikhosta 21; — Påssjuka 22; — Strypsjuka 22; — Influenza 23; — Kolera (i Upsala 27; i Stockholm 32; i Lund 45) 23—50; — Rödsot (i Wermland 52; i Elfsborgs län 54; i Skaraborgs län 56) 51—59; — Diarrhé 59; — Frossa 71; — Syphilis och Hudsjukdomar 65; — Bitne af sjuka hundar under gängse hundsjuka 66; — Slutsatser i afseende på gängse sjukdomars serskilda förhållande 67—88; — (Öfversigt af årets kolerafarsot 69; — Öfversigt af årets rödsotsepidemi 83; — Öfversigt af länens olika sjukdomar 89).	
4. Skyddskoppympnigen	91—98.
Tabell öfver ympningen i serskilda län 91; — Belöningar för verkställd vaccination 96; — Vaccinations-depoternas verksamhet 97; — Anslaget för vaccinationens befrämjande 98.	
5. Sammandrag af rapporter från Civila sjukvårdsinrättningar	98
(Carlshamns nyanlagda Lasarett 98).	
A. Länslasarett och Kurhus	100.
B. Hospital	103
C. Serskilde sjukvårds- och välgörehets-anstalter	108—119.
a) Akademiska sjukhuset i Upsala 108; — b) Serafimerordens-Lasarettet 109; — c) Gymnastiskt-Orthopediska institutet 109; — d) Allmänna Elektricitets-anstalten 110; — e) Allmänna Barnbördshuset 110; — f) Ammeskaffnings-Kontoret 111; — g) Barnbördshuset Pro Patria 113; — h) Allmänna Barnhuset 114; — i) Provisoriska Sjukhuset 116; — k) Fabrikssjukhuset 116; — l) Danviks enklus och hospital 116; — m) Sabbatsbergs fattighusinrättning 116; — n) Drottninghuset 117; — o) Diakoniss-anstalten 117; — p) Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg 117; — q) Fattigvårdens sjukhus i Göteborg 118; — r) Barnbördshuset i Lund 118.	
D. Helsobrunnar och Bad	119—140.
Loka 121; — Porla 121; — Sättra 121; — Gustafsberg 125; — Marstrand 127; — Strömsstad 127; — Thorhults nya källa 128; — Lunds brunn 129; — Medevi 130; — Lannaskede 134; — Ronneby 135; — Ramlösa (historik) 136.	
E. Sjukvården vid Fängelserna	140.

6. Sammandrag af rapporter om de å rikets samtlige offentlige sjukinrättningar vårdade veneriske sjuke	142—149.
7. Helso- och Sjukvården vid armén och flottan	149.
<i>a) Sammandrag af rapporter om Beväringsmönstringarna</i>	149.
<i>b) Sammandrag af rapporter rörande sjukvården vid armén</i>	157.
Garnisons-sjukhuset i Stockholm 157—167; — Krigs-akademien samt garnisons-regementerna utom Stockholm 169; — Beväringsmanskapet 172; — Fästningarne Carlsborg, Carlsten och Waxholm 179; — Armécorpsen på Gottland 183; — Dalregementets fältbataljon å Drottningholm 185; — Södra Skånska Infant.-regementets garnisons-kommendering i Carlskrona 185; — Norra Skånska Infant.-regementets garnisons-kommendering i Landskrona och Carlskrona 185; — Flottans stationer 186; — Linieskeppet Prins Oscars expedition 191; — Linieskeppet Carl Johans expedition 191; — revaccination vid armén och flottan 193; — Fältläkare-corpsens pensioner och stipendier 195.	
8. Sammandrag af läkarnes embetsberättelser om medicolegala förrättningar	197.
9. Undervisningen vid Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet	206.
10. Understöd till vetenskapliga utrikes resor	213.
11. Apoteksväsendet	214—220.
<i>a) Den pharmaceutiska undervisningen 214; — b) Apotekens antal och tillstånd 216; — c) Tillkomne nya apotek och stadfästelse-privilegier 218; — d) Medicinaltaxan 219; — e) Handeln med arsenik 219.</i>	
12. Barnmorskeväsendet	221.
13. Veterinärväsendet	228.

Karta

utvisande

Kolerans och Rödsofens

utbredning i SVERGE

år 1854.

utvisar Koleran.
Rödsofen.

